

A photograph of a person standing in the entrance of a cave. The person is silhouetted against a bright, glowing light coming from the opening. The cave interior is dark and rocky, with a dirt path leading towards the light. The overall mood is mysterious and hopeful.

Kulcsár Gabriella

ISKOLAI
ÁMOKFUTÁSOK

Dr. Kulcsár Gabriella

ISKOLAI ÁMOKFUTÁSOK

Dr. Kulcsár Gabriella

AZ ISKOLAI ÁMOKFUTÁSOK

Virágmandula Kft.
Pécs 2016

A kiadvány a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával készült.

A kutatás a TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlott. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

pdf ISBN 978-615-5497-66-7

Kiadó: Virágmandula Kft.
Felelős kiadó: a Kft. ügyvezetője

© Dr. Kulcsár Gabriella

© Virágmandula Kft.

Tartalomjegyzék

Előszó	7
I. Bevezetés.....	9
II. A jelenség eredete és terminológiája.....	11
Eredet.....	11
Etimológia és terminológia	16
III. Fenomenológia, definiálás, fogalmi elhatárolás	20
Antropológiai megközelítés	20
Pszichiátriai megközelítés	23
Kriminológiai megközelítés	30
IV. Az iskolai átokfutások etiológiája.....	52
Okok és rizikófaktorok	52
Az egyénhez kapcsolódó rizikófaktorok	56
A családi rizikófaktorok.....	67
Kockázati tényezők az iskolai közegben.....	75
Társadalmi közeg és rizikófaktorok.....	83
A médiakörnyezet és az iskolai átokfutások összefüggései..	83
Az erőszakos tartalmú szórakoztató- és médiapiari termékek hatása.....	84
A hírközlés szerepe	94
Az átokfutók önmegjelenítése a médiában	110
A fegyvertartás szabályozása és az iskolai átokfutások összefüggései	110
Lőfegyverek jogi szabályozása és társadalmi megítélése az USA-ban.....	111
Lőfegyverek jogi szabályozása és társadalmi megítélése Magyarországon	120

V. Empirikus vizsgálat.....	127
Módszertan.....	127
Ámokfutások a világban	128
Az iskolai ámokfutások időbeli megoszlása	128
Az iskolai ámokfutások nemenkénti és életkori megoszlása	129
Az iskolai ámokfutások földrajzi megoszlása.....	133
Az iskolai ámokfutások időpontja, időtartama és kimenetele.....	134
Az elkövetés eszközei	136
Egy magyarországi eset kvalitatív elemzése	137
Az ámokfutás előzményei és lefolyása	138
Az elkövető mentális állapota	148
Az elkövető személyiségrajza – az elkövetésig vezető út	154
Az elkövető fegyverhez jutásának körülményei	161
VI. A prevenció lehetőségei.....	166
Hosszú távú megelőzés az oktatási intézményekben.....	169
Rövid távú megelőzés az oktatási intézményekben	174
Ha bekövetkezik a legrosszabb – iskolai intervenció ámokfutás esetén	179
A megelőzés lehetőségei a magyarországi oktatási intézményekben.....	182
Ajánlások az alsó- és középfokú oktatási intézmények számára	184
Ajánlások a felsőoktatási intézmények számára.....	189
Irodalomjegyzék	195
Bibliográfia	210
Mellékletek.....	213

Előszó

2009 őszén Freiburgban kutattam a Max Planck intézetben, amikor egy kora délutáni órában az a hír érkezett, hogy egy fiú több lövést is leadott szülővárosom egyetemén az egyik tanóra alatt, amelynek következtében egy áldozata életét vesztette, többen pedig súlyosan megsebesültek. A tragédia mélyen érintett, mert arról az intézményről volt szó, ahol a szüleim sok éven át dolgoztak, és ahova számos barátom, ismerősöm járt. Az esetet követő hetekben fogalmazódott meg bennem a gondolat, hogy az iskolai ámokfutások témáját választom szűkebb kutatási területemnek. Úgy éreztem, tartozom ezzel a városomnak és az áldozatoknak. Tisztában voltam vele, hogy hazai szakirodalom alig lelhető fel ebben a témában, így tudományos szempontból is kitölthetek egy még meglévő rést a magyar kriminológiában. Annál is inkább, mert az ámokfutások a jogi és szociológiai dilemmák mellett számos lélektani kérdést is felvetnek, amelyek interdiszciplináris megközelítésére kettős – jogász és pszichológus – identitásomnak köszönhetően képesnek éreztem magam.

E konkrét indokokon túl egy további motivációm is volt: az ősi emberi kíváncsiság, hogy megismerjek valamit, ami titokzatos, megdöbbentő és félelmetes. Sokan megállapították már, sőt magam is erről írtam jó néhány éve a szakdolgozatomat, hogy az embereket, sőt mesék formájában már a kisgyermekeket is vonzza a rejtély, a borzongás. Vajon mi lehet ennek az oka? Egyesek szerint a tiltott vágyat, hogy magunk is hasonló dolgot műveljünk, ilyen történeteken keresztül éljük ki áttételesen. Szerintem nem ez a valódi magyarázat. E történetek ereje, legyenek azok valóságosak vagy kitaláltak, a megmagyarázhatatlanságukban rejlik, amely néha megoldódik a végkifejletben, de előfordul – többek között a horror irodalomban és sokszor a valóságban –, hogy nem kapunk megnyugtató válaszokat, ezért ezek az esetek sokáig foglalkoztatnak minket. „A titokban szökken szárba a csábítás, az értelemnek ebben a lassú, brutális kimerítésében...” – írja Jean Baudrillard „A halál Szamarkandban” című esszéjében. Egy ámokfutás olyan történet, amely kikerülhetetlen és elfelejthetetlen bárki számára, aki hall róla, mivel brutalitásával bepillantást enged egy villanás erejéig az emberi lélek legsötétebb mélységeibe, anélkül azonban, hogy az e zugokhoz vezető utat

megmutatná. Látjuk a borzalmat, de nem tudjuk, miért történt. És e titok nem hagy minket nyugodni, csábít a megoldásra. E csábítás destruktívvá váló erejéről szól Dürrenmatt kisregénye, „Az ígélet”, ahol a főhős nyomozó egész karrierjét, sőt bizonyos értelemben az életét is feladja egy gyilkosság felderítése érdekében. E csábításnak estem én is rabul, amikor a magyarországi eset kapcsán először tettem fel magamnak a kérdést: „Miért?”. Nem állítom, hogy olyan válaszokkal tudok szolgálni, amelyek az olvasót örökre megóvják a hasonló kísértésektől, mert maradtak még titkok. De én talán el tudok búcsúzni e témától úgy, ahogy egy krimet tesz le az ember: nem elfelejtve a bűn tragikumát, de valamiféle megnyugvást találva.

I. Bevezetés

Miközben az Amerikai Egyesült Államok az ezredfordulóra jelentős sikereket ért el a fiatakorúak által elkövetett erőszakos bűncselekmények visszaszorításában, egy sajátos cselekménytípus, az ámokfutás, különösen annak iskolai formája addig soha nem látott mértéket öltött, mozgósította a médiát, a politikusokat, az ország elméleti és gyakorlati szakembereit. Akkor még nem volt világos, hogy új jelenséggel állunk-e szemben, amelyet korunk termelt kihívásként a társadalom számára, vagy egy régi fenomén modern köntösbe bújt változatával. Mára egyértelművé vált, hogy az ámokfutások gyökereinek kutatása a középkorba, az Indiai-óceán szigetvilágába repít minket vissza, ahol már több évszázaddal ezelőtt megfigyeltek és leírtak a maihoz hasonló viselkedésmódokat a malájoknál. Az összefüggés azért nem merült fel azonnal, mivel az európaiak és amerikaiak sokáig úgy gondolták, hogy az ámokfutás kultúrához kötött jelenség annak ellenére, hogy elszórt esetek a nyugati kultúrában is előfordultak a múlt század elejétől kezdve.

Bár a mai napig ritka jelenségről van szó, következményeinek súlya indokolttá teszi a kimagasló szakmai figyelmet. Egyértelműen látható, hogy nem csupán az áldozatok, illetve családjuk, hanem a kisebb és nagyobb közösség, a város, sőt – talán nem túlzás ezt állítani – az adott ország is traumát szenved egy ámokfutás hatására. Bár egy ilyen rettenetes esemény erősíti az összefogást, ugyanakkor jelentősen rontja az emberek általános biztonságérzetét, főként az áldozatok jellemzően nagy száma és véletlenszerű kiválasztása miatt. Az egyéni tragédiákon túl a közösség traumája is minden egyes eset kapcsán felmerül, és nehezen múló örökségként terheli a kollektív emlékezetet.

Egy-egy ámokfutást követően mindig két, egymással szorosan összefüggő kérdés hangzik el: mi a magyarázata a cselekménynek, illetve mit tehetünk, hogy a jövőben megelőzhetőek legyenek a hasonló esetek.

Különösen élesen merül fel e két kérdés az ámokfutások speciális iskolai változatánál, mivel ezek a társadalom tagjainak kiemelt figyelmét és ijedelmét váltják ki, hiszen a társadalom legfontosabb értékei, a védtelen gyermekek kerülnek veszélybe. Ezt súlyosbítja az a tény, hogy az elkövető maga is hasonlóan fiatal, a helyszín pedig az iskola, amelynek a feladata az oktatás mellett a gyermekek védelme és fejlődésének biztosítása. További ijedelemre

ad okot, hogy a lövöldözések általában olyan vidéki városokban történnek, ahol a bűnözési ráta amúgy messze elmarad a nagyvárosok fertőzött területeitől, tehát ezen a tágabb szinten is megrendül a biztonságba vetett hit. Az iskolai ámokfutók által kilőtt lövedékek a társadalom elevenébe találnak, a közösség ezért a túlélés és a sérülések gyógyítása érdekében ezekre az esetekre összpontosítja erőforrásait. Törekvésem, hogy kutatásommal e megértési és gyógyítási folyamat részévé váljak.

II. A jelenség eredete és terminológiája

Izgalmas szakmai kihívással kerül szembe az a kutató, aki az ámokfutásszerű jelenségek tanulmányozását tűzi ki célként maga elé, ugyanis nem csak azzal szembesül, hogy e cselekményeknek nincs egységesen kimunkált fogalma, de még az elnevezésről sem alakult ki egyértelmű konszenzus. Sőt, mint majd látható, az általában vett ámokfutások és az iskolai ámokfutások egymáshoz való viszonyán is vitatkozik a szakma. Mindezeket a dilemmákat megelőzően pedig azt az alapvető kérdést kellett megválaszolni, hogy kultúrához kötött vagy univerzális jelenségről van-e szó.

Bár a kutatásom témája az iskolai ámokfutás, a jelenség definiálásához, megértéséhez elengedhetetlen a tág értelemben vett ámokfutás eredetének és a szó etimológiájának bemutatása annak érdekében, hogy az általam a továbbiakban használt elnevezés és definíció értelmet nyerjen.

Eredet

Az ámokfutások jelenségéről először az indiai partvidéken hajózó portugáloktól hallottak az európaiak. Két formáját ismerték már a kezdetektől, *a harci és az individuális ámokfutást*. Feltehetőleg a militáns változat létezett elsőként, amelynek mintájára alakult ki a hétköznapiakban megjelenő egyéni típus, de ezt teljes bizonyossággal nem lehet megállapítani. A két forma egyike sem homogén, többféle megjelenéséről számoltak be az utazók, bár természetesen az ámokfutások megfigyelőinek szubjektuma is befolyásolta a leírásokat, így az eltérések egy része ebből is fakadhat.

Az ámokfutások *militáris formájának* első változatáról Gaspar Correa portugál utazótól tudunk, aki 1503-ban a Malabár szigeteken egyikén tanúja volt egy csatának, ahol a harcosok, akik a harc során túlélték vezetőjüket, az ebből fakadó szégyen elkerülése érdekében „amoucos”-szá váltak: leborotvázták a

fejüket, és az ellenséges falvakban válogatás nélkül kezdtek mészárolni, amíg meg nem ölték őket. Így szereztek vissza elveszített becsületüket.¹

A második változat egy maláj orvosi szótárban jelenik meg, amelyet a XX. század elejének neves személyisége, a maláj kultúra egyik legavatottabb szakértője, J. D. Gimlette írt. Szerinte az ámok a maláj kalózok csatakiáltására vezethető vissza. Lényege az, hogy az adott személy harcolva hal meg.²

Más beszámolók egy harmadik formát is említenek. Eszerint léteztek elit harcosok, akik az életüket nem féltve pár ezren szembeszálltak egy egész hadsereggel.³ Erre a királyoktól, fejedelmektől kapott komoly anyagi juttatások és a jelentős társadalmi presztízs fejében voltak hajlandók, hiszen a nép szemében hősöknek, az istenek kegyeltjeinek számítottak.⁴ E leírások szerint az „ámok, ámok” kiáltás e rettenthetetlen katonák szájából hangzott el, mielőtt harcba indultak, hogy az ellenség számára világos legyen, semmitől nem tartanak, a saját életüket sem féltik.⁵ Feltehetőleg az ámokfutás e formája volt a legelterjedtebb a kezdeti időkben.

Az individuális ámokfutás első leírása Duarte Barbosa portugál utazótól, Magellán sógorától ered, aki 16 évet töltött az indiai partvidéken,⁶ majd hazájába visszatérve tapasztalataiból, naplójegyzeteiből könyvet írt, amely betekintést nyújt a 16. század elejének élénk kereskedelmi életébe és a portugál

¹ Spores, John C.: Running amok – A historical inquiry. Ohio University Press, Athens 1988. Idézi: Brumme, Robert: Amok: Amokläufe Jugendlicher an ihren Bildungseinrichtungen. Grin Verlag, Norderstedt 2007. 4. o.

² Gimlette, John D. –Thompson, Henry Wagstaff: A dictionary of Malay medicine. Oxford University Press, London 1939. 3. o. Idézi: Wilke, Mareike: Killing for Glory? Ein Amoklauf und seine Hintergründe. Einblicke in das Denken und Handeln der Columbine-Täter. Tectum Verlag, Marburg 2009. 13-14. o.

³ Adler, Lothar: Amok – eine Studie. Verlag Michael Farin, München 2000. 10-11. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 5. o.

⁴ Spores, John C. (1988): i. m. 19. o. Idézi: Pollmann, Elsa: Tatort Schule. Wenn Jugendliche Amok laufen. Tectum Verlag, Marburg 2008. 17. o.

⁵ Sofsky, Wolfgang: Zeiten des Schreckens – Amok, Terror, Krieg. S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main 2002. 41. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 5. o.

⁶ Barbosa feltehetőleg 1500-ban a nagybátyjával indult útnak egy portugál flottával Indiába, ahol nagyon magas szinten elsajátította a malajalam nyelvet, emiatt fontos írnoki és fordítói feladatokat kapott.

hódításokba az Indiai óceánon, miközben érdekes etnográfiai adatokat szolgáltat az ott élőkéről.⁷ Malacca városának és lakosainak bemutatásánál találjuk meg az ámok jelenségéről szóló leírást. „Ebben a városban sok Jáva szigetről érkezett ember is él. [...] Vannak köztük olyan férfiak, akik súlyos betegség esetén megesküsznek az istennek, hogy ha meggyógyulnak, akkor önként fogják keresni a halál egy másik formáját, amely dicsőséget hoz az istenüknek. És amint meggyógyulnak, tört fognak a kezükbe, kimennek az utcára, és annyi embert ölnek meg, ahánnyal csak találkozhatnak, férfiakat, nőket és gyerekeket is, mintha megőrültek voltak. Addig ölnek, amíg őket is meg nem ölik. Ezeket amuconak nevezik. Amint az emberek észlelik a bajt, „amuco, amuco” kiáltással megpróbálják figyelmeztetni a többieket, aztán megpróbálják törökkel és lándzsákkal megölni az illetőt.”⁸ Henry Stanley, a Barbosa-féle szöveg 19. századi fordítója szerint e részletből egyértelműen kiderül, hogy az ámokfutás jelensége hindu eredetű, és Shiva vagy Bhowani imádásával függött össze.

⁷ Barbosa részese volt Magellán világ körüli útjának is, melyre 1519-ben már a spanyolok zászlaja alatt vállalkoztak, és amelyet egyikük sem élt túl. Mindketten Cebu szigetén (Fülöp-szigetek) lelték halálukat 1521-ben, Magellán egy csatában, Barbosa pár nappal később egy ünnepségen, ahol a hajósok nagy részét megmérgezték. Csak egy hajó, a Victoria érkezett vissza épségben Sevillába 3 évi hajózás után 1522-ben. Barbosa írását, mely évszázadokon keresztül csak olasz fordításban jelent meg, először 1866-ban fordította le H. E. J. Stanley egy korai spanyol verzió alapján angolra. Ez a könyv „The Coast of East Africa and Malabar” címmel jelent meg. Később azonban az eredeti portugál kéziratok angolra fordítása is megtörtént, ennek címe „The book of Duarte Barbosa”. Barbosa életének részletes leírása, illetve a könyv története is ebben található. Barbosa, Duarte: *The book of Duarte Barbosa*. Ford.: Mansel Longworth Dames. First published: London 1918-21. Third Reprint: New Delhi 2005

http://books.google.hu/books?id=r5jnQzwZjOYC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (2013. 01. 05)

⁸ Barbosa, Duarte: *A description of the coasts of East Africa and Malabar in the beginning of the sixteenth century by Duarte Barbosa, a portuguese*. Translated from an early spanish manuscript in the Barcelona Library with notes and a preface by the Hon. Henry E. J. Stanley. Printed for the Hakluyt Society, London 1866. 194. o.

<http://books.google.hu/books?id=Zw1DAAAACAAJ&pg=PA194&dq=Amuco&hl=hu&sa=X&ei=C9rHURq3B8PkywOWwYLoDQ&ved=0CDsQ6AEwAQ#v=onepage&q=Amuco&f=false> (2014. 03. 20.)

A maláj kultúrában azonban ismeretes volt az ámokfutás individuális változatának egy másik formája is, amely akkor következett be, ha a tekintélyvesztést, súlyos sértést vagy traumát átélt férfi nem látott más kiutat a helyzetéből. Ekkor visszavonult, majd egy adott pillanatban, amikor felkészültnak érezte magát, kiment az utcára, és mindenkit leszúrt, amíg meg nem ölték.⁹ A társadalom ezt a „megoldási forogatókönyvet” biztosította legkétségbeesettebb tagjai számára. A következő esetleírásból is jól látható, hogy az ámokfutás sokszor traumatikus veszteségsélményhez kötődött: „1846-ban, Penang tartományban, Malajziában egy köztisztelőben álló, idősebb maláj férfi váratlanul meglőtt és megölt három embert, és megsebesített 10 másikat. Elfogták és bíróság elé állították, ahol kiderült, hogy váratlan hirtelenséggel elveszítette feleségét valamint egyetlen gyermekét, és a tragédia után lelkileg tönkrement.”¹⁰ James Cook kapitány is megfigyelte és leírta ezt a változatot már 1772-ben: „Az ámokfutás azt jelenti, hogy ópiummal elbódítja magát valaki... váratlanul elindul a házából, megöli azt a személyt vagy azokat a személyeket, akik állítólagosan ártottak valamilyen módon az amocknak, és megöl bárki mását is, aki az útjába áll.” Cook szerint átlagosan tíz áldozata volt egy ilyen támadásnak, amely addig tartott, amíg az ámokfutót meg nem fékeztek vagy – mint ahogy az gyakran előfordult – meg nem ölték törzsének tagjai. E viselkedést a malájok természetesen nem ilyen hideg racionalitással közelítették meg. Mitológiai felfogásuk szerint az ámokfutás akaratlan viselkedés volt, melyet „hantu belian”, a tigris rossz szelleme okozott, amikor megszállt valakit és arra kényszerítette, hogy erőszakosan viselkedjen anélkül, hogy a személy ennek tudatában lenne. A spirituális magyarázat miatt a malájok tolerálták az ámokfutók viselkedését, annak ellenére, hogy milyen pusztítást okoztak.¹¹

⁹ Eisenberg, Götz: Gewalt, die aus der Kälte kommt – Amok – Pogrom – Populismus. Psychosozial Verlag, Gießen 2002. 17. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): 6. o.

¹⁰ Burton-Bradley, Burton Gyth: The Amok syndrome in Papua and New Guinea. Medical Journal of Australia 1968/1. 252-256. o. Idézi: Saint Martin, Manuel L.: Running amok: A modern perspective on a culture-bound syndrome. Primary Care Companion to the Journal of Clinical Psychiatry 1999/1. 67. o.

¹¹ „To run amok is to get drunk with opium... to sally forth from the house, kill the person or persons supposed to have injured the Amock, and any other person that attempts to impede his passage.” Hayot, Eric: The Hypothetical Mandarin. Sympathy, Modernity, and Chinese Pain. Oxford University Press, New York 2009. 190. o.

Cook kapitány beszámolója után egyre több területen írták le antropológusok a jelenség előfordulását: a Fülöp-szigeteken, Laoson, Papua-Új-Guineában és Puerto Ricoban.

Az ámokfutás tehát *része volt a társadalmi viselkedési rendszernek*, mellyel szemben ugyan védekeztek, de tolerálták a létezését. Ezt bizonyítják George Devereux megfigyelései is. A maláj közösségekben pontos kép alakult ki arról, hogy hogyan zajlik le egy ámokfutás, és mi az erre adott reakció. Devereux szerint az „Ámok, ámok!” kiáltás vészjelzésként működött, hasonlóan a mai szirénahanghoz. Emellett az ámokfutások elhárítására védelmi eszközök is bevezetésre kerültek a közösségekben. Az utcasarkokon vasvillához hasonló villásbotokat és lándzsákat helyeztek el, amelyek segítettek az esetleges ámokfutók megfelelő távolságban tartásában és megölésében. Egy idő után a lándzsák végét két, hegyes szögben záródó vashegygel látták el, amely megakadályozta, hogy a mindenre elszánt ámokfutó más lehetőséget nem látva, hagyja, hogy keresztülfúródjon rajta a lándzsa, és így közel kerülve a védekező személyhez, utolsó erejével megölje azt.¹²

A gyarmatosítók megjelenésével az ámokfutások kezelése fokozatosan megváltozott. Az idegen hódítók bűnözőkként tekintettek az elkövetőkre, és ha életben maradtak, minden esetben bíróság elé állították őket. Ezzel együtt is jellemző maradt azonban, hogy az ámokfutásra a társadalom pszichopatológiaként tekintett, és az elkövetőket pszichiátrián helyezték el. Ezt bizonyítja egy 1976-ban készült vizsgálat, amelynek során a két kutató, Carr és Tan 21 maláj ámokfutót vizsgált meg, akik közül egyik sem börtönben, hanem mindegyik pszichiátriai intézetben került elhelyezésre.¹³

A XX. század második felétől a jelenség egyre nagyobb számban jelent meg a nyugati társadalmakban, de mivel az Egyesült Államokban és Európában az ámokra egészen addig úgy tekintettek, mint speciálisan a maláj kul-

¹² Devereux, George: Normal und anormal – Aufsätze zur allgemeinen Ethnopsychiatrie. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1982. 48. o. Idézi: Brumme, Robert: School shootings. Soziologische Analysen. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Germany 2011. 8-9. o.

¹³ Carr, John E. – Tan, Eng K.: In search of true amok: Amok as viewed within the Malay culture. American Journal of Psychiatry 133. 1976. 1295-1299. o.
<http://ajp.psychiatryonline.org/article.aspx?articleid=155163> (2014. 03. 20.)

türkörhöz tartozó jelenségre, sokáig nem vették észre a párhuzamokat a saját társadalmukban tapasztalt esetekkel.¹⁴ Mára egyértelműen kiderült, hogy az *ámokfutás nem kultúra-függő jelenség*, és a nyugati világban is szembe kell néznünk nem csupán „klasszikus” formájával, hanem olyan speciális változataival is, mint a serdülők és fiatal felnőttek által elkövetett iskolai ámokfutások.

Etimológia és terminológia

A jelenség leírására kezdetben többféle szót is használtak az ázsiai kultúrkörben. Duarte Barbosa az első európai, aki néven nevezi az ámokfutás jelenségét, de az eredeti portugál kéziratban nem a halála után röviddel univerzálisan elterjedt „amouco” vagy „a-muck” kifejezést alkalmazta, hanem a „guaniço-t”. A Barbosa-könyvet több nyelvre lefordították, és az olasz verzióban már „amulos”-ként, a spanyolban, illetve az ez alapján készült angol fordításban „amouco”-ként szerepel a jelenség. Cook kapitány is a „run amock” kifejezést használta.

A „*guaniço*” gyökere a maláj „*ganas*” szó, amelynek jelentése „embergyilkos”. Míg e kifejezés tehát egyértelműen maláj eredetű, addig az „*amouco*” szó esetében több lehetőség is felmerül. Elképzelhető, hogy a szankszrit „*amökshya*” szóból alakult ki, amely annyit jelent: „amit nem lehet elszabadítani”¹⁵. Akik ezt a felfogást vallják, úgy gondolják, hogy az 1500-as évekre jutott el Indiából az „*amouco*” szó a Malabar partvidék legtöbb területére, de egy darabig nem szorította ki az eredeti maláj szavakat.¹⁶

Egy másik elmélet szerint viszont az „*amouco*” kifejezés is maláj eredetű és a „*mengamok*” szóból származik, amely azt jelenti, „dühösen, mindenre

¹⁴ Saint Martin, Manuel L. (1999): i. m. 66-67. o.

¹⁵ „which cannot be loosed”

¹⁶ Barbosa, Duarte: The book of Duarte Barbosa. Ford: Mansel Longworth Dames. First published: London 1918-21, Second Reprint: New Delhi 2002. 177-178. o.
<http://books.google.hu/books?id=edzW9fuOFcC&pg=PA178&dq=Guanicio&hl=hu&sa=X&ei=FJLJUwGwDsPkywOWwYLoDQ&ved=0CDQQ6AEWAA#v=onepage&q=Guanicio&f=false> (2014. 03. 20.)

elszántan borzalmas támadást indítani”.¹⁷ Az elkövető neve pedig „pengamok”.¹⁸

Egy harmadik kifejezéssel is találkozhatunk a középkori leírásokban: 1551-ben Castanheda a „*chaver*” szót használja, mely a maláj „shāvurra” („készen a halálra”) és shāvurra (valaki elszánt arra, hogy harcolva haljon meg”) kifejezésekből ered.¹⁹

A kezdeti kifejezések sokszínűsége ellenére a *XVII. századra* már egyértelműen az „ámok” és ennek változatai terjedtek el a szóhasználatban. Amíg az ámokfutást kultúra-függő jelenségnek tartották, és ekként vizsgálta az antropológusok és pszichiáterek szűk köre, nem is volt vita az elnevezéséről. Később azonban, amikor a XX. század második felében egyre sűrűbben történtek hasonló esetek elsősorban az Egyesült Államokban, a kutatók felismerték, hogy univerzális jelenségről van szó, amelynek modernkori törvényszerűségeit nem csak érdekes, hanem szükséges is vizsgálni. Ezzel együtt viszont felmerült a kérdés, hogy az „ámok” kifejezés elég egzakt-e ahhoz, hogy tudományos szakfogalomként használják. Szintén dilemmát jelentett, hogy a maláj és a nyugati változatok a köztük fellelhető kisebb-nagyobb különbségek dacára illethetőek-e ugyanazzal a szóval.

A „ámok/ámokfutás” szakkifejezésként való használata ellen szól sokak szerint az az érv, hogy a médiában és hétköznapi szóhasználatban is elterjedt ez a terminus az eredeti jelentésénél jóval tágabb értelemben. Erre az ad lehetőséget, hogy egzakt jogi meghatározás nem áll rendelkezésre, mert a büntetőjog nem használja ezt a kifejezést, a kriminológusok pedig a mai napig vitatkoznak egy egységes definíció kialakításán. Ezáltal viszont gyakorlatilag a laikusok (értve ezalatt a média képviselőit is) alakítják a szó értelmét, és illesztik be kényük-kedvük szerint a legkülönbözőbb kontextusokba. Ez az érv az „ámok” szakkifejezésként történő használata ellen érthető, a probléma az, hogy a felmerülő alternatívák – az angol nyelvterületen használt „*going postal*” és „*rampage*” – sem tökéletesek. A „going postal” kifejezés onnan ered, hogy a 80-as évek közepén az Egyesült Államok Postaszolgálatának

¹⁷ Saint Martin, Manuel L. (1999): i. m. 66. o.

¹⁸ Lübbert, Monika: Amok: Der Lauf der Männlichkeit. Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt am Main 2002. 9. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 4. o.

¹⁹ Barbosa, Duarte (2002): i. m. 177-178. o.

(United States Postal Service) több dolgozója is ámokfutást rendezett, amelynek során 1986 és 1997 között 20 különböző bűncselekmény során több mint 40 ember vesztette életét.²⁰ A „rampage” szó jelentése „dühögés, őrjöngés”. E két kifejezéssel ugyanaz a gond, mint az „amok”-kal: hiányzik az egzakt definíciójuk. Természetesen a média jóval pongyolább szavakat is előszeretettel „bevet” ámokfutások tudósításakor, ilyen a „massacre” (mészárlás), a „mass murder” vagy „mass killings” (tömeggyilkosság), de ezek szakkifejezésként egyáltalán nem jöhetnek szóba, mert túl tág értelműek (hallva őket jellemzően háborús bűntettekhez asszociálunk), ráadásul érzelmi-
leg is erősen túlfűtöttek.

A jelenlegi helyzet az, hogy a fenntartások ellenére számos kutató alkalmazza az „amok” (esetleg a „rampage”) kifejezést, és megpróbál pontos definíciót alkotni, amely lehetővé teszi szakszóként történő használatát, viszont speciális iskolai formájának megnevezésére inkább a „*school shooting*” szó terjedt el. Az utóbbi jelölésére a szakirodalomban felbukkantak más alternatívák is, azonban a „premeditated mass shootings in schools”, „lethal school violence” és „targeted school violence” kifejezések főleg terjedelmességük miatt nem terjedtek el. A „school shooting” használata mellett szól kompaktsága: rövid, ugyanakkor tartalmaz két fontos jellemzőt, az elkövetés helyét és a leggyakrabban használt fegyvertípust. Továbbá rendelkezik azzal az előnnyel, hogy új kifejezés révén speciálisan arra a jelenségre szabott, amelyet jelölni kíván. Talán ennek köszönhető, hogy mind a szakirodalom, mind a kriminálpolitika gyakran használja. Több német kutató is ezt az angol kifejezést részesíti előnyben, elsősorban azért, mivel a szó szerinti német fordítás nem szerencsés, a „Schulschießerei” a bulvárhírek stílusát idézi.²¹ Elvértve találunk más változatokat is („school rampage” vagy a német szakirodalomban „zielgerichtete Gewalt an Schulen”), de a fő tendencia a „school shooting” elterjedése.

²⁰ Waldrich, Hans-Peter: In blinder Wut. Amoklauf und Schule. PapyRossa Verlag, Köln 2010. 7. o.

²¹ Robertz, Frank J.: School Shootings. Verlag für Polizeiwissenschaft, Clemens Lorei, Frankfurt 2004. 17-21. o. és Brumme, Robert (2011): i. m. 11-17. o.

A témakörben fellelhető magyar szakirodalom mennyisége elenyésző, így nem beszélhetünk kialakult magyar terminológiáról. Saját kutatásomban az „ámokfutás”, oktatási intézményekben előforduló formájáról írva pedig az „iskolai ámokfutás” kifejezéseket részesítem előnyben. Egyetértek a külföldi kutatókkal abban, hogy a médiában használt „tömeggyilkosság” és „mészárlás” kifejezések érzelmi színezettségük miatt nem alkalmasak szakkifejezésnek. A szakirodalomban néhányszor előforduló, és angolul elfogadhatónak tekinthető „rampage” magyarra fordítva („örjöngés, dühöngés”) nem elég egzakt, és nem hordozza azt a többletjelentést, mint az angol eredeti. Az „ámokfutás” kifejezés előnye pont az az attribútum, amelyet néhányan kritikaként fogalmaztak meg vele szemben:²² visszautal a maláj időkre, a jelenség gyökereire. Ezáltal többletérteget nyer, ráadásul indiai-maláj eredete folytán a szóalak kiemelkedik az általunk használt nyelvi környezetből. Felmerülhet ellentétként, hogy a média túl tág értelemben alkalmazza, de meggyőződésem, hogy nem lehet szempont egy szakkifejezés kiválasztásánál, hogy a média megfelelő módon használja-e, hiszen jól tudjuk, hogy a sajtóban sokszor olyan kifejezések is pontatlan tartalommal jelennek meg, amelyeknek ismeretes a törvényben meghatározott definíciója.

Az ámokfutás oktatási intézményekben előforduló formája esetében egyetértek a „school shooting” használatával angol és német szövegekben, azonban a magyar nyelv jellemzői nem teszik lehetővé az angol kifejezés egy az egyben történő áttemelését. Szó szerinti fordítása („iskolai lövöldözés”) sajnos – hasonlóan a német változathoz („Schulschießerei”) – kissé elüt a tudományos nyelvezettől, valamint nem fejezi ki kellőképpen a jelenség specialitását, bár a szóismétlések elkerülése érdekében én is használom elvéve. Az „iskolai ámokfutás” kifejezéssel szemben is felhozható ellenérv, azonban mindenképpen mellette szól, hogy egyértelművé teszi: az ámokfutások egyik formájáról van szó, ezáltal rögtön behatárolja az eset jellemzőit.

²² Brumme, Robert (2011): i. m. 13. o.

III. Fenomenológia, definiálás, fogalmi elhatárolás

Antropológiai megközelítés

Az ámokfutások kezdetekben elsősorban az antropológusok érdeklődését keltették fel, akik a jelenség definiálásán túl annak leírására, jellemzésére is törekedtek.

A korábban már említett *J. D. Gimlette* szerint az ámok egy férfiből váratlanul kitörő gyilkos támadás. Ezt depressziós fázis előzi meg, amelyet a válogatás nélküli öldöklés kényszerképzetei kísérnek. A tettet teljes amnézia követi az ámokfutás alatt elkövetettek vonatkozásán. Az ámokfutás négy fázisa tehát:²³

1. tépelődés,
2. gyilkos dühroham,
3. céltalan öldöklés,
4. amnézia.

Gimlette e következtetéseket egy életben maradt ámokfutóval folytatott interjú alapján vonta le, amelyre 1901-ben került sor egyik maláj útja során. Szerinte az ámokfutást befolyásolja a kulturális környezet, amelyben létrejön, és sértettségből, irigységből és rosszindulatból táplálkozó depressziós állapot áll a háttérben.²⁴

A Gimlette-féle első fenomenológiai leírást követően több szerző is megpróbálta újrafogalmazni a stádiumok leírását, amelyek valójában mind ugyanazon archetipikus minta köré szerveződtek. A különböző változatok lényegét leszűrve *Pfeiffer* öt szakaszt különböztetett meg:

1. Előstádium neuraszténiás színezettel, melynek kialakulásában millióártalmak, krónikus megbetegedések, veszteségélmények játszanak szerepet.

²³ Gimlette, John D. – Thompson, Henry Wagstaff (1939): 3. o. Idézi: Wilke, Mareike (2009): i. m. 13-14. o.

²⁴ Gimlette, John D.: Notes on a case of amok. *Journal of Tropical Medicine and Hygiene* 1901/4. 195-199. o. Idézi: Wilke, Mareike (2009): i. m. 13-14. o.

2. Ennek talaján az akut fizikai vagy lelki megterhelések nagyobb súlyt nyernek, sokszor egy jelentéktelennek tűnő mozzanat vezet a hosszabb ideje kialakult feszültségi állapot dekompensációjához.
3. Gyakran megfigyelhető egy „meditációs fázis”, amelynek során a személy tépelődik, esetleg imákat ismételget. Ezalatt tudata egyre inkább beszűkül, a külvilág egyre sötétebb színben tűnik fel. A személy úgy érzi, hogy fenyegető alakok veszik körül, és elviselhetetlen mértékű félelmet vagy haragot él meg.
4. Az előkészítő szakaszt hirtelen váltja fel a tulajdonképpeni ámok, amely a személyt „mozgásviharra” készíti, üvölt, körberohan, valógatás nélkül támad meg embereket és állatokat, az áldozatait szétzaggatja, tárgyakat semmisít meg, gyújtogat. Végül az ámokfutó maga ellen fordítja agresszióját (öngyilkosság, öncsonkítás), vagy látszólag megnyugszik, azonban ezt az állapotot újabb kitörések követhetik.
5. A tettet (ha az elkövető túléli) mély alvás vagy stuporszerű állapot (érzelmi reakciók és motivációk hiányával járó cselekvőképtelen állapot) követi, amely később depresszióba fordul át. Az ámokfutás ideje alatt zajlott eseményekre az elkövetők jellemzően nem emlékeznek, amnéziára hivatkoznak.²⁵

Már a történeti fejezetben idézett középkori beszámolókból és a fenti antropológiai leírásokból is kitűnik néhány jellegzetesség, amely a mai ámokfutásokkal való összehasonlításban érdekes párhuzamok megállapítását teszi lehetővé.

A legfontosabb hasonlóságok a maláj és a modernkori elkövetők között az, hogy az ámokfutók:

- szinte kizárólag férfiak (a modernkori ámokfutók között találunk néhány női elkövetőt, de a számuk továbbra is elenyésző),
- részben vagy teljesen véletlenszerűen választják ki áldozataikat,
- az esetek nagy részében saját életükre és biztonságukra tekintet nélkül követik el cselekményüket (ezt mutatja az ámokfutások végén

²⁵ Knecht, Thomas: Amok und Pseudo-Amok. Schweizer Archiv für Neurologie und Psychiatrie 1999/3. 144-145. o.

elkövetett öngyilkosságok nagy száma, illetve a „suicide by cop” jelenség, amely azt jelenti, hogy egy személy szuicid szándékkal szándékosan olyat tesz, amire a rendőrök lövéssel reagálnak)

- nem impulzív aktusként hajtják végre tettüket, azt rövidebb-hosszabb visszavonulás, előkészület előzi meg,
- a kívüllág számára kiszámíthatatlan pillanatban kezdik meg ámokfutásukat annak ellenére, hogy bizonyos előjelek figyelmeztetőek lehetnek,
- a később felfedezett preszuicidális szindrómához hasonló állapotban vannak tettük megkezdése előtt.

A legjelentősebb különbség, hogy a középkori maláj társadalomban számoltak az ámokfutásokkal, és – ellentétben a mai társadalmakkal – természetesnek találták bekövetkezésüket. „Ne tedd, de ha mégis odáig jutsz, akkor a megfelelő szabályok szerint hajtsd végre” – így lehetne jellemezni a közösség hozzáállását a jelenséghez. A társadalom tagjai nem akartak olyan helyzetbe kerülni, hogy ez legyen egyetlen kiútjuk, de tisztában voltak vele, hogy bizonyos szituációkban nincs számukra más lehetőség. Az ámokfutások léte elfogadott, „forgatókönyve” pedig mindenki számára ismeretes volt, és megpróbálták felkészülni az ellene való védekezésre. Magát az „ámok” szót sem csupán a jelenség leírására, hanem hangosan kiabálva vészjelzésként is alkalmazták. A modernkori kultúrájának is egyre elkerülhetetlenebbül részévé válik a jelenség, és a média tudósításainak köszönhetően már kialakult a „forgatókönyvük”, ez azonban nem eredményezte azt, hogy a malájokhoz hasonlóan természetesnek tekintsük ezeket az eseményeket. Ez bizonyos perspektívából pozitívum, azonban veszélyessé válik, ha akadályát jelenti a védekezési stratégiák kialakításának. Az ámokfutás megközelítésének kulturális különbségéből fakad az a következmény is, hogy a malájok az elkövetőket a harci formánál hősöknek, az egyéni formánál mártíroknak tekintették, a mai világ viszont az ámokfutást egyértelműen bűncselekménynek tartja.

Pszichiátriai megközelítés

Az ámokfutást pszichiátriai szempontból először 1849-ben kezdték el vizsgálni a megjelent esettanulmányok alapján, mivel ezekből az derült ki, hogy az elkövetők többsége mentális betegség jeleit mutatta. Ezt megelőzően – az előző fejezetben leírtaknak megfelelően – csak antropológiai kuriózumként foglalkoztak vele.

A *korai lélektani kutatások* az ámok két formáját különböztették meg. A gyakrabban előforduló típus, az úgynevezett „beramok” személyes veszteséghez kapcsolódott és depressziós, tépelődéssel teli időszak előzte meg. A ritkábban előforduló „amok” esetében sértés, inzultus váltotta ki az elkövető haragját. A korai leírások a „beramok”-ot depresszióval, hangulatzavarral hozták kapcsolatba, az „amok”-ot pszichózissal vagy személyiségzavarral, miközben magát az ámokfutást nem tekintették önálló pszichiátriai kórképnek, hanem valamely pszichiátriai megbetegedés hatására kialakuló erőszakos magatartásnak.²⁶

E korai megközelítés valamint a maláj eredet a mai napig meghatározza a jelenség pszichiátriai megközelítését: egyrészt a legutóbbi időkig kultúrafüggő jelenségnek tartották, másrészt soha nem dőlt el véglegesen, hogy milyen diagnosztikai kategóriába kerüljön besorolásra.

Először a DSM-IV, az Amerikai Pszichiátriai Társaság által megjelentetett „Mentális zavarok diagnosztikai és statisztikai kézikönyvének” negyedik kiadása, majd annak módosított változata a DSM-IV-TR osztályozta az „ámok”-ot.

Fontos megjegyezni, hogy a diagnosztikai kézikönyv megelőző változata, a *DSM-III* nem említette ugyan név szerint a jelenséget, viszont a diagnosztikai kategóriák között leírt egy rendellenességet, az izolált explozív zavart, amely sok szempontból rímelt az ámokfutásokról alkotott elképzelésekre. Az *izolált explozív zavar* (amely a máshová nem osztályozott impulzuskontroll zavarok alá tartozott) diagnosztikai kritériumai a következők voltak:²⁷

²⁶ Saint Martin, Manuel L. (1999): i. m. 67. o.

²⁷ Isolated Explosive Disorder (312.35) (Disorders of Impulse Control not elsewhere classified). In: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Third Edition). The American Psychiatric Association, Washington D.C. 1980. 297-298. o.

- A. Az agresszív impulzussal szembeni ellenállás hiányának egyszeri, erőszakos, külvilág felé irányuló epizódja, amely katasztrofális következményekkel jár másokra nézve.
- B. Az epizód során kifejtett agresszivitás aránytalanul nagyobb mértékű, mint amit bármilyen kiváltó pszichoszociális stresszor magyarázna.
- C. Az epizódot megelőzően nem volt jele általános impulzivitásnak vagy agresszivitásnak.
- D. A zavar nem schizophrenia, antiszociális személyiségzavar vagy alkalmazkodási zavar következménye.

A kézikönyv példaként azt az esetet hozta fel, amikor egy személy látható ok nélkül és váratlanul elkezd számára idegen emberekre lövöldözni, majd megöli magát. Ez tulajdonképpen az ámokfutás leírása, tehát a diagnosztikai kategória – bár név szerint nem említette – magában foglalta az ámokot.

A kézikönyv is megemlíti, hogy az izolált explozív zavar korábbi elnevezése *katathymiás krízis (catathymic crisis)*. Leírása Wertham német pszichológustól származik 1937-ből, aki szerint több erőszakos bűncselekmény is magyarázható ezzel a folyamattal, amely öt lépésben zajlik:

- 1) a lappangási idő alatt a személy elméjében gondolkodási zavar lép fel, amelynek hatására egyre intenzívebb késztetést érez arra, hogy öljön,
- 2) kikristályosodik a bűncselekmény elkövetésének terve,
- 3) a növekvő belső érzelmi feszültség elviselhetetlenné válása miatt a személy – hogy enyhítsen állapotán – elköveti a cselekményt,
- 4) a személy megkönnyebbül, felületes nyugalmat érez a feszültség oldódása miatt,
- 5) a gondolkodási zavart belátja, amelynek következtében a személy attitűdjében jelentős eltolódás áll be.

A tettet nem előzi meg agresszív előtörténet, a konkrét áldozattal szemben jellemzően nincs tudatos szinten megélt harag, bár a tett azt bizonyítja, hogy az elkövető extrém agresszióra képes. A cselekmény idejére nézve általában

nem lép fel amnézia.²⁸ Érdekes, hogy ezt a rendellenes viselkedést a későbbi DSM-verziókban nem találjuk meg, miközben a szakirodalomban a mai napig megjelenik extrém agresszióval járó cselekmények (sorozatgyilkosságok²⁹, családtagok megölése³⁰) magyarázataként.

A 2000-ben megjelent *DSM-IV-TR* már nem tartalmazza az izolált explozív zavart, viszont az ámok jelenségét három helyen is említi. Először jobb híján az *ismétlődő explozív zavarnál*, amely abban különbözik az izolált változattól, hogy az előbbi esetében az agresszív epizódok bizonyos időközönként ismétlődnek.

Ezen kívül bevezetésre került az *MNO (Máshová nem osztályozott) disszociatív zavar* kategóriája (F44.9, ez a DSM-III-ból még hiányzott). Ebbe azok a diszfunkciók tartoznak, amelyeknek „uralkodó vonása valamely disszociatív tünet (pl. a tudat, memória, identitás vagy a környezeti érzékelés általában integrált funkcióinak szétszakadása), amelyek nem merítik ki egyik specifikus disszociatív zavar kritériumát sem”. Az „MNO Disszociatív zavarok” között találjuk a „*disszociatív transz zavart*”, amelynek egyik megjelenési formája a DSM szerint az „ámok”. A disszociatív transz zavarok a szó szerinti leírás szerint „egyszeri vagy epizódikus, a tudatállapotot, identitást vagy memóriát érintő zavarok, amelyek nem kötődnek sajátos földrajzi helyekhez és kultúrákhoz. A disszociatív transz magában foglalja a közvetlen környezet érzékelésének beszűkülését vagy sztereotip magatartásformákat, illetve mozgásokat, amelyeket a személy úgy él meg, mintha valakinek a hatása alatt lenne. A megszállottsági transz magában foglalja a szokásos értelemben vett személyes identitás felcserélését egy új identitással, amelyet valamilyen lélek, erő, istenség vagy más személy hatásának tulajdonítanak, és sztereotíp, „önkéntelen” mozgásokkal vagy amnesiával társul. A disszociatív zavar vagy transzállapot nem normális része a széleskörűen elfogadott kollektív kulturális vagy vallási gyakorlatnak.”³¹ Az ámok transzállapotként való

²⁸ Meloy, J. Reid: A catathymic infaticide. Journal of forensic sciences 2010. 1. o. http://forensis.org/PDF/published/2010_ACatathymicInf.pdf (2014. 03. 20.)

²⁹ Garrison, Arthur H.: The catathymic crisis: An explanation of the serial killer. Journal of Police and Criminal Psychology Vol. 11. 1996/1. 5-12. o.

³⁰ Meloy, J. Reid (2010): i. m. 1-6. o.

³¹ DSM-IV-TR. A módosított DSM-IV. Animula Egyesület 2001. 197-198. o.

besorolása arra az elméletre vezethető vissza, amely szerint a döntő faktor a kultúrához kötött szellemhit, amely szerint egy külső erő megszállja az ámokfutót az elkövetéskor.³²

A DSM-IV-TR azon túl, hogy bizonyos rendellenességeknél példaként említi, a *kultúra-függő szindrómák* között definiálja is a fogalmat. Eszerint az ámok disszociatív epizód: a tépelődés szakaszát emberekre és tárgyakra irányuló erőszakos, agresszív vagy gyilkos kitörés követi. Az epizódot megalázásnak vagy sértésnek észlelt momentum váltja ki. Sokszor kísérik üldöztetéses képzetek, automatizmus, amnesia, kimerültség, és a premorbid állapothoz való visszatérés a robbanást követően. Néhány esetben az ámok egy rövid pszichotikus epizód során lép fel, és krónikus pszichózis kezdetének vagy súlyosbodásának jelzője lehet. Eredetileg Malajziában írták le. Hasonló szindrómákat találtak Laoson, a Fülöp-szigeteken, Polinéziában („cafard vagy cathard”), Pápua-Új-Guineában, Puerto Ricóban („mal de pelea”) és a Navajo indiánoknál („iich’aa”).³³

A DSM-IV-TR-t 2013 májusában felváltotta a *DSM-V*, amely több szempontból teljesen új koncepciót alakított ki a mentális rendellenességek besorolására. A témánk szempontjából leglényegesebb változtatás, hogy a „kultúra-függő szindrómák” helyett „*a distressz kulturális koncepciói*” kifejezés került bevezetésre, amely nem csak új terminológiát, hanem megközelítésbeli névumot is takar. A kézikönyv készítői felismerték, hogy valójában a distressz minden formája kulturálisan meghatározott és helyi jellegzetességeket hordoz, beleértve a DSM-ben leírt rendellenességeket is, amelyek tulajdonképpen maguk is kultúra-függő szindrómák voltak, mielőtt általánosan elfogadott operacionalizált prototípussá váltak volna annak köszönhetően, hogy a kutatásokban és a klinikumban jól használhatónak bizonyultak. E felfogásnak megfelelően a distressz kulturális koncepcióinak három típusa:

- a kulturális szindrómák, amelyek nagyjából megfeleltethetők a régi kultúra-függő szindrómáknak a fent említett új szempontok figyelembe vétele mellett,

³² Knecht, Thomas (1999): i. m. 143. o.

³³ Knecht, Thomas (1999): i. m. 143. o. és Culture-Bound Syndromes in the DSM-IV-TR. <http://quizlet.com/14371470/culture-bound-syndromes-in-the-dsm-iv-tr-flash-cards/> (2014. 02. 16.)

- a distressz idiómái, amelyek a distresszt kifejező jellemző helyi szóhasználatot jelentik, végül
- a distresszre adott helyi magyarázatok és észlelt okok.³⁴

Ebben az új rendszerben az *ámok* már *nem kapott helyet a kulturális szindrómák között*, ami feltehetőleg annak köszönhető, hogy egyrészt már jóval általánosabban elterjedt annál, hogy egy kultúrkörhöz köthessék, másrészt nem tekintik egy speciálisan diagnosztizálható rendellenességnek, hanem különböző zavarok talaján kialakuló viselkedésnek. Ezzel tulajdonképpen visszatértek a korai kiinduló elképzelésekhez.

Magyarországon a DSM-féle diagnosztika helyett szívesebben alkalmazzák a WHO által kifejlesztett *BNO-rendszert* (A betegségek és az egészséggel kapcsolatos problémák nemzetközi statisztikai osztályozása, angolul ICD), amely nem csupán a mentális zavarokra, hanem minden betegségre meghatározza a diagnosztikai kódokat. A jelenleg használatos BNO-10 a DSM-IV-TR-hez hasonlóan a *kultúrspecifikus zavarok* körébe sorolja az ámokot, és „A felnőtt személyiség és viselkedés egyéb rendellenességei” diagnózis alá történő besorolást ajánlja. A definíció szerint az ámok, amely Malajziában és Indonéziában figyelhető meg, indiszkriminatív, látható provokáció nélkül létrejövő kiemelkedően destruktív, akár emberöléssel járó viselkedés, amelyet amnézia vagy kimerültség követ. Sok epizód öngyilkossággal végződik. Az legtöbb ámokfutást nem előzik meg figyelmeztető jelek, habár néhány eset kirobbanásához intenzív szorongással és gyűlölettel telt időszak vezet. Egyes tanulmányok szerint elképzelhető, hogy az ámokszerű viselkedés gyökerét a háborús időkben tradicionális értékévé vált extrém agresszió és az öngyilkos-merényletek jelenthették.³⁵ Hasonló szindrómák: ahade idzi be

³⁴ American Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Fifth Edition, American Psychiatric Association, Arlington, VA 2013. 758. o.

³⁵ Az eredeti angol szöveg magyar fordítását én készítettem, ezért fontosnak tartom az eredeti szakszöveg szó szerinti idézését: „Amok: An indiscriminate, seemingly unprovoked episode of homicidal or highly destructive behaviour, followed by amnesia or fatigue. Many episodes culminate in suicide. Most events occur without warning, although some are precipitated by a period of intense anxiety or hostility. Some studies suggest that cases may derive traditional values placed on extreme aggression and suicidal

(Új-Guinea), benzi mazurazura (Dél-Afrika), berserkergang (Skandinávia), cafard (Polynesia), colerina (Bolívia, Kolumbia, Ecuador és Peru), hwa-byung (Koreai félsziget), iich'aa (az Egyesült Államok dél-nyugati részén élő indiánok).

A BNO-10 is óvatosan fogalmaz, amikor a kultúrspecifikus zavarokat bemutatja. E rendellenességek státusza vitatott, mivel számos kutató szerint csak fokozatbeli különbség van ezek és a klasszikus pszichiátriai osztályozási rendszer részeként kezelt rendellenességek között (pl. a szorongásos vagy a stressz-zavarok), ezért a kultúrspecifikus szindrómákat a már régóta ismert rendellenességek helyi változataiként kellene kezelni. Továbbá megkérdőjeleződött a specifikus népcsoport vagy kultúra körében történő előfordulásuk kizárólagossága is. E megközelítés nagyon hasonló a DSM-V-ben képviselt felfogáshoz.

A kutatók már jóval a diagnosztikai kézikönyvek előtt megkérdőjelezték az ámokfutás kultúrspecifikus voltát. *Jin-Inn Teoh*, Londonban élő pszichiáter már 1972-ben megfogalmazta véleményét, amely szerint az ámokfutás univerzális jelenség, bármilyen országban előfordulhat. A kultúra csak annyiban alakítja, hogy meghatározza manifeszt megjelenését, tehát a használt módszert és fegyvert.³⁶ Ezt az álláspontot képviselte *Saint Martin* is, aki 1999-ben megjelentetett tanulmányában leírta, hogy nem tekinthetjük az ámokfutást kultúrafüggő szindrómának, hiszen a XX. században jelentősen megnövekedett az Ázsiából ismert ámokhoz hasonló esetek száma a nyugati kultúrákban, és ez megkérdőjelezi a jelenség lokális voltát. Ezeket a nézeteket támasztotta alá az a megfigyelés is, hogy antropológusok és pszichológusok már a nyugati elterjedést megelőzően is észleltek *ámokhoz hasonló viselkedési formákat* a világ számos részén. A teljesség igénye nélkül ide tartozott többek

attacks in warfare.” Finerman, Ruthbeth: Culture-specific Disorders. In: The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders. Diagnostic criteria for research. World Health Organization, Geneva 1993. 213-214. o.

<http://www.who.int/classifications/icd/en/GRNBOOK.pdf> (2014. 02. 19.)

A diagnosztikai besorolás: ICD-10 Version: 2010

<http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2010/en#/F68.8> (2014. 02. 22.)

³⁶ Teoh, Jin-Inn.: The changing psychopathology of amok. *Psychiatry* 1972/35. 345-351. o. Idézi: Saint Martin, Manuel L. (1999): i. m. 67. o.

között a Fülöp-szigeteken szigorú szabályok és előírások szerint zajló „*juramentado*”, amely az ámokhoz hasonló homicid-szuicid magatartás. A személy teljesen fehérbe öltözik, leborotválja a fejét, aztán engedélyt kér a fejedelemtől vagy a szüleitől, hogy elindulhasson. Útja során elsősorban keresztények lakta vidékekre tör rá, és addig öldököl, amíg őt magát meg nem ölik. Az egyik észak-amerikai indián törzsnél figyelték meg a „*crazy dog*” jelenséget. A „*crazy dog*”, hasonlóan a maláj ámokfutóhoz hatalmas belső feszültségeket átélő indián, aki ezt nem képes tovább elviselni, ezért a halált keresve szemtől szemben támadást indít más törzsbe tartozó indiánok ellen. Ha mégis túléli ezt a harcot, akkor normális életet élhet.³⁷ A skandinávoknál „*berserker*”-nek hívták azokat a (általában viking) harcosokat, akik úgy küzdöttek a csatában, mint akik nem éreznek fájdalmat és nem foglalkoznak a sérülésekkel. Őket a többiek az istenek kedvenceinek tartották és hősként tisztelték.³⁸ A világ számos táján ismeretesek ezeken túl is magatartásformák, amelyek hasonlóak az ámokfutáshoz: a „*windig*” Kanadában, a „*latha*” Malajziában, az „*ahade idzi be*” Új-Guineában, a „*benzi mazurazura*” Dél-Afrikában, a „*cafard*” Polinéziában, a „*colerina*” Bolíviában, Kolumbiában, Ecuadorban és Peruban, a „*hwa-byung*” a koreai félszigeten, a „*iicha'aa*” Észak-Amerika dél-nyugati részein, a „*negri, negri*” Pápua-Új-Guineában, a „*whitico-pszichózis*” az eszkimóknál, a „*mal de pelea*” Puerto Ricóban és az „*arctic-hysteria*” Szibériában.³⁹ Érdekes, hogy e zavarokat mindkét diagnosztikai kézikönyv, a DSM-IV-TR és a BNO-10 is említi, és ezzel együtt is a kultúra-függő szindrómák közé sorolták az ámokot. Úgy látszik, hogy amíg egy jelenség nem jelenik meg a nyugati kultúrában, addig a világ legkülönbözőbb pontjain való megjelenése sem elég ahhoz, hogy univerzálisként kezeljék az európai és amerikai kutatók.

Összefoglalásként elmondható, hogy az ázsiai eseteleírások eredményeképpen az ámokfutást *kezdetben kultúrspecifikus jelenségnek* tartották, mára azonban egyre inkább változik a jelenségről kialakított szemlélet. A változás első lépését más távoli kultúrákban előforduló hasonló viselkedésformák felfedezése

³⁷ Lübbert, Monika (2002): i. m. 20. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 9-10. o.

³⁸ Devereux, George (1982): i. m. 50. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 10. o.

³⁹ Lübbert, Monika (2002): i. m. 21. o., az utolsó két jelenség Adler, Lothar (2000): i. m. 21. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 10. o.

jelentette. Az igazi fordulópontot azonban az ámokfutások nyugati kultúrákban történő elterjedése hozta, amely egyértelművé tette, hogy univerzális viselkedésről van szó. Ezzel párhuzamosan jelent meg a pszichiátriában a kultúra-függő szindrómákat érintő *új koncepció*, amely igyekszik relativizálni a nyugati látásmódot, és úgy tekinteni *a rendellenességek különböző kultúrákban megjelenő formáira, mint egyazon zavar helyi típusú változataira*. E tendenciák mellett a mai napig bizonytalanság övezi az ámokfutás diagnosztikai besorolását, mivel *nem egyértelműen eldönthető, hogy önálló kategóriaként vagy más mentális zavarok talaján kialakuló magatartásformaként tekinthetünk-e rá*.

Kriminológiai megközelítés

Az antropológusok és a pszichiáterek mellett a kriminológusok is komoly kihívást láttak az ámokfutások törvényszerűségeinek feltárásában. A 90-es évek második felében történt súlyos iskolai tragédiák hatására különösen előtérbe került a kérdés, de a számtalan szakkönyv és cikk még a jelenség definiálásában sem jutott egységes álláspontra. Ez a konszenzus-hiány arra vezethető vissza, hogy az ámok(futás) nem került be a bűnügyi osztályozási rendszerekbe, statisztikákba, ezáltal nem állt rendelkezésre hivatalos álláspont, hogy mely bűncselekmények sorolhatók ebbe a körbe. A kutatókra várt a feladat, hogy statisztikákat készítsenek és adatokat gyűjtsenek, ehhez azonban elengedhetetlen volt, hogy meghatározzák a vizsgálandó esetek körét, tehát definíciót kellett alkotniuk arról a jelenségről, amelyet azért akartak vizsgálni, hogy kriminológiai fogalmat alkossanak róla. Mivel ezt az ördögi kört másképpen feloldani nem tudták, vállalták a kockázatot, és még az empirikus vizsgálatok előtt meghatározták azokat a kritériumokat, amelyek alapján egyes bűncselekményeket az ámokfutások (iskolai ámokfutások) körébe soroltak. Az adott kutató elképzeléseitől függően a definíciós jegyek szűkebb és tágabb keretet is meghatározhattak, amely természetesen jelentősen befolyásolta, hogy mely esetek kerültek a vizsgálandó körbe, és milyen

magyarázó elméletek alakultak ki.⁴⁰ További gondot jelentett statisztikai szempontból az alacsony esetszám, amely alapján nehéz kvantitatív eredményeket produkálni, társadalmi trendekre következtetni, és egyértelmű elhatárolást tenni más hasonló bűncselekményektől.

A következőkben a szakirodalomban legtöbbször hivatkozott definíciók kerülnek bemutatásra, amelyekben szintén tetten érhetők az említett dilemmák.

Lothar Adler volt az egyik első kriminológus, aki német nyelvterületen foglalkozott a jelenséggel. Kutatásában 1980. január 1. és 1989. augusztus 30. között megjelent sajtóközleményeket dolgozott fel, amelyek ámokfutásokról számoltak be. Megállapította, hogy a médiában jóval tágabb értelemben használják az ámok kifejezést, mint a szakirodalomban. A híradásokban minden ön- és közveszélyes, impulzív, cselekményegységben megvalósuló magatartást ámoknak címkéznak a tömeggyilkosságoktól kezdve a halálos kimenetelű egyéb cselekményeken át az egyszerű fenyegető helyzetekig, ahol a tudósítók szerint fennállt az ámokfutás veszélye.⁴¹ Adler ennél jóval szigorúbb kritériumokat használt a jelenség definiálásánál (lásd alább), és ennek alapján 196 esetet talált. A vizsgálat eredménye szerint a tipikus ámokfutó 34,8 éves férfi, aki átlagosan 2,98 embert öl meg és 3,74-nek okoz sérülést. Az elkövetők 33,5%-a követett el befejezett öngyilkosságot, 6,6%-uk külső behatásra vesztette életét, 5,4%-uk pedig öngyilkossági kísérletet tett. Az esetek 57%-ban csak idegeneket támadott meg a tettes, 10% csak a családját (ők 75%-ban követtek el öngyilkosságot tettük után). A legveszélyesebb csoportot azok jelentették, akik a családjuk után idegeneket is megtámadtak. Adler definíciója szerint ámokfutásról akkor beszélhetünk (ő az „Amoktat” szót használja), ha:

⁴⁰ Harding, David J. – Fox, Cybelle – Mehta, Jal D.: Studying rare events through qualitative case studies: Lessons from a study of rampage school shootings. *Sociological Methods & Research* Vol. 31. 2002/2. 174-217. o.

⁴¹ Adler, Lothar (2000): i. m. 30. o. Idézi: Weilbach, Karl: Amok. „Es sieht so aus, als würde ich der Wolf sein”. Eine kriminologische Einzelfallstudie zur Amoktat von Zug (CH). Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt 2009. 25. o.

- a cselekmény legalább egy ember halálát okozta, vagy okozhatta volna, ha külső – nem a tettes személyiségében rejlő – körülmények meg nem akadályozták volna,
- legalább részben úgy zajlik, hogy az elkövető még a saját életére sincs tekintettel vagy a cselekmény közvetlen következményeként meg is hal külső behatás vagy öngyilkosság útján,
- a cselekmény legalábbis a külső szemlélők számára impulzív indulatrohamnak tűnik, melyben a homocid és szuicid intenciók egyszerre jelennek meg,
- nem politikai, etnikai, vallási vagy kriminális motívumok jellemzik.⁴²

Adler meghatározása nem zárja ki egyértelműen az indulati bűncselekmény lehetőségét azzal, hogy úgy fogalmaz: „legalábbis a külső szemlélők számára impulzív indulatrohamnak tűnik”. Ezzel a későbbiekben sok félreértésre ad okot, mert számos kutató⁴³ úgy tekinti, hogy Adler szerint egyértelműen impulzív cselekményről van szó. Ezek a szerzők (pl. Robertz) ebből kiindulva különböztetik meg – véleményem szerint helytelenül – az ámokfutásoktól az iskolai lövöldözéseket, amelyeket előre eltervezett cselekményeknek tartanak. Meglátásom szerint az adleri megfogalmazás magában foglalja azt a lehetőséget, hogy az ámokfutásokat előre megfontolt szándékkal követik el, hiszen a definíció csak annyit mond, hogy a tett a külső szemlélő számára tűnik impulzívnak, és a kívülálló tévedhet is. Az „indulatroham” pedig azt jelenti, hogy a cselekmény az addig felhalmozódott feszültség kitörése, de ez nem zárja ki azt, hogy az elkövető előzőleg fantáziált az ámokfutásról.

Jens Hoffmann fogalom-meghatározása módosít az adler-i elképzelésen: kimarad belőle az homicid-szuicid intenció, ugyanakkor nem szűkíti le a cselekményt motivációk alapján, és egyértelműbbé teszi az előre megfontolt szándékot, mint Adler. Definíciója szerint az ámokfutás:

⁴² Adler, Lothar (2000): i. m. 50. o. Idézi: Faust, Benjamin: School shooting. Jugendliche Amokläufer zwischen Anpassung und Exklusion. Psychosozial Verlag, Wetzlar 2010. 20. o.

⁴³ Többek között Heidrun Bründel is hivatkozik ezekre a véleményekre. Bründel, Heidrun: Amok und Suizid – eine unheilvolle Allianz. Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt 2011. 9. o.

- több ember megölése vagy megsebesítése
- egy – legalább részben nyilvános helyen zajló – cselekménysor keretében, megnyugvási szakasz (érzelmi lehűlés) nélkül,
- intencionálisan és a külvilág számára váratlanul.⁴⁴

A megnyugvási (angolul „cooling off”) szakasz nélküli elkövetés a sorozatgyilkosságoktól való elhatárolást szolgálja.

Karl Weibach részben visszatér az adler-i elképzeléshez, és újra fogalmi elemmé teszi az öngyilkossági szándékot, ugyanakkor leszűkíti a fogalmat a családon kívül bekövetkező esetekre. Hoffmannhoz hasonlóan beemeli a definícióba a nyilvános elkövetési helyet. Szerinte az ámok:

- egy magányos elkövető előre megtervezett homicid-szuicid akciója, amelyet több ember ellen követ el nyilvános helyen,
- a fegyveres, emberölési szándékkal végrehajtott váratlan cselekmény célzottan vagy véletlenszerűen kiválasztott extrafamiliaris áldozatokra irányul,
- a saját életét sem féltő elkövető erőfölényével szemben nagyon csekély védekezési lehetőség áll fenn.⁴⁵

Wilhelm Heitmeyer definíciója ismét tartalmazza a motivációbeli kikötést, ugyanakkor számos fogalmi elem kimarad a korábban bemutatott definíciókhoz képest. Az ámok:

- a társadalmi hétköznapiakban elkövetett, nem politikailag motivált bosszú,
- célja mások megölése erőteljesen expresszív módon,
- a családon belül elkövetett eseteket kivéve az áldozatokat nem személyük miatt választja az elkövető.⁴⁶

⁴⁴ Hoffmann, Jens: Amok – ein neuer Blick auf ein altes Phänomen. In: Polizei&Psychologie. Kongressband der Tagung „Polizei&Psychologie” am 18. und 19. März 2003. (Szerk: Lorei, Clemens) Frankfurt am Main 2003. 399. o. Idézi: Weibach, Karl (2009): i. m. 25. o.

⁴⁵ Weibach, Karl (2009): i. m. 26. o.

⁴⁶ Heitmeyer, Wilhelm – Soeffner, Hans-Georg (szerk.): Gewalt. Entwicklungen, Strukturen, Analysenprobleme. Frankfurt am Main 2004. 92. o. Idézi: Weibach, Karl (2009): i. m. 24. o.

Egyes kutatók kísérletet tettek az ámokfutás általános leírásán túl a speciális formák, így az iskolai ámokfutás definíciójának megalkotására is.

Herbert Scheithauer és *Rebecca Bondü* meghatározása szerint az ámokfutás:

- több emberen elkövetett emberölés (vagy ennek kísérlete),
- magányos elkövető által (ez különbözteti meg például a háborúk során elkövetett tömeggyilkosságoktól),
- aki személyesen jelen van a cselekmény helyszínén (ez különbözteti meg a legtöbb terrorcselekménytől és bizonyos háborús bűntettektől),
- halálos sérülés okozására alkalmas fegyver(ek)e)t használ,
- időben összefüggő cselekménysor keretében hajtja végre tettét (anélkül, hogy a cselekmények között lenne megnyugvási/érzelmi lehűlési szakasz /Abkühlungsperiode, cooling off period/, mint ahogy az sorozatgyilkosoknál megfigyelhető),
- legalább részben nyilvános helyen.⁴⁷

Három típusát különböztetik meg:

1. a „*klasszikus*” ámokfutás során a felnőtt elkövető a kívülállók szemszögéből ok nélkül, látszólag véletlenszerű alapon támad meg embereket ölési szándékkal nyilvános helyen (utcán, bevásárlóközpontban, bíróságon stb.),
2. a *munkahelyi ámokfutás* („*workplace violence*”) tervezett akció, az áldozatok egy részét előre választja ki az elkövető, akinek konfliktusai vagy problémái vannak a munkahelyén,
3. az *iskolai ámokfutás* („*school shootings*”):
 - célirányos támadás az iskola (volt) diákja által
 - az iskolához kötődő személyek ellen, akiket részben előre kiválasztott,
 - halálos sérülés okozására alkalmas fegyverrel, ölési szándékkal,
 - az iskolai helyszínt tudatosan választva,

⁴⁷ Scheithauer, Herbert – Bondü, Rebecca: Amoklauf und School Shooting. Vandenhoeck&Ruprecht GmbH&Co. KG, Göttingen 2011. 13-15. o.

- az iskolai étellel összefüggő egyénileg konstruált motiváció alapján,
- az intézményben vagy ahhoz szorosan kapcsolódó területen (udvar, parkoló, buszmegálló stb.).

A szerzők az iskolai ámokfutások közé sorolják azokat az eseteket is – bár ezeket kivételesnek tartják – ahol az ámokfutó felnőttként, az iskola befejezése után választja tettének színhelyéül az intézményt, illetve azokat a helyzeteket, amikor egy előre kiválasztott iskolai személy az áldozat (pl. az igazgató).

Nem tekintik viszont idetartozónak:

- az indulati bűncselekményeket,
- a bandák közötti összecsapásokat,
- a terrorcselekményeket, az iskolai öngyilkosságokat,
- azokat az ámokfutásokat, amelyek iskolában történnek ugyan, de az elkövetőnek semmiféle személyes kapcsolódása nincs az intézményhez, azt csupán a könnyen sebezhető áldozatok miatt választja,
- a személyes bosszú vezérelte tetteket, amelyeknek nincs köze az iskolai kontextushoz (pl. az áldozat az ott dolgozó ex-barátnő).

Az iskolai ámokfutást a súlyos, célirányos iskolai erőszak extrém formájának tartják, amelynek másik változata az iskolában történő túszejtés.⁴⁸

Frank J. Robertz az adleri ámok-fogalomból indul ki, amelytől elhatárolja az általa „school shooting” néven említett cselekményt. Meghatározása szerint az iskolai ámokfutás:

- fiatalok által, iskolában elkövetett emberölés vagy annak kísérlete,
- amely közvetlen és célzott összefüggésben áll az adott oktatási intézménnyel.

Nem tekinti a fogalom részének azokat a tetteket, amelyek diákok közötti egyértelműen körühatárolható interperszonális konfliktusokból fakadnak, illetve azokat a bandaháborúkkal kapcsolatos bűncselekményeket, amelyek-

⁴⁸ Scheithauer, Herbert – Bondü, Rebecca (2011): i. m. 23-27. o.

nek csak esetleges, véletlenszerű színhelye az iskola.⁴⁹ Robertz tovább pontosította saját fogalmát, amikor empirikus vizsgálatához 2002. december 31-ig történt eseteket gyűjtött. Szelekciós kritériumai a következők voltak:

- fiatal elkövető (10-22 év),
- halálos áldozatok, illetve amennyiben nem voltak halálos áldozatok, ez csak a véletlenül múltott,
- emberölésre alkalmas fegyver használata,
- az emberölési cselekmények közvetlen kapcsolatban álltak az iskolával: az elkövető, akinek célja egy vagy több ember megölése volt, az áldozatokat véletlenszerűen vagy a funkciójuk miatt választotta ki (pl. iskolaigazgató), nem a személyük alapján.⁵⁰

Benjamin Faust az iskolai lövöldözések definiálásánál Robertz meghatározását veszi alapul, utalva arra, hogy az nagyrészt megfelel az amerikai titkosszolgálat által – egy 1999-es vizsgálat alapján – kialakított definíciónak, mely Vossekuil 2002-es tanulmányában jelent meg. E tanulmány az iskolák elleni célzott támadásokat definiálta. A fogalom szerint ide tartozik minden cselekmény, amelynek során:

- az iskola jelenlegi vagy nem régen végzett diákja halálos sérülést okozó fegyverrel támad meg valakit (lőfegyver vagy kés),
- az oktatási intézményt szándékosan választja a tett színhelyéül,
- célpontja pedig konkrét személy, csoport vagy az egész iskola.⁵¹

Faust annyiban egészíti ki Vossekuil és Robertz definícióját, hogy a tettesek az iskolát nem csak azért választják az elkövetés helyszínéül, mert ott tartózkodnak leendő áldozataik, hanem azért is, mert az iskolát színpadként használják, ahol demonstratívan hajthatják végre cselekményüket. Így nem csupán az áldozatok, hanem a helyszín is szimbolikus karaktert ölt.⁵²

⁴⁹ Robertz, Frank J. (2004): i. m. 17-21. o.

⁵⁰ Robertz, Frank J. (2004): Uo. 59-61. o.

⁵¹ Vossekuil, Bryan et al.: The final report and findings of the safe school Initiative: Implications for the prevention of School attacks in the United States. US Secret Service and US Dept. of Education, Washington 2002. 7. old.

⁵² Faust, Benjamin (2010): i. m. 27. o.

Faust a „klasszikus” ámokfutások és az iskolai lövöldözések viszonyát vizsgálva megállapítja, hogy a tervezettségben és az előidéző okokban nincs sok különbség a két cselekménytípus között. A szerző szerint egyik sem spontán indulati cselekmény, és mindkettőnél bagatellnek tűnő ürügyek adják meg a végső lökést a tett elkövetéséhez.⁵³ Az iskolai forma annyiban különbözik az általános értelemben vett ámokfutástól, hogy az előbbi szűkebb kategória, hiszen csak fiatalok által az oktatási intézményük területén elkövetett cselekmények tartoznak ide. Szerinte az ámok kifejezés nyugodtan alkalmazható az iskolai lövöldözések felettes kategóriájaként.⁵⁴

Mareike Wilke megfogalmazása valamivel bővebb az előzőeknél, de igazi újdonságot nem tesz hozzá a korábbi meghatározásokhoz. Definíciójában az iskolai ámokfutás (ő is a school shooting szót használja):

- rövid idő alatt lejátszódó esemény, amelynek során egy oktatási intézmény területén legalább egy személyt megölnek lőfegyverrel (általános iskolától az egyetemig),
- az elkövetők diákok, esetleg eltanácsolt vagy végzett diákok, illetve olyan személyek, akiknek negatív asszociációik fűződnek a képzési intézményhez,
- az áldozatok más diákok, tanárok, illetve egyéb iskolai alkalmazottak (pl. portás, titkárnő stb.),
- az elkövető nem egy adott személy megölésére, hanem arra törekszik, hogy minél több ember életét kioltsa, akiket nem egyéneknek, inkább az intézmény részeinek tekint (Wilke szerint ez az iskolai lövöldözések fő definíciós eleme),
- a tett legtöbb esetben az elkövető öngyilkosságával ér véget.⁵⁵

Robert Brumme úgy látja, hogy egységes szakirodalmi álláspont kezd körvonalazódni, amely szerint a „school shooting” (iskolai lövöldözés) jellemzői a következők:⁵⁶

- az elkövető az oktatási intézményi jelenlegi vagy volt diákja, aki

⁵³ Faust, Benjamin (2010): i. m. 18. o.

⁵⁴ Faust, Benjamin (2010): Uo. 25. o.

⁵⁵ Wilke, Mareike (2009): i. m. 15. o.

⁵⁶ Brumme, Robert (2011): i. m. 11-17. o.

- az oktatási intézményt, amellyel az emberölés közvetlen és célirányos összefüggést mutat, tudatosan választja az elkövetés helyszínéül,
- sok áldozat, akik között vannak véletlen alapon és célirányosan kiválasztottak is,
- az ölési és öngyilkossági szándék egybefonódik.

Nem tartoznak ide:

- a két diák közötti interperszonális konfliktusból eredő ölési cselekmények,
- a bandaháborúk során előforduló erőszakos bűncselekmények, amelyeknek csupán „véletlenül” válik színhelyévé az iskola,
- az oktatási intézménnyel közvetlen összefüggést mutató, de nem fiatalok által elkövetett cselekmények.

Brumme Adlerhez és Weibachhoz hasonlóan a homocid-szuicid cselekmények skáláján helyezi el az iskolai lövöldözéseket. E kategória azokat a tetteket takarja, ahol mások megölésének szándéka mellett megjelenik a saját élet kioltásának vágya is, és ez az adott személy magatartásában is megnyilvánul (az emberölés után megöli magát vagy kísérletet tesz erre). E kategóriába az iskolai lövöldözések és egyéb ámokfutásszerű cselekmények mellett beletartoznak a katonai, valamint terrorista cselekmények során elkövetett öngyilkosságok is (pl. kamikaze akciók, öngyilkos merényletek). Brumme célja e cselekmények elhatárolása a háttérben húzódó okok alapján. Elmélete szerint mindhárom esetben arról van szó, hogy a tett végrehajtója vállalja a halált mások megölése céljából. A terrorista akciók és az ámokfutások esetében még egy közös jellemzőt talál: az elkövetők számos esetben hagynak hátra (online) üzenetet, videót vagy búcsúlevelet, amellyel az a céljuk, hogy a média és az internetes közönség még hosszan emlékezzen tettükre.

A három jelenség közötti fő különbség a társadalmi támogatottságban és a normákhoz való viszonyban rejlik. A kamikaze akciókat a japán társadalom háborús időkben kifejezetten támogatta, elkövetőit hősként tisztelte. A gyermekeket már kicsi koruktól úgy szocializálták, hogy önfeláldozásra hajlandó alattvalókká váljanak. A közel-keleti öngyilkos merényletek ugyan nem az egész társadalom támogatását élvezik, de ők sem magányos elkövetők, hanem egy terrorista csoport tagjai, amihez sokszor már nagyon fiatal ko-

rukban csatlakoznak, és rendkívül erősen kötődnek (minél fiatalabban lesznek tagok, annál szorosabban). E csoport meghatározza érték- és normarendjüket, rezisztenssé teszi őket a külső hatásokkal szemben, és beléjük neveli, hogy a csoport céljainak megvalósítása a legfőbb feladat.

Ezzel szemben az ámokfutók tragédiája pontosan az, hogy nem képesek integrálódni sem a társadalomba, sem valamely kisebb csoportba, hanem magányosan állnak a világban, és tettüket a fennálló normák ellenében követik el.⁵⁷

Brumme elhatárolás és magyarázat céljából a durkheimi osztályozási rendszert kibővítve megalkotja az „altruista ámokfutás” és az „egoista-anómiás ámokfutás” kategóriáit az altruista, az egoista és az anómiás öngyilkosság fogalmának mintájára.

A kamikaze harcosok és a terrorista öngyilkos-merénylők tettét az *altruista ámokfutások* csoportjába sorolja. Durkheim szerint, ha egy személy túl erősen integrálódik a társadalomba vagy egy csoportba, egyre kevésbé lesznek fontosak számára egyéni céljai, élete alárendelődik a közösség érdekeinek.⁵⁸ Ha e felettes célok azt kívánják, feláldozza magát és másokat is.

Az ámokfutók ezzel szemben nem sorolhatók be ilyen egyértelműen a durkheim-i rendszerbe, Brumme szerint ők *kevert egoista-anómiás* változatnak felelnek meg. Durkheim szerint a társadalom intézményeihez (család, egyház, állam) való kötődés alacsony foka, az integráció gyengesége azt eredményezik, hogy az egyén számára elveszítik jelentőségüket a közösség értékei, magatartásszabályai, és az egyéni célok veszik át a helyüket. Az ilyen feltételek mellett megvalósuló öngyilkosságot egoista jelzővel illeti Durkheim. Az anómiás öngyilkosság – mint közismert – a normanélküli átmeneti állapotok jellemző viselkedésmódja, amikor a régi szabályok felbomlanak, illetve a személyek kötődése megszűnik ezekhez, de az új normák még nem alakulnak ki és szilárdulnak meg.⁵⁹ Brumme szerint az ámokfutók, hasonlóan az egoista öngyilkosságok elkövetőihöz, nem integrálódnak a közegbe, amelyben élnek, ezáltal nem képesek a csoporthoz való kötődési vágyaikat kielégíteni, egyre értelmetlenebbnek tűnik számukra a saját létezé-

⁵⁷ Brumme, Robert (2007): i. m. 11-20. o.

⁵⁸ Durkheim, Émile: *Der Selbstmord*. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1993. 246. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 35-35. o.

⁵⁹ Durkheim, Émile (1993): i. m. 231-231. o. Brumme, Robert (2007): i. m. 37. o.

sük. Ugyanakkor saját kudarcaikért a világot okolják, dühüket másokra projektálják, és nem tudják megfelelően alkalmazni azokat a megoldási módokat a problémáikra, amelyek elfogadottak a társadalomban, hanem a normákat feladva (anómiás aspektus) az ámokfutást választják.⁶⁰

Brumme szerint meghaladott nézet, hogy az ámokfutások spontán, impulzív cselekedetek. Hosszabb tervezési szakasz előzi meg őket, amelynek során az elkövető fokozatosan jut el odáig, hogy komolyan eljátsszon az ámokfutás gondolatával. Ezt a folyamatot nem csupán belső faktorok, hanem külső tényezők is befolyásolják.

Glenn W. Muschert az iskolai ámokfutásokat az iskolai lőfegyveres támadások („school-related shooting incidents”) tágabb kontextusában helyezi el. Öt cselekmény-típust sorol ezek közé, amelyeket elsősorban az elkövető és az intézmény relációja, illetve az áldozatok kiválasztási szempontjai alapján határol el.

Az *iskolai ámokfutások* („rampage shooting”-nak nevezi) leírásánál Newman definíciójából indul ki, aki szerint intézményi támadásról akkor beszélhetünk, ha a cselekmény nyilvános helyen mások szeme láttára zajlik, az elkövető az intézmény jelenlegi vagy volt tagja (diák vagy alkalmazott), több áldozat is van, akiket a tettes szimbolikus jelentőségük alapján vagy véletlenszerűen választ ki.⁶¹ Muschert ezt a meghatározást iskolai támadásokra alkalmazza és kiegészíti azzal, hogy a motiváció a hatalom érzésének átélése, illetve egy csoport vagy közösség elleni bosszú kiélése. Ezért szokták az elkövetőt „osztálytermi bosszúállónak” („classroom avenger”) is nevezni.

A második csoportba az *iskolai tömeggyilkosságok* („school-related mass murder”) tartoznak. Ezek annyiban különböznek az előző típustól, hogy az elkövető felnőtt, akinek nincs személyes kapcsolata az iskolával, és az oktatási intézményt csak szimbolikus jelentősége miatt választotta az elkövetés helyszínéül. Itt is emberek egy csoportja vagy az egész iskola a célpont, a motiváció pedig az ámokfutásokhoz hasonlóan a hatalom és a bosszú átélése.

⁶⁰ Brumme, Robert (2007): i. m. 38-39. o.

⁶¹ Newman, Katherine S.: Rampage: The social roots of school shootings. Basic Books, New York 2004. 231. o.

A harmadik típusba a *terrorcselekményeket* („*terrorist attacks*”) sorolja, amelyek mindig politikailag motiváltak, az iskola és diákjai pedig szimbolikus jelentőségüknel fogva válnak célponttá.

Az *iskolai célzott incidensek* („*school related targeted incidents*”) képezik a negyedik csoportot. Ezekben az esetekben az iskola jelenlegi vagy volt tagja személyes ellentét alapján támad meg egy személyt vagy személyek egy csoportját, hogy bosszút álljon az őt ért valós vagy képzelt sérelemért. Az ámokfutásoktól abban különbözik, hogy ez nem az egész iskola ellen szóló szimbolikus támadás. Ide tartoznak például az iskolai területen zajló bandahabórik vagy azok a támadások, amelyek egy meghatározott személy ellen irányulnak.

Végül az ötödik típusba azok az iskola területén történő *támadások* tartoznak, amelyeket a *kormány, a rendőrség vagy a katonaság* indít diáklázadások, zavargások esetén („*government shootings*”).⁶²

A kutatói álláspontok könnyebb összevetése érdekében párhuzamba állítottam fogalmi elemeiket (ld. 1. sz. táblázat). Figyelembe véve a disszertáció témáját csak az iskolai ámokfutásokra fókuszáltam.

	<i>Scheithauer és Bondü</i>	<i>Robertz</i>	<i>Faust (Vossekuil)</i>	<i>Wilke</i>	<i>Brumme</i>	<i>Muschert (Newman)</i>
<i>Elkövető</i>	az iskola jelenlegi vagy volt diákja (nem iskolai ámokfutás, ha az elkövetőnek semmiféle személyes kapcsolódása nincs magához az intézményhez)	fiatalok (10-22 év)	az iskola jelenlegi vagy nemrégén végzett diákja	az iskola jelenlegi, eltanácsolt vagy végzett diákja, illetve olyan személy, akinek negatív asszociációi fűződnek a képzési intézményhez	az iskola jelenlegi vagy volt diákja (csak fiatalok)	az iskola jelenlegi vagy volt tagja (diák vagy alkalmazott)

⁶² Muschert, Glenn W.: Research in School Shootings. *Sociology Compass* 2007/1. 62-65. o.

	<i>Scheithauer és Bondü</i>	<i>Robertz</i>	<i>Faust (Vossekuil)</i>	<i>Wilke</i>	<i>Brumme</i>	<i>Muschert (Newman)</i>
<i>Az áldozatok</i>	iskolához kötődő személyek, akiket az elkövető részben előre kiválaszt	a cél minél több ember megölése, akiket az elkövető véletlenszerűen vagy iskolai funkciójuk alapján választ	cél egy konkrét személy vagy egy csoport kiirtása, de célpont lehet az egész iskola is	a tettes nem egy konkrét személy, hanem minél több ember megölésére törekszik (bárkit megtámad, aki az iskolában tartózkodik), akiket nem egyéneknek, hanem az adott intézmény részeinek tekint	több áldozat, egy részük célirányosan, más részük véletlenszerűen kiválasztva vagy funkciójára tekintettel (diákok, tanárok)	több áldozat is van, akiket a tettes szimbolikus jelentőségük alapján vagy véletlenszerűen választ ki
<i>A támadás eredménye</i>	egy vagy több emberen elkövetett emberölés vagy ennek kísérlete (időben egybefüggő cselekménysor folyamán)	egy vagy több ember megölése (ha nincs halálos áldozat, az csak a véletlennek köszönhető)	emberölés	legalább egy halálos áldozat és gyakori a tettes öngyilkossága (rövid idő alatt lejátszódó esemény)	több emberen elkövetett emberölés és öngyilkosság vagy ennek kísérlete	több emberen elkövetett emberölés
<i>Tervezettség</i>	előre eltervezett	előre eltervezett	előre eltervezett	–	előre eltervezett	–
<i>Fegyver</i>	halálos sérülés okozására alkalmas fegyver	emberölésre alkalmas fegyver	halálos fegyver (lőfegyver vagy kés)	lőfegyver	–	–

	<i>Scheithauer és Bondü</i>	<i>Robertz</i>	<i>Faust (Vossekuil)</i>	<i>Wilke</i>	<i>Brumme</i>	<i>Muschert (Newman)</i>
<i>Motiváció, kiváltók</i>	az iskolai élettel összefüggő, egyénileg konstruált motívum, nem tartoznak ide az indulati bűncselekmények, a bandák közötti összecsapások és a terrorcselekmények	nem tartoznak ide a diákok közötti, mindegyik fél számára világos interperszonális konfliktusok és a bandaháborúk	a közvetlen kiváltók ok bagatell esemény	–	nem tartoznak ide a diákok közötti mindkét fél számára világos interperszonális konfliktusok és a bandaháborúk	a motiváció a hatalom érzésének átélése, illetve egy csoport vagy közösség elleni bosszú kiélése
<i>Helyszín</i>	az oktatási intézmény vagy ahhoz szorosan kapcsolódó terület (udvar, parkoló, buszmegálló stb.), az iskolai helyszínt az elkövető tudatosan választja	a támadás közvetlen és célzott összefüggésben áll az adott iskolával	az elkövető az oktatási intézményt tudatosan választja, az iskolát színpadként használja, ahol demonstratíván hajthatja végre cselekményét (így nem csupán az áldozatok, hanem a helyszín is szimbolikus karaktert ölt)	oktatási intézmény területe (általános iskolától az egyetemig)	az elkövető az oktatási intézményt tudatosan választja, az emberölés közvetlen és célirányos összefüggést mutat magával az intézménnyel	a cselekmény az iskolában mások szemeláttára zajlik

1. táblázat: Az iskolai átokfutás definícióinak összevetése

Az összevetés láthatóvá teszi a definíciók közös halmazait, ugyanakkor feltűnő a számos eltérés is.

Az *elkövető* személyének meghatározásánál mindenki egyetért, hogy az iskola jelenlegi vagy volt diákja ebbe a körbe tartozik. Abban azonban már mutatkoznak nézetkülönbségek, hogy a 22 évnél idősebbek, illetve az iskola alkalmazottai által elkövetett cselekmények iskolai ámokfutásnak tekinthetők-e.

Minden szerző lényeges fogalmi elemnek tartja a véletlen *áldozatokat*, és legtöbbjük egyetért abban is, hogy az áldozatok jó részét iskolai funkciójuk, szimbolikus voltuk, és nem egyedi személyük alapján választja ki az elkövető. Nem képviselnek viszont egységes álláspontot abban a kérdésben, hogy iskolai ámokfutásnak tekinthetők-e azok az esetek, amikor csak egy ember megölése a cél, illetve ha vannak személyük alapján kiválasztott áldozatok is.

A *támadás eredményéről* kialakított elképzelések szintén érdekesek. Bár evidensnek tűnik az „emberölés”, mégis felvetődik két probléma. Mi a helyzet abban az esetben, ha az elkövetőt lefegyverezik, mielőtt bárkinek sérülést okozhatott volna, illetve definíciós kritérium-e a tettes öngyilkossági szándéka. Az utóbbi olyannyira sarkalatos pont, hogy némely szerző ezt tekinti a legfontosabb fogalmi elemnek.

Az egyetlen szempont, amelyben talán mindegyik kutató egyetért (bár nem szerepel egyértelműen minden definícióban, de feltételezhető a kontextusból), hogy az ámokfutások *előre megfontolt szándékkal* elkövetett, és nem indulati cselekmények. A bírósági tárgyaláson ennek az információnak kiemelkedő jelentősége van, ezért jónak tartom, hogy ebben konszenzus jött létre.

Szintén nincs sok vita a *használt fegyverről*, bár Wilke csak a lőfegyvert emeli ki, az egyéb halál okozására alkalmas eszközt nem veszi bele a definícióba, pedig ismertek késsel, karddal elkövetett, illetve robbanószerekkel „kiszécsített” támadások is. Ezért is tartom szerencsésebbnek az „iskolai ámokfutás” kifejezés használatát, mint az angol és német szakszövegekben gyakran alkalmazott „school shooting”-ot, mert az a „lövöldözés” utótag miatt túlságosan leszűkítő.

A *motiváció* kérdése tulajdonképpen már érinti a jelenség magyarázatát. Definiálási szempontból azért van jelentősége, mert ennek segítségével lehet elhatárolni az ámokfutást más, iskolában történt emberölésektől. A szerzők nagy része megegyezik abban (a többiek sem mondanak ennek ellent, csak

nem térnek ki rá), hogy nem tekinthetőek ámokfutásnak a konkrét, jól behatárolható interperszonális konfliktusból származó támadások és a bandaháborúk. E cselekményeket azért nem sorolják ide, mert – bármilyen furcsán hangzik – ezekben az esetekben „érthető” a bűncselekmény, azaz létezik olyan ok, amely feltárható és a külvilág számára világossá teszi a motivációt. Ámokfutásoknál viszont még hosszú idő elteltével is értetlenül állunk a történetek előtt. Hasonló okból nem sorolják ide egyes szerzők a terrorcselekményeket, ahol egyértelmű a politikai indíttatás. Azonban ezt egyszerűbb leírni, mint ténylegesen megállapítani. Léteznek ugyanis „pseudopolitikai-egocentrikus” motivációt követő tettesek, akik politikai okokkal indokolják cselekményüket, valójában azonban rendellenes személyiség-fejlődésük következtében kialakuló személyes indíttatásból ölnek.⁶³ Ezekben az esetekben tehát különválik az elkövető érvelése és a háttérben meghúzódó valódi motivációja, amellyel sokszor ő maga sincs tisztában. (Feltehetőleg ez a helyzet például Andreas Breivikkkel, az Utoya szigetén történt borzalmas ámokfutás elkövetőjével.) Látható, hogy a szerzők inkább negatív meghatározással élnek, mert a valódi motiváció megfogalmazása nehéz feladat egy definíció keretein belül, bár Muschert kísérletet tesz rá.

Azt gondolhatnánk, hogy nincs egyértelműbb fogalmi elem, mint a *helyszín*. Hol történhetne egy iskolai ámokfutás, ha nem az iskolában? Sajnos nem ilyen egyszerű a helyzet. A kutatók eredetileg az általános és középiskolákat tartották az „iskola” fogalma alá tartozónak, azonban az egyetemen elkövetett ámokfutások megjelenésével szembekerültek azzal a kérdéssel, hogy a felsőoktatási és egyéb oktatással foglalkozó intézmények a definíció részének tekinthetők-e. További problémát jelent annak eldöntése, hogy az iskolát, mint helyszínt mennyire lehet kiterjesztően értelmezni: az iskolába vezető úton, az iskolabuszon, az udvaron, az intézmény parkolójában stb. elkövetett cselekményeket idetartozónak tekinthetjük-e. Az USA-ban például minden bűncselekményt iskolainak tekintenek jogi szempontból, amely az

⁶³ Schneider, Hans-Joachim: *Kriminologie der Gewalt*. Stuttgart 1994. 84. o. Idézi: Weilbach, Karl (2009): i. m. 27. o.

iskolába vagy az onnan hazafelé vezető úton, illetve iskola által szervezett rendezvényen (függetlenül a konkrét helyszíntől) történt.⁶⁴

Egy további – a táblázatban nem jelölt – fogalmi elem, amelyben egyetértés mutatkozik a kutatók között, bár nem mindenki fogalmazza meg explicit módon, a *nyugalmi periódus nélküli véghezvitel*, amely azt jelenti, hogy nincs olyan szakasz az emberölések ideje alatt, amikor az elkövető „érzelmileg lehűlve” visszatér megszokott életviteléhez. Ez a jellemző különbözteti meg az ámokfutásokat a sorozatgyilkosságoktól.

A bemutatott nehézségek egyértelművé teszik, hogy felesleges törekvés a „tökéletes definíció” megfogalmazása. Tágabb filozófiai és nyelvészeti megközelítésből tekintve illuzórikus vállalkozás a természetes jelenségek kategorikus definiálása.⁶⁵ Az egyetlen célravezető út, ha eldöntjük, melyek azok a kérdések, amelyekre fókuszálni szeretnénk, ezt egyértelműen definiáljuk, és így mások számára világossá tesszük, hogy milyen fogalmi keretben értelmezhetőek az eredményeink. Ha a kutatók követik is ezt az eljárást, továbbra is nehézséget jelent, és résen kell lennie az eredményeket összehasonlítani kívánónak, mivel ugyanahhoz a nyelvi kifejezéshez (school shooting vagy iskolai ámokfutás) eltérő definíciós elemeket kapcsolnak a szerzők.

Az eddig elmondottakat és kutatásom súlypontjait figyelembe véve az iskolai ámokfutás fogalmi elemeit a következőképpen határozom meg. *Az iskolai ámokfutás:*

- két vagy több áldozattal járó emberölés vagy annak kísérlete,
- amelyet az oktatási intézmény jelenlegi/volt diákja, illetve egyéb, az intézményt szimbolikus jelentéssel felruházó – jellemzően serdülő vagy fiatal felnőttkorú – személy követ el
- nyugalmi periódus („érzelmi lehűlés”) nélkül,
- előre kitervelten,

⁶⁴ Bondü, Rebecca – Cornell, Dewey G. – Scheithauer, Herbert: Student homicidal violence in schools: An international problem. In: New directions for youth development. No. 129. Wiley Periodicals, Inc. 2011. 14. o.

⁶⁵ Rosch, Eleanor – Lloyd, Barbara B. (Szerk.): Cognition and categorization. Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum, Hillsdale, NJ 1978. Idézi: Bondü, Rebecca – Cornell, Dewey G. – Scheithauer, Herbert (2011): i. m. 15. o.

- az áldozatokat részben vagy teljes egészében véletlenszerűen választva,
- demonstratív jelleggel,
- a saját biztonságára tekintet nélkül,
- az iskolában vagy ahhoz funkciójában szorosan kapcsolódó területen.

Nem tartoznak ide:

- a politikai, vallási motivációból elkövetett cselekmények (pl. a terrorcselekmények),
- azok a cselekmények, amelyeknek az emberölés mellett egyéb kriminális célja is van (pl. anyagi javak megszerzése),
- a felek számára számára világos, jól körülhatárolható konfliktusból eredő emberölések (pl. féltékenység, bandaháborúk).

A definíció alkotása azért nehéz feladat, mert a bűncselekmény ismérveiként megadott kritériumokat bármikor felülírhatja az élet. A jogalkotók ismerik igazán az életviszonyok szabályozásának nehézségeit, de nincs sokkal könnyebb helyzetben a kriminológus sem. Az általam megfogalmazott meghatározást is folyamatosan próbára teszik az újabb esetek, amelyek nem minden esetben illeszkednek tökéletesen a meghúzott határok közé. Különösen három esettípus jelent dilemmát. Az egyiket azok az ámokfutások jelentik, amelyeknek elkövetői életkoruknál fogva már inkább a munka világába tartoznak (40 év feletti), azonban a mai oktatási rendszernek köszönhetően mégis tanulói státuszban vannak, és ekként követik el cselekményüket valamely oktatási intézményben (pl. Peter Odighizuwa, Jiverly Antares Wong, One L. Goh). Ezek az elkövetők egyébként mindannyian súlyos pszichiátriai zavarban szenvedtek. Előfordulnak olyan esetek is, amikor egy felnőtt személy követ el ámokfutást általános iskolásokra támadva. Itt az elkövető és az áldozatok között olyan mértékű az életkorbeli és ezáltal az élethelyzetbeli különbség, hogy a motivációs háttér valószínűleg nem feleltethető meg azoknak az eseteknek, amikor az elkövetők velük nagyjából egykorú társaikat támadják meg. A nehezen besorolható esetek harmadik csoportját azok az iskolai ámokfutások jelentik, amikor az elkövető csupán egy emberre támad, majd letartóztatják vagy öngyilkosságot követ el, és nem derül ki egyértelműen, hogy eredeti tervei szerint másokat is meg akart-e támadni,

illetve, hogy az áldozatot személye vagy funkciója alapján választotta-e. Az iskolai ámokfutásokról szóló diskurzus során mindig lényeges tehát a jelenség képlékenysége miatt a már lefektetett alapok rugalmas kezelése és az új információkra való nyitottság megőrzése.

Tovább árnyalja az ámokfutások (és iskolai ámokfutások) jellemzését, ha elkövetőiket összehasonlítjuk a *terroristákkal*⁶⁶ és a *sorozatgyilkosokkal*⁶⁷, mivel e három speciális bűnözői kör között számos párhuzamot találunk. (lásd 2. számú táblázat)

	<i>Ámokfutók/iskolai ámokfutók</i>	<i>Terroristák</i>	<i>Sorozatgyilkosok</i>
<i>Az elkövető neme</i>	Túlnyomó többségben férfiak	Túlnyomó többségben férfiak	Túlnyomó többségben férfiak
<i>Az identitás felvállalása</i>	Nem rejtőznek el, sőt szeretnék, ha felfigyelnének rájuk, és a nevük örökre fennmaradna, sokszor a tett előtt „kiszivárogtatják”, hogy mire készülnek	A terrorista csoport nem rejtőzik el a világ elől olyan értelemben, hogy felvállal eszméket és bizonyos cselekményeket, de a fennmaradása érdekében a tagjai és	Rejtegetik kriminális arcukat, átlagos állampolgárnak tüntetik fel magukat, ugyanakkor előfordul, hogy anonim módon felveszik a kapcsolatot a hatósággal vagy a

⁶⁶ A terroristák jellemzéséhez felhasznált anyagok:

Korinek László: A terrorizmus. In: Kriminológia – Szakkriminológia. (Szerk: Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévy Miklós) Complex Kiadó, Budapest 2006. 445-464. o.

Kováts Daniella: A fanatizmus és a terrorizmus pszichológiai szempontú elemzése. Rendőrtisztai Főiskola Rendvédelmi Füzetek 2002/12. 3-24. o.

Dittman, Volker: Gibt es eine typische Terroristen-Psyché? Schweizerische Zeitschrift für Kriminologie 2002/1. 18-22. o.

Albrecht, Hans-Jörg: Terrorismus und kriminologische Forschung. Eine Bestandsaufnahme. Schweizerische Zeitschrift für Kriminologie 2002/1. 5-17. o.

⁶⁷ A sorozatgyilkosságok jellemzőinek felsorolásához az FBI Bűncselekmény Osztályozási Kézikönyvének „sorozatgyilkosság” kategóriáját vettem alapul. A kézikönyv megkülönbözteti a sorozatgyilkosságoktól a tömeggyilkosságokat és az ún. „spree killinget”, amelynek nem létezik pontos magyar fordítása. Douglas, John E. – Burgess, Ann W. – Burgess, Allen G. – Ressler, Robert K. (Szerk.): Crime Classification Manual. Jossey Bass - A Wiley Imprint, San Francisco 2006. 437-469. o.

	<i>Ámokfutók/iskolai ámokfutók</i>	<i>Terroristák</i>	<i>Sorozatgyilkosok</i>
	(„leaking”).	tervei titokban maradnak.	lakossággal, mert a „hírnevet” élvezik, csak „lebukni” nem akarnak.
<i>„Üzenetek a külvilágnak”</i>	Számos esetben manifesztumokat, bűcsúleveleket és bűcsúvideókat hagynak hátra, amelyekben kifejtik nézeteiket és tettük okait. Céljuk minél nagyobb figyelem megszerzése – függetlenül attól, hogy túlélnek-e az ámokfutást.	Számos esetben manifesztumokat írnak, megpróbálják megragadni a média nyilvánosságát, hogy a világ rettegjen és megismerje követeléseiket.	Nem jellemzőek az írásos önvallomások, legfeljebb az előző pontban említett „levelezések” a hatósággal, újságokkal.
<i>Öngyilkosság</i>	Sokszor meg akarunk halni vagy legalábbis felkészülnek a lehetséges halálra, többen öngyilkosok lesznek a tettet követően.	Nem akarnak meghalni, de vállalják akár a halált is (öngyilkos merénylők).	Jellemzően nem akarnak meghalni, bár „sarokba szorított” helyzetben előfordul öngyilkosság (pl. Andrew Cunanan, Gianni Versace gyilkosa).
<i>Társtettség</i>	Általában egyedül követik el tettüket, bár vannak példák kettős elkövetésre is.	Akár egyedül követik el tettüket, akár társakkal, néhány ritka kivételtől eltekintve mindig terrorista szervezet biztosítja számukra a hátteret.	Általában egyedül követi el a tettet, bár vannak példák kettős elkövetésre is.
<i>A tett időbeli jellemzői</i>	Tettük egyszeri, végítélet jellegű („cooling off” – „érzelmi lehűlés” nélkül).	Annyi tettet követnek el, amennyit céljaik megkövetelnek időben (akár éveken keresztül) elhúzódóan.	Akár éveken keresztül is folytathatják tevékenységüket, miközben az emberölések között egyre rövidebbek az „érzelmi lehű-

	<i>Ámokfutók/iskolai ámokfutók</i>	<i>Terroristák</i>	<i>Sorozatgyilkosok</i>
			lés” szakaszai, amikor az elkövetők visszatérnek átlagos életvitelükhöz.
<i>Az áldozatok száma</i>	Annyi áldozatot szednek, amennyit csak tudnak, terveikben sokszor hatalmas számok szerepelnek (több száz áldozat), amelyet egyelőre szerencsére senkinek sem sikerült megvalósítania.	Bizonyos esetekben annyi áldozatot szednek, amennyit csak tudnak, terveikben hatalmas számok szerepelnek (több száz áldozat), amelyet sajnos többször is sikerült megvalósítaniuk. Előfordul az is, hogy egy konkrét személy ellen irányul a támadás. Ennek több oka lehet, pl. vki keresztetzi a terveiket, vagy szimbolikus szerepe van (pl. pápa).	Egyszerre általában egy áldozatot szednek, összességében azonban áldozataik száma nagyon magasra rúghat (akár 100-nál is többre).
<i>Az áldozatok kiválasztása</i>	Áldozatai között lehetnek olyanok, akiket meghatározott okok miatt választ ki, de az áldozatok jelentős része véletlenszerű.	Áldozataik lehetnek meghatározott személyek, de véletlenszerűen választottak is.	Áldozatait meghatározott szempontok alapján választja ki (ez lehet teljesen felületes szempont is, pl. minél jóképűbb férfiak – Jeffrey Dahmer).
<i>A tett tervezettsége</i>	Előfordul, hogy hónapokig, esetleg több évig érlelik tervüket.	Kidolgozott tervek alapján történik az elkövetés, sokszor nagy volumenű, számos segítőt igénylő komplex támadások.	Kidolgozza módszerét, és akár éveken keresztül is folytathatja a cselekményeket, amíg el nem fogják.

	<i>Ámokfutók/iskolai ámokfutók</i>	<i>Terroristák</i>	<i>Sorozatgyilkosok</i>
<i>A tett motivációja</i>	Egyéni motiváció, amely kaphat ugyan politikai színezetet, de a cselekmény elsősorban az elkövető pszichés állapotról, megoldatlan belső feszültségeiről szól. A politikai vagy társadalomkritikai motiváció csak pszeudoindok. A tettes át akarja élni a helyzet és az áldozatok feletti korlátlan hatalmat, „istennek” akarja érezni magát, élet és halál urának. Elképzelhető, hogy valójában ide sorolható az ún. „kiválasztottak terrorizmusa” is.	Jellemzően vallási, politikai motiváció vezérli őket. Szintén kontrollt akarnak, de nem „istenként”, hanem valamely „istenség” nevében (az „istenséget” tág értelemben használva, bármely vallási, társadalmi, politikai cél fanatikus híveként).	Legtöbbször szexuális motiváció, vagy ha nem is ez az elsődleges, akkor is van szexuális vonatkozás (hetero- és homoszexualitás is előfordul). A sorozatgyilkosokra is igaz, hogy a teljes kontrollt, a helyzet és az áldozat feletti korlátlan hatalmat akarják átélni, „istennek” akarják érezni magukat, élet és halál urainak.
<i>Az elkövetés eszköze, módja</i>	Eszközük legtöbbször lőfegyver és/vagy bomba, de előfordul ritkán kés is. Az ölési cselekmény gyorsan zajlik, a lényeg a minél több áldozat.	Eszközeik nagyon kiterjedtek (konventionálisan bomba, lőfegyver, biológiai fegyver, de fenyeget a nukleáris és a számítógépes terrorizmus is), az elkövetés módjai ennek megfelelően rendkívül változatosak.	Közvetlen, direkt ölési módszereket használnak, mert sokszor az áldozat szenvedésének látványa okoz számukra kielégülést (fojtogatás, kés, ütlegelés stb.), emellett a szexuális erőszak is sokszor része a cselekménynek.

2. táblázat: Az ámokfutók, a terroristák és a sorozatgyilkosok összehasonlítása

IV. Az iskolai ámokfutások etiológiája

„Minden dolognak három oldala van:
egy, amit te látsz, egy, amit én látok és
egy, amit egyikünk sem lát.”
(kínai mondás)

Okok és rizikófaktorok

Az ámokfutások váratlansága, brutalitása és a motiváció nehéz felfejthetősége nagy erővel készíti az embereket arra, hogy magyarázatot keressenek.⁶⁸ Ennek pszichológiai háttere az, hogy egy cselekmény csak akkor veszít félelmetességéből, ha érthetővé válik, mert csökken a tehetetlenségünk érzése. Ha tudjuk az okot, tehetünk valamit azért, hogy saját környezetünkben ne fordulhasson elő hasonló eset. Az ámokfutások hátterében azonban nem fogunk egyetlen körülhatárolható okot találni, sőt ahány embert megkérdezzük, legyen az kutató, tanú, az elkövető családtagja vagy akár maga az elkövető, mindegyikük narratívája erősen fog különbözni. Ez a *Muschert* által „*Rashomon-effektusként*” leírt jelenség,⁶⁹ amely Akira Kurosawa „*Rashomon*” című filmje után kapta nevét. A filmben egy bűncselekmény négy tanúja utóbb különbözőképpen és ellentmondóan írja le az eseményt, és a rendező nem ad „feloldozást” a film végén sem. Bizonytalanságban hagyja a nézőt, hogy melyik szereplő mondott igazat, illetve, hogy igazat mondott-e bárme-

⁶⁸ Az ámokfutások kriminalisztikai szempontból ama ritka cselekmények közé tartoznak, ahol a kriminalisztika hét fő kérdéséből hatra (Mi? Hol? Mikor? Hogyan? Ki? Kivel?) könnyen megadhatjuk a választ. A hetedik kérdés, a „MIÉRT?” viszont olyan lelki rejtelek közé kalauzolja a kutatót, amely hosszú időre ellátja szellemi kihívással. A kriminalisztika piramis-modelljéről lásd bővebben Fenyvesi Csaba „A kriminalisztika alapkérdései” című tanulmányát. Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika alapkérdései. In: Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV. (Szerk: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán) Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs 2013 <http://www.pecshor.hu/periodika/XIV/fenyvesics.pdf> (2014. 03. 18.)

⁶⁹ Muschert, Glenn W. (2007): i. m. 61. o.

lyükük is. Sajnos a valóságban sem sokkal jobb a helyzet, ahogy a mottóként idézett kínai mondás is találóan megfogalmazza.

Ádám Antal korszakunk posztmodern jellemzőjének tartja a folyamatok, áramlatok interdependenciáját, kölcsönös függését, amely a hatásokat és ellenhatásokat nem csupán lineárisan, hanem az oksági kapcsolatok nehezen felismerhető hálós dimenziójában is értelmezhetővé teszi. Ez ismét a valóságot tökéletesen fedő igazság felderítésének lehetetlenségét vetíti előre.⁷⁰

E probléma nem újkeletű, számos bölcselet elmélkedett már az igazság megtalálásának nehézségeiről. A Kr. után 125-ben született buddhista *Naradzsuná* nagyon világosan fogalmazza meg e gondolatot, amikor azt állítja, hogy az igazság azért nem ismerhető meg, mert *minden igazság felett található egy magasabb rendű igazság*, ha a témánkat (jelen esetben az iskolai ámokfutást) más, kiterjedtebb kölcsönös összefüggés-rendszerbe helyezzük és úgy vizsgáljuk.⁷¹

A fentiek fényében és a kutatásaim alapján az *ámokfutások okairól három feltevés* fogalmazható meg:

1. a történetek mögött *nincs egyetlen megismerhető igazság*,
2. *okási tényezők komplex hálózata* áll a háttérben,
3. az esetek egymással számos különböző módon rokonok, de az *okoknak nincs olyan közös halmaza*, amelyről biztosan kijelenthető, hogy minden egyes ámokfutás háttérében fellelhető.

Az ámokfutások megértésére törekedve tisztában kell tehát lennünk a lehetőségeink korlátaival. Azonban ha az okokat nem is tudjuk meghatározni teljes bizonyossággal, az esetek vizsgálata alapján felvázolható a *rizikófaktorok hálózata*, amely fontos lépést jelent a megelőzés lehetőségeinek feltárásában. Ezt mutatja be a következő táblázat, amelyben a kockázati tényezőket az egyénhez, illetve azokhoz a közegekhez kapcsolva ábrázolom, amelyekben az elkövető a mindennapjait tölti. (lásd 3. számú táblázat)

A táblázat értelmezéséhez fontosnak tartom hangsúlyozni a következőket:

⁷⁰ Ádám Antal: A posztmodernitásról és a posztmodernitásiárról. Közjogi Szemle 2012/1. 2. o.

⁷¹ Ádám Antal: Bölcselet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2007. 219. o.

- a felsorolt rizikófaktorok közül nem kell mindegyiknek megjelennie ahhoz, hogy egy ámokfutás megvalósuljon, de
- a felsoroltak közül soha nem elég csupán egyetlen tényező a tragédia bekövetkeztéhez,
- bizonyos faktorok szoros összefüggésben állnak egymással, csak együtt érik el a „rizikófaktor-szintet” (pl. a média által adott részletes tudósítás a korábbi ámokfutásokról és a leendő elkövetők élnék érdeklődése ezek iránt vagy a fegyverekhez való könnyű hozzáfutás egy társadalomban és az elkövetők fegyverek iránti rajongása),
- egyes faktorok ugyanakkor a helyzetnek két különböző oldalát mutatják (pl. iskolai kiközösítés a kortársak oldalán és bizalmatlanság, kapcsolatteremtési nehézség az elkövetőén).

<i>Közegek</i>	<i>Rizikófaktorok</i>
<i>Egyén</i>	<p><i>Mentális zavarok/állapotok</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - depresszió - személyiségzavar - pszichózis - öngyilkossági krízis - serdülőkori természetes krízis állapota <p><i>Személyiségjellemzők</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - merev, kényszeres személyiség - magas elvárások magával és másokkal szemben - alacsony frusztrációs tolerancia - bizalmatlanság a külvilággal szemben - konfliktuskerülő személyiség - empátiahiány - elégtelen kapcsolatteremtési képesség - érzelmek, indulatok kifejezésének nehézsége - elégtelen érzelmi problémamegoldó kompetenciák - beszűkült, erőteljes fantáziatévékenység <p><i>Leaking</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - közvetlen vagy közvetett fenyegetés megfogalmazása verbálisan (szóbeli közlés, napló, blog, levél, dolgozat stb.) - közvetlen vagy közvetett fenyegetés megfogalmazása nonverbálisan (pl. rajz, videó stb.)

Közegek	<p><i>Rizikófaktorok</i></p> <p><i>Negatív életesemények</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - az „utolsó csepp” olyan traumatikusként megélt életesemény, amely az elkövetőt végleg az ámokfutás felé tereli (pl. iskolai eltanácsolás stb.) <p><i>Érdeklődési kör</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - fegyverek iránti rajongás, fegyverek gyűjtése - erőszakos médiatartalmak fogyasztása (pl. videójátékok, filmek, internetes tartalmak stb.) - korábbi ámokfutások iránti érdeklődés - szélsőséges ideológiák követése (pl. szociáldarwinizmus, náci eszmék stb.)
Család	<p><i>Szülő-gyerek viszony</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - zárt, rugalmatlan kapcsolati dinamika egymással és a külvilággal - strukturálatlan szerepek - anya-gyerek kötődés sérülése - apa hiánya - érzelmi kapcsolat elégtelensége, intimitás hiánya - magas elvárások a családtagokkal szemben - a kommunikáció deficitje - az agresszív feszültségek levezetési lehetőségének hiánya - szülői háritás a problémákkal szemben - szülői diszkrimináció a testvérek között <p><i>Testvérek közötti viszony</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - rivalizáció - érzelmi intimitás hiánya
Iskola/Kortársak	<p><i>Iskolai atmoszféra</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - teljesítményközpontú iskola, „versenyztetés” - kirekesztő, zaklató diákközeg nem megfelelő kezelése - a szorongó gyerekek „láthatatlanná” válása - közösségfejlesztés hiánya - gyenge tanár-diák kommunikáció <p><i>Iskolai megelőzési és intervenciós rendszer</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - jelzőrendszer hiánya vagy elégtelen működése - biztonsági rendszer hiánya - krízisterv hiánya <p><i>Kortársak viselkedése</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - kirekesztés, zaklatás az iskolában - cyberbullying

Közegek	Rizikófaktorok
Társadalmi közeg	<p><i>Média</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - erőszakos médiatartalmak agressziónövelő, modellnyújtó és fantáziaélenkítő hatása (pl. videójátékok, filmek) - önmérsékletet nem mutató hírközlés az ámokfutásokról (imitációs hatás elősegítése, kulturális megoldóképlet kialakítása, morális pánik és bűnözési félelem növelése stb.) <p><i>Fegyverekhez való hozzájutás</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - fegyvertartás és -viselés nem megfelelő (pl. joghézagok) vagy túl enyhe szabályozása - a jelzőrendszer hibás működése

3. táblázat: Az iskolai ámokfutások létrejöttében szerepet játszó kockázati faktorok

További rizikófaktor a férfi nem, hiszen a legtöbb ámokfutó fiú/ferfi volt. Ez azonban nem jelenti azt, hogy bizonyos tényezők együttállása esetén ne fordulhatna elő női elkövetés (a női ámokfutók aránya 4%).

Általánosságban elmondható, hogy minél több indikátor és rizikófaktor létezésére derül fény, annál nagyobb az eskaláció veszélye, azonban amíg nincs egyértelmű bizonyíték a bűncselekmény előkészületére vagy kísérletére, nagyon óvatosan kell bánni minden lépés megtételével, mivel mind büntetőeljárás, mind stigmatizációs szempontból hatalmas a súlya a szakmailag megfelelő út követésének. Továbbá fontos hangsúlyozni, hogy ámokfutást nem csupán serdülők vagy fiatal felnőttek követhetnek el, hanem az idősebb korosztály tagjai, az intézmény dolgozói is, csak ez definíciós szempontból munkahelyi ámokfutásnak számít.

Az egyénhez kapcsolódó rizikófaktorok

Az egyéni kockázati tényezők, mint bizonyos mentális zavarok, állapotok, személyiségjegyek, életesemények, extrém érdeklődési kör és egyéb jellemzők a táblázatban a jobb átláthatóság kedvéért elhatárolásra kerültek, azonban a valóságban összefonódnak, ezért célszerű együtt tárgyalni őket.

Az iskolai ámokfutások után gyakran merül fel az *elkövető mentális egészségének* megkérdőjelezése. Ez természetes pszichológiai reakció, hiszen az ámokfutások egyik lényegi ismérve az, hogy nincs látható, jól érthető magyarázata a tettnek, tehát – gondolják a legtöbben – csak maga a tettes lehet a „magyarázat”, azaz az ő megborult elméje, amely irracionális indokot szolgáltat a cselekményhez. Ez a válasz azért is olyan csábító, mert jóval kevésbé félelmetes annál, mintha „normális”, hétköznapi ember követné el a cselekményt, akit nem különböztet meg tőlünk szinte semmi. Emellett a védőügyvédek stratégiájában is számos esetben találkozunk az elkövető schizofrénia-jára vagy egyéb pszichotikus állapotot okozó rendellenességére való hivatkozással. A kutatók sem kerülték meg ezt a kérdést, többen is foglalkoztak vele, néhányuk általánosságban az ámokfutások elemzésénél, mások kifejezetten az iskolai változatra fókuszálva.

Lothar Adler az ámokfutások okait kutatva először a nyomozások során feltárt motívumokat vizsgálta. Azt találta, hogy azok az élet számos területéről származhatnak, általában pénzügyi, partnerkapcsolati vagy családi gondok, amelyek lehetnek súlyosak, de látszólag bagatell természetűek is. A problémák mindennapisága azt sejtette, hogy az ámokfutások okaként nem fogadhatóak el minden további nélkül, további tényezőket is fel kell tárni. Adler fontos faktornak tartja a *pszichés zavarok* meglétét, amelyet az *elkövetők 68%-nál* feltételezett. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy még a pszichés zavarok sem szolgáltatnak kielégítő magyarázatot az ámokfutásokra, azok inkább csak a tett lefolyását határozzák meg. Az általa vizsgált esetekben a *paranoid pszichotikus elkövetők* elsősorban idegeneket támadtak meg, és bár számoltak a saját haláluk bekövetkezésének lehetőségével, ők maguk nem tettek kísérletet öngyilkosságra. A *depressziós* személyek ezzel szemben jellemzően a családtagjaikat támadták meg, és nagy százalékban követtek el öngyilkosságot (Adler az ámokfutások közé sorolja az intrafamiliáris eseteket is). Adler szerint a két fenti csoport között állnak a *pszichopata-paranoid* elkövetők, akiknél mindkét pszichodinamikus mechanizmus egyszerre van jelen, és különös veszélyességüket tárgykapcsolataik és sajátjuk egyszerre történő széthullása okozza, amely nárcisztikus dühük elszabadulásával jár. Az ámokfutásszerű homicid-szuicid erőszakcselekmények szerinte minden esetben valamiféle *impulzuskontroll-zavarra* vezethetők vissza, amelynek a

hátterében a szerotonin-háztartás megbomlása áll, tehát összességében az *ámokfutások pszicho-genetikai faktorokkal állnak összefüggésben.*⁷²

Peter Langman, aki tíz iskolai *ámokfutást* elemzett kutatásában, Adlerhez hasonlóan megpróbálta az elkövetőket pszichés rendellenességük alapján kategorizálni. Elmélete szerint a tettesek három csoportba sorolhatók.⁷³ Az első a *pszichopata elkövetők* csoportja, ide csak két személyt sorol: Andrew Goldent és Eric Harrist. Szerinte ez a legritkább eset. Jellemzőik:

- szadista vonások,
- mások megtévesztésének képessége,
- nácisztikus vonások – magukat törvényen felül állóknak tartják, a nácisztikus sérülésekre, sértésekre aránytalan reakciót adnak,
- agressziókontroll-problémák, explozív dühkitörések,
- fegyverek iránti rajongás.

Langman a másodikat a *pszichotikusok* csoportjának nevezi, és a schizofréniában, illetve schizotíp személyiségzavarban szenvedő elkövetőket sorolja ide, így Dylan Kleboldot, Micheal Carnealt, Andrew Wurstot, Kipland Kinkelt és Seung-Hui Cho-t. A fő jellemzőiket így foglalja össze:

- paranoid gondolkodás,
- egyeseknél nagyzasos fantáziák,
- néhányuknál hallucinációk,
- társas kapcsolatok beszűkültsége vagy teljes hiánya,
- öngyilkossági és depresszív gondolatok.

Végül az utolsó csoportot a *traumatizált elkövetők* alkotják: Mitchell Johnson, Evan Ramsey és Jeffrey Weise. E tettesek történetében fizikai, emocionális és néhány esetben szexuális bántalmazás szerepel.

Jens Hoffmann gyökeresen más álláspontot képvisel, mint Langman. Szerinte az *ámokfutások* megjelenésében az elkövető pszichopatológiai állapotát a legritkább esetben tekinthetjük egyedüli vagy primér faktornak. A szerző kifejezetten *kétségesnek találja* azt az általánosító feltételezést, *hogy az ámok-*

⁷² Adler, Lothar (2000): i.m. 105-106. o. Idézi: Faust, Benjamin (2010): i. m. 21-22. o.

⁷³ Langman, Peter: *Amok im Kopf. Warum Schüler töten.* Beltz Verlag, Weinheim und Basel 2009. 54-210. o.

futások háttérében súlyos pszichiátriai megbetegedések állnak. Ebben a magyarázó keretben ugyanis nem lehet választ találni arra, hogy:

- történelmi távlatban nézve miért vezettek a hatóságok szigorító intézkedései e bűncselekmények visszaszorulásához (ez az indiai térség gyarmatainak megfigyelt változás volt),
- az esetek túlnyomó részében miért férfiak az elkövetők,
- hogyan alakul ki az utánzási hatás⁷⁴ (megfigyelték ugyanis, hogy az ámokfutások sok esetben tíz napon belül követik egymást akár a világ különböző pontjain is, amely azt bizonyítja, hogy országhatárokon átnyúló imitációs hatásról beszélhetünk⁷⁵).

Hans-Peter Waldrich is kritizálja Langmant azért, hogy utóbbi kizárólag a tettesek pszichés zavaraira és kóros elmeállapotára vezeti vissza az iskolai ámokfutásokat. Szerinte ezzel nem jutunk közelebb a válaszhoz, hogy miért történnek ilyen cselekmények.⁷⁶ Waldrich azon a véleményen van, hogy az *iskolai ámokfutásokat* mindenképpen *társadalmi jelenségként* kell kezelni, már csak azért is, mert csak 1974 óta beszélhetünk róluk, tehát nem valószínű, hogy csupán elmebetegség áll a háttérükben. Felhívja a figyelmet, hogy minden monokauzális magyarázat téves képet ad, és csak a pszichológiai, pedagógiai, szociális és gazdasági faktorok feltárással kaphatunk árnyalt magyarázatot. Waldrich megoldási opciót is kínál, amit ő az iskolák reformjában lát. Az iskolai kultúra és atmoszféra ugyanis még mindig könnyebben megváltoztatható, mint a családok és a médiumok, tehát reálisan ez az egyetlen közeg, ahol az elsődleges prevenció megtörténhet.⁷⁷

Az iskolai ámokfutások Waldrich szerint kisebb-nagyobb eltérésekkel egy *meghatározott minta* szerint zajlanak le. Hónapokkal vagy évekkel a tényleges tett előtt a későbbi elkövető, aki általában fiú, ritka esetben lány, egyre magányosabbá válik. A családjában nem kap igazi melegséget, ugyanakkor a

⁷⁴ Hoffmann, Jens (2003): i. m. 402. o. Idézi: Weilbach, Karl (2009): i. m. 23. o.

⁷⁵ Schmidtke, Armin et al.: Imitation von Amok und Amok-Suizid. In: Terroristen-Suizide und Amok. (Szerk: Wolfersdorf, Manfred – Wedler, Hans-L.) Suizidologie Band 13. Regensburg 2002 Idézi: Weilbach, Karl (2009): i. m. 23. o.

⁷⁶ Waldrich, Hans-Peter: In blinder Wut. Amoklauf und Schule. PapyRossa Verlag, Köln 2010. 7. o.

⁷⁷ Waldrich, Hans-Peter: Uo. 8-10. o.

teljesítmény-elvárások magasak. Egy sikeresebb testvér tovább ronthat a helyzeten. A baráti kapcsolatai sem igazán szorosak, nem sok bizalmasa van. A pubertáskor nehézségei egyrészt okként, másrészt következményként súlyosbítják a helyzetet. A legtöbb esetben nem tűnik ki semmivel a serdülő sem negatív, sem pozitív irányban, a tanárok és diáktársak – kis túlzással – szinte észre sem veszik jelenlétét. Jobbára a szobájába húzódik vissza, ahol a virtuális világba menekül. A számítógépes játékok, a szexuális és erőszakos internetes tartalmak valós élmények hiányában pótkielégülést nyújtanak a számára. Bár sok esetben ezek a gyerekek a külsejükkel és a szobájuk átrendezésével egyre feltűnőbbben kifejezésre juttatják a lelkükben zajló folyamatokat, a környezet a sötét színeket, az agresszív tartalmú nonverbális jelzéseket általában a kamaszkor természetes velejárójaként könyveli el. Egyébként blogok vagy papír alapú naplók formájában sok későbbi ámokfutó verbálisan is kifejezi frusztráltságát, és egyre jobban felhalmozódó indulatokról számol be, de erről a szülők sokszor tudomást sem szereznek. Ugyanúgy, ahogyan a fegyverek iránti egyre intenzívebb érdeklődésről sem, amely sokszor a számítógépes játékok fegyverein túllépve valódiak felhalmozásával, megszerzésével jár együtt. Mivel kevés a visszacsatolás a külvilágtól, a későbbi elkövető a fantázia világába menekül, és tulajdonképpen belehergeli magát az önsajnálta és mások gyűlölésébe. A fantáziák aztán egyre konkrétábbá válnak, mígnem kialakul egy terv, amely megvalósítható közelségbe hozza azt a vágyat, hogy végre mindenki felett birtokolja a hatalmat, ő legyen élet-halál ura, és megbosszulhassa az őt ért valós vagy képzelt sérelmeket. Ebben a fázisban már elég egy apró kiváltó ok, „egy utolsó csepp”, amelynek hatására a serdülő végrehajtja, amit már annyiszor elképzelt. A tettet általában kíméletlenül, megingás nélkül hajtja végre, olyankor, amikor sokan tartózkodnak az iskolában, és a lehető legtöbb a potenciális áldozat. Mire a rendőrség odaér, általában öngyilkos lesz, esetleg kiprovokálja, hogy a rendőrök lelőjék (suicide by cop) vagy feladja magát.⁷⁸

Waldrich leírásában is felfigyelhetünk a szuicid mozzanatra, de már az 1930-as években felmerült, hogy az ámokfutás és az öngyilkosság hasonló töről fakadó jelenségek. *John Cooper*, washingtoni antropológia professzor 1934-es írásában elemezte *az ámokfutások és az öngyilkosságok összefüggése-*

⁷⁸ Waldrich, Hans-Peter: Uo. 11-15. o.

it. Célja annak bebizonyítása volt, hogy az ámok nem kultúrafüggő szindróma. Cooper szerint sem faji, sem etnikai, sem környezeti faktorok nem játszanak szerepet a mentális betegségek patogenezisében, így az ámok etiológiája sem különbözik az úgynevezett primitív és az industrializált népek körében. Cooper feltevése szerint az ámokfutás a primitív népcsoportokban tulajdonképpen az öngyilkosság indirekt formája, mivel e területeken az öngyilkosság jóval ritkábban előforduló és társadalmilag kevésbé elfogadott jelenség, mint az iparilag fejlett államokban. Cooper szerint ugyanazok a pszichoszociális faktorok vezetnek egy európainál az öngyilkossághoz, mint egy malájnál az ámokfutáshoz.⁷⁹

Hasonló véleményen van *Eng K. Tan* és *John E. Carr*, akik szerint a maláj kultúrában rendkívüli jelentősége van a becsületnek és a jó hírnévnek (tekintélynek). Elvárt viselkedés a visszafogottság, a barátságosság és a negatív érzések kimutatásának elkerülése. Így a becsületet veszélyeztető pszichoszociális krízisek megélésekor bizonyos esetekben nem maradt más lehetőség, mint az ámokfutás, amely elfogadott társadalmi ventillációs formaként lehetővé tette a becsület visszaszerzését, még ha az az adott személy életébe került is.⁸⁰

A maláj kultúrát vizsgálva *Thomas Knecht* is hasonló következtetésekre jutott. Főleg a fiatal malájok esetében hiányoztak a megfelelő kanalizációs eszközök a frusztráció és a harag kifejezésére.⁸¹

Manuel L. Saint Martin felhívja a figyelmet arra, hogy Cooper elméletének némileg ellentmond az ámokfutások XX. századi megszaporodása a nyugati államokban, amelyekben nem tiltják az öngyilkosságot. Saint Martin véleménye szerint az ámokfutás mindig valamilyen nem diagnosztizált vagy nem megfelelően kezelt pszichiátriai figyelmet érdemlő állapot egyik lehetséges kimenetele, és éppen ebből kifolyólag – amennyiben megfelelően értékeljük a rizikófaktorokat – elképzelhető a megelőzése, csakúgy mint az öngyil-

⁷⁹ Cooper, John: Mental disease situations in certain cultures: a new field for research. *Journal of Abnormal & Social Psychology* 1934/29. 10-17. o. Idézi: Saint Martin, Manuel L. (1999): i. m. 68. o.

⁸⁰ Adler, Lothar (2000): i. m. 19-20. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 9. o.

⁸¹ Knecht, Thomas: Amok – Transkulturelle Beobachtung über eine Extremform menschlicher Aggression. *Kriminalistik* 10. Jg. 52. 1998. 683. o. Idézi: Brumme, Robert (2007): i. m. 9. o.

kosságoknak. Szerinte a *prevenció első lépése*, hogy felismerjük azokat az egyéneket, akiket pszichiátriai állapotuk vagy pszichoszociális stresszoraik ámokfutásra prediszponálnak.⁸² A háziorvosoknak és az általános orvosoknak kiemelt szerepe van a veszélyeztetett egyének felismerésében, mivel a megfigyelések szerint számos ámokfutó és öngyilkos keresi fel röviddel a tette előtt háziorvosát vagy egyéb orvost. Kevésbé jellemző a pszichiáterek felkeresése az ezzel járó stigmától való félelem, illetve az esetleg kiderülő mentális betegségtől való rettegés miatt.⁸³ Saint Martin felsorolja *az ámokfutások és az öngyilkosságok legfontosabb rizikófaktorait*, amelyekből véleménye szerint látszik, milyen hasonlóak a két jelenség kockázati tényezői (lásd 4. táblázat). Azonban lényeges, hogy a rizikófaktorok értékelésénél figyelembe vegyük azt, amit a személy az élettörténetéről elmond – kiegészítve az egészségügyi adataival, illetve a családtagok és a páciens jól ismerő egyéb személyek (barátok, munkatársak) által közölt információkkal. A *megelőzés második lépése* az adott személy pszichésen rendellenes állapotának kezelése. Az esetlegesen szükséges gyógyszeres kezelés mellett nagyon fontos a pszichoterápia megkezdése, illetve a szociális támogató háló aktiválása. Felmerülhet a páciens kórházi kezelésének szükségessége is.⁸⁴

<i>Az ámokfutások rizikófaktorai</i>	<i>Az öngyilkosságok rizikófaktorai</i>
Az anamnézisben korábbi erőszakos magatartás	45 év feletti férfiak
Öngyilkossági kísérletek	Öngyilkossági kísérletek
Jelentős interperszonális stressz pl. szeretett személy elvesztése, anyagi gondok, munkahelyi problémák pl. a munkahely váratlan elvesztése, megszűnése vagy munkahelyi konfliktusok	Személyes veszteség a megelőző 6 hónapban, pl. halálestet, anyagi problémák
Paranoid, antiszociális, nárcisztikus vagy borderline személyiségvonások vagy személyiségzavar	B-csoportba tartozó személyiségzavar, pl. nárcisztikus vagy borderline személyiségzavar

⁸² Saint Martin, Manuel L. (1999): i. m. 68. o.

⁸³ Rand, Elizabeth H.: Choosing an antidepressant to treat depression. American Family Physician 1991/43. 847-854. o. Idézi: Saint Martin, Manuel L. (1999): i. m. 68. o.

⁸⁴ Saint Martin, Manuel L. (1999): i. m. 69. o.

Az ámokfutások rizikófaktorai	Az öngyilkosságok rizikófaktorai
Megelőzően hangulatzavar pszichotikus vagy erőszakos epizódokkal	Depresszió, pszichózis
Pszichotikus zavar perzekutoros téveszmékkel, melynek hatása a korábbi viselkedésben is megjelent	Alkoholizmus, szerhasználat
Paranoid pszichotikus zavar	Szociális támogató háló hiánya
Pszichotikus zavar erőszakos parancsoló jellegű hallucinációkkal	

4. táblázat: Az öngyilkosságok és az ámokfutások rizikófaktorai Saint Martin szerint⁸⁵

Saját álláspontom is az, hogy az ámokfutásokhoz és az öngyilkosságokhoz vezető folyamat között számos párhuzam fedezhető fel.

Az egyik feltűnő hasonlatosság a két jelenség között az az öngyilkosságok és ámokfutások kapcsán is megfigyelt jellegzetesség, hogy a tettet elkövetők rendszerint előre jelzik szándékukat a kívüllág számára. Öngyilkosok esetében „cry for help”-ről, segélykiáltásról beszélnek a kutatók, ámokfutóknál „leakage”/”leaking”-nek, kiszivárogtatásnak hívják az ámokfutás tervéről elejtett megjegyzéseket.

A „cry for help” leírása Edwin S. Shneidman és Norman Farberow nevéhez fűződik, akik 1961-ben megjelent könyvükben arról számolnak be, hogy az általuk vizsgált búcsúlevelek alapján az öngyilkosságot elkövetők mindegyike közölte valamilyen módon a környezetével, hogy mire készül, ezáltal lehetőséget hagyva a beavatkozásra. E jelzés sokféle formában megnyilvánulhat a direkt közlésektől a homályos utalásokig (fontos tudni, hogy az öngyilkosságra készülők sokszor a háziorvosukat keresik fel), de maga az öngyilkossági kísérlet is értelmezhető cry for helpként. E jelzések az ambivalencia megnyilvánulásai.⁸⁶ Az öngyilkosságra készülődő ember nem tudja, hogyan tovább, de mégis vágyik arra, hogy megállítsák, hogy változzon valami, mert aki öngyilkos lesz, az nem meghalni akar, hanem másképpen élni.⁸⁷

⁸⁵ Saint Martin, Manuel L. (1999): Uo. 69. o.

⁸⁶ Leenaars, Antoon A.: Edwin S. Shneidman on Suicide. Suicidology Online 2010/1. 8. o.

⁸⁷ Csürke, József – Vörös, Viktor – Osváth Péter – Árkovits Amaryl: A lélektani krízis elméleti háttere. In: Mindennapi kríziseink. A lélektani krízis és krízisintervenció kézi-

Ugyanez az ambivalencia figyelhető meg az ámokfutásra készülődő személyeknél, akik közül sokan szintén előre jelzik tervüket elejtett megjegyzések, internetes bejegyzések, videók, rajzok, iskolai fogalmazások formájában – ez a *leaking* jelensége.

Az *ambivalens kommunikáció*, amely mindkét cselekmény-típust jellemzi, arra enged következtetni, hogy a háttérükben álló pszichés állapot nagyon hasonló. A szuicidológiából már régóta tudjuk, hogy az öngyilkosságokat mindig a lélektani krízis állapota előzi meg.

A *Gerald Caplan* által kidolgozott elmélet szerint *lélektani krízis* akkor alakul ki, amikor a személy:

- kénytelen veszélyeztető körülményekkel szembenézni,
- ezek vagy ezek fenyegető közelsége mindennél fontosabb pszichológiai problémává válik számára,
- ezeket sem megoldani, sem elkerülni vagy kikerülni nem képes,
- főként nem az adott személyt jellemző szokványos problémamegoldó eszközökkel és a mobilizálható potenciális pszichológiai energiával.⁸⁸

Kétféle krízist különböztethetünk meg: *fejlődési és akcidentális krízist*. Előbbi az Erikson által leírt pszichoszociális fejlődés természetes velejárója, utóbbi valamilyen külső trauma, a személy szempontjából hangsúlyos életesemény hatására alakulhat ki.

Fejlődési krízisek idején a személy pszichésen különösen sérülékeny állapotban van (mivel a fejlődési krízis egyben mindig identitás-válságot is jelent), így nagy veszélyt hordoz magában, ha ebben az időszakban szembe kell néznie valamely akcidentális krízist előidéző eseménnyel is (főként, ha ez a negatív esemény az identitását fenyegeti). A fejlődési és akcidentális krízis időbeli egybeesésekor, amelyet *krízismátrixnak* hívunk, nagy az esélye, hogy a személy a krízishelyzetet nem sikeresen, hanem destruktív módon oldja meg.

Feltételezésemet, miszerint az ámokfutások lélektani háttérében a krízis-állapot áll, alátámasztja az a megfigyelésem, hogy *az ámokfutások legnagyobb része valamilyen fejlődési krízis idejére esik*: az iskolai ámokfutások jellemzően

könyve (Szerk: Csürke, József – Vörös, Viktor – Osváth Péter – Árkovits Amaryl). Oriold és Társai Kiadó, Pécs 2009. 18-19. o.

⁸⁸ Caplan, Gerald: *Principles of Preventive Psychiatry*. Basic Books, New York 1964 Idézi: Csürke József – Vörös Viktor – Osváth Péter – Árkovits Amaryl (2009): i.m. 10-13. o.

a serdülőkori fejlődési krízis idejére, míg a felnőttkori ámokfutások az élet-közép-krízis időszakára (feltételezem az eriksoni elmélet alapján, hogy a megoldatlan serdülőkori krízis nagyobb eséllyel vezet ámokfutáshoz vagy öngyilkossághoz az életközép-krízisben). A serdülőkori, amely biológiai, szociális és pszichológiai értelemben is az emberi életút egyik legjelentősebb változása, nem csupán az ámokfutások, hanem általában a bűnözés szempontjából is veszélyes időszak. A bizonytalanság, instabilitás állapotában nagyobb a szabályszegések valószínűsége, mint kiegyensúlyozott életszakaszokban.⁸⁹

Ámokfutók esetében szinte minden esetben találunk olyan frusztráló tényezőket (mint pl. a bullying, munkahelyi, magánéleti problémák), amelyek a külső szemlélő számára esetleg nem tűnnek elviselhetetlennek, azonban az eleve sérülékeny állapotban lévő személy számára az összeomlás irányába hatnak. A probléma az, hogy ez az állapot csupán a már említett ambivalens kommunikációval kerül felszínre, amelyet a környezet sokszor félreértelmez, vagy észre sem vesz. Ezért is mondják, hogy *a krízis kommunikációja egyben a kommunikáció krízise* is. És ezért állnak az emberek öngyilkosság vagy ámokfutás után értetlenül az események előtt, „ok nélküli bűncselekménynek” tűnnek, ahogyan Korinek László fogalmaz,⁹⁰ pedig az egyént a felszín alatt már régóta húzódó egzisztenciális dilemmák és kétségbeesés gyötörték.

E megállapításokból következik az a gondolat, hogy talán az ámokfutások esetében is beszélhetünk az *Erwin Ringel* által az öngyilkosságok kapcsán leírt *preszuicidális szindrómához*⁹¹ hasonló állapotról, amelyet *preámok szindrómának* neveztem el. A preszuicidális szindróma három jellemzője közül a *beszűkülés*, amely négy területen megy végbe (szituatív, dinamikus, kapcsolati, értékszféra), egyértelműen felfedezhető az ámokfutást elkövető személyeknél is. A különbséget a második jellemzőben találjuk, a gátolt és

⁸⁹ Virág György: A fiatalkori bűnelkövetés egyes jellemzői. Rendészeti Szemle 2009/2.115. o.

⁹⁰ Korinek László: Az erőszakos bűnözés oksági összefüggései. In: Tiszteletkötet Sárkány István 65. születésnapjára. (Szerk: Németh Zsolt) Rendőrtisztai Főiskola, Budapest, 2010. 100-102. o.

⁹¹ Ringel, Erwin: A preszuicidális szindróma (öngyilkosság előtti tünetcsoport) tünettana. In: A deviáns viselkedés szociológiája. (Szerk: Andorka Rudolf – Buda Béla – Cseh-Szombathy László) Gondolat, Budapest 1974. 367-380. o.

saját személy ellen fordított agresszióban. Ámokfutóknál az *agresszió* a tett elkövetésekor a környezet irányában nyilvánvalóan nem gátolt (mint az öngyilkosságoknál). Viszont ami érdekes és elgondolkodtató, hogy a tett elkövetésének pillanatáig igen. Az ámokfutást elkövetők soha nem olyan személyek, akik agresszivitásukkal kitűnnének a többi ember közül, sőt az emberek általában úgy tartják őket számon, mint akikről soha nem gondolták volna, hogy képesek ilyen tettet elkövetni. Az iskolai ámokfutókat „invisible kids”-ként is szokták emlegetni. És itt emelnék ki egy másik nagyon lényeges pontot: ahogyan már korábban említésre került, az ámokfutások számos esetben végződnek öngyilkossággal, suicide by cop-pal, vagy ismertté válik, hogy az elkövető korábban kísérelt már meg öngyilkosságot. Ez azt bizonyítja tehát, hogy az ámokfutóknál is megjelenik a gátoltság és a saját személy ellen fordított agresszió. Mi lehet az, ami miatt ők nem elégszenek meg a saját maguk megölésével?

És itt jutunk el a preszucidális szindróma harmadik jellemzőjéig: az öngyilkossági *fantáziákig*. Tudjuk, hogy az öngyilkosok fantáziáiban is megjelenik heteroagresszió, sőt az öngyilkosságok jellemzően mindig valakinek szólnak, akiben büntudatot próbálnak kelteni. Freud úgy fogalmazott, hogy „Minden öngyilkosság megakadályozott gyilkosság.” Ámokfutóknál a gyilkossági fantázia valósággá válik. Ők nem elégszenek meg a büntudatkeltéssel, ők meg akarják semmisíteni indulatuk tárgyát. Fantáziatevékenységük intenzitását fokozza és irányát meghatározza *érdeklődési körük*, amely a halmozódó belső feszültség hatására sokszor jelenik meg agresszív médiatartalmak fogyasztásában, fegyverek iránti rajongásban, szélsőséges ideológiák és korábbi ámokfutások iránti érdeklődésben. Ezek mind magányos tevékenységek, amelyek még mélyebbre taszítják a későbbi elkövetőt a beszűkülés folyamatában.

Bár az álláspontok korántsem egységesek, összefoglalásként megfogalmazható az az óvatos feltevés, hogy *az elkövetők elenyésző százaléka követi el tettét pszichotikus állapotban, azaz teljesen elveszítve kapcsolatát a valósággal. Legtöbbjük beszámítási képessége csupán enyhe fokban korlátozott.*

Ha *diagnosztikai kategóriák* mentén próbáljuk megközelíteni az ámokfutók pszichés állapotát, azt mondhatjuk, hogy *legnagyobb részük személyiségzavarban szenved*, sokszor annak kevert nárcisztikus, paranoid, antiszociális

formájában. A legtöbb elkövetőnél a *depressziós tünetvilág* is meghatározó, és nagymértékben hozzájárulhat az cselekedetek kétharmadánál jelentkező agresszív-önagresszív tendenciák együttes megjelenéséhez.

Ez átvezet minket az ámokfutások *pszichodinamikai hátterének* kérdésére. A tanulmányozott egyedi esetek alapján úgy tűnik, hogy az ámokfutások egy része és az öngyilkosságok szoros összefüggést mutatnak. *Az iskolai ámokfutók többsége olyan fokozottan vulnérabilis személy, aki a pszichoszociális fejlődéssel együtt járó serdülőkori krízis alatt akcidentális krízist is megél, és e krízismátrix az identitás-válság olyan mértékű elmélyülését eredményezi, amely a végső összeomlás felé hajtja. E folyamat egyik meghatározó eleme a kommunikációs zavar, amely az elkövető életének minden szintjén akadályozza a segítségkérés és (-nyújtás) lehetőségét.* Jelenlegi álláspontom az, hogy *azokban az esetekben feltételezhető, hogy az elkövetéskor a tettes krízisben volt, amelyekben a homicid-szuicid intenció együttes jelenléte egyértelműen kimutatható.* Az iskolai ámokfutások minden esetére igaznak találtam azt a feltevést, hogy az elkövető és a külvilág közötti kommunikációs zavar komoly szerepet játszott a folyamat eszkalálódásában.

A családi rizikófaktorok

Eric Harris, a 15 halálos áldozatot követelő columbine-i iskolai ámokfutás egyik elkövetője, a naptárában anyák napjára⁹² (két héttel az ámokfutás utáni időpontra) egy Shakespeare-idézetet jegyzett be: „Szült már jó öl rossz magzatot.”⁹³ E mondattal anyjának (és apjának) üzent, őket akarta felmenteni a felelősség alól, mivel tudta, hogy felmerül majd a kérdés, vajon milyen szerepet játszottak szülei a tragédia bekövetkezésében.

⁹² Gaertner, Joachim: Ich bin voller Hass – und das liebe ich. Aus den Original-Dokumenten zum Attentat an der Columbine Highschool. Wilhelm Goldmann Verlag, München 2010. 180. o.

⁹³ Az eredeti angol mondat így hangzik: „Good wombs have born bad sons.” http://nfs.sparknotes.com/tempest/page_22.html (2014. 03. 08.) A magyar idézet a következő fordításból származik: William Shakespeare: A vihar. I. felvonás II. jelenet (ford.: Fábri Péter) <http://mek.oszk.hu/00400/00483/00483.htm> (2014. 03. 08.)

Az iskolai ámokfutások egyéni, családi, iskolai és társadalmi rizikófaktorai közül a legnehezebben a családi háttér szerepe ismerhető meg. Ennek oka az, hogy az elkövető családi életének dinamikájába alig nyerhetünk bepillantást. Csupán közvetett vagy szubjektív információk állnak rendelkezésünkre, hiszen az ámokfutásokat követően induló büntetőeljárásnak nem feladata a család működésének feltárása. A felszíni ismérveket persze könnyű összegyűjteni (házasság, válás, testvérek száma, a család szocioökonómiai státusza, szülők ellen indult esetleges eljárások stb.), azonban a család ámokfutás előtti dinamikáját feltárni nehéz vállalkozás. Leginkább csak feltételezéseink lehetnek a tanúvallomások és az elkövetők esetleges korábbi pszichológiai vizsgálatainak alapján, illetve néhány dologra következtethetünk az elkövető patológiájából is. Ezért is foglalkozik viszonylag kevés kutatás ezzel a területtel.

Egy amerikai vizsgálat szerint az elkövetők legtöbbször fehér, középosztálybeli külvárosi vagy vidéki környezetben élő családból származott.⁹⁴ A családi formák több változata is előfordul az intakt családoktól a gyermekét egyedül nevelő szülőn át a nevelőszülőig. Sok ámokfutónak voltak testvérei, akik iskolai és szociális teljesítményeiket tekintve jellemzően sikereesebbek voltak az elkövetőnél.

Egy másik vizsgálat szerint, amely 16 eset elemzésén alapul, az ámokfutók családjában:

- a szülők és gyerekek között gyakori az intenzív kontrollharc,
- a harag és ellenségesség állandóan jelen van, és nyíltan vagy titokban befolyásolja a családi együttélést,
- az apa sokat van távol és/vagy nem vesz részt aktívan a nevelésben,
- következtelen és elutasító nevelési módszerek jellemzőek, amely esetenként szigorú büntetésekben, máskor közönyben és elutasításban öltöttek testet.⁹⁵

⁹⁴ McGee, James P. – DeBernardo, Caren R.: *The Classroom Avenger. The Forensic Examiner.* 1999/8. 7. o. Idézi: Böckler, Nils – Seeger, Thorsten: *Schulamokläufer. Eine Analyse medialer Täter-Eigendarstellungen und deren Aneignung durch jugendliche Rezipienten.* JuventaVerlag Weinheim und München 2010. 56. o.

⁹⁵ McGee, James P. – DeBernardo, Caren R. (1999): i. m. 7. o. Idézi: Böckler, Nils – Seeger, Thorsten (2010): i. m. 57. o.

Az FBI által kiadott ámokfutásokról szóló elemzés szerint a következő családi jellemzők jelentenek nagy kockázatot:⁹⁶

- problémás szülő-gyerek kapcsolat, amelynek következtében a gyermek megveti a szüleit,
- a gyermek patológiás viselkedésének elfogadása, a problémák háritása a kívülről jövő jelzések ellenére,
- az intimitás és érzelmi közelség hiánya,
- a sok költözködés,
- kevés magatartási szabály, túl sok mindenben engednek a gyermek követeléseinek, amelynek következtében a gyermek túl nagy szabadságot kap, a szülő pedig nem tudja követni az iskolai életét, a baráti kapcsolatait és a mindennapi elfoglaltságait (internetelési szokások, tévénézés) – ezekben a családokban megfordulhatnak a szerepek, a gyerekek viselkednek autoritásként, a szülők pedig gyermekként, elveszítve a kontrollt.

Érdekes módon nem mindegyik esetelemzés talált ilyen markáns kóros jeget a családok életében. Egy amerikai kutatócsoport tagjai, akik hat ámokfutást dolgoztak fel rendkívüli részletességgel, saját bevallásuk szerint azt az eredményt várták, hogy súlyos családi patológiákat látnak, és azt találják, hogy a szülők a gyerekek életében kevéssé vesznek részt. És bár ezekre is akadt példa, nem minden esetben jelentek meg markáns problémák a családi háttérben. Két ámokfutó stabil, teljes családban élt, másik két családban a szülők közötti konfliktus bizonyítékát találták, egy további esetben pedig elhidegült anya-gyerek kapcsolatot. Egyik családban sem utalt azonban semmi arra, hogy a gyerekeket bántalmazták vagy fizikailag elhanyagolták volna. Az ámokfutók szülei megpróbálták részt venni gyerekek életében, és felügyelték a magatartásukat.⁹⁷

⁹⁶ O'Toole, Mary Ellen: The school shooter. A threat assessment perspective. Critical Incident Response Group. National Center for the Analysis of Violent Crime, FBI Academy, Quantico, Virginia 1999. 21-22. o.

⁹⁷ Moore, Mark H. – Petrie, Carol V. – Braga, Anthony A. – McLaughlin, Brenda L. (Szerk.): Deadly Lessons – Understanding Lethal School Violence. Case studies of School Violence Committee. The National Academies Press, Washington D. C. 2003. 258-259. o.

Saját megfigyeléseim szerint sem fedezhető fel egyetlen jól körülírható, patológias működésmód az elkövetők családjában. Néhány jellegzetességet mégis fontosnak tartok kiemelni, szem előtt tartva, hogy az elkövetők heterogén családi története miatt óvakodni kell az általánosítástól.

Az esettanulmányok alapján az *anyákról változatos kép* bontakozott ki a hideg, érzelmileg elutasító anyától az érzelmileg meleg engedékenyig. A kutatások szerint az *anya-gyermek emocionális kapcsolat különösen az első években kiemelkedően fontos, sérülése súlyos rövid és hosszú távú következményekkel járhat*. Patkányokon végzett vizsgálatok azt mutatták, hogy azok a kölyökpatkányok, amelyeket az anyjuk rendszeresen nyalogatott, jóval nyugodtabbak és békésebbek lettek, mint azok az egyedek, akiket az anya elhanyagolt. Az anyjuk által nem nyalogatott állatok sokkal magasabb vérnyomással és megnövekedett stresszhormon termeléssel reagáltak minden fenyegető eseményre. *Moshe Szyf*, a McGill Egyetem kutatója szerint ez a hatás hosszú távon megmarad, mert a génállomány elraktározza ezt az információt. Azt találta, hogy az anyai gondozás minőségének függvényében eltérő gének aktiválódtak a patkányokban. Ahol megfelelő volt az anyai testi kontaktus, az érzelmi szabályozásban résztvevő hippocampus sejtjei olyan gén működésbe lépését segítették elő, amely csökkenti a stresszhormonszintet. Ennek az ellenkezője történt az elhanyagolt kölyköknél.⁹⁸ Emberekkel végzett vizsgálatok is hasonló eredményt hoztak. *Lyons-Ruth*, a Harvard Egyetem kutatója szerint az anya és gyermeke közötti kötődés jellemzői befolyásolják a gyermek későbbi viselkedését. A híressé vált idegen-helyzet kísérletben azt vizsgálták, hogy a gyerekek hogyan reagálnak arra, ha anyjuk elhagyja a szobát, helyette egy idegen jön be, majd újra az anya. A kérdés röviden az, hogy a gyermek hogyan éli meg ezt a stresszhelyzetet, illetve az anya visszatéréskor mennyire képes gyermekét megnyugtatni. Egyes anyáknak nehezebbre esik odafordulni a babájukhoz, felemelni, elringatni, szavakkal is csitítani az ijedelmét. Ez az emocionális üresség fenyegető a gyermek számára, és megnehezíti a saját érzelmei megértését, illetve szabályozását. Lyons-Ruth és kollégái 60 család életét követték több mint 30 éven keresztül. Kimutatták, hogy az anyjukhoz nem biztonságosan kötődő gyermekeket nem csak

⁹⁸ The mind of a rampage killer.

<http://documentaryaddict.com/The+Mind+of+a+Rampage+Killer-10073-documentary.html> (2014. 03. 09.)

kicsi korukban lehetett nehezebben megnyugtadni, hanem az iskolában is sokkal több magatartási problémával küzdöttek. Felnőtt korukra kétszer nagyobb eséllyel produkáltak antiszociális, illetve szuicid viselkedést, mint biztonságosan kötődő társaik.⁹⁹ György Júlia, a múlt század egyik legjelentősebb kriminálpszichológusának megállapításai szerint a kriminális viselkedés kialakulásában a két legfontosabb tényező egyrészt az érzelmi, indulati élet kielégítetlensége, másrészt a megbecsültség hiánya, az önérzeti sérülések, a megalázások. E két faktort részletezve kifejti, hogy az egyik legsúlyosabb ártalom a korai elszakadás az anyától, illetve az anya és gyermeke közötti pozitív érzelmi kapcsolat megromlása főként az első három év folyamán. A gyermek és anyja közötti érzelmi eltávolodás egyik fő oka a szerző tapasztalatai szerint az lehet, ha az anya a gyermeket öntudatlanul azonosítja valamely gyűlölt személlyel (pl. elvált házastárs, anyós, mostohatestvér, apa stb.), és ezért a gyermek közeledésére elutasítóan reagál. Különösen súlyossá válik a helyzet a gyermek számára, ha vannak olyan testvérek is a családban, akikkel szemben ez az érzelmi elutasítás nem nyilvánul meg. Ez az úgynevezett Tantalusz-szituáció a legsúlyosabb és leggyakoribb pszichés kriminogén tényező, mivel az egyenlőtlenség és hátrányos megkülönböztettség kétségbeesést és bosszúvágyat indukál a gyermekben, amely aztán a testvérféltékenység direkt, illetve indirekt (depresszió, kriminalitás) alakjaiban nyilvánul meg.¹⁰⁰ A korai anya-gyermek kapcsolat minősége tehát jelentősen befolyásolja a gyermek személyiségének alakulását, *elégtelensége számos ámokfutás hátterében feltételezhető*, bár az esettanulmányokból nagyon eltérő anyagyermek viszonyok bontakoztak ki, nem írható le egységes mintázat.

Az *apa-gyermek kapcsolat* szintén lényeges befolyásoló erővel hat a gyermek fejlődésére. A fiúgyermek az ödipális konfliktus megoldásának vágya, az azonosulási igény miatt különösen nagy hiányként él meg, ha az *apa* válás vagy munka miatt *nincs jelen* rendszeresen az életükben. Az iskolai ámokfutók hátterét vizsgálva, nagyon sokszor találkozunk ezzel a hiánnyal, amely akadályozta őket abban, hogy szoros kapcsolatot alakítsanak ki az apjukkal. Abban az esetben, ha az apa nem ment el vagy visszatért hozzájuk,

⁹⁹ The mind of a rampage killer.

<http://documentaryaddict.com/The+Mind+of+a+Rampage+Killer-10073-documentary.html> (2014. 03. 09.)

¹⁰⁰ György Júlia: Az antiszociális személyiség. Medicina, Budapest 1967 104. o.

érzelmileg akkor is *megközelíthetetlen* volt – legalábbis a gyermekek így élhették meg azáltal, hogy az apjuk csupán elvárásai deklarálásával, illetve fegyelmezési módszerekkel kommunikált velük.

További rizikófaktor lehet, hogy főként a sikeres, társadalmilag elfogadott családokban nő az esélye annak, hogy az elkövető az *elégtelenség érzésével* küzd, amelyet egy sikeres testvér jelenléte tovább fokozhat, ugyanakkor az ebből fakadó indulatai levezetésének nem talál teret. A *testvérrel való rivalizáció* a szülői szeretetért és elismerését különösen súlyos érzelmi megterhelést jelenthet (főként, ha a szülők diszkriminatív viselkedése is erősíti ezt, ahogy György Júlia leírja). Ez is magyarázhatja egyes ámokfutók súlyos indulatait és *nagy figyelemkeresési igényét*, amelyet teljesítményükkel nem, a tettükkel viszont annál inkább képesek kielégíteni. Sok teljesítményorientált családban látható, hogy valamelyik gyerek feladja az elvárásoknak való megfelelésért folytatott harcot, és devianciával lázad, amelynek egyik extrém formája az ámokfutás. Ennek bekövetkezése természetesen hosszú folyamat eredménye, amelynek során az elkövető személyisége egyre inkább torzul.

A teljes képhez nem elegendő a szülő-gyermek viszony vizsgálata, hanem *fontos a család mint rendszer dinamikájának és struktúrájának feltérképezése is.*

A megfelelő *dinamika* azt jelenti, hogy a családban létrejönnek társadalmilag elfogadható, egyedileg kialakított szabályok az érzelmek kifejezésére, a konfliktuskezelésre, a szerepekre, amelyek rugalmas és egészséges egyensúlyban tartják a rendszert az évek során bekövetkező változások közepette is. A kórosan működő családok egyik jellemzője a rugalmatlanság, mivel a kialakult patológiás egyensúlyt minden változás veszélyezteti. Ezekben a családokban különösen súlyos krízissel jár a gyerekek leválási kísérlete. Lényeges szempont az is, hogy a család mennyire működik nyitottan, illetve zártan a tágabb környezetében. Előbbi típus jellemzője az élénk kommunikáció a külvilággal, az érdeklődő, újdonságokra nyitott attitűd, utóbbié az ismerősökkel, barátokkal való kapcsolatok szegényessége, a világ változásaira való rigid reakció. E tényezőknél a gyermek kortársaival való kapcsolatára, ezáltal másodlagos szocializációjára, illetve a szülőkről való leválási krízis elviselésére van jelentős hatása.¹⁰¹ A zártan működő családokban nagyobb az

¹⁰¹ Murányi-Kovács Endréné – Kabainé Huszka Antónia: A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok pszichológiája. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1998. 22. o.

esély a gyermek elmagányosodására. *A családi élet rugalmatlansága, zártsága az esettanulmányok alapján számos ámokfutó életközégre jellemző volt.*

Egészséges *családstruktúráról* akkor beszélünk, ha a családon belül az alcsoportok (házastársi, szülői, gyermeki stb.) szilárdak, ugyanakkor tagjaik kommunikálnak egymással, és képesek együttműködni a közös problémák megoldása érdekében. Ennek legfontosabb előfeltétele, hogy a házastársak alcsoportja emocionálisan koherensen működjön, tehát kapcsolatuk bizalom, empátián és őszinte vonzalmon alapuljon. A strukturálatlan családoknak két ellentétes csoportját különböztetjük meg:¹⁰²

- az egyik szélsőség, amikor az alcsoportok elkülönítése nem történik meg, a családtagok tisztában vannak a többiek életének legapróbb mozzanatával is, egymás dolgaiba rendszeresen beleszólnak (pl. elolvassák egymás leveleit, naplóit stb.),
- a másik szélsőség, amikor az alcsoportok, a családtagok olyan szigorúan elhatárolódnak egymástól, hogy csak annyit kommunikálnak, amennyi az általános elvárások és konvenciók miatt feltétlenül szükséges.

A strukturálatlanság következménye lehet, hogy az egyes családtagok „nem illeszkednek be természetes alcsoportjukba, hanem arra kényszerülnek, hogy valamely másik alcsoport szabályai szerint éljenek”¹⁰³ (pl. a domináns házastárs a másikat gyermeki szerepkörbe kényszeríti vagy a gyermeket parentifikálja, azaz olyan szociális-pszichikus terheket rónak rá, amelyet a szülőknek kellene viselnie). *A patológias működésmód hatására a családtagok deviálnak, megbetegsznek, vagy más módon próbálnak „kimenekülni” a helyzetből. Az ámokfutások ilyen szempontból felfoghatóak olyan „menekülésnek”, amelyben egyszerre jelenik meg a személyiség kóros megváltozása és az antiszociális viselkedés (esetleg az öngyilkosság).*

Az elkövetők történetében nem csupán a szülők és testvérek viselkedésének, működésmódjának lenyomata érhető tetten, hanem az idősebb generációk öröksége is. A látszólag rendezett családokban is továbbélhetnek *transzgenerációs hatásként* olyan terhek, amelyek feldolgozatlanságuk miatt a devi-

¹⁰² Murányi-Kovács Endréné – Kabainé Huszka Antónia (1998): i.m. 20-21. o.

¹⁰³ Murányi-Kovács Endréné – Kabainé Huszka Antónia (1998): i.m. 21. o.

anciák ismétlését vagy súlyosbodását eredményezik a fiatalabb nemzedékben. Különösen igaz ez akkor, ha a család tabuként vagy titokként kezeli ezeket (pl. öngyilkosságok, elmebetegségek, függőségek a családtörténetben).

Az ámokfutók írásaiból, pszichológiai explorációiból az derül ki, hogy indulataikat, amelyeket a *szüleikkel és a világgal szemben megélték*, nem tudták kommunikálni. A *kommunikáció deficitjének* oka eltérő volt az egyes ámokfutásoknál, de felfedezhetőek bizonyos mintázatok. Az elkövetők nem tudják vagy nem akarják közölni érzéseiket a szüleikkel olyan módon, hogy az üzenet teljes egészében eljusson hozzájuk. A kommunikáció beszűkülése és megmerevedése hosszan tartó folyamat során megy végbe. A kisgyermek közlései még viszonylag könnyen érthetőek, azonban a mindenki számára fejlődési krízist jelentő kamaszkorban – főként, ha addig nem sikerült megalapozni a biztonságos szülő-gyerek kötődést, illetve ha megjelennek vagy súlyosbodnak a gyermek pszichés zavarai –, a jelzések egyre nehezebben értelmezhetőek a szülők számára, sőt a tett előtt a fiatal már kifejezetten titkolhatja gondolatait, érzéseit. Azonban nemcsak az jelent gondot, hogy a gyermek ambivalens vagy nehezen értelmezhető jeleket ad, hanem a *szülői háritás* is. Az ámokfutók szüleit megkérdezve a legtöbb esetben kiderül, hogy tisztában voltak vele, hogy a gyermeküknek beilleszkedési és érzelmi problémái voltak. A maguk módján legtöbbször reagált is erre valamilyen módon, azonban a gyermek zavarainak kezelésében megelégedtek az átmeneti vagy felületi megoldásokkal, mert nem mérték fel a helyzet súlyosságát vagy tehetetlennek érezték magukat, és nem tudtak hatékony megoldást kitalálni. Az ámokfutás után pedig értetlenül álltak gyermekük tette előtt, és gyötörte őket a kérdés, hogy mit nem vettek észre, mit tehettek volna másképpen. Természetesen egyes szülők még a tett után sem néztek szembe saját szerepükkel, megrekedtek a hideg elutasítás szintjén és a felelősség teljes háritásán.

Mindezek tudatában is fontos hangsúlyozni, hogy óvatosnak kell lennünk, amikor felelősöket keresünk e tettek hátterében. Az elsődleges szocializáció csak részben határozza meg az elkövetők életútját, emellett más faktorkok, pl. a genetika által befolyásolt alapszemélyiség és a másodlagos, harmadlagos szocializációs közegek szintén jelentős hatást gyakorolnak. Számos tényező együttállása kell egy ámokfutás létrejöttéhez, amelyek közül csak az egyik – bár nagyon jelentős – faktor a családi háttér.

Kockázati tényezők az iskolai közegben

Az iskolai ámokfutások és az iskola, mint oktatási intézmény között többrétegű összefüggés áll fenn. Az esettanulmányok azt mutatják, hogy az ámokfutók jellemzően serdülőkorban vagy fiatal felnőttként követték el tettüket, amikor az iskola, mint másodlagos szocializációs közeg kiemelkedő jelentőségű az önmeghatározás szempontjából, ezért az ott átéltek meghatározó élménynek számítanak. Ha figyelembe vesszük az ámokfutók sebezhető személyiségét, amelynek szűrőjén keresztül még a kisebb atrocitások is felnagyítódnak, könnyen belátható, hogy a negatív iskolai atmoszféra és a kortársak kiközösítő, esetleg zaklató viselkedése komoly rizikófaktorok. Több ámokfutás esetében is megállapítást nyert, hogy a cselekmény végső kiváltó oka is valamilyen iskolai esemény volt (pl. zaklatás, eltanácsolás). Minél fontosabbak az iskolai élmények, mint identitásmeghatározó tényezők, annál valószínűbb, hogy az elkövető az iskolát fogja választani bűncselekménye helyszínéül önérzeti sérülései megtorlására. Különösen így van ez azokon a kis településeken, ahol más meghatározó közösségi terek híján az iskola válik a leglényegesebb találkozási ponttá a fiatalok életében. Ez lehet az egyik magyarázata annak, hogy miért történnek az iskolai ámokfutások a legtöbb esetben vidéki kisvárosokban.¹⁰⁴ A legtöbb ámokfutónak van valamilyen konkrét kapcsolódása ahhoz az oktatási intézményhez, ahol tettét elköveti, de ritkán előfordulnak olyan esetek is, amikor az adott iskola közvetlen kapcsolódási szál nélkül csupán mint szimbólum bír jelentőséggel.

Az iskola többes funkcióval rendelkezik: egyrésztől megadja azt a képességet, amely a sikeres felnőtt társadalmi pozíció elnyeréséhez lényeges (bár nem elengedhetetlen), másrészt segít a szociális kompetenciák fejlesztésében, a normák és értékek elsajátításában. Ezeken túl az iskola a kortársakkal való kapcsolatteremtés egyik legintenzívebb terepe is. A többi tanulóval kialakított viszony mindennél fontosabb tényezővé válhat a fiatalok életében. Az esettanulmányok azt mutatják, hogy az iskola és a későbbi elkövető viszonyát egy vagy több szinten diszfunkcionalitás jellemzi.

A tanulási teljesítményt illetően vegyes kép jellemzi az ámokfutókat. Sokan közülük átlagos vagy az átlagosnál jobb tanulók voltak, de vannak olya-

¹⁰⁴ Newman, Katherine S. (2004): i. m. Idézi: Brumme, Robert (2011): i. m. 53. o.

nok is (pl. Robert Steinhäuser, Adam Labus, Eric Houston), akiknek nem sikerült befejezniük az iskolát, és ez komoly lelki sérülést jelentett a számukra. Kudarcaikért tanáraikat okolták, és önmagában nem az eltanácsolást vagy rossz jegyeket élték meg negatívan, hanem az ő olvasatuk szerinti igazságtalanságot, amelyet ezek az értékelések jelentettek. Ezek a fiatalok *vesztesnek érezték magukat, és ezt a nárcisztikus sérülést nem bírták elviselni*. Néhányan közülük egy darabig próbálták fenntartani a látszatot, hogy a stigmatizációt elkerülik, majd amikor ez már lehetetlenné vált, „robbantak” (Robert Steinhäuser egy fél éven keresztül minden reggel vette a hátizsákját, és hogy szülei elől eltitkolja eltanácsolása tényét, úgy tett, mintha iskolába indulna, majd az érettségi vizsgák első napján, amelyen ő nem vehetett részt, elkövette cselekményét). Természetesen az ámokfutások bekövetkezéséért nem lehet önmagában a sikertelen iskolai teljesítményt okolni, hiszen ugyanabban az évben, amikor Robert a tettet elkövette, rajta kívül hozzávetőlegesen 100.000 diák fejezte be Németországban iskolai pályafutását végzettség nélkül.¹⁰⁵

Nemcsak a tanulási teljesítmény negatív értékelése, hanem *az iskolai normák megszegéséből fakadó szankciók* is komoly önérzeti sérülést okozhatnak. Bár az ámokfutók kétharmada tette előtt szinte „láthatatlan” volt, mert nem követett el feltűnő kihágásokat, sok későbbi elkövető lajstromán találunk kisebb-nagyobb normaszegéseket. A tanárok ezekben az esetekben csupán fegyvelmezési eszközökkel válaszoltak az incidensre, és nem jelzésként fogták fel azokat.¹⁰⁶ Pedig az ilyen esetek jó lehetőséget teremthetnek arra, hogy érdemben reagáljunk a fiatalok problémáira, észrevegyük a szorongást, a lappangó indulatokat, a megoldatlan konfliktusokat, amelyekre egy-egy ilyen esemény utal. Amikor Kip Kinkel iskolai szekrényében találtak egy fegyvert, a fiút azonnal bevitették a rendőrségre és szóltak az apjának, aki eljött érte. Ezt a fiú olyan súlyos kudarcnak élte meg, hogy még aznap délután megölte mindkét szülőjét – először az apját, mert úgy érezte hogy hatalmas csalódást okozott neki, majd az anyját, mert az gondolta, hogy a nő nem bírná elviselni, hogy mit tett az apjával. Másnap pedig bement az iskolába és két halálos áldozatot és 25 sérültet követelő ámokfutást rendezett. Mindeközben egyfolytában az öngyilkosságot fontolgatta, de nem volt képes

¹⁰⁵ Faust, Benjamin (2010): i. m. 43-46. o.

¹⁰⁶ Faust, Benjamin (2010): i. m. 54. o.

megtenni. Mindez talán elkerülhető lett volna, ha valaki a pszichés problémák jelzésének veszi a fegyver iskolába hozatalát, és nem teszi ki azonnal súlyos stigmatizációnak a komoly lelki gondokkal küzdő fiút. Ez nem azt jelenti, hogy nincs szükség fegyvelmezési eszközökre, de lényeges, hogy mellette *mindig történjen segítő beavatkozás is*, mert különben a probléma még súlyosabbá válhat.

Sokszor az *információáramlás hibái* állnak a tragédiák hátterében. A későbbi elkövetőről a vele érintkezésben lévő személyek általában csak részinformációkat tudnak, és jogilag nincs mód az érzékeny adatok továbbadására, mert hiányzik a hivatalos jelzőrendszer, amelynek segítségével össze lehetne gyűjteni az aggodalomra okot adó információkat. 2007-ben a Virginia Tech egyetemen történt, 33 halálos áldozatot követelő ámokfutás után az amerikai elnök megbízta Michael O. Leavitt egészségügyi államtitkárt, Margaret Spellings oktatási államtitkárt, és Alberto R. Gonzales legfőbb ügyészt, hogy vizsgálják meg, milyen fő kérdéseket vet fel a szóban forgó tragédia, és milyen módszerekkel lehetne megelőzni a jövőbeni eseteket. Az általuk írt ajánlás egyik legfontosabb megállapítása is az volt, hogy az oktatók, egészségügyi dolgozók, rendvédelmi szervek tagjai nincsenek tisztában azzal, hogy mikor és kivel oszthatják meg észrevételeiket olyan személyekről, akikről úgy gondolják, hogy potenciális veszélyt jelenthetnek a közösségre vagy önmagukra. Ez a bizonytalanság merevvé teszi a legitim információáramlást is. Az adatvédelem fontos szempont, azonban nem abszolút felsőbbrendű. Bizonyos esetekben a közösség érdeke, hogy a megfelelő személyekhez eljussanak egyes információk.¹⁰⁷ E probléma megoldásául szolgálhat, ha az ilyen esetekre megfelelő útmutatási rendszert dolgoznak ki, amely megfelelő titoktartási előírásokkal megvédi a szóban forgó személyt a stigmatizációtól, de lehetővé válik a veszély időben való felismerése is.

A leggyakoribb összefüggés, amely egy-egy esetet követően fel szokott merülni, az *ámokfutások és az iskolai zaklatások kapcsolata*. Egy amerikai kutatás szerint *az elkövetők 71%-nál merült fel, hogy a cselekményhez vezető fo-*

¹⁰⁷ Leavitt, Michel O. – Gonzales, Alberto R. – Spellings, Margaret: Report to the President on issues raised by the Virginia Tech tragedy. Washington June 13. 2007 http://www.justice.gov/opa/pr/2007/June/vt_report_061307.pdf (2014.03.06)

lyamatban szerepet játszott az iskolában átélt zaklatás.¹⁰⁸ Nem minden esetben egyértelmű, hogy milyen mértékű lelki, illetve fizikai bántalmazásról van szó, mivel az elkövető szenzitív szubjektumán átszűrődve komoly sérelemnek tűnhet a társak ártalmatlan viselkedése is. Azonban ezzel az óvatos megköttéssel együtt is komolyan kell foglalkozni az iskolai zaklatás problémájával, mivel rendkívül súlyos következményekkel jár a szereplőkre nézve, és számos ámokfutás háttérében minden kétséget kizáróan ez volt egyik legfontosabb faktor.

Fontos hangsúlyozni, hogy nem minden iskolai erőszak-megnyilvánulás számít zaklatásnak. Az agresszió megjelenése számos esetben természetes, sőt egészséges – ezek a rangsorképző viselkedés megnyilvánulásai. A rangsorképző viselkedés célja soha nem az, hogy az ellenfelet megalázza, vagy kifejezetten fájdalmat okozzon, hanem a pusztá győzelem, a jó pozíció biztosítása a közösségben. Hosszú távon – és ettől szociálpozitív –, a rangsor kialakulása után minimálisra csökkenhet az agresszív aktusok száma az adott közösségen belül. Ilyen esetekben az ellenfelek közel azonos életkorúak, hasonló testfelépítésűek, a kimenetel nem egyértelmű, és nincs megalázás, kegyetlenkedés. Egyébként nem biztos, hogy a harc fizikai küzdelemben nyilvánul meg, minél jobb a gyerekek szocializációja, annál valószínűbb, hogy szimbolikus formát ölt.¹⁰⁹

Az iskolai zaklatás (angolul school bullyingnak, ritkábban school mobbingnak hívják) ezzel szemben az iskolai erőszak destruktív formája, és komoly károkat okoz a helyzet összes szereplőjének.¹¹⁰ A téma legelső és legtöbbször idézett szakértője, Dan Olweus definícióját alapul véve a tudomány mára kidolgozta a jelenség pontos fogalmát. Eszerint az iskolai zaklatás olyan negatív magatartás, amely jellemzően egy kiválasztott személy ellen irányul, egyedül vagy csoportosan követik el és igazak rá a következők:

- szándékos magatartás, melynek célja a másik személynek lelki vagy fizikai sérülés okozása,
- hiányzik a hatalmi egyensúly az áldozat és a zaklató között,

¹⁰⁸ Vossekuil, Bryan et al. (2002): i. m. 21. o.

¹⁰⁹ Ranschburg Jenő: Nyugtalan gyerekek. Saxum Kiadó, Budapest 2009. 169-174. o.

¹¹⁰ Somfai Balázs: „Bullying”, azaz iskolai erőszak. Jura 2009/1.

– ismétlődően és hosszú ideig zajlik.¹¹¹

Az iskolai zaklatásokra három norvég diák 1982-ben elkövetett öngyilkosságával összefüggésben figyeltek fel, akiket minden jel szerint az iskolai bántalmazások hajtottak a halálba. Ez volt a kiindulópontja Dan Olweus vizsgálatainak, amelyek eredményei szerint a 7-16 éves korosztály kb. 7%-a érintett zaklatóként, kb. 9%-a áldozatként, kb. 1,6%-a pedig mind zaklatóként, mind áldozatként. Ez az arány a norvég viszonyokat tekintve több tízezer diákot jelent.¹¹² Kérdés, hogy máshol mi a helyzet. A különböző országokban végzett kutatásokból egyértelműen kiderült, hogy mindenhol létező probléma az iskolai zaklatás, de e vizsgálatok nagy része módszertani okok miatt nehezen összehasonlítható. A WHO 27 országra kiterjedő, a fiatalok egészségmagatartására vonatkozó felmérése szerint Svédországban a legjobb helyzet, ahol 6% az áldozatok és 5% a zaklatók aránya, Litvánia áll a legrosszabbul 40%-os áldozati és 32%-os zaklatói aránnyal. Magyarországon e vizsgálat 14% áldozatot és 13% zaklatót mutatott ki, de léteznek olyan magyar kutatások (pl. Buda Marianné¹¹³ vagy Figula Erikáé¹¹⁴), amelyek ennél magasabb arányokat találtak.¹¹⁵

A legtöbb kutató egyértékesen abban, hogy zaklatás szempontjából a legveszélyeztetettebb korosztályt a 11-16 évesek alkotják, amely egyébként körülbelül lefedi a pubertáskor kezdetét-közepét.¹¹⁶ Az áldozatokat *nemek* szerinti bontásban elemezve Olweus azt állapította meg, hogy a fiúkat több közvetlen

¹¹¹ Buda Mariann – Kőszeghy Attila – Szirmai Erika: Iskolai zaklatás – az ismeretlen ismerős. *Educatio* 2008/3. 374. o.

¹¹² Olweus, Dan: Iskolai zaklatás. *Educatio* 1999/4. 725-727. o.

¹¹³ Buda Mariann: Iskolai erőszak, iskolai zaklatás. In: *Fordulópont* 41. (Szerk: Szávai Ilona) 2008. 14-15. o.

¹¹⁴ Figula Erika: Bántalmazók és bántalmazottak az iskolában. Új pedagógiai szemle 2004. július-augusztus

<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00083/2004-07-Mu-Figula-Bantalmazok.html> (2013. 09. 12.)

¹¹⁵ Buda Mariann (2008): i. m. 14. o.

¹¹⁶ Paksi Borbála: Az iskolai agresszió előfordulása, intézményi percepciója. Új Pedagógiai Szemle 60. évf. 2010/1-2. 131. o.

http://epa.oszk.hu/00000/00035/00139/pdf/EPA00035_uj_pedagogiai_szemle_2010_1_2.pdf (2013. 09. 16.)

zaklatás éri, mint a lányokat. A közvetett zaklatás mindkét nemet nagyjából egyformán érinti.¹¹⁷ Ettől némileg eltérő eredményre jutott a Figula Erika-féle magyar vizsgálat, mely szerint egyértelműen magasabb az áldozatok száma a lányok között.¹¹⁸ A zaklatókat tekintve nagyobb a fiúk aránya, mindkét nemet ők bántalmazták gyakrabban.

A zaklatásokkal foglalkozó kezdeti vizsgálatok elsősorban a zaklató és az áldozat személyével foglalkoztak, őket tekintették a bullying szereplőinek. Ezt a statikus szemléletet mára felváltotta a rendszerszemlélet, amely a zaklatást nem csupán két fél közötti interakciónak, hanem olyan dinamikus csoportfolyamatnak tekinti, amelyben számos gyerek cserélődik a zaklató, az áldozat és a szemlélő szerepében, és amelynek szereplői a közvetlen résztvevők mellett a kortársak és a felnőttek (iskolai dolgozók, szülők) is, továbbá befolyásolják az iskolai és a családi környezet, illetve bizonyos társadalmi tényezők is.¹¹⁹

*Utánkövetéses vizsgálatok azt mutatják, hogy a helyzet aktív résztvevői hosszú távon is komoly sérüléseket szenvednek. Az áldozatok önértékelése fiatal felnőtt korukra is alacsonyabb az átlagnál és hajlamosabbak a depresszióra, mint azok, akiket iskolás korukban nem zaklattak.*¹²⁰ Az áldozati szerep egyik legnagyobb veszélye, hogy ezek a gyerekek a rossz tapasztalatok nyomán kialakuló visszahúzódásuk, szorongásuk miatt új környezetbe kerülve is könnyen előhívják a bántalmazó viselkedést magukkal szemben, amely így krónikus állapotá válhat, és akár végzetes következményei is lehetnek. A *zaklatókkal* végzett vizsgálatok azt mutatták, hogy áldozataikhoz hasonlóan e fiatalok pályafutása sem halad jó úton, de náluk ez elsősorban az antiszocialitásban nyilvánul meg. 24 éves korára a vizsgált fiatalok több, mint 60%-a már büntetett előéletű volt, akik közül 35-40%-ot három vagy több

¹¹⁷ Olweus, Dan (1999): i.m. 721-725. o.

¹¹⁸ Figula Erika: Iskolai zaklatás – iskolai erőszak pszichológusszemmel. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Közalapítvány Kuratóriuma, Nyíregyháza 2004. 94. o.

¹¹⁹ Boyd, Sally: Wellbeing@School: Building a safe and caring school climate that deters bullying. New Zealand Council For Educational Research Te Rūnanga O Aotearoa Mō Te Rangahau I Te Mātauranga, Wellington 2012. 8. o.
<http://www.wellbeingatschool.org.nz/sites/default/files/Wellbeing-at-School-overview-paper.pdf> (2013. 09. 12.)

¹²⁰ Olweus, Dan (1999): i.m. 727-728. o.

alkalommal is elítéltek. (A kontroll csoportban ez az arány 10%, a korábbi áldozatok aránya pedig valamivel átlag alatti).¹²¹ Úgy tűnik, hogy a kóros agresszivitás, amely az iskolai időkben még bizonyos népszerűséget is hozhat, felnőtt korra egyre maladaptívabb lesz, és önpusztításhoz vezet. A felnőtté vált zaklatóknál a bűnözés mellett a függőségek, öngyilkossági gondolatok, kapcsolati nehézségek kiemelkedő arányát is megfigyelték.¹²² A kutatók szerint a *zaklató áldozatok* a legveszélyeztetettebbek. Ezek a gyerekek mindkét szerepben megfordulnak, hol őket zaklatják, hol ők zaklatnak másokat. Az átlagosnál nagyobb mértékű feszültség, kiegyensúlyozatlanság, érzékenység és impulzivitás jellemzi őket.¹²³ A viselkedési és kapcsolati problémák náluk a legkifejezettebbek.¹²⁴ A hosszú távú következmények is az ő esetükben a legsúlyosabbak (szorongás, depresszió, függőségek kialakulása). A zaklatás szereplőinél fellépő *depressziót és öngyilkossági fantáziákat* vizsgáló finn kutatás szerint mindhárom csoportnál jelentkeznek e devianciák, azonban *a zaklató áldozatoknál a legsúlyosabb formában*.¹²⁵ Az iskolai ámokfutások szempontjából kiemelkedő jelentősége van ennek az adatnak, hiszen ha elfogadjuk a tényt, hogy az ámokfutások nagy része egyben szuicid krízis is, könnyen belátható, hogy az iskolai zaklatás megelőzése elemi fontosságú az ámokfutások prevenciója érdekében is.

A zaklatás tárgyalásánál ma már nem lehet szó nélkül hagyni annak online formáját, a *cyberbullying*-ot, amely virtuális felületeken zajlik, de sokszor igen szorosan összekapcsolódik az iskolában megnyilvánuló erőszakkal

¹²¹ Olweus, Dan (1999): i.m. 728-730. o.

¹²² Révész György: Erőszak az iskolában. In: Autonómia és identitás. Tanulmányok Kézdi Balázs 70. születésnapjára. (Szerk: Péley Bernadette – Révész György) Pro Pannonia Kiadói Alapítvány 2007. 172-173. o.

¹²³ Figula Erika: Iskolai zaklatás – iskolai erőszak pszichológusszemmel. i. m. 95. o.

¹²⁴ Fehér Ágota – Péter-Szarka Szilvia: Az iskolai zaklatás jelenségvilága és a gyermekek érzelmi készségei. In: Interdiszciplináris pedagógia és a felsőoktatás alakváltozásai. A VII. Kiss Árpád Emlékkonferencia előadásainak szerkesztett változata. (Szerk: Buda András – Kiss Endre) Kiss Árpád Archívum Könyvsorozata, Debreceni Egyetem Neveléstudományi Intézete, Debrecen 2012. 183. o.

¹²⁵ Kaltiala-Heino, Riittakerttu – Rimpelä, Matti: Bullying, depression and suicidal ideation in Finnish adolescents: School survey. *British Medical Journal* 319(7206), 1999. 348-352. o. Idézi: Reuter-Rice, Karin: Male Adolescent Bullying and the School Shooter. *The Journal of School Nursing* 24:350, 2008. 352. o.

(bár előfordulhat az iskolai életviszonyoktól függetlenül is). Az online zaklatás főbb jellegzetességei:

- az elkövető személye titokban maradhat,
- olyan személy is viselkedhet agresszorként online, aki az iskolai körzetben nem tesz ilyet,
- a zaklatás „közönsége” jóval nagyobb lehet, mint a valós térben (egy-egy megosztott kép vagy videó futótűzként terjedhet)
- az elkövető nem látja az áldozat fájdalmát, szenvedését, ami így nem tudja kifejteni esetleges gátló hatását.

Látható, hogy a cyberbullying jellegéből következően akár az iskolai zaklatásnál is súlyosabb károkkal járhat, főleg, ha figyelembe vesszük, hogy a mai kamasz korosztály élete jelentős részét gyakorlatilag „online éli”. Szerencsére Magyarországon is egyre komolyabban veszik ezt a problémát, és megjelentek olyan kezdeményezések, amelyek az online zaklatás helyzetének felmérését, illetve a probléma kezelését tűzték ki célul. Többek között ilyen a TABBY Magyarország program is, amely a jelenség megelőzése érdekében egy átfogó európai projekt részeként tréningeket nyújt pedagógusok és diákok részére.¹²⁶

A fent leírtakból kitűnik, hogy az iskolai élmények komoly rizikófaktort jelentenek az ámokfutáshoz vezető úton, azonban ebből következően az iskola a megelőzés legfontosabb terepe is lehet. A VII. fejezetben részletesen szólok az iskolai közösségfejlesztés jelentőségéről, a jelzőrendszer kiépítésének fontosságáról, illetve a technikai biztonság megteremtésének lehetőségéről, mint a kockázatcsökkentés eszközeiről.

¹²⁶ TABBY Internetes bántalmazás kutatás. <http://eszteralapitvany.hu/2012/08/tabby/> (2015. 04. 08.) A program eredményeiről lásd: Virág György – Parti Katalin – Schmidt Andrea – Néray Bálint: TABBY in Internet – Az online bántalmazások volumenének iskolai felmérése és mentorképzés Magyarországon (2010–2014). *Ügyészek Lapja* 2014/3–4. 47–58. o. és Parti Katalin: Az iskolai online bántalmazás felmérése és komplex kezelése a „TABBY in Internet” nemzetközi program keretében. *Infokommunikáció és Jog* 2012/52–53. 224–226. o.

Társadalmi közeg és rizikófaktorok

Finszter Géza Szabó Dénessel folytatott beszélgetésében már a 90-es években megfogalmazta, hogy 15-20 év múlva feltehetően Magyarországon is bekövetkezik az első iskolai ámokfutás. Egy kerekasztal-beszélgetésen hangzott el meglátása, miszerint „megfigyelhető a modernitás konvergenciája, tehát, hogy az előttünk járó társadalmak mutatnak példákat, és ezek fognak áthulámozni az óceánon. Megjelenik a kultúrában egy attól idegen elem, egy zenekar, aki például arra szólít fel, hogy vásároljunk fegyvert és lőjük le azokat, akik éppen a moziból jönnek kifelé. Ezen először csak nevetnek az emberek, később azonban valaki megcsinálja. A társadalmakban olyan szerkezeti változások történnek, amelyek korábban jól kezelhető jelenségeket kezelhetetlenné tesznek. Korábban nagyobb volt a közösségek megtartó ereje. A média hatása ma már világjelenség. Valós és virtuális közösségi terek jelennek meg, ahol idegenek találkoznak. Ezek mind a modernitás jelenségei.”¹²⁷

A bűnözés keletkezésének szociológiai elméletei alátámasztják, hogy a kriminalitás alakulásában kiemelkedő jelentősége van a társadalmi tanulás folyamatának, a tágabb szocializációs környezet jellemzőinek.¹²⁸ Az iskolai ámokfutásokról szólva két befolyásoló tényezőt vizsgálok meg közelebbről: a média hatását, valamint a fegyvertartás szabályozását, mivel az ámokfutások társadalmi okait kutatva ezek szerepe merül fel a leggyakrabban.

A médiakörnyezet és az iskolai ámokfutások összefüggései

A médiakörnyezet és a bűnözés összefüggéseit már évtizedek óta kutatják, mivel az audiovizuális média megjelenésével egyre sürgetőbben merült fel a kérdés, hogy a szórakoztató- és médiaipari termékekben megjelenő erőszakábrázolás mennyiben befolyásolja az emberi agresszivitást. Különösen fontosnak tűnt a válasz megtalálása olyan súlyú bűncselekmények esetében,

¹²⁷ Kulcsár Gabriella – Kövér András: Kerekasztal-beszélgetés az ámokfutás jelenségéről. *Ügyészek Lapja* 2010/5. 39. o.

¹²⁸ Korinek László: A bűnözés keletkezésének néhány szociológiai magyarázata. In: *Minúciák – Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére.* (Szerk: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor) PTE-ÁJK, Pécs 2001. 20. o.

mint az iskolai ámokfutások. A kutatások első hulláma főként ezt az összefüggést vizsgálta, azonban hamarosan kiderült, hogy nem csupán a szórakoztatóipari termékek erőszakos tartalmai, hanem a médiakörnyezet egyéb aspektusai, így a hírközlés jellemzői, illetve az internet adta lehetőségek is lényeges tényezők lehetnek az iskolai ámokfutásokhoz vezető folyamatban, illetve annak következményeiben.

Az embereket körülvevő médiakörnyezet vizuális (pl. könyv, újságok, plakátok), auditív (pl. rádió) és audiovizuális médiumokból (pl. televízió, mozi, internet) áll. Más csoportosítások szerint megkülönböztetünk digitális és nem digitális, illetve interaktív és passzív befogadást kívánó csatornákat. E közegeken keresztül juthatunk hozzá különböző tartalmakhoz, a teljesség igénye nélkül például hírekhez, filmekhez, reklámokhoz, játékokhoz, illetve az interaktív csatornák esetében magunk is kommunikálhatunk ezeken keresztül. Az elmúlt években a technikai fejlődés következtében a médiumok köre jelentős mértékben kitágult, és az egyes kategóriák közötti határok egyre inkább elmosódnak. Vegyük példának a klasszikus médiumnak számító televíziót, amely mára digitális rendszerű lett, ennek következtében pedig tulajdonképpen már nem is csupán tévéként használható, hanem egyre inkább betölt számítógép-funkciókat is. De említhetjük azt a folyamatot is, melynek részeként a telefonkészülékek rohamos sebességgel váltak a média egyik legfontosabb eszközévé, miközben eredeti funkciójuk csupán a hangtovábbítás volt, tehát klasszikus értelemben nem is számítottak médiumnak. *A változások következtében a médiakörnyezet iskolai ámokfutásokkal kapcsolatban felmerülő szerepe is egyre komplexebbé válik.*

Az erőszakos tartalmú szórakoztató- és médiaipari termékek hatása

1999. április 20-án az Egyesült Államokban, Colorado államban a Columbine Középiskolában két diák, Eric Harris és Dylan Klebold megölték egy tanárt és 12 diákot, megsebesítettek további 24 személyt, majd fejbe lőtték magukat.¹²⁹ 20 nappal később, május 10-én, Clinton amerikai elnök ösz-

¹²⁹ A columbine-i tragédia az Egyesült Államok történelmének leghírhedtebb iskolai ámokfutása, bár sajnos azóta történtek ennél is több áldozatot követelő esetek.

szehívott egy találkozót a Fehér Házba, melyen részt vettek a televíziós társaságok, a hollywoodi filmstúdiók, a fegyvergyártó cégek és az America Online vezetői. Az elnök a kultúra eldurvulásáról („coarsening of the culture”) beszélt, és a szórakoztatóipar képviselőit arra bízta, hogy hagyjanak fel a gyerekek számára elérhető, erőszakot dicsőítő produktumok forgalmazásával. „Nem tehetünk úgy, – mondta az elnök – mintha nem lenne hatása a kultúránkra és a gyermekeinkre, ha túl sok erőszakot tapasztalnak és látnak maguk körül. Meg kell kérnünk azokat az embereket, akik ilyen termékeket gyártanak, hogy gondoljanak a következményekre, akár erőszakos filmekről, cédékről vagy videójátékokról van szó. Ha gyártják is, legalább ne gyerekeknek adják el őket.”¹³⁰

A szórakoztató média pillanatok alatt bűnbakká vált. Bizonyos filmeket (Született gyilkosok, Egy kosaras naplója, Mátrix), zenészeket, együtteseket (Marilyn Manson, Pearl Jam, KMFDM, Rammstein) és videójátékokat (Doom) sokan az iskolai átokfutások közvetlen előidézőinek tekintettek. Ezzel a felfogással szemben megfogalmazódott olyan vélemény is, mely szerint a populáris kultúrával kapcsolatos morális pánik hosszú múltra nyúlik vissza, és tulajdonképpen minden tömegkommunikációs technikai újdonság – a rotációs nyomdától a televízióig át a PC-ig – kiváltotta ezt az aggodalmat a társadalomban, főként, ha az újítás elsősorban a fiatalokat célozta meg. A média befolyásának okolása valójában a társadalmi bizonytalanságok elkenődésére szolgál, amely abból fakad, hogy az új technológiákat, amelyeket a fiatalok azonnal birtokba vesznek és használnak, a felnőttek már nem tudják kellőképpen követni és kontrollálni. E nézet szerint *a médiában megjelenő erőszak nem közvetlen oka, hanem az egyik előfeltétele volt a tragédiának egy olyan történelmi és kulturális környezet részeként, amely lehetővé tette a lövöldözés megtörténetét.*¹³¹

Vajon a médiában megjelenő erőszak az agresszió oka, előfeltétele vagy esetleg levezetési lehetősége? Erre a kérdésre számtalan elmélet és vizsgálat

¹³⁰ „Clinton warns Hollywood on violence”. The Daily Telegraph (12 May 1999) Idézi: Springhall, John: Violent media, guns and moral panics: The Columbine High School Massacre, 20 April 1999. Paedagogica Historica 35:3, 1999. 629. o.

¹³¹ Springhall, John (1999): i. m. 630-635. o.

igyekezett választ találni több-kevesebb sikerrel, néha egymásnak ellentmondó eredményekkel.¹³²

A *katarzis-elmélet* szerint a tévében látott erőszakos jelenetek szelepfunkciót töltenek be: segítenek a nézőknek abban, hogy agresszív indulataikat levezessék, mert a néző az agresszív szereplővel azonosulva fiktív szinten tudja kiélni agresszióját.¹³³ A legtöbbit hivatkozott vizsgálat ezzel az elmélettel kapcsolatban Feshbach kísérlete 1951-ből. A kísérleti személyek a vizsgálat kezdetén verbális frusztrációt szenvedtek el (sértő kifejezésekkel illették őket), majd két csoportot alakítottak belőlük. Az alanyok egyik felének erőszakos tartalmú filmrészletet vetítettek le, a többieknek semleges tartalmút. Ezután a vizsgálati személyek lehetőséget kaptak, hogy az őket ért sértéseket viszonzozzák. A meglepő eredmények szerint az első csoport jóval kevésbé volt agresszív a kísérletvezetővel, mint a semleges filmet megtekintő második csoport. E kutatás nagyon híressé vált, de sajnos az eredményeket későbbi vizsgálatok nem tudták megismételni, és maga Feshbach is módosította álláspontját annyiban, hogy elismerte, a katarzis létrejöttéhez szükséges feltételek ritkán adódtak, szemben a sokkal gyakrabban megjelenő agresszió növelő feltételekkel. A mai tudományos álláspont meghaladottnak tekinti a katarzis-elméletet.¹³⁴

A *stimulációs és szuggeszció elméletet* egyes szerzők egy teóriaként kezelik, valójában ugyanazon elméleti alap két fokozatáról van szó. A stimulációs

¹³² Az elméletek bemutatása eredetileg Kulcsár Gabriella: *Gewaltdarstellungen in den Medien und ihre Wirkungen auf die Aggressionsbereitschaft*. In: Emlékkönyv Losonczy István Professzor halálának 25. Évfordulójára. (Szerk: Gál István – Köhalmi László) Pécs 2005. 215-220. o. című cikkében jelentek meg németül, és ez a szöveg került bele magyarul Korinek László: *A bűnözés visszatükröződése. Latens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől*. In: *Kriminológia – Szakkriminológia*. (Szerk: Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévy Miklós) Complex Kiadó, Budapest 2006. 262-264. o. című írásába.

¹³³ Schwind, Hans-Dieter: *Kriminologie*. Kriminalistik Verlag, Heidelberg 2001. 268. o.

¹³⁴ Feshbach, Seymour: *Fernsehen und antisoziales Verhalten. Perspektiven für Forschung und Gesellschaft*. In: *Empirische Medienpsychologie*. (Szerk.: Groebel, Jo – Winterhoff-Spurk, Peter) München 1989. 71. o. Idézi: Kunczik, Michael – Zipfel, Astrid: *Wirkungen von Gewaltdarstellungen*. In: *Fernsehforschung in Deutschland: Themen-Akteure-Methoden*. (Szerk: Klinger, Walter – Roters, Gunnar – Zöllner, Oliver) SWR-Schriftenreihe, Medienforschung Bd. 1. Baden-Baden 1998. 9. o.

elmélet szerint az erőszak látványa a néző agresszív késztetéseit rövid és hosszú távon is generálisan növeli. A szuggeszció elmélet egy lépéssel továbbmegy, és azt állítja, hogy az erőszak látványa egyfajta imitációs hatást is előhív, tehát a befogadót a látott konkrét agresszív elemek utánzására ingerli. Mindkét teóriát alátámasztja Bandura híressé vált kísérletsorozata.¹³⁵ Vizsgálatában óvodás gyerekek egy csoportja azt látta, hogy egy felnőtt egy felfújó játékbabával (a híressé vált *Bobo* babával) agresszívan viselkedik. Ezután a gyerekeket enyhe frusztrációnak tették ki, majd hagyták őket szabadon játszani, és figyelték a viselkedésüket. Az derült ki, hogy *a jelenet hatására a gyerekeknél megjelentek a látott agresszív viselkedéselemek, illetve gátlástalanító hatás is jelentkezett, amely azt jelenti, hogy korábban tanult (nem a jelenetben látott) agresszív magatartásformákat is mutattak.* A kísérlet egy későbbi változatában filmen, illetve rajzfilmen mutattak be két gyerekcsoportnak erőszakkal teli jelenetet, miközben egy kontroll csoport agressziómentes filmrészletet nézett végig, egy negyedik csoport pedig nem nézett semmit. Az eredmények alátámasztották, hogy *mind az élő, mind a filmbeli és rajzfilmes modellek agressziója növeli a gyerekek erőszakos magatartását szemben a semleges modellel.* További kísérletekkel azt is bizonyították, hogy ez a hatás erősödik, ha a modellt jutalmazták – a vikariáló megerősítés elméletének megfelelően.¹³⁶

A *habitualizációs elmélet* szerint az erőszakos műsorok nézése hosszú távon a néző deszenzibilizálódásához vezethet. Ennek következménye lehet az erőszak áldozataival szembeni növekvő közömbösség, illetve ezzel összefüggésben az agresszív késztetések növekedése is.¹³⁷ Egyes szerzők úgy vélik, nem áll rendelkezésre elegendő bizonyíték ennek az elméletnek az alátámasztására, de érvényessége nem zárható ki.¹³⁸

Az *inhibíciós elmélet* szerint az erőszak látványa a néző agresszív viselkedését blokkolja, mert félelmet ébreszt benne. Ezt az elképzelést alátámasztja

¹³⁵ Nagy László: Az emberi motiváció. In: A pszichológia alapjai. (Szerk: Révész György – Bernáth László) Tertia 2002. 210. o.

¹³⁶ Atkinson, Richard C. – Hilgard, Ernest – Smith, Edward E. – Nolen- Hoeksema, Susan – Fredrickson, Barbara L. – Loftus, Geoffrey R.: Pszichológia. Osiris, Budapest 2005. 443. o.

¹³⁷ Schwind, Hans Dieter (2001): i. m. 271. o.

¹³⁸ Kunczik, Michael – Zipfel, Astrid: Medien und Gewalt. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend 2004. 5. o.

Grimm vizsgálata, amelyben a kísérleti alanyoknak egy küzdősportokról szóló filmet vetített le, amelyet megelőzően, illetve a vetítést követően az alanyokon pszichofiziológiai méréseket végzett. A mérések eredménye szerint a félelem hatására valóban blokkolttá vált a résztvevők agressziója, azonban az empátiájuk csökkenése is kimutatható volt, amely viszont – ahogy a habitualizációs elmélet kimutatta – hosszú távon hozzájárulhat az agresszív viselkedés kialakulásához.¹³⁹

A felsorolt négy elmélet legfőbb kritikájaként a monokausalitást szokták említeni, azaz e teóriák megpróbálnak egyértelmű ok-okozati összefüggést keresni a két jelenség, a médiában megjelenő erőszak és az emberek agresszivitása között.

A legtöbb kutató *a média és agresszió viszonyának multikauzális magyarázatát* fogadja el. Eszerint a látott erőszakos tartalmak nem mindenkire hatnak egyformán. Befolyásolják a *személyi jellemzők*, melyek közül *rizikófaktor*nak számít:¹⁴⁰

- a férfi nem,
- a 12 év alatti kor, amikor még nem alakul ki stabil erkölcsfelfogás,
- agresszív, ingerlékeny alaptermészet, alacsony frusztrációs tolerancia,
- nagyfokú ingerkeresés (új, intenzív ingerek utáni vágyakozás, amely gyakran kockázatkereső magatartással párosul),
- túlzott, függőségbe hajló médiafogyasztás (több, mint napi 2 óra videójáték, a játékidő korlátozására adott extrém reakciók),
- introvertált, félénk személyiség,
- korlátozott társas intelligencia, a realitás és a fikció megkülönböztetésének korlátozott képessége,

¹³⁹ Grimm, Jürgen: Mediengewalt – Wirkungen jenseits von Imitation. Zum Einfluss ästhetischer und dramaturgischer Faktoren auf die Aggressionsvermittlung. In: Mediale Gewalt – Eine reale Bedrohung für Kinder? (Szerk: Bergmann, Susanne) Gesellschaft für Medienpädagogik und Kommunikationskultur, Bielefeld 2000. 49-50. o.

¹⁴⁰ Kunczik, Michael – Zipfel, Astrid (1998): i. m. 13-17. o. és ennek kiegészítése: Merz-Abt, Thomas: Killerspiele und ihre Herausforderung für Schule und Eltern. Theoretische Reflexion und medienpädagogische Handlungsempfehlungen. Medienheft 2009/6. 2-3. o. http://profil.phtg.ch/Publikationen/10364/17/09_Games_Merz-AbtThomas.pdf (2014.02.22.)

- korlátozott viselkedés-repertoár, gyenge szociális problémamegoldó képesség,
- alacsony fokú empátiás készség, az érzelmek hiányzó kontrollja, emocionális labilitás
- az erőszakos viselkedést megengedő értékfelfogás.

Meghatározzák a társas környezet egyes faktorai:

- feszültségek, konfliktusok, erőszak a családban, elhanyagolás vagy elutasítás, empátia nélküli nevelési stílus, rossz szülő-gyerek kommunikáció,
- a szülők részéről hiányzó kontroll a gyerek médiafogyasztásával kapcsolatban,
- a gyerek szobájában könnyen hozzáférhető médiaeszközök,
- a szülők tapasztalatlansága az új típusú médiumokkal,
- a szülők és/vagy kortársak túlzott mértékű médiafogyasztása,
- agresszív klíma az iskolában, a társadalomban.

A *médiatartalom* is számtalan *jellemzővel* bír, amelyek adott kombinációja erőteljesen befolyásolja a gyakorolt hatást.¹⁴¹ E változók egy adott műsorban:

- az erőszak mértéke,
- az erőszakot alkalmazó személy, szereplő attraktivitása (egy szimpatikusnak beállított, vonzó karakterrel a néző sokkal könnyebben azonosul),
- az erőszak-alkalmazás konzekvenciái, esetleges igazolása (ha az agresszor jutalmat kap tettéért, vagy nem bűnhődik meg érte, sokkal nagyobb a valószínűsége, hogy a műsor a nézőt imitálásra ingerli),
- az áldozat bemutatása (minél jobban tudatosítják szenvedését, annál valószínűbb, hogy a nézőkben fellép az inhibíciós hatás), valamint
- a műsor műfaja (a horrorfilmek sokkal nagyobb veszélyt jelentenek, mint például a krimik).¹⁴²

Kérdés, hogy azok a *filmek*, amelyek *művészi igényességgel* nyúlnak az ámokfutás témájához (Bowling for Columbine, Let's talk about Kevin, Falling down, Elephant stb.), hogyan értékelhetőek. Egyrésztől valószínűleg ezek is

¹⁴¹ Kunczik, Michael – Zipfel, Astrid (1998): i. m. 13-17. o.

¹⁴² Kunczik, Michael – Zipfel, Astrid (2004): i. m. 7. o.

jelentenek némi veszélyt azáltal, hogy újabb információ- és fantáziaforrást nyújtanak a potenciális elkövetők számára, másrésztől érthető a művészek azon igénye is, hogy ezt az embereket mélyen megrendítő témát feldolgozzák. Talán e filmek adják a legmegfontoltabb választ a társadalom kérdéseire, de természetesen ebből kifolyólag jóval kevésbé direktnek, mint az újságok híradásai, és nyilván kevesebben is látják őket.

A média szórakoztatóipari ágán belül *speciális szerepet* töltenek be a *videójátékok*, mivel:

- a felhasználó nem passzív befogadó, hanem aktív résztvevő, akitől a játék fokozott perceptuális és kognitív működést igényel, ezért
- a videójáték mélyebb bevonódással jár,
- a játékos a televíziónézőnél nagyobb szabadsággal rendelkezik abban a tekintetben, hogy milyen médiatartalmat választ,
- a felhasználó az internet segítségével más játékosokat is bevonhat abba a virtuális világba, amelyet a játék megjelenít (az online többszereplős játékmódok, a játékok köré épülő kereskedelmi és nem kereskedelmi internetes interakciós környezetek által).¹⁴³

A videójátékokhoz kapcsolódó sajátos médiafogyasztási folyamatot látva fokozottan merül fel a kérdés, hogy a virtuálisan eljátszott erőszak milyen hatással van a felhasználó valóságban megjelenő viselkedésére.

Az iskolai ámokfutásokkal kapcsolatban elsősorban az „*Ego-shooter*”, más néven „First-person shooter” (FPS) játékok veszélyei szoktak felmerülni. Ezek úgynevezett belső nézetű lövöldözős játékok, amelyekben a játékos a főhős szemszögéből lát mindent, tehát a képi világot úgy teremti meg, mintha az illető benne lenne a játékban (nem egy figurát lát mozogni, hanem csak a saját karját, amint emeli a fegyvert stb.). A Columbine-ban történt tragédia kapcsán a Doom nevű játékot emlegették sokan, amelyet az elköve-

¹⁴³ Pólya Tamás – Sáringerné Szilárd Zsuzsanna: A videójátékok értékrendszer- és életmód-befolyásoló hatása. Túlsúlyos gyermekek játéka Nintendo Wii-vel – egy előtanulmány tapasztalatai. In: A média hatása a gyermekekre és fiatalokra VI. (Szerk: Gabos Erika) Nemzetközi Gyermekekmentő Szolgálat Magyar Egyesület, Budapest 2012. 259-276. o. http://media.ektf.hu/munkatarsak/publikaciok/polya2012a_Polya_Szilard_Nintendo_Wii.pdf (2014. 02. 22.)

tők egyike, Eric Harris, nagy szenvedéllyel játszott. A Doom is az ego-shooterek közé tartozik, ezen belül az úgynevezett „túlélőhorror” kategóriába. A játékok e típusa a menekülést, bujkálást helyezi a középpontba olyan ellenfelek elől, akiknek külseje és viselkedése is nagyon rémisztő, hogy a játékos ne csak az erejük miatt féljen tőlük.¹⁴⁴

Részlet Eric Harris egyik iskolai fogalmazásából:

„A Doom egy Ego-”Shoot-em-up”-játék. Az ember járkal benne, és katonai felszereléssel szörnyekre lövöldözik. Lehet, hogy a legtöbb ember számára ez csak egy buta számítógépes játék, de számomra a gondolataim és álmaim szelepe. [...] Többször előfordult, hogy éjszaka egy helyről vagy környékről álmodtam, aztán napokig az járt a fejemben. És aztán megépítettem a Doomban [...].¹⁴⁵ „A Doom annyira beleégett az agyamba, hogy majdnem mindig a játék körül forognak a gondolataim. [...] Tény, hogy szeretem ezt a játékot, és ha valaki azt mondja: ’Ez csak egy játék’, én azt felelem: ’Na és?’¹⁴⁶ Egy hónappal az ámokfutás előtt Eric egy videófelvételen¹⁴⁷ a következőket mondta:

„Olyan lesz, mint a *** Doom – amikor felrobbannak a bombák. Tikk, tikk, tikk, tikk... Haa! [...] Mindannyian meg fogtok halni, méghozzá hamarosan!”¹⁴⁸

Érdekes módon az évezred elején bűnösnek kikiáltott Doom Németországban 2011-ben lekerült a tiltott játékok listájáról (az azóta történt technikai fejlődés következtében képileg már nem tartják veszélyesnek), Amerikában pedig beválasztották a 10 legnagyobb hatású számítógépes játék közé, és

¹⁴⁴ Wikipédia címszó: Túlélőhorror

<http://hu.wikipedia.org/wiki/T%C3%BAl%C3%A9l%C5%91horror> (2014. 02. 22.)

¹⁴⁵ Részlet Eric Harris 1998. 08. 31-én írt iskolai fogalmazásából. Idézi: Gaertner, Joachim (2010): i. m. 28. o.

¹⁴⁶ Részlet Eric Harris 1998. 08. 24-én írt iskolai fogalmazásából. Idézi: Gaertner, Joachim (2010): i. m. 33-34. o.

¹⁴⁷ Eric Harris és Dylan Klebold több videófelvételt is készítettek magukról Ericék házában alagsorában. Ezek „basement tapes” (alagsori videók) néven váltak híressé, de a mai napig nem hozzáférhető a képi anyag, csak néhány részletét lehet ismerni írásos formában.

¹⁴⁸ Eric Harris mondatai a „Basement Tapes”-en 1999. 03. 15-én. Idézi: Gaertner, Joachim (2010): i. m. 150. o.

a Library of Congress a fontos kultúrjavak közé sorolta.¹⁴⁹ Természetesen azóta számtalan újabb és újabb hasonló típusú játék jelent meg a piacon, népszerűségük a mai napig töretlen. A játékok gyártói pont a nagyszámú felhasználói közösséggel védik magukat arra hivatkozva, hogy a rengeteg játékos legnagyobb része soha nem kerül összetűzésbe a törvénnyel.

A kutatások azonban mégis nagyon elgondolkoztatóak. Egy 2010-es metaanalízis, amely 381 tanulmány (ez összesen 130295 résztvevőt jelent) eredményeit hasonlította össze, egyértelműen kimutatta, hogy *az erőszakot tartalmazó videójátékok agresszióstimuláló hatásúak.*¹⁵⁰

Egy további kísérlet arra is rámutatott, hogy nem csupán a játékidő után közvetlenül, hanem bizonyos feltételek megléte esetén 24 óra elteltével is hat az erőszakos videójáték a személy agressziószintjére. A *Brad J. Bushman* és *Bryan Gibson* által végzett vizsgálatban a kísérleti alanyok azt a feladatot kapták, hogy legalább 20 percen keresztül játsszanak egy erőszakot tartalmazó videójátékkal (a kontrollcsoport nem erőszakos videójátékkal játszott). A kísérleti csoport egyik felébe tartozók ezt követően azt az instrukciót kapták, hogy töprengjenek a játékon a következő egy napban, és gondolkodjanak, hogy milyen módszerrel tudnák fejleszteni a játékteljesítményüket. Másnap egy látszólagos ellenféllel versenyfeladatot kellett megoldaniuk. Győzelem esetén fejhallgatón keresztül kapott fájdalmas hanghatással „büntethették” a vesztest. A vizsgálat eredménye szerint az a csoport volt kimutathatóan agresszívebb, amelynek tagjai az erőszakos videójáték után gondolatban is foglalkoztak a témával.¹⁵¹ Ezt a hatást a kognitív neoasszociációs elmélet is

¹⁴⁹ „Doom” aus der Liste der jugendgefährdenden Medien gestrichen.

<http://www.bundespruefstelle.de/bpjm/redaktion/PDF-Anlagen/bpjm-aktuell-doom-listenstreichnung-aus-03-11.property=pdf,bereich=bpjm,sprache=de,rwb=true.pdf> (2014. 03. 20.)

¹⁵⁰ Anderson, Craig A. et al.: Violent video game effects on aggression, empathy and prosocial behavior in Eastern and Western Countries: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin* 136 (2), 2010. 151-173. o. Idézi: Bushman, Brad J. – Gibson, Bryan: Violent Video Games Cause an Increase in Aggression Long After the Game Has Been Turned Off. *Social Psychological and Personality Science* 2011/2. 29. o.

¹⁵¹ Bushman, Brad J. – Gibson, Bryan (2011): i. m. 29. o.

alátámasztja, amely szerint *a töprengés az agresszív gondolatokat, érzelmeket a szemantikus memóriában hosszabb időn keresztül aktívan tartja.*¹⁵²

A videójátékok azonban nem csupán az agressziónövelés szempontjából tekinthetők veszélyforrásnak, hanem elősegítik a *célzási képesség javulását* is. Egy vizsgálat szerint azok a kezdő rendőrök, akik első lögyakorlatuk előtt nyolc hétig Ego-shooter játékkal gyakorolhattak, szignifikánsan jobban céloztak a lövészet-gyakorlaton, mint a kontroll csoport tagjai, akik nem játszhattak a videójátékkal.¹⁵³ A videójátékok ilyen típusú mellékhatása ámokfutók esetében egyáltalán nem kívánatos.

A tudomány mai állása szerint *a médiában megjelenő erőszak agresszív gondolkodásmódra, érzésvilágra és ezáltal erőszakos viselkedésre hajlamosít, de nem állapítható meg direkt ok-okozati összefüggés a médiaerőszak és az agresszív viselkedés* (jelen esetben az iskolai ámokfutások) között. Ráadásul kimutatták, hogy az ilyen típusú médiatartalmakat elsősorban azok a felhasználók keresik, akik eleve agresszívabb személyiségvonásokkal rendelkeznek. További megfigyelés, hogy azok a felhasználók, akik az egyik média-típusban, pl. videójátékokban az agresszív tartalmúakat szeretik, a média más területein is hasonló élményeket keresnek (pl. horrorfilmek.)¹⁵⁴ Egyes vélemények szerint az iskolai ámokfutások kialakulása szempontjából nem annak van valódi relevanciája, hogy sikerül-e pontosan mérhetővé tenni, milyen mértékben agressziónövelő hatása a médiában (és videójátékokban) megjelenő erőszak-ábrázolás. Az iskolai lövöldözések számának növekedé-

¹⁵² Berkowitz, Leonard: On the formation and regulation of anger and aggression: A cognitive-neoassociationistic analysis. *American Psychologist* 1990/45. 494-503. o. Idézi: Bushman, Brad J. – Gibson, Bryan (2011): i. m. 29. o.

¹⁵³ Hermanutz, Max et al.: Computerspiele – Training für den Schusswaffengebrauch? In: *Polizei und Wissenschaft* Jg. 2. Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt am Main 2002. 3-12. old. Idézi: Brumme, Robert (2011): i. m. 64. o.

¹⁵⁴ Kunczik, Michael – Zipfel, Astrid: Medien und Gewalt. Befunde der Forschung 2004-2009. Bericht für das Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. Kurzbericht. Berlin 2010. 10. o. és Hartmann, Thilo (2006): Gewaltspiele und Aggression. Aktuelle Forschung und Implikationen. In: *Clash of Realities. Computerspiele und soziale Wirklichkeit.* (Szerk: Kaminski, Winfried – Lorber, Martin) München 2006. 92. o. <http://www.bundespruefstelle.de/bpjm/Jugendmedienschutz-Medienerziehung/computer-konsolenspiele,did=108062.html> (2014. 03. 10.)

sében jóval nagyobb a jelentősége annak a változásnak, hogy egyrészt a technika fejlődésével egyre valóságosabb virtuális világokat képesek létrehozni a film- és játékkészítők, másrészt, hogy az internet elterjedésével gyakorlatilag állandóan elérhető és korlátlanul ismételve megtekinthető bármilyen erőszakos tartalom.¹⁵⁵ Ezáltal lehetővé válik a virtuális világba való szinte teljes visszahúzódás, ahol új távlatok nyílnak meg a való életben félelmekkel vagy sikertelenséggel küzdő személy előtt. Mivel az interneten sokkal könnyebben levethetőek a gátlások, ezáltal egyszerűbb a kontaktusteremtés és jóval kisebb a felelősség. Tulajdonképpen lehetővé válik egy „gátlástalanított identitás” felvétele, amellyel akár a hatalom és a kontroll iránti vágy is következmények nélkül kiélhető. Az igazi veszélyt az jelenti, ha sérelmekkel, megalázottsággal küzdő embereket (fiatalokat) szippant be a virtuális világ. Ők státuszvesztésük folytán állandóan arra törekednek, hogy a kontrollt és szociális identitásukat valamilyen módon visszanyerjék. Ez megjelenhet olyan fantáziaként, amelyben az adott személy élet-halál ura, aki abszolút hatalmat gyakorol mások felett. Minél intenzívebben foglalkozik ezekkel a fantáziákkal – amit a virtuális világok egyre valóságosabb volta nagymértékben elősegít –, annál inkább nő a veszélye, hogy olyan mértékben identifikálódik saját virtuális gátlástalanított énjével, hogy összekeveri a valóságot a fantáziával, és a valóságban is eszerint cselekszik.¹⁵⁶ A gyakorlatban e tudományos eredmények ismeretében az a legfontosabb, hogy tekintsük jelzésértékűnek, ha egy gyerek médiafogyasztásának nagy részét erőszakos tartalmak teszik ki, és reagáljunk erre a szignálra.

A hírközlés szerepe

Az 1999-es columbine-i iskolai ámokfutás után a szókimondó énekest és botrányhóst, Marilyn Mansont azzal vádolták, hogy szövegeivel és stílusával „frusztrált tinédzserek milliói számára jelenti az antihóst”¹⁵⁷, és hozzájárult a tragédia bekövetkezéséhez. Manson erre reagálva a következőket nyilatkozta

¹⁵⁵ Robert Brumme (2011): i. m. 64-65. o.

¹⁵⁶ Robertz, Frank J. (2004): i. m. 245-246. o.

¹⁵⁷ „It’s just like the movies”. The Sun (22 April 1999) 6. o. Idézi: Springhall, John (1999): i. m. 633. o.

a Rolling Stones magazinnak: „Amerika nagyon szeret találni egy-egy ikont, akire a bűntudatát rávetítheti. Én kétségkívül magamra vállaltam az Anti-krisztus szerepét, én vagyok a kilencvenes évek individualitásának hangja, és az emberek hajlamosak arra, hogy bárkit, aki az átlagostól eltérően néz ki és viselkedik, illegális vagy erkölcsstelen magatartással hozzanak összefüggésbe. [...] (Ugyanakkor) a média a kezdetektől fogva népi hőssé változtatta a bűnözőket Jesse Jamestől Charles Mansonig. És most alkottak két újabbat, amikor az összes újság címlapjára odatették a két semmirekellő, Dylan Klebold és Eric Harris képét.”¹⁵⁸

Ez a mozzanat, amelyben Manson, a szórakoztatóipar egyik szereplője a média másik ágát, a hírközlést vádolja meg azzal, hogy a szenzációhajhász tudósítással mekkora károkat okozhat, jól szimbolizálja azt a két fő kérdéskört, amely a média és az iskolai ámokfutások összefüggésében felmerül. A kutatások első hulláma főként azt az összefüggést igyekezett feltárni, hogy a szórakoztató- és médiaipari termékekben (például filmekben, videójátékokban, zenei klipekben) megjelenő erőszakbrázolás mennyiben növeli az emberi agresszivitást, amely az előző pontban került bemutatásra. A későbbi tudományos vizsgálatok bizonyították, hogy ezeken túl a médiakörnyezet egyéb aspektusai, így *a hírközlés jellemzői is lényeges tényezők lehetnek az iskolai ámokfutásokhoz vezető folyamatban*, illetve annak következményeiben.

a) *Utánzás, modell-hatás*

A 80-as, 90-es években történt iskolai ámokfutások még viszonylag mérsékelt médiafigyelmet kaptak, amely helyzet végleg megváltozott az 1999-es columbine-i merénylettel.¹⁵⁹ Az Eric Harris és Dylan Klebold által elkövetett bűncselekmény hatalmas visszhangot váltott ki, mivel az áldozatok száma és a tett kivitelezése addig szinte soha nem tapasztalt mértéket öltött. Ugyanakkor megmutatkozott az is, milyen kétélű fegyver a média. A részletes, egész világon terjedő híradások is egyértelműen közrejátszottak abban, hogy a columbine-i iskolai lövöldözés több későbbi ámokfutás inspirációs forrása

¹⁵⁸ Marilyn Manson in Rolling Stone (24 June 1999) Idézi: Springhall, John (1999): i. m. 634. o.

¹⁵⁹ Hancock, Lynnell: Voices – Crime: A Context for School Shootings. In: Columbia Journalism Review Bd. 40. 1. Marion, Ohio 2001. 77. o. Idézi: Brumme, Robert (2011.): i. m. 61. o.

lett, illetve jó néhányan megpróbálták kihasználni a média aktuálisan megnövekedett figyelmét, a nagyobb társadalmi szenzibilitást, és ámokfutással való fenyegetőzéssel igyekeztek reflektorfénybe kerülni.¹⁶⁰ Egy Gallup felmérés szerint a columbine-i esetet követő első hónapban a megkérdezett tizenévesek 37%-a hallott olyan iskolák ellen beérkező fenyegetésekről, amelyet Harris és Klebold esete ösztönzött.¹⁶¹ *A technológiai fejlődés következtében kitágult világban, amelyben a hírek szinte bárhova eljutnak, az iskolai ámokfutás nem elszigetelt, egyedi eset volt többé, hanem újabb tettek iniciátorává válhatott.*¹⁶²

Hasonló jelenséget az öngyilkosságok kapcsán már több száz évvel ezelőtt megfigyeltek. Johann Wolfgang von Goethe híres művében, „Az ifjú Werther szenvedései”-ben a romantikus főhős öngyilkosságot követ el. A mű hatására Európában kimutathatóan megnőtt az elkövetett öngyilkosságok száma, ezért azóta a hasonló jelenségeket *Werther-effektusként* emlegetik. Magyarországon ilyen öngyilkossági hullámot figyeltek meg, miután az első magyar szépségkirálynő, a 17 éves Molnár Csilla véget vetett életének. Az ilyen esetekben megfigyelhető, hogy sokan még az öngyilkosság módszerét is utánozzák.

A kutatók és a gyakorló szakemberek hamar felismerték, hogy milyen veszélyeket hordoz magában a hírközlés a szuicidumok vonatkozásában. A pszichiáterek és lelki segítségnyújtók javaslatára, a WHO 2008-ban kiadott iránymutatásait¹⁶³ figyelembe véve 2012-ben végre Magyarországon is elkészült az *ajánlás az öngyilkosságokról szóló tudósításokról*, amelyet a média- és hírközlési biztos tett közzé. Ebben „összefoglalja az öngyilkossággal kapcsolatos tudósítások társadalmi hatását, és – a bizonyítékok felhasználásával – javaslatot tesz a médiaszakemberek részére az öngyilkossággal kapcsolatos tudósítás mikéntjére, hogy az pontos, felelősségteljes és etikus legyen, segítse a média aktív, pozitív szerepét az öngyilkosságok megelőzésében. Tudósításuk ugyanis hatással lehet sebezhetőbb embertársainkra, utánzásra késztet-

¹⁶⁰ Robertz, Frank J. – Wickenhäuser, Ruben: Der Riss in der Tafel – Amoklauf und schwere Gewalt in der Schule. Springer Medizin Verlag, Heidelberg 2007. 95. o.

¹⁶¹ Springhall, John (1999): i. m. 631. o.

¹⁶² Robert Brumme (2011): i. m. 62. o.

¹⁶³ Preventing Suicide - A Resource for Media Professionals (WHO – IASP). http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/resource_media.pdf (2014. 02. 22.)

heti őket. A felelősségteljes tudósítás általános ismereteket közvetít az öngyilkossággal kapcsolatban, bátorítást adva a veszélyeztetett személyeknek, hogy segítséget kérjenek.”¹⁶⁴ Az ajánlásban megfogalmazottak némi módosítással alkalmazhatóak lennének az iskolai ámokfutásokról szóló beszámolókra is. *Az azonosulás veszélye iskolai ámokfutásokról szóló tudósítások esetében fokozódik, ha:*¹⁶⁵

- a tudósítások, címek, képek és más szembeötlő megjelenítések vonzzák a figyelmet,
- az írást a címdoldalon közlik, vagy az „ámokfutás” szó a főcímben is megjelenik,
- közzéteszik az ámokfutó fényképét,
- részletekbe menően tárgyalják az ámokfutás módszerét, bemutatják a helyszínt,
- leegyszerűsítik az esetet.

Pozitív példaként hozható fel a kanadai szabályozás, ahol a fiatalkorú elkövetőkről tilos bármilyen azonosításra alkalmas információt közölni. A szabályozás célja elsősorban az, hogy a stigmatizáció elkerülésével segítse az elkövetők társadalomba való visszailleszkedését. Ámokfutások esetében azonban inkább az elkövetőkkel való azonosulás lehetőségének csökkentése szempontjából szerencsés a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásáról szóló törvény e rendelkezése.¹⁶⁶

Az öngyilkosságok tudósításában elkövethető néhány hiba, amely nem fordul elő az ámokfutásokról szóló híradásokban. Például nem áll fenn a veszély, hogy a motívumokat romantikus, esetleg heroikus színben tüntetik fel, vagy a társadalmi helyzetet, identitást, indítékokat meghatóan mutatják be, az ámokfutást pedig az egyetlen lehetséges megoldásként. Ugyanakkor kockázatot jelenthet az az ámokfutások kapcsán sokszor megjelenő információ, hogy az elkövető a tettét megelőzően súlyos iskolai zaklatás áldozata

¹⁶⁴ Bodonovich Jenő: A média- és hírközlési biztos ajánlása az öngyilkosságokról szóló tudósításokhoz. 2012. 2. o.

http://mediaeshirkozlesibiztos.hu/dokumentum/1364/vegleges_ajanlas.pdf (2014. 02. 06.)

¹⁶⁵ A média- és hírközlési biztos ajánlásában található javaslatokat alapul véve

http://mediaeshirkozlesibiztos.hu/dokumentum/1364/vegleges_ajanlas.pdf (2014. 02. 06.)

¹⁶⁶ Youth Criminal Justice Act. <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/y-1.5/> (2016. 02. 02.)

volt. Ez a hasonló sorsú gyerekekben komoly szimpátiát ébreszthet, és csökkentheti empátiájukat az áldozatokkal szemben. Ezt mutatja számos kommentár is, amelyeket az ámokfutásokról szóló internetes anyagokhoz fűznek a felhasználók. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy nem kell foglalkozni pl. a zaklatás és az ámokfutás összefüggéseivel, de erre meg kell találni a megfelelő tudományos fórumokat.

A fentiek tükrében igen lényeges kérdés, hogy mely tényezők redukálják az identifikáció veszélyét. Iskolai ámokfutásokról szóló tudósítások esetében *csökkenti az azonosulás kockázatát, ha:*¹⁶⁷

- az ámokfutást lelki zavar (pl. depresszió) hatásaként mutatják be, amely egyébként kezelhető lett volna,
- közlik a szakemberek véleményét és nyilatkozatait is,
- sikeresen kezelt válsághelyzeteket, alternatív problémamegoldásokat mutatnak be,
- közlik a segítségnyújtás lehetőségeit, tájékoztatást adnak a segélyvonalakról, a tanácsadó és információ-szolgáltató forrásokról.

A felsorolt rizikófaktorokat, illetve pozitív megoldásokat figyelembe véve a biztosí ajánlás alapján *az ámokfutások tudósítására* vonatkozóan *iránymutatás* fogalmazható meg:¹⁶⁸

¹⁶⁷ A média- és hírközlési biztos ajánlásában megfogalmazott javaslatokat alapul véve http://mediaeshirkozlesibiztos.hu/dokumentum/1364/vegleges_ajanlas.pdf (2014. 02. 06.)

¹⁶⁸ Az eredeti pontok az ajánlásban:

- „1. Az öngyilkosságot nem szabad sem ésszerű választásként, sem a problémák megoldásaként bemutatni. Az egész lakosságot meg kell szólítani az attitűd-formálás, a probléma-észlelés fejlesztése céljából.
2. Tájékoztatni kell a közvéleményt az öngyilkosságról mint társadalmi jelenségről.
3. Az öngyilkossággal kapcsolatban számos félreértés van, amelynek tisztázása szükséges. Így jobban megértenénk az öngyilkosság jelenségét, korábban és adekvátábban figyelnénk fel az arra utaló jelekre, pszichés tünetekre.
4. Az öngyilkossághoz vezető tényezők általában sokrétűek és összetettek. Kerülni kell az öngyilkosság leegyszerűsített magyarázatát.
5. Kerülni kell az élményszerű tudósítást, mivel ez az azonosulás lehetőségét növelheti, különösen a kritikus lelkiállapotban lévő személyeknél.
6. Az esemény leírásakor kerülni kell a szenzációkeltést, vagy épp ellenkezőleg az öngyilkosság hétköznapi eseményként való beállítását.
7. Kerülni kell az öngyilkosság kiemelt helyen való közlését és az öngyilkosságról szó-

- 1) Az ámokfutásokkal kapcsolatban számos félreértés van, amelyek tisztázása szükséges. Így jobban megértenénk az ámokfutás jelenségét, korábban és adekvátábban figyelnénk fel az arra utaló jelekre, pszichés tünetekre.
- 2) Az ámokfutáshoz vezető tényezők általában sokrétűek és összetettek. Kerülni kell az ámokfutás egyszerűsített magyarázatát.
- 3) Kerülni kell az élményszerű tudósítást, mivel ez az azonosulás lehetőségét növelheti, különösen a kritikus lelkiállapotban lévő személyeknél.
- 4) Az esemény leírásakor kerülni kell a szenzációkeltést.
- 5) Kerülni kell az ámokfutások kiemelt helyen való közlését és az ámokfutásokról szóló történetek indokolatlan ismételtetését.
- 6) Kerülni kell az ámokfutás vagy az arra tett kísérlet módszerének aprólékos bemutatását.
- 7) Kerülni kell az ámokfutás (vagy kísérlet) helyszínének részletes bemutatását.

ló történetek indokolatlan ismételtetését.

8. Kerülni kell a befejezett öngyilkosság vagy kísérlet módszerének aprólékos bemutatását.

9. Kerülni kell a befejezett öngyilkosság (vagy öngyilkossági kísérlet) helyszínének részletes bemutatását.

10. Videofelvétel vagy képsorozat közzétételekor körültekintően kell eljárni. A képek, képanyag bemutatásában pedig mértéktartóan.

11. Különös óvatosságra van szükség valamely közszereplő vagy celeb öngyilkosságáról készült tudósításkor.

12. Egy öngyilkosságról csak akkor tudósítson a média, ha az elkerülhetetlen.

13. A hozzátartozók és az öngyilkosságban elhunytak méltóságának, személyiségi jogainak tiszteletben tartása kötelező. A média nem sértheti a kegyeleti jogokat. Részvéteket kell tanúsítani az elhunytat gyászoló emberek iránt.

14. Tájékoztatást kell nyújtani, hogy – igény esetén – a krízishelyzetben lévők, a veszélyeztetettek, az öngyilkost gyászolók hol kaphatnak segítséget.

15. Az öngyilkosságról szóló beszámolók a médiaszakemberekre is hatással lehetnek.

16. A média egyéb formái – Az internetről le kell venni minden öngyilkosságra biztató, módjaira ötleteket adó honlapot.”

Bodonovich Jenő (2012): i.m. 3-7. o.

http://mediaeshirkozlesibiztos.hu/dokumentum/1364/vegleges_ajanlas.pdf (2014. 02. 06.)

- 8) Videofelvétel vagy képek közzétételétől javasolt teljesen eltekinteni, ha mindenképpen szükséges a közzététel, akkor igen körültekintően és mértéktartóan kell eljárni.
- 9) Különös óvatosságra van szükség, ha valamely közszereplő az elkövető.
- 10) A hozzátartozók és az ámokfutásban elhunytak méltóságának, személyiségi jogainak tiszteletben tartása kötelező (ez a kitétel az elhunyt elkövetőkre és hozzátartozóikra is vonatkozik). A média nem sértheti a kegyeleti jogokat. Részvétet kell tanúsítani az elhunytakat gyászoló emberek iránt.
- 11) Az életben maradt tanúk és elkövetők személyiségi jogainak tiszteletben tartása is kötelező.
- 12) Tájékoztatót kell nyújtani, hogy a krízishelyzetben lévők, a veszélyeztetettek, a gyászolók hol kaphatnak segítséget.
- 13) Fontos tudni, hogy az ámokfutásokról szóló beszámolók a médiászakemberekre is hatással lehetnek.
- 14) Amennyiben lehetséges, le kell törölni minden ámokfutásra biztató, azt dicsőítő, módjaira ötleteket adó internetes tartalmat (honlapok, közösségi profilok, kommentek).

Sajnos egyelőre a fenti ajánlások többsége nem valósul meg sem Magyarországon, sem külföldön. Az *interneten különösen veszélyes tartalmak* bukkan fel. Magam is megdöbbsentem, hogy megtaláltam például Kipland Kinkel kihallgatásának hangfelvételét, amelyet az oregoni rendőrség tett közzé, és amely közvetlenül azután készült vele, hogy a fiú előző éjszaka megölte mindkét szülőjét, majd másnap reggel lelőtt két gyereket az iskolájában és megsebesített 25 másikat.¹⁶⁹ A beszélgetés nagyon megrendítő, a 15 éves elkövető végig kétségbeesetten zokog. Ez csak egy példa abból a mérhetetlen adatmennyiségből, amely az iskolai ámokfutókról megtalálható. Az internetes média szinte tálcán kínálja azokat az anyagokat, amelyek segítségével az

¹⁶⁹ Kip Kinkel Confession Part 1-4. (2014. 02. 06.)
<http://www.youtube.com/watch?v=QARJYLJTmRY>
<http://www.youtube.com/watch?v=JyaMiL7Xeiy>
<http://www.youtube.com/watch?v=d05JvYgLVjo>
<http://www.youtube.com/watch?v=x5cJFq8FaKc>

ámokfutókhöz hasonló problémákkal küzdő gyerekek azonosulni tudnak az elkövetőkkel. Nem véletlen, hogy számtalan *weboldal alakul, amelyeket a leghíresebb esetek inspirálnak*, és ahol olyan fiatalok kommunikálnak egymással virtuálisan, akiket foglalkoztat ez a téma. Sokszor nyíltan meg is fogalmazták, hogy úgy érzik, hasonlóak az elkövetőhöz. Az életben maradt ámokfutókkal sokan megpróbálnak érintkezésbe lépni, írnak nekik a börtönbe, és ezt az élményt megosztják egymással az interneten. Sokan egyenesen istenítik az elkövetőket. Ez látszik abból is, hogy szinte nincs olyan youtube-videó, ahol ne lenne a hozzászólók között olyan, aki szimpatizál a tettesekkel, illetve cselekményüket jogosnak érzi. Sőt facebook-csoportok is alakulnak az elkövetők „rajongóiból”. A 2007. évi finnországi jokelai iskolai ámokfutóra még a tett előtt felfigyelt az egyik internetes ismerőse, és egy nyilvános videóüzenetet tett közzé, amelyben arról beszélt, hogy meg kellene vizsgálni néhány youtube-felhasználót, akik szerinte veszélyesek, mert idealizálják a columbine-i elkövetőket. Fel is sorolta ezeket, akik között ott volt a pár hónap múlva ámokfutást elkövető finn Pekka-Eric Auvinen is.¹⁷⁰ Kérdés, hogy *van-e elegendő kapacitása a hatóságoknak arra, hogy figyelemmel kövessék e veszjelzéseket az interneten*. Csak ezután jöhet a következő lépés: annak eldöntése, hogy milyen módon lehet fellépni abban az esetben, ha valaki olyan online tevékenységet folytat, amely arra utal, hogy támadást forgat a fejében. Mindenesetre a fenti példák is jól mutatják, hogy az utánzási hatás elkerülése érdekében mennyire komolyan kell venni a tudósításokkal kapcsolatos mértéktartást.

b) Kulturális megoldóképlet

A média- és hírközlési biztos ajánlásának második pontja kimondja, hogy „Tájékoztatni kell a közvéleményt az öngyilkosságról mint társadalmi jelenségről.” Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy „a média-közlések a közbeszédet tematizáló, a mindennapi életet és viselkedést befolyásoló, szemléletmódot formáló erőként jelentős hatást gyakorolnak különösen a potenciálisan veszélyeztetettekre”.¹⁷¹ *Kérdés, hogy az ámokfutásokat mennyire célszerű a tár-*

¹⁷⁰ The Amazing Atheist: Columbine Killers, Mental Midgets & Social Darwinism <http://www.youtube.com/watch?v=Pq56CjUA0C4&feature=related> (2014. 02. 06.)

¹⁷¹ Bodonovich Jenő: (2012) i.m. 3. o.

http://mediaeshirkozlesibiztos.hu/dokumentum/1364/vegleges_ajanlas.pdf (2014. 02. 06.)

sadalmi diskurzus részévé tenni és társadalmi jelenségként definiálni? Nem segítjük-e elő ezáltal mi magunk, hogy a kultúra részévé váljon, és megoldóképletként adott legyen a következő generációk számára?

Már a 2000-es évek elején is felmerült, hogy valószínűbb az iskolai ámokfutások megjelenése, ha az adott kultúrában létezik egy forгатókönyv az iskolai lövöldözésekről, amelyhez a potenciális elkövetők vissza tudnak nyúlni.¹⁷² A kulturális forгатókönyvek tulajdonképpen útmutatók a társadalom számára, amelyek meghatározzák, hogyan definiálhatunk bizonyos szituációkat, kiket tehetünk felelőssé a kialakult helyzetért és mely cselekvési lehetőségek állnak rendelkezésünkre ezekben az esetekben. A kulturális forгатókönyv tehát „értelmezési és viselkedési útmutatások konceptualizációja”.¹⁷³ Természetesen e szkriptek állandó változásban vannak, a társadalom alakulását követve szűnnek meg az elavultak és keletkeznek újak.

Három feltétel megléte esetén az iskolai ámokfutás is kulturális forгатókönyvvé válhat:

1) ámokfutásszerű cselekmények relatíve gyakori elkövetése az oktatási intézményekben,

2) a cselekményekre összpontosuló intenzív médiafigyelem és a tudósításokban leegyszerűsítő magyarázatok megjelenése az elkövető motivációira nézve, valamint

3) széleskörű hozzáférés a tettek részleteihez (például az interneten keresztül).

E három feltétel kialakulásának folyamata úgy zajlik, hogy az új fenomen, az iskolai ámokfutás ismételt megjelenése esetén egyre nagyobb társadalmi relevanciát nyer, és megindul a tudományos és a nyilvános diskurzus a jelenség jellemzőiről és magyarázatáról. A nem szakmai véleményeket jelentős mértékben befolyásolják a médiában megjelenő információk, amelyek inkább a tett körülményeire koncentrálnak és kevésbé a cselekményt megelőző komplex folyamatokra. Ehhez járul hozzá az interneten megjelenő rengeteg információforrás: a tettesek saját feltöltött anyagai, képek, videók, sokszor a tett lezajlásának pontos animációja (melyik pillanatban mit tett az elkövető).

¹⁷² Harding, David J. et al. (2002): i. m. 189. o.

¹⁷³ Willems, Herbert: Rahmen und Habitus – zum theoretischen und methodischen Ansatz Erving Goffmans. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1997. 263. o. Idézi: Brumme, Robert (2011): i.m. 71. o.

Ezek az anyagok azon túl, hogy elősegítik a veszélyeztetett fiatalok identifikációját a tettesekkel (ahogyan az előző pontban kifejtésre került), a kezükbe adnak egy cselekvési vázlatot arra nézve, hogy hogyan zajlik egy tipikus ámokfutás (mi segíti elő, kik az áldozatok, hogyan követik el stb.). Minél határozottabban körvonalazódik a forgatókönyv, annál jobban beszűkül a mozgástér alternatív irányokba.

Az iskolai ámokfutások forgatókönyvének egyre erősebb megszilárdulását Robert Brumme szerint három jellemző bizonyítja:

- 1) az elkövetők hasonló öltözködési stílusa,
- 2) a tett után elkövetett öngyilkosságok, és
- 3) a tett előtt az internetre feltöltött anyagok.

Az elmúlt 10-15 évben egyre jellemzőbbé vált, hogy az elkövetők teljesen fekete színű ruhában vagy valamilyen harci öltözékben, sokszor maszkot húzva követik el tettüket. Ennek egyrészt szimbolikus jelentése van (a cél az elvesztett önbecsülés és tisztesség visszaszerzése), másrészt pragmatikus okai (a fegyverek könnyebb elrejtése, az identitás titkolása által az áldozatoktól való távolságtartás biztosítása, ezáltal a kontroll megőrzése – például nem tudják az elkövetőt a nevéen szólítani).¹⁷⁴ A tett után elkövetett öngyilkosságok száma az elmúlt 15 évben a 2000-es évek előtti cselekményekhez képest megtöbbszöröződött. Hasonló tendenciát látunk az interneten hátrahagyott, az ámokfutás előtt feltöltött anyagokkal kapcsolatban is. 2005 óta szinte minden elkövető feltett magáról képeket, amelyen a fegyverével látható vagy videókat, írásokat, amelyekben bejelentette és megmagyarázta tettét.¹⁷⁵

A kulturális forgatókönyvek jelentőségét támasztja alá az a régóta ismert tény is, hogy azokban a kultúrákban, ahol az öngyilkosság a szocializáció során elsajátított megoldóképletként jelen van az emberek tudatában, a lélektani krízishelyzet mindig szuicidális válságot is jelent, azaz magában hordozza a veszélyt, hogy az adott személy az öngyilkosságot választja megoldásként. Az ámokfutásokra vonatkoztatva ezt a megfigyelést, kijelenthetjük, hogy amennyiben egy kultúra stabil részévé válik az ámokfutás, mint megoldóképlet, onnantól kezdve a pszichés krízisek egyik destruktív kime-

¹⁷⁴ Robertz, Frank J. (2004): i. m. 231. o.

¹⁷⁵ Brumme, Robert (2011): i.m. 74-75. o.

neteli lehetőségévé válik. Mi sem bizonyítja ezt egyértelműbben, mint az ámokfutások eredeti kulturális környezetükben, a malájok társadalmában betöltött szerepe, ahol a traumák tolerált és közismert „kezelési” módja volt ez a magatartás. A malájoknál látott példa egyben felveti a kérdést, hogy lehet-e pozitív hozadéka annak, ha az ámokfutások forgatókönyv rögzül egy társadalomban. A válasz nem egyértelmű, de azt biztosan állíthatjuk, hogy a malájok annyiban előrébb jártak a mai kultúráknál, hogy felkészültebben várták e tetteket, ezáltal könnyebben tudtak védekezni ellene és feldolgozni az okozott traumát is. Természetesen a nyugati kultúrákban nehezebb választ adni erre a kérdésre, hiszen viszonylag friss jelenségről van szó, amelyet az emberek ráadásul egyáltalán nem szeretnének a kultúrájuk részeként látni. Így tehát kiemelkedő a média felelőssége abból a szempontból, hogy mennyire járul hozzá ehhez.

c) A figyelemkeresés kiszolgálása

Amikor a médiát önmérsékletre intjük, annak csupán az egyik oka az utánzási jelenség és a kulturális megoldóképlet kialakulásának veszélye. A harmadik – ezektől természetesen nem független ok –, hogy *a szenzációt keltő hírekkel a média tulajdonképpen az ámokfutók figyelemkeresési igényét szolgálja ki*, és így indirekt módon megerősíti őket (és a hasonló gondolatokon tépelődőket) abban, hogy ez az út valóban meghozza a kívánt hírnevet, ha mégoly kéteset is. Ez tulajdonképpen ugyanaz a probléma, amely a terrorizmus kapcsán felmerül. Ha a média túlságosan részletesen és félelemkeltően számol be a terroristák cselekedeteiről, azzal a terroristák céljait szolgálja.¹⁷⁶ Emellett fennáll az a veszély is, hogy az ámokfutást elkövetőkhöz hasonló lelkiállapotú gyerekek, látva a tetteseknek szentelt hatalmas médiafigyelmet, elkezdhetnek fantáziálni arról, hogy milyen lenne, ha az ő – jellemzően – boldogtalan életük kerülne a figyelem középpontjába.¹⁷⁷

A fent leírtak illusztrálására álljon itt egy részlet a két columbine-i mérenylő videófelvételének szövegéből, amelyet hozzávetőlegesen egy hónappal

¹⁷⁶ Korinek László: A terrorizmus. In: Kriminológia – Szakkriminológia. (Szerk: Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévay Miklós) Complex Kiadó, Budapest 2006. 451-452. o.

¹⁷⁷ Showalter, Elaine: Hystories: Hysterical Epidemics and Modern Culture. Picadore, London 1998. 17-20. o. Idézi: Springhall, John (1999): i.m. 631. o.

a vérengzés előtt vettek fel. A szöveg egyértelműen mutatja a két fiú narcisztikus figyelemkeresési vágyát. A benne található vulgáris kifejezéseket szándékosan nem húztam ki, mert jól érzékelhető általuk az indulat, amely a két elkövetőt belülről feszítette.

„Eric: Remélem, hogy a videóinkat egyszer az egész világon látni fogják.

Dylan: Ha végrehajtottuk a mesterművünket, mindenki tudni akarja, hogy miért tettük.

Eric: Sajnálom, hogy olyan sok gyűlölet van bennem, de ti ültettétek el bennem.

Dylan: Ha láthatnátok, hogy mennyi düh gyülemllett fel bennem az átkozott elmúlt négy szar évben!

Eric: Gyűlölet! Még több gyűlölet!! (rápillant az órájára) Hajnali 1 óra 28 perc van, 1999. március 15.

Dylan: Az emberek eszébe fog vésődni ez a dátum.

Eric: Filmet fognak készíteni a történetünkből. Remélem, sok lesz benne a szimbólum, a metafora, az utalás, a látszat és a valóság közötti kétértelműség és rengeteg a drámai ironia.

Dylan: A rendezők kapkodni fognak ezért a sztoriért. Tudom, hogy lesznek utánczóink, mert annyira átkozottul hasonlatosak vagyunk istenhez. Nem is igazán vagyunk emberiek. Emberi testünk van, de egy fokkal magasabbra fejlődöttünk, mint ti, kibaszott emberi szarok.

Eric: Ki csinálja meg rólunk a filmet? Steven Spielberg vagy Quentin Tarantino?

Dylan: Tarantino.¹⁷⁸

Mint tudjuk, a média sajnos sok tekintetben kiszolgálta a két elkövető fantáziáit, még ha Tarantino nem is készített filmet róluk.

¹⁷⁸ Eric Harris és Dylan Klebold beszélgetése a „Basement Tapes”-en 1999. 03. 15.-én. Idézi: Gaertner, Joachim (2010): i. m. 133-134. o.

d) *Morális pánik és a bűnözési félelem növekedése*

A tömegkommunikáció stílusa és tartalma nem csupán a potenciális elkövetőkre gyakorol hatást, hanem a lakosság egészét befolyásolja. *A média ugyanis aktívan alakítja az emberek véleményét a társadalom állapotáról* azzal, hogy bizonyos problémákat kiemel, és tetszőleges kontextusba helyezi őket. *Nem csupán rendszerezi az információkat, hanem jelentést is ad nekik.*¹⁷⁹

A média befolyásoló erejét mutatja be az a híressé vált amerikai vizsgálat-sorozat, amelyben *Shanto Iyengar* és *Donald R. Kinder* politikai pszichológusok eltérő tartalmú tévéhíradókat mutattak a kísérleti alanyoknak. Az egyes csoportoknak vetített hírösszeállításokban különböző problémák kerültek a középpontba, például Amerika védelmi képességei, a környezetszennyezés, infláció és más gazdasági bajok. Egy hétig nézték a csoportok a szerkesztett híradókat, és ennyi elég volt ahhoz, hogy a számukra túlhangsúlyozott problémát tekintsék a legfontosabbnak. Mi több, aszerint ítélték meg az akkori elnök tevékenységét, hogy mit tesz a „kulcsprobléma” megoldása érdekében. Ez az eredmény nagyon szoros összefüggésre utal a média taglalta ügyek és a közvélemény által lényegesnek tartott témák között.¹⁸⁰

Úgy tűnik, különösen *erőteljesen működik ez a hatás, ha a média olyan hírokat pendít meg, amelyek egyszerre hatnak az emberek kíváncsiságára és szorongásaira.* (Talán nem állok messze az igazságtól, ha azt feltételezem, hogy *a kíváncsiság maga is számos esetben a szorongásokból fakad.*) Az iskolai ámokfutásokról szóló híradás kiváltképpen alkalmas arra, hogy befolyásolja az emberek véleményét és érzéseit, felkorbácsolja a félelmeiket és együttérzésüket. Ennek oka, hogy ezekben az esetekben fiatalok vagy fiatal felnőttek követ el súlyos erőszakos cselekményt más gyermek- vagy fiatalok ellen. Tehát egyszerre jelenik meg a fiatalok ártatlanságába vetett hit megkérdőjeleződése, illetve a társadalom egyik legértékesebb csoportjának (gyermek- és fiatalok) veszélyeztetése. *Virág György* és *Gyurkó Szilvia* szerint a gyermek- és fiatalkorral összefüggésben mély, ősi, kétirányú szorongást élnek meg a felnőttek. Egyrészt aggódnak a fiatalok „romlása”, ve-

¹⁷⁹ Kupchik, Aaron – Bracy, Nicole L.: *The News Media on School Crime and Violence: Constructing Dangerousness and Fueling Fear.* *Youth Violence and Juvenile Justice* 2009/7. 137. o.

¹⁸⁰ Iyengar, Shanto – Kinder, Donald R.: *News that matters: Television and American Opinion.* University of Chicago Press, Chicago 1987

szélyessé válása, másrészt fokozott veszélyeztetettségük miatt. A média képviselői tisztában vannak a *szorongást kiváltó események* magas hírértékével, ezért ezek *felülreprezentáltak jelennek meg az adásokban*, amellyel a félelmet tovább növelik.¹⁸¹ Az ördögi körnek véget vethetne, ha a tudósítások komplexen, szakmai szempontokat figyelembe véve dolgoznák fel az iskolai ámokfutásokat. Sajnos a média általában nem ezt az utat követi, hanem hajlamos a pánikkeltő retorikára, amelynek egyik példája, hogy az ámokfutások kapcsán az emberekben felmerülő kérdést: „Hogyan történhetett meg ilyen tragédia (például) egy békés kisvárosban?” sokszor állítássá torzítja: „Ezek szerint ilyen eset bárhol megtörténhet.” A bűnözési félelem pedig átcsap „*morális pánikba*”.¹⁸² Így történhetett meg, hogy a columbine-i ámokfutás az évek során fokozatosan szimbolikus fordulópontja lett az amerikai közvélemény kollektív percepciójának, amely a fiatalok elidegenedését tartja az egyik legfőbb problémának, Eric Harrist és Dylan Kleboldot pedig a félelem és a gyűlölet objektifikációjának.¹⁸³

Egy amerikai vizsgálat szerint, amely a The New York Times és az USA Today 2000 és 2006 között megjelent vonatkozó cikkeit elemezte, az újságok az iskolai erőszak helyzetét rossznak, a tendenciákat negatívnak állították be (az ennek ellentmondó statisztikák dacára), és állandóan emlékeztették az olvasóikat egy lehetséges tragédia bekövetkeztére (azzal, hogy a Columbine-ban történetekre utaltak). Elsősorban az esetekre adott érzelmi reakciókat mutatták be, kevésbé az objektív forrásokból származó információkat. Az iskolai erőszakot kiszámíthatatlanként jellemezték, ugyanakkor az iskolák felelősségéről beszéltek, amiért nem vették észre a figyelmeztető jeleket.¹⁸⁴

Egy másik amerikai vizsgálat, mely a 4 vagy több emberen (24 óra leforgása alatt) elkövetett emberölések¹⁸⁵ (többek között az iskolai lövöldözések) hírértékét vizsgálta, azt találta, hogy a legtöbb ilyen esetről csupán a helyi

¹⁸¹ Gyurkó Szilvia – Virág György: A bűn és a gyermekek ábrázolása a médiában. In: Kriminológiai Tanulmányok 46. (Szerk: Virág György) OKRI, Budapest 2009. 272-274. o.

¹⁸² Kupchik, Aaron – Bracy, Nicole L. (2009): i.m. 138. o.

¹⁸³ Frymer, Benjamin: The Media Spectacle of Columbine: Alienated Youth as an Object of Fear. *American Behavioral Scientist* 2009/52. 1390. o.

¹⁸⁴ Kupchik, Aaron – Bracy, Nicole L. (2009): i.m. 152. o.

¹⁸⁵ Az USA-ban az ilyen típusú bűncselekményeket „mass murder”-nek, magyarul tömeggyilkosságnak definiálják.

sajtó számol be, és országos visszhangot csak a legextrémebb és atipikus tettek kapnak. Egyrésztől érhető, hogy a különleges eseteknek nagyobb a hírértéke, azonban magában hordozza a veszélyt, hogy e ritka cselekmények fogják meghatározni a többes emberölések társadalmi konstrukcióját. Annál is inkább, mert a média hajlamos tipikus esetként bemutatni őket.¹⁸⁶ Ennek következtében *torzul a bűnözésről alkotott kép, amely komoly hatással lehet a lakosság bűnözési félelmére és a kriminálpolitikai tendenciákra is (pl. szigorító intézkedések bevezetése).*

Úgy tűnik, hogy nagyobb félelmet lehet ébreszteni azokban, akiknek kevesebb a saját tapasztalata arról, hogy mi történik az iskolákban. Egy 2002-es Gallup felmérés szerint a megkérdezett szülők 40%-a, míg a diákoknak, akiknek közvetlen élményeik vannak, csak 25%-a értett egyet azzal az állítással, hogy „Alaposan feltehető, hogy az elkövetkezendő két évben történik súlyos testi sértést okozó erőszakos incidens a középiskolában”.¹⁸⁷

Egy amerikai kutatás így jellemzi a média és a lakosság reakcióinak reciprok láncolatát, amely egy iskolai lövöldözés következtében jön létre: a lakosság nagy érdeklődést mutat az esemény iránt, a média erre reagálva közli a hírt. A lakosság aggodalma találkozik az intenzív médiatudósításokban megfogalmazottakkal, majd az emberek lépéseket követelnek a kormánytól, akik erre reagálva szigorításokat ígérnek. A média tudósít az ígért intézkedésekről annak bizonyítékául, hogy az iskolai erőszak valóban nagy probléma. Az eredmény pedig a punitív kriminálpolitika erősödése lesz.¹⁸⁸ Számos hazai és nemzetközi vizsgálat is bizonyítja a bűnözési félelem és a punitív gondolkodás összefüggéseit, amelyek a lakosság kriminális attitűdrendszerének részeit képezik.¹⁸⁹ Ebből következően *az iskolai erőszak súlyosbodásának hangsúlyo-*

¹⁸⁶ Duwe, Grant: Body-Count Journalism: The Presentation of Mass Murder in the News Media. *Homicide Studies* 2000/4. 392-394. o. <http://hsx.sagepub.com/content/4/4/364> (2014. 02. 23.)

¹⁸⁷ Kupchik, Aaron – Bracy, Nicole L. (2009): i.m. 137. o.

¹⁸⁸ Burns, Ronald – Crawford Charles: School shootings, the media and public fear: Ingredients for a moral panic. *Crime, Law and Social Change* 1999/32. 147-168. o. Idézi: Kupchik, Aaron – Bracy, Nicole L. (2009): i.m. 152-153. o.

¹⁸⁹ Ld. Korinek, László: Félelem a bűnözéstől. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1995, Kulcsár Gabriella: Punitiveness and fear of crime in Hungary in the past 30 years. *Essays of Faculty of Law University of Pécs Yearbook. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata* 2012 és Kury, Helmut – Kulcsár Gabriella: Innere Sicherheit

zása a médiában közvetetten legitimálja a szigorító intézkedéseket, melyek a lakosság félelemből fakadó igényeinek kielégítését célozzák.

Vannak, akik ennél is tovább mennek a következtetéseikkel. Micheal Moore Oscar-díjas dokumentumfilmjében, a Bowling for Columbine-ban (magyarul Kóla, puska, sültkrumpli címen jelent meg) sok más összefüggés mellett azt próbálja bemutatni, hogy a politika és a média szorongáskeltő kommunikációja visszahat az emberek agressziójára, és összefügg az erőszakos bűncselekmények, így az iskolai átokfutások magas számával is.

e) Konklúzió

A média ésszerű önkorlátozását az eddig elmondottak alapján számos indok támasztja alá: az utánzási jelenség és a kulturális megoldóképlet kialakulásának veszélye, az átokfutók részéről felmerülő figyelemkeresési igény kiszolgálásának, valamint a bűnözési félelem növekedésének negatív következményei.

Az eddig említett szempontokon túl azonban látni kell azt is, hogy a média képviselői sincsenek könnyű helyzetben. Korunkban *számtalan elvárásnak kell megfelelniük*, amely nem mindig könnyű feladat. Az emberek médiával szemben felmerülő igényei sokszor ambivalensek. Miközben nem tartják etikusnak, ha a média képviselői a tragédia túlélőit vagy a gyászolókat faggatják, mégis kíváncsiak az ügy minden fellelhető részletére.¹⁹⁰ A posztmodern kor jellemzőjeként megjelenő tömegesedés és nyilvánosság minden korábbit meghaladó mértéke szintén a tömegtájékoztató feladatainak és felelőségének súlyát növeli.¹⁹¹ Ehhez pedig még hozzátehetjük a pénzügyi nyomást, amely miatt nagy olvasó- és nézőszámokat kell produkálniuk. Mindezek figyelembevételével *a negatív következmények minimalizálása érdekében a realitás talaján maradva kell a média képviselőiben tudatosítani a tudományosan alátámasztott ajánlásokat.*

und Einstellungen zu Sanktionen – ein Vergleich zwischen Ost und West. In: Tanulmányok Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. (Szerk: Gál István László) PTE-ÁJK, Pécs 2011

¹⁹⁰ Raittila, Pentti – Koljonen, Kari – Väliaverronen, Jari: Journalism and school shootings in Finland 2007-2008. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere 2010

¹⁹¹ Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás. Osiris Kiadó, Budapest 1998. 10. és 16. o.

Az ámokfutók önmegjelenítése a médiában

A technikai fejlődés következtében egy további jelenségnek is tanúi lehetünk a média és az iskolai ámokfutások viszonyrendszerében. Az elmúlt évtizedben *lehetővé vált, hogy az internetnek köszönhetően az elkövetők online írásos, illetve videó-dokumentumokat hagyjanak hátra*, amelyeket a tettük előtt töltenek fel videó-megosztókra, közösségi oldalakra vagy blogokra. Ezek az anyagok aztán (sokszor a hatóságok erőfeszítései ellenére) gyakorlatilag örökre megtalálhatóak maradnak a közösségi hálón. Ennek az az oka, hogy az iskolai ámokfutásokról azonnal bárki értesülhet a hírekből, amelyből igen gyakran a feltételezett elkövető személyazonosságára is lehet következtetni, és sokan kíváncsiságból azonnal rákeresnek az interneten, hogy fellelhető-e a neten valami információ a feltételezett elkövetőről. Ha találnak valamit (facebook- vagy egyéb közösségi profilt, blogbejegyzést, youtube-videót), azt letöltik, lementik vagy screenshot-ot (a képernyő képének lementése, „lefotózása” magával a számítógéppel) készítenek róla. Így a hatóságok hiába törlik le a későbbiekben az eljárás folyamán ezeket az adatokat az eredeti oldalokról, addigra az ügy súlyától és ismertségétől függően már számtalan másolat készül azokról, amelyek aztán különböző formában újra megjelennek a világhálón. Ezzel az *elkövetők* is tisztában vannak, és *tudják, hogy ezáltal a nevük fennmarad haláluk vagy elfogásuk után is, amely sokuknak megadja azt a soha nem ismert érzést, hogy végre figyelmet, ismertséget és „hírnevet” szereznek*, sőt lehetséges, hogy további hasonló tettek számára jelentenek inspirációt.¹⁹² Ennek következtében az önmegmutatás új – internet adta – lehetőségei a mai ámokfutások fontos aspektusát jelentik.

A fegyvertartás szabályozása és az iskolai ámokfutások összefüggései

Az iskolai ámokfutások rizikófaktorait kutatva a sajtóban több oldalról is hangot kap, és a szakirodalomban is hangsúlyos helyet foglal el a fegyverek

¹⁹² Az internet és a bűncselekmények kapcsolatáról, a számítógépes bűnözésről átfogó elemzést ad Nagy Zoltán András: *Bűncselekmények számítógépes környezetben* címen megjelent elektronikus monográfiájában. Ad Librum, Budapest 2010.

jogi szabályozása és társadalmi megítélése. A statisztikák egyértelműen kimutatják, hogy *e bűncselekmények hozzávetőlegesen 98%-át lőfegyverrel követik el*, a maradék néhány százalékot szűrő-vágó eszközzel (kés, szablya stb.), illetve esetenként (kiegészítően) robbanószerkezetek használata és gyújtogatás történik. Ez az arány nem meglepő, hiszen az ámokfutók célja jellemzően minél több áldozat megölése, és ennek legkézenfekvőbb eszköze a lőfegyver, mivel nagy pusztításra képes, ugyanakkor jól elrejthető. A fő kérdés az, hogy mennyire könnyen hozzáférhető. Néhány kutató álláspontja szerint az az elkövető, aki ölni akar, mindenképpen – akár illegális úton is – szerez fegyvert, legyen bármilyen szigorú is a szabályozás. Ennek a kijelentésnek az elfogadása mellett sem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy az ámokfutások több mint 90%-a az Egyesült Államokban történik, ahol a fegyverek a kultúra részévé váltak, szemben Európával, ahol csupán egy szűk réteg rendelkezik fegyvertartási engedéllyel. A következőkben az USA és Magyarország fegyverekhez való viszonyát és a vonatkozó szabályozást foglalom össze a kulturális különbségek, illetve a változtatás szükségességének és esélyeinek bemutatása érdekében.

Lőfegyverek jogi szabályozása és társadalmi megítélése az USA-ban

Az Egyesült Államokban szinte minden számon tartott ámokfutás után mozgósítják erőiket a fegyverviselés ellen és mellett álló, gazdasági és ideológiai alapon szerveződő érdekcsoportok, amelyek hangos kampányaikkal igyekeznek befolyásolni a társadalom fegyverekhez való viszonyulását és legfőképp a jogalkotást.

A fegyverek tartásának és viselésének joga közel egyidős az Egyesült Államokkal. A fiatal nemzet még csak tizenhárom éve kiáltotta ki függetlenségét, amikor 1789. szeptember 25-én elfogadták a *Bill Of Rights*-ot, amely a két évvel korábban aláírt Alkotmány állampolgári jogokat tartalmazó kiegészítéseit foglalja össze. Ennek második pontja (*Second Amendment*) az Amerikai alkotmány egyik legtöbbször emlegetett eleme, amely kimondja, hogy *„mivel a jól szabályozott polgárország a szabad állam biztonságának záloga, ezért senkinek nem csorbulhat a joga arra, hogy fegyvert tartson és*

viselje azt”.¹⁹³ Ez tulajdonképpen annyit jelentett, hogy az amerikai állampolgároknál lehet fegyver, természetesen csak önvédelem céljából, és ebben a jogukban nem lehet őket korlátozni. A Bill of Rights 1791. december 15-én emelkedett jogerőre, és ezzel a kézfegyverek társadalmi jelenléte általánosan elfogadottá vált. Átvitt értelemben tekinthetjük úgy is, hogy egy tizenhárom éves „gyereknek” megígérték egy pisztolyt, amit tizenöt évesen meg is kapott. E szabály rendeltetése a szabad individuumoknak, és egyúttal az általuk alkotott nemzet egészének védelme volt.

Nyolcvan évvel a Bill of Rights elfogadását követően, 1871-ben két polgárháborús unionista katonatiszt, *William C. Church* ezredes és *George Winsgate* tábornok megalapította a *National Rifle Association*-t (a továbbiakban: NRA), amely küldetéséül a puska- és puskalövészet, mint tudomány elsajátításának hirdetését és támogatását választotta. Az NRA megalapítása azért is fontos, mert ez a magát polgárjogi mozgalomnak nevező szervezet vált a fegyver-lobbi legbefolyásosabb szereplőjévé, tagjai közt híres politikusokat, színészeket és egyéb közéleti személyiségeket felvonultatva. Az NRA működésének több mint egy évszázada alatt a fegyverviselést és az amerikai patriotizmust egyként hirdette, és a fegyverekre mindvégig olyan áhítattal tekintett, mintha a szabadságot nem is lehetne elképzelni nélkülük.

Az amerikai történelem során mégis számos esetben előfordult, hogy szövetségi, és főleg állami jogi szabályozás szintjén korlátozó intézkedéseket vezettek be. Ezek a szabályozások általában aggasztó társadalmi jelenségek, illetve megrázó események következményeként kerültek elfogadásra. A legtöbb esetben a fegyverek és lőszerkegy-egy csoportjának betiltásától, illetve az azokhoz való hozzájutás nehezítésétől remélték a fegyveres erőszak visszaszorulását.

1934-ben, *Franklin D. Roosevelt* elnöksége idején fogadta el a Kongresszus a *National Firearms Act*-et,¹⁹⁴ amelynek a legfőbb célja a szesztilalom

¹⁹³ „A well regulated militia being necessary to the security of a free state, the right of the people to keep and bear arms shall not be infringed.” Bill of Rights, Second Amendment. (a szerző fordítása)

http://www.archives.gov/exhibits/charters/bill_of_rights_transcript.html (2013.03.08.)

¹⁹⁴ US Department of Justice: ATF National Firearms Act Handbook. 2009. 1. o.

<http://www.atf.gov/files/publications/download/p/atf-p-5320-8/atf-p-5320-8.pdf> (2014. 03.08.)

idején jelentős teret nyerő szervezett bűnözés féken tartása volt. Ez a törvény megadóztatta¹⁹⁵ a különböző gépfegyverek, illetve a 18 inchnél rövidebb csövű puskák előállítását és vásárlását, de kiterjedt egyes alkatrészekre is (pl. a hangtompítóra). A hatálya alá tartozó fegyverekre és alkatrészekre bejelentési kötelezettséget állapított meg, amelyet az államkincstár felé kellett teljesíteni.

1938-ban fogadták el a *Federal Firearms Act*-et,¹⁹⁶ amely már kifejezetten a gyártókra és szállítókra vonatkozott, akiknek a tevékenységük jogszerű folytatásához kereskedelmi engedéllyel kellett rendelkezniük, ügyfeleikről nyilvántartási kötelezettségük állt fent, és meghatározott bűncselekmények elkövetése következtében elítélt személyeknek nem adhattak el fegyvert.

A fegyverkorlátozás következő állomása a *Gun Control Act*¹⁹⁷ volt, amelyet az egész Egyesült Államokat megrázó Kennedy-gyilkosság hatására fogadtak el 1968-ban. A John Fitzgerald Kennedy gyilkosának tartott Harvey Lee Oswald a nyomozás megállapításai szerint egy postai úton kézbesített fegyverrel ölte meg az elnököt, mivel ezt a törvényt megelőzően a csomagküldés útján érkező fegyverek megszerzéséhez csupán egy nyilatkozatra volt szükség, amelyben a megrendelő kijelenti, hogy elmúlt 21 éves. Ez a szabályozás további szigorításokat is tartalmazott: megtiltotta az államhatárt átlépő fegyverkereskedelmet, valamint a bűnelkövetők, pszichiátriai betegek és kábítószerhasználók fegyverhez jutását.¹⁹⁸ A Gun Control Act rendelkezéseinek érvényre juttatására hozták létre 1972-ben a *Bureau of Alcohol, Tobacco and Firearms*-ot (ATF). Az ATF szövetségi szinten a mai napig ellátja a fegyverekkel kapcsolatos felügyeleti tevékenységet, amely magában foglalja a nyilvántartások vezetését, illetve az engedélyek kiadását.

1986-ban három szövetségi törvény is született, amely közvetlenül kapcsolódott a fegyvertartás problematikájához:

¹⁹⁵ Általánosan 200 \$-t kellett fizetni, amely mai értékét tekintve közel 3500 \$, azaz kb. 480 000 Ft.

¹⁹⁶ Gun Control Timeline. 1999 <http://usgovinfo.about.com/library/weekly/aa092699.htm> (2014. 03. 08.)

¹⁹⁷ PUBLIC LAW 90-618-OCT. 22, 1968. 1213-1236. o. <http://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-82/pdf/STATUTE-82-Pg1213-2.pdf> (2014. 03. 08.)

¹⁹⁸ Gettings, John – McNiff, Catherine: Milestones in Federal Gun Control Legislation 2013 infoplease.com/spot/guntime1.htm (2014. 03. 08.)

- az *Armed Career Criminal Act* szigorította az engedély nélkül tartott fegyverekért járó szankciókat,
- a *Firearms Owners Protection Act* könnyítéseket vezetett be a fegyverekhez való hozzájutás terén, viszont egyes bűncselekmények esetében súlyosító körülményként értékelte a fegyverhasználatot,
- a *Law Enforcement Officers Protection Act* pedig megtiltotta az olyan lőszeresek használatát, amelyek képesek a golyóálló mellényen áthatolni.

1989-ben egy játszótéren kitört, tragikus kimenetelű lövöldözés kapcsán California állam betiltotta a félautomata fegyverek tartását. Ez a rendelkezés a szövetségi jogalkotás szintjén egy évvel később jelent meg a *Crime Control Act 1990* formájában,¹⁹⁹ amely megtiltotta a félautomata kézfegyverek gyártását és országba való behozatalát.

1993-ban a *Brady Handgun Violence Prevention Act* ötnapos várakozási időt írt elő minden olyan esetben, amikor engedéllyel nem rendelkező személy fegyvert vásárol, illetve kötelezővé tette a gyártók és kereskedők számára, hogy minden esetben tegyék vizsgálat tárgyává, hogy kinek adnak el fegyvereket és lőszereseket. Ez utóbbi célra született meg az FBI által működtetett *National Instant Criminal Background Check System (NICS)*,²⁰⁰ amelyet 1998-ban hoztak létre és azonnali hozzáférést biztosít a kereskedők számára azokhoz a nyilvántartásokhoz, amelyek alapján kiszűrhetőek a legális fegyverpiacról azok a személyek, akik büntetett előéletük miatt nagyobb kockázatot jelenthetnek a társadalom számára. Egyes források szerint a rendszer bevezetése óta közel egymillió esetben sikerült megakadályozni, hogy ilyen személyek fegyverhez jussanak.²⁰¹

Az 1994-es *Violent Crime Control and Law Enforcement Act* széles körben megtiltotta a félautomata fegyverek mindenfajta forgalmát, illetve tartását, valamint a nagyobb kapacitású ismétlőfegyverek, illetve tölténytárai

¹⁹⁹ Gettings, John – McNiff, Catherine (2013): i. m.

²⁰⁰ FBI: National Instant Criminal Background Check System. <http://www.fbi.gov/about-us/cjis/nics> (2014. 03. 08)

²⁰¹ Goldberg, Jeffrey: The case for more guns (and more gun control). The Atlantic 2012/December <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2012/12/the-case-for-more-guns-and-more-gun-control/309161/> (2014.03.08)

civil használatát, ám ezek a szabályok 2004-ben hatályukat veszítették, mivel csak 10 évre fogadták el őket.²⁰²

Amint az a bemutatott szabályozásban is látható, a felsorolt szigorítások hatásukat az olyan „kiskereskedelmi” helyzetekben fejtik ki, ahol egy vásárló bármilyen (bejegyzett) kereskedésben kíván magának valamilyen fegyvert, illetve ahhoz szükséges lőszer vásárolni. Van azonban a szabályozásoknak néhány „vakfoltja”. Az egyiket az úgynevezett „gun show” (fegyverbemutató) események jelentik,²⁰³ amelyek olyan kiállítások, összejövetelek, ahol nagy mennyiségű új és használt fegyver, alkatrész, lőszer, tartozék, valamint ezekre vonatkozó könyv kerül bemutatásra, vételre és eladásra. A másik probléma terület az *online kereskedelem*, mert több ponton is nehezíti a fegyverek nyomon követését. Egyes adatok szerint e két „vakfoltnak” köszönhetően az összes kereskedelmi forgalom mintegy 40 %-a tulajdonképpen ellenőrizetlen körülmények között történik.²⁰⁴ A columbine-i iskolai lövöldözéshez használt fegyverek is egy gun show-ról származtak. A szövetségi jog érvényre juttatása érdekében az ATF fokozott figyelmet fordít ezekre az eseményekre, illetve egyes államok kiterjesztették a vásárlók ellenőrzésére vonatkozó kötelezettségeket a fegyverbemutatókon történő eladásokra is.

Az Egyesült Államokban évtizedek óta tartó – leginkább a jogi szabályozásra vonatkozó – fegyvervita a Connecticut állambeli *Newtown* településen 2012. december 14-én történt iskolai lövöldözést követően lángolt fel legutóbb, ahol *Adam Lanza* 26 embert ölt meg, köztük 20 kisiskolás gyermeket. A tragédia után *Barack Obama* elnök általános és széles körű szigorítást ígért a fegyvereket érintő szabályozás területén.²⁰⁵ Mindeközben a polgári lakosság tulajdonában álló lőfegyverek száma megközelíti a 300 milliót,²⁰⁶ nem beszélve a munkakörből kifolyólag tartott szolgálati fegyverekről. Ezeket is

²⁰² Goldberg, Jeffrey (2012): i. m.

²⁰³ The Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives' Investigative Operations at Gun Shows. June 2007 <http://www.justice.gov/oig/reports/ATF/e0707/final.pdf> (2014. 03. 08.)

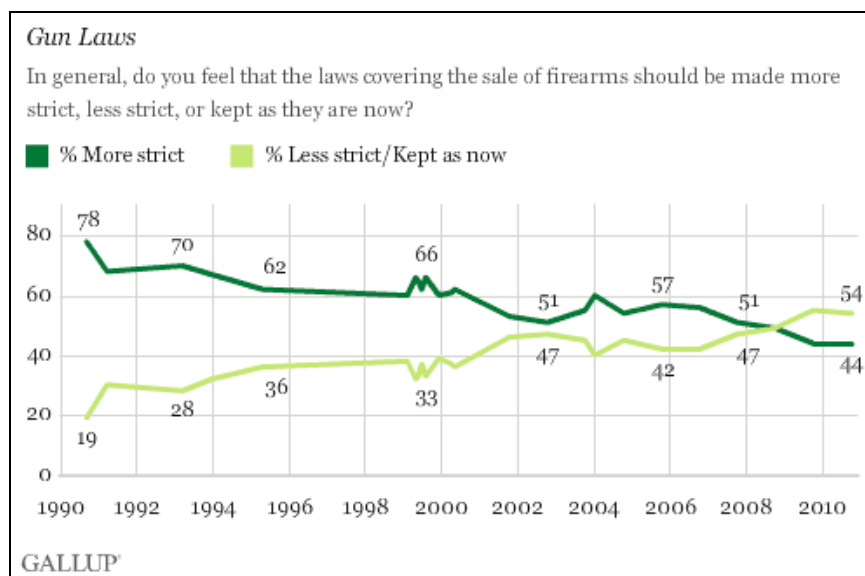
²⁰⁴ Goldberg, Jeffrey (2012): i. m.

²⁰⁵ Obama kitart a fegyvertartás szigorításban. 2013. 01. 14. http://index.hu/kulfold/2013/01/14/obama_kitart_a_fegyvertartas_szigoritasban/ (2014. 03. 08.)

²⁰⁶ United States – Gun Facts, Figures and the Law. <http://www.gunpolicy.org/firearms/region/united-states> (2014. 03. 08.)

számítva elmondható, hogy az Egyesült Államokban minden állampolgárra jut egy fegyver.

A Gallup a kilencvenes évek elejétől évente végez *közvélemény-kutatásokat* a fegyverek szabályozásáról²⁰⁷ (lásd az 1. sz. ábrát). A grafikonon látható, hogy 1990-ben a megkérdezettek 78%-a a szigorítás pártján állt, de ez az arány fokozatosan csökkent az évek során. Az ezredforduló környékén még a lakosság kétharmada, 2010-re azonban már csak 44%-a kívánna szigorúbb szabályozást a fegyverek kereskedelmi forgalma területén.

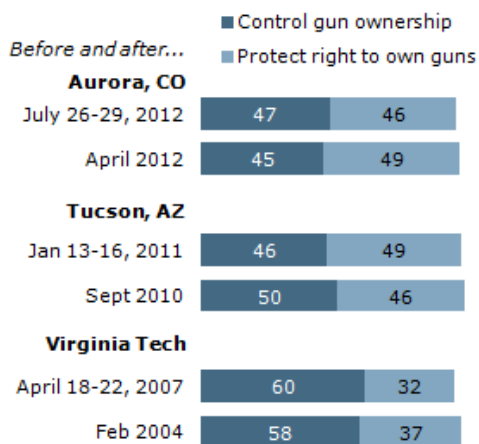
1. ábra Gallup közvélemény-kutatás a fegyvertörvényekről („Mit gondol általában a fegyverek kereskedelmét szabályozó törvényekről: legyenek szigorúbbak, enyhébbek vagy ne módosuljon a szabályozás? sötétszürke: szigorúbb, világosszürke: enyhébb/ne módosuljon)

²⁰⁷ Gallup Review: Public Opinion Context of Tucson Shootings. 2011. 01. 11.
<http://www.gallup.com/poll/145526/Gallup-Review-Public-Opinion-Context-Tucson-Shootings.aspx> (2014. 03. 08.)

Az iskolai lövöldözések száma a kilencvenes évek közepétől nőtt meg, ezzel szemben a lakosság vélekedése mégis ellenkező irányba változott, tehát a lakosság fegyverszabályozásról alkotott véleményét feltehetően elsősorban nem az ámokfutások befolyásolják. Egy kutatás három lövöldözés kapcsán vizsgálja az események előtt és után adott válaszokat arra kérdésre, hogy mit tartanak fontosabbnak: a fegyvertartás feltételeinek szigorítását vagy a fegyvertartásnak, mint állampolgári jognak a védelmét.²⁰⁸ Érdekes módon az eredmények nem mutatnak lényeges eltérést az ámokfutások előtt és azt követően (lásd a 2. sz. ábrát).

Shootings Don't Shift Views on Gun Control

What do you think is more important?

PEW RESEARCH CENTER July 26-29, 2012.

2. ábra Az ámokfutások nem módosítják lényegesen a fegyverkontrollról alkotott véleményeket – A PEW Kutatóközpont felmérése (Mit gondol, mi a fontosabb: a fegyvertartás feltételeinek szigorítása (sötétszürke) vagy a fegyvertartás jogának védelme (világosszürke)?)

²⁰⁸ Views on Gun Laws Unchanged After Aurora Shooting. 2012.07.30.

<http://www.people-press.org/2012/07/30/views-on-gun-laws-unchanged-after-aurora-shooting/> (2014. 03. 08.)

A fenti közvélemény-kutatások egyszerű és általános kérdéseket fogalmaznak meg, amelyek nem térnek ki a szabályozás részleteire, csupán a jogalkotás fő irányával szemben támasztott igényekre, azaz arra, hogy a szabályozás szigorúbb legyen vagy megengedőbb. A fegyverek megszerzésének, tartásának és viselésének jogi szabályai körül kialakult vitában is *két nagy csoport különíthető el*, akik a fenti kérdések vonatkozásában a szélsőségek felé hajlanak. Az NRA a korlátozhatatlan fegyverviselési jog elismertetését tekinti küldetésének, azaz a Second Ammendment érvényesülését, és ennek érdekében minden korlátozó intézkedés hatályon kívül helyezését.

A *szigorítás-párti csoport* fő célkitűzése hasonlóan radikális, ők azzal lennének elégedettek, ha az Egyesült Államokban teljesen megtiltanák a polgári lakosságnak a fegyvertartást. Utóbbiak véleménye szerint a polgárok biztonsága azzal garantálható, ha a lehető legkevesebb fegyver van forgalomban. Előbbiek ennek szöges ellentétében hisznek, tehát abban, hogy az állampolgárok csak úgy lehetnek biztonságban, ha képesek fegyverrel megvédeni magukat. A Second Ammendment elfogadását is ugyanez a gondolat motiválta, ami persze egészen más körülmények között történt, hiszen akkoriban a közigazgatás, illetve a rendészeti szervek szervezettsége jóval elmaradt a mostanitól, és a polgárok sok esetben tényleg csak magukra számíthattak veszélyhelyzetben. A széleskörű társadalmi vita az utóbbi években a fegyvertartás pártolójának javára látszik eldőlni. Az egyik legkitartóbb szigorítás-párti csoport, a Brady Campaign to Prevent Gun Violence a közelmúltban feladta küzdelmét, hogy meggyőzze a bíróságokat és a nyilvánosságot, hogy a Second Ammendment megfogalmazása („militia”) nem az állampolgárok összességére, hanem egy szervezett polgárőrségre vonatkozik. 2008-ban az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága a *District of Columbia v. Heller* ügyben²⁰⁹ kimondta, hogy a Second Ammendment állampolgári jogokat rögzít, tehát egyénileg gyakorolható, ennek nem feltétele a polgárőrséghez való tartozás.

Az Egyesült Államok fegyverszabályozása és az országban előforduló iskolai ármokfutások közötti összefüggés nem egyértelmű. *A kilencvenes évekre jel-*

²⁰⁹ District of Columbia v. Heller http://www.oyez.org/cases/2000-2009/2007/2007_07_290#argument (2014. 03. 08.)

lemző volt a szabályozás folyamatos szigorítása, az ellenőrzések és korlátozások bevezetése, mégis növekedett az ámokfutások előfordulása. A jogalkotás tehát reagált az iskolai lövöldözésekre, ennek fordítottja azonban nem volt tapasztalható: e bűncselekmények nem fordultak elő ritkábban a szigorodó szabályozás hatására. Az ok feltehetően az, hogy *alaposan megkérdőjelezhető a fegyverekre vonatkozó jogalkotás hatékonysága* egy olyan országban, ahol több mint kétszáz éve alapvető jog a fegyvertartás. Az amerikai fegyverszabályozás a Second Amendment miatt meglehetősen liberálisnak mondható, ami jelen esetben paradoxon, hiszen mivel egy kétszáz éves szabályozáson alapszik, egyben konzervatív is. Egy ilyen múltra visszatekintő szabály, illetve egy erre alapuló kultúra esetében szinte elképzelhetetlen olyan radikális intézkedések bevezetése, amelyek lényegi változást hoznának a fegyverek megszerzése, illetve tartása területén, különös tekintettel arra, hogy a társadalmi támogatottság is hiányzik. Olyan mennyiségű lőfegyver van jelen az országban, hogy kivitelezhetetlen lenne azok begyűjtése, aránytalan terhet róna a hatóságokra és az állampolgárokra egyaránt. Ugyanakkor az országban jelenlévő különösen nagy mennyiségű lőfegyver magában hordozza nemcsak a fegyveres bűncselekmények elkövetésének magas kockázatát, hanem a balesetek és öngyilkosságok nagy számát is. Ebből a szempontból indokolt lenne a fegyverek számának csökkentése.

Az ideológiai alapon hadban álló két érdekcsoport, az NRA és a korlátozéspártiak is tulajdonképpen ugyanazt akarják: *biztonságot*. A kibékíthetetlen ellentét esetükben ott húzódik, hogy az egyik fél a fegyverekben a fenyegetést látja, a másik a védelmet. A fegyverekre vonatkozó jogalkotást ennek a két csoportnak a lobbitevékenysége is erősen befolyásolja. Ha a szélsőséges álláspontot képviselő csoportok képesek lennének szemléletben nyitni egymás felé, és egyes körülményeket kölcsönösen elfogadnának, elképzelhető, hogy az állandó vita némiképp csillapodna és elmozdulna a valós megoldások irányába.²¹⁰ Az NRA fegyverjogi aktivistáinak azt kell megérteniük, hogy *az általánosan alkalmazott szövetségi nyilvántartás és a fegyvervásárlók ellenőrzése nem az alapvető jogok korlátozását jelenti, csupán annak lehetőségét csökkenti, hogy a fegyverek rossz kezekbe kerüljenek*. Ennek alapján tehát szükséges bevezetni az ellenőrzést a „gun show” eseményeken is. A másik

²¹⁰ Goldberg, Jeffrey (2012): i. m.

oldalon álló korlátozéspártiaknak pedig azt kell elfogadniuk, hogy *erre az összetett problémára nem csak a jogalkotás, a korlátozás és tiltás lehet a válasz, hanem a felelős fegyvertartás elősegítése is*. Ha a fenti kérdésekben konszenzus alakulna ki, nagyobb lenne az esély az egységes és kiegyensúlyozott szabályozás kidolgozására.

Lőfegyverek jogi szabályozása és társadalmi megítélése Magyarországon

A lőfegyverekről és lőszerokról szóló 2004. évi XXIV. törvény (a továbbiakban: Ftv.) tekinthető a fegyvereket érintő magyar jogi szabályozás alapvető jogforrásának. A szabályozás tárgyát tekintve a legáltalánosabb fogalom a *fegyver*,²¹¹ amely egyszerre jelent lőfegyvert, gáz- és riasztófegyvert, légfegyvert, festéklövő fegyvert, muzeális fegyvert, valamint színházi fegyvert. Az Ftv. egyik fő kategóriája – a törvény címéből is következően – a *lőfegyver*,²¹² amelynek két nagy csoportját különbözteti meg a törvény: a tűzfegyvereket, illetve azokat a légfegyvereket, amelyekből 7,5 joule-nál nagyobb csőtorkolati energiájú, szilárd anyagú lövedék lőhető ki. A tűzfegyverek felsorolását az Ftv. melléklete tartalmazza: „A”, „B”, „C” és „D” kategóriákba besorolt olyan eszköz, amelyből gyúlékony hajtóanyag segítségével szilárd anyagú lövedék lőhető ki.²¹³ A lőfegyver jellege²¹⁴ szerint lehet sörétes lőfegyver, golyós lőfegyver, maroklőfegyver, 7,5 joule, vagy annál kisebb csőtorkolati energiájú flóbert fegyver, illetve 7,5 joule csőtorkolati energia feletti légfegyver. Az Ftv. másik fogalmi főkategóriája, a *lőszer*, amely olyan egybeszerelt töltény, amely lövedéket, lőport továbbá gyúelegyet tartalmaz.

Az Ftv. felsorolja a hatálya alá tartozó *engedélyköteles magatartásokat* (tevékenységeket).²¹⁵ Ez alapján a törvény különbséget tesz fegyvertartás, fegyverjavítás, házilagos lőszerszerelés és –újratöltés, lőfegyver és lőszerké-

²¹¹ Ftv. 2. § 38. pont

²¹² Ftv. 2. § 16. pont

²¹³ Kivéve, ha hatástalanították, riasztásra, jelzésre, életmentésre, állatok leölésére, vagy szigonnyal történő halászatra, ipari vagy műszaki célokra tervezték, illetve a muzeális fegyvereket.

²¹⁴ Ftv. 2. § 42. pont

²¹⁵ Ftv. 3. § (1) bekezdés

szítés, forgalmazás, kiállítás, hatástalanítás, behozatal, kivitel és az ország területén való átvitel, átadás, átengedés, lőtér-üzemeltetés, lövészetvezetés között. *Lőfegyvertartásnak*²¹⁶ minősül a birtoklás, viselés és tárolás. *Fegyverviselésnek*²¹⁷ számít a fegyvernek a természetes személy testén, illetve a testén lévő ruházatán rejtett vagy nyílt módon történő elhelyezése. *Lőfegyvertartási cél*²¹⁸ lehet az önvédelem, a munkavégzés, a filmgyártás, a céllövészet, az oktatás, a sportlövészet, a személy- és vagyónvédelem, valamint a vadászat. A tartás céljai alapján speciális kategóriát képeznek a sportlőfegyverek,²¹⁹ illetve a vadászlőfegyverek.²²⁰ Ez utóbbiak, illetve a filmgyártás esetén rendelkezik a jogszabály a lőfegyver *átadásáról*,²²¹ amikor a tartásra jogosító hatósági engedélyben megjelölt eszköz a tartására jogosult felügyelete alól kikerül, illetve *átengedésről*,²²² amikor a tartásra jogosító hatósági engedélyben megjelölt eszközt a tartására jogosult felügyelete alatt használják vagy birtokolják. Ez utóbbi esetekben nem azok a személyek lőnek az adott lőfegyverrel, akiknek engedélyezték a tartást, mégis jogszerűen használják, például amikor egy sportlövő egyesület számára engedélyezett fegyvereket az egyesület tagjai használják, illetve vadászat alkalmával valaki nem saját fegyverét használja. A vadászat céljából tartott lőfegyverekre, illetve azok tulajdonosaira és használóira vonatkozó további szabályokat a vad védelméről, vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi LV. törvény tartalmazza.

Az Ftv. állapítja meg a hatósági engedélyezés alapvető szabályait, valamint az arra hatáskörrel rendelkező hatóságok kijelölését. A törvény tartalmazza az engedély megszerzésének²²³ feltételeit és akadályait is. Utóbbiak közé tartozik a 18 éves korhatár alatti életkor²²⁴, a cselekvőképzetlenség, a büntetett előlethez fűződő hátrányok, illetve tételesen felsorolt bűncselekmények és meghatározott szabálysértések elkövetésében való felelősség meg-

²¹⁶ Ftv. 2. § 21. pont

²¹⁷ Ftv. 2. § 40. pont

²¹⁸ Ftv. 2. § 43. pont

²¹⁹ Ftv. 2. § 45. pont

²²⁰ Ftv. 2. § 46. pont

²²¹ Ftv. 2. § 36. pont

²²² Ftv. 2. § 37. pont

²²³ Ftv. 3/A. §

²²⁴ Kivételes esetekben sportlövészeti célból, meghatározott jellegű fegyvereket törvényes képviselő hozzájárulásával tizenhat évet betöltött személy is tarthat.

állapítása, illetve azok alapos gyanúja miatt indult büntetőeljárások folytatása az eljárás lezárásáig, valamint az engedélyezési eljárás során elkövetett jogsértések (lényeges adat elhallgatása, hamis adatszolgáltatás stb.). Az Ftv. határozza meg a fegyverekkel kapcsolatos adatkezelési szabályokat is, különös figyelmet fordítva a lőfegyver-kereskedőkre. A törvény szabályai között kapott helyet a polgári célú pirotechnikai tevékenységek szabályozása. Az Ftv. melléklete tartalmazza a lőfegyverek és lőszer kategóriáit négy csoportba sorolva.

Az Ftv. végrehajtásának, így különösen a törvény által meghatározott tevékenységek engedélyezésének részletszabályait a *fegyverekről és lőszeréről* szóló 253/2004. (VIII. 31) Korm. rendelet (a továbbiakban: FR.) tartalmazza. Az FR. az eljáró hatóságokat a tevékenységek alapján jelöli ki. A tevékenység helye szerint illetékes rendőr-főkapitányság engedélyezi²²⁵ a különböző lőfegyverek, lőfegyverdarabok és lőszer gyártását, forgalmazását, kivitelét és behozatalát, szállítását, valamint az „A” kategóriás tűzfegyverek és lőszer tartását, lőfegyver és lőszer önvédelmi-, illetve személy- és vagyonvédelmi célra való tartását, hatástalanítását, kiállítását, hangtompító tartását. Egyéb esetekben lőfegyver tartását és javítását, illetve az egyéb engedélyköteles fegyverekkel kapcsolatos más tevékenységeket a tevékenység helye szerint illetékes rendőrkapitányságok engedélyezik.

Az FR. külön címek alatt csoportosítva tér ki az egyes tevékenységek engedélyezésére, a következők szerint: a fegyver gyártása, forgalmazása, javítása, hatástalanítása, kiállítása képez egy csoportot, ezeket követik a házilagos lőszerszerelésre és –újrátöltésre vonatkozó szabályok, majd a lőfegyver, lőszer, lőszerelem megszerzése és tartása. Külön engedély kell a kárt okozó vad elejtésére; a lőfegyver és lőszer átadására, illetve átengedésére. A fentiek közül a megszerzésre és tartásra vonatkozó szabályok esetében külön szakaszokban foglalkozik a jogszabály azokkal, akik munkavégzési célra²²⁶, akik sportlövészetre²²⁷, sportvadászatra²²⁸, illetve önvédelmi²²⁹ célra használják engedélyztetni kívánt fegyverüket. A megszerzésre és tartásra vonatkozó

²²⁵ FR. 4. § (1), (3), (4) szakaszok

²²⁶ FR. 22. §

²²⁷ FR. 23. §

²²⁸ FR. 24. §

²²⁹ FR. 25. §

engedély kiadásának feltételei között az FR. az Ftv-ben felsorolt kizáró okok hiányát, az egészségi alkalmasság igazolását, az elméleti ismereteket és gyakorlati jártasságot igazoló vizsga eredményes letételét, illetve a lőfegyver tárolásának jogszabálynak megfelelő körülményeit határozza meg.

Az FR. a fentieken kívül követendő szabályokat is megállapít az engedéllyel rendelkező személyek és szervezetek részére. Külön cím alatt határozza meg a fegyverek tartására vonatkozó szabályokat, azaz, hogy milyen körülmények között viselhetőek, szállíthatóak, használhatóak, tisztíthatóak. Külön szabályok vonatkoznak a lőfegyverek, lőszeres és lőszeres elemek tárolására is, azzal a céllal, hogy az utóbbi eszközöket lehetőleg csak olyanok használhassák, akik számára a tevékenység engedélyezett. A lőfegyver tárolásának körülményeit az engedélyező hatóság az engedély kiadását megelőzően ellenőrzi, a későbbiekben ellenőrizheti. Az FR. végül kitér a lőfegyverek, lőszeres és színházi lőfegyverek kivitelére, behozatalára, illetve átszállítására is. Az egyes mellékletek állapítják meg az engedélyeket tartalmazó különböző hatósági igazolványok adattartalmát, illetve az ezek iránt benyújtott kérelmek érvényességi feltételeit. A további mellékletek tartalmazzák a fegyverkereskedőkre, illetve fegyverjavítókra vonatkozó dokumentációs kötelezettségeknek megfelelő adatlapokat, leltár- és egyéb formanyomtatványokat, valamint a szükséges vámpapírokat.

A lőfegyverek megszerzésének és tartásának alapfeltétele, hogy az engedélykérelmet benyújtó személy eredményes elméleti és gyakorlati vizsgát tegyen, amelynek szabályait *a lőterekről, a lőfegyverek, lőszeres hatósági tárolásáról, a fegyvertartáshoz szükséges elméleti és jártassági követelményekről* szóló 49/2004. (VIII. 31.) BM rendelet (a továbbiakban: VR.) állapítja meg. A vizsgát az illetékes rendőr-főkapitányságon lehet letenni, a vizsga elméleti kérdéseit a VR. 2. sz. melléklete határozza meg, ezek a kérdések vonatkoznak jogi, biztonságtechnikai, elméleti és gyakorlati ismeretekre. A VR. határozza meg a lőterek üzemeltetésének szabályait is.

A lőfegyver megszerzésének és tartásának másik alapfeltétele az egészségi alkalmasság igazolása, amelynek szabályait *a kézilőfegyverek, lőszeres, gáz- és riasztólőfegyverek megszerzésének és tartásának egészségi alkalmassági feltételéről és vizsgálatáról* szóló 22/1991. (XI. 15.) NM rendelet (a továbbiakban: ER.) határozza meg. Az 1. § (1) bekezdése alapján a lőfegyver megszerzéséhez és tartásához szükséges hatósági engedély feltételeként előírt egészségi

alkalmasság vizsgálatának célja annak a megállapítása, hogy a lőfegyvertartási engedélyt kérelmező vagy lőfegyvertartási engedéllyel rendelkező személynek nincs-e olyan betegsége, testi, szellemi, érzékszervi fogyatékosága, amely őt a lőfegyver biztonságos használatára egészségi szempontból alkalmatlanná teszi. Az alkalmassági vizsgálat az engedélyhez való viszonyulásában lehet előzetes, időszakos, vagy soron kívüli. Előzetes vizsgálatot az engedély megszerzése előtt, időszakos vizsgálatot az engedély megszerzése után, meghatározott rendszerességgel kell elvégezni. Az ER. két alkalmassági csoportot különböztet meg, az I. alkalmassági csoportba kell sorolni azokat, akik munkavégzés céljára tartanak lőfegyvert, illetve akik lőfegyver tartására jogosult szervezetnél lőfegyverek tárolásával, átadásával megbízott személyek. A II. alkalmassági csoportba kell sorolni azokat, akik sportlövészet, vadászat vagy önvédelem céljára tartják a lőfegyvert. Az I. alkalmassági csoportba tartozók esetében minden vizsgálat (előzetes, időszakos, soron kívüli) orvosi és pszichológiai alkalmassági vizsgálatból áll²³⁰. A II. alkalmassági csoport előzetes vizsgálatánál orvosi és pszichológiai vizsgálat egyaránt elvégzendő, időszakos és soron kívüli vizsgálatok esetén csak az orvosi vizsgálatot kell elvégezni, de utóbbi esetekben is beutalható pszichológiai vizsgálatra az a személy, akinél ezt indokoltnak látja az orvosi vizsgálatot végző orvos. Sportlövők esetében egyes speciális – főleg a pszichológiai vizsgálatra vonatkozó – szabályokat is meghatároz az ER., az ő esetükben ugyanis az előzetes pszichológiai vizsgálatot kétszer is el kell végezni, amennyiben saját tulajdonú fegyver megszerzésére és tartására kívánnak engedélyt kiváltani. Ez *utóbbi szabályok a 2010-es módosítás*²³¹ *alkalmával léptek hatályba, feltételezhetően a 2009-ben történt iskolai lövöldözés és annak médiavisszhangja által sürgetett önvizsgálat következtében, különös tekintettel az elkövető sportlövői múltjára.*

Az I. alkalmassági csoportba tartozók orvosi vizsgálatát üzemorvos, a II. alkalmassági csoportba tartozók orvosi vizsgálatát házi orvos, sportlövők esetében sportorvos végzi²³². A II. alkalmassági csoportba tartozók esetén a

²³⁰ ER. 4. § (1) bekezdés

²³¹ A kézilőfegyverek, lőszeres, gáz- és riasztófegyverek megszerzésének és tartásának egészségi alkalmassági feltételeiről és vizsgálatáról szóló 22/1991. (XI. 15.) NM rendelet módosításáról szóló 9/2010. (III. 18.) EüM rendelet.

²³² ER. 8. §

pszichológiai vizsgálatot klinikai szakpszichológus vagy sport szakpszichológus végzi, míg az I. alkalmassági csoportba tartozók esetén a vizsgálat elvégzéséről a munkahigiénés és foglalkozás-egészségügyi szerv gondoskodik. Az egészségi alkalmassági vizsgálat mind orvosi, mind pszichológiai vonatkozásában felülvéleményezhető. Az ER. 1. sz. melléklete tartalmazza az alkalmasságot mérlegelés nélkül kizáró egészségi okokat, valamint szemészeti, illetve egyéb szakorvosi véleményezést igénylő megbetegedéseket. A 2. sz. melléklet határozza meg az előzetes orvosi alkalmassági vizsgálat tartalmát, a 3. sz. melléklet pedig a pszichológiai vizsgálat tartalmát.

A fent részletezett joganyag áttekintése alapján megállapítható, hogy *a fegyverekre vonatkozó magyar jogi szabályozás – nemzetközi összehasonlításban is – szigorú és részletes*. Kitér a lőfegyverek valamennyi fajtájára, azok használatát a legtöbb esetben engedélyhez köti. *A jogi szabályozás személyi hatálya megfelelően körülhatárolható és meglehetősen szűk, az engedélyek kérelmezőivel szemben támasztott pozitív és negatív feltételek egyaránt részletesek, az adatkezelés széleskörű, így pontosan követhető, hogy ki, hol, milyen és mennyi fegyverrel rendelkezik*. Az engedélyezési eljárás összetett és időigényes, tehát kiszűri annak lehetőségét, hogy olyasvalaki, aki korábban nem rendelkezett engedéllyel, váratlan felindulásból lőfegyverhez jusson és azzal bárkiben kárt tegyen.

Tökéletes jogi szabályozás természetesen nem létezik, minden rendszernek lehetnek hibái, és nem elhanyagolható az emberi tényező sem, hiszen a jogot emberek alkalmazzák, előfordulhat, hogy tévednek, illetve hibáznak. A *2009. évi pécsi egyetemi ámokfutás az elkövetés idején hatályos jogi szabályozás kritikáját jelentette*, hiszen az elkövető sportcélra jogszerűen megszerzett és tartott lőfegyverrel követte el a bűncselekményt. A 2009-ben hatályban lévő szabályozás gyenge pontja az egészségi alkalmasság vizsgálata volt, azon belül is leginkább a pszichológiai alkalmasságé. Az elkövető ugyanis annak ellenére, hogy lelki problémáinak kezelése érdekében terápiára járt és gyógyszereket szedett, az alkalmasság megállapítása során – *sportlövőként – nem vett részt pszichológiai alkalmassági vizsgálaton, amelynek beiktatásával sikerülhetett volna megakadályozni, hogy lőfegyverhez jusson*, és ezzel talán elkerülhető lett volna a tragédia. Az eseményt követően *az ER. szabályozása lényegesen szigorodott, az előzetes vizsgálatok esetében kötelezővé vált a pszichológiai alkalmassági vizsgálat is*. Azokat a sportlövőket, akik a módosítást

megelőzően szerezték meg engedélyüket, az időszakos vizsgálatok alkalmával pszichológusnak is meg kell vizsgálnia. Ez utóbbi módosítások kitüntetett figyelmet szentelnek a sportlövőknek, a vadászokra kevésbé részletes szabályozás vonatkozik, ami némileg abszurdnak tűnhet, tekintettel arra, hogy a Magyarországon engedélyezett fegyverek közel 60 %-át vadászati célból tartják. Az iskolai lövöldözések szempontjából azonban valóban kisebb a valószínűsége, hogy azokat vadászlőfegyverrel kövessék el, egyrészt annak mérete, másrészt kisebb töltény-tároló kapacitása miatt. Egy maroklőfegyver, amelyet sportcélra tartanak, könnyebben elrejthető a ruházat alatt, kisebb a valószínűsége, hogy bárki felfedezné még az elkövetés előtt, amellett tára egyszerűen több töltényt képes tárolni, és gyorsabban is cserélhető, mint egy vadászpuska esetében. *A tragédiák elkerülése érdekében* – amennyiben a fegyverekre vonatkozó jogi szabályozás felől közelítjük meg a problémát – az lenne talán a *leginkább célravezető, ha minden emberélet kioltására alkalmas lőfegyver esetében az engedélyek egységesen szigorú szabályok szerint kerülnének kiadásra*. A magyar eset részleteire, illetve az akkor hatályos jogszabályokra az empirikus kutatás bemutatása során térek ki.

V. Empirikus vizsgálat

Módszertan

A módszerek tekintetében az iskolai ámokfutások jellemzőit vizsgálni kívánó kutató szűk körből válogathat, hiszen az olyan hagyományos kriminológiai módszerek, mint a kérdőív, a kísérlet, a terepkísérlet természetesen nem jöhetnek szóba. Tulajdonképpen két lehetőség marad: az dokumentum-elemzés, illetve az életben maradt elkövetőkkel készített interjú, de ezekkel kapcsolatban is több nehézség áll fenn. A hivatalos dokumentumokhoz nehéz hozzáférni, az elkövetők pedig nem mindig hajlandóak interjút adni.

Jelen kutatás esetében a *dokumentum-elemzés* lehetősége állt nyitva számomra, mivel az általam megkeresett magyar elkövető nem vállalta az interjút. *Leíró statisztikai módszerrel kvantitatív és kvalitatív változók segítségével exploratív és komfirmatív adatfeldolgozást végeztem.*

Vizsgálatom egyik célja a hazai és külföldi iskolai ámokfutások összegyűjtése és változók mentén való értékelése volt. E bűncselekménytípus a ritkasága miatt teljes körűen megfigyelhető véges, diszkrét, valódi statisztikai sokaságnak számít, azonban árnyalja a képet, hogy hiteles forrásból származó adatokhoz nehéz hozzáférni, ezért az eredmények validitása érdekében *szelektálási kritériumokat* is be kellett vezetnem. Két szempont alapján választottam ki a vizsgálni kívánt eseteket:

1. Megfelel-e az iskolai ámokfutás általam meghatározott definíciójának?
2. Rendelkezésre áll-e róla megfelelő mennyiségű hiteles forrásból származó adat?

Az első kérdéshez a definíciót még egyszer felelevenítve: az iskolai ámokfutás két vagy több áldozattal járó emberölés vagy ennek kísérlete, amelyet az oktatási intézmény jelenlegi/volt diákja, illetve egyéb, az intézményt szimbolikus jelentéssel felruházó serdülő vagy fiatal felnőttkorú személy követ el nyugalmi periódus (érzelmi lehűlés) nélkül, előre kitervelten, az áldozatokat legalább részben vagy teljes mértékben véletlenszerűen és nem személyük alapján választva, demonstratív jelleggel, az iskolában vagy ahhoz funkciójában szorosan kapcsolódó területen. Nem tartoznak ide a politikai és vallási

motivációból elkövetett cselekmények (pl. terrorcselekmények), azok a cselekmények, amelyeknek az emberölés mellett egyéb kriminális célja is van (pl. anyagi javak megszerzése), illetve a felek számára világos, jól körülhatárolható konfliktusból eredő emberölések (pl. bandaháborúk stb.).

A második kritérium szempontjából megfelelő mennyiségű adatnak azt tekintettem, ha az összes változó 80 %-ról találtam hiteles forrást. A kiválasztott külföldi esetek adatait a szakirodalom, illetve az interneten fellelhető eredeti dokumentumok (rendőrségi kihallgatások anyagai, búcsúlevelek, videók, naplórészletek, interjúk, pszichológiai szakértői vélemények) alapján dolgoztam fel. Az esetek számának és földrajzi megoszlásának megítélésénél figyelembe kell venni, hogy elsősorban a zsidó-keresztény kultúrkör országában előforduló, és az ott működő média által kiemelt esetek körének adatai hozzáférhetőek.

A vizsgálatom másik fő célkitűzése egy magyar eset pszichológiai és jogi szempontú kvalitatív elemzése volt. A munka során elvégeztem a teljes bírósági ügyiratanyag elemzését, illetve az esetről szóló szakirodalom feldolgozását.

Ámokfutások a világban

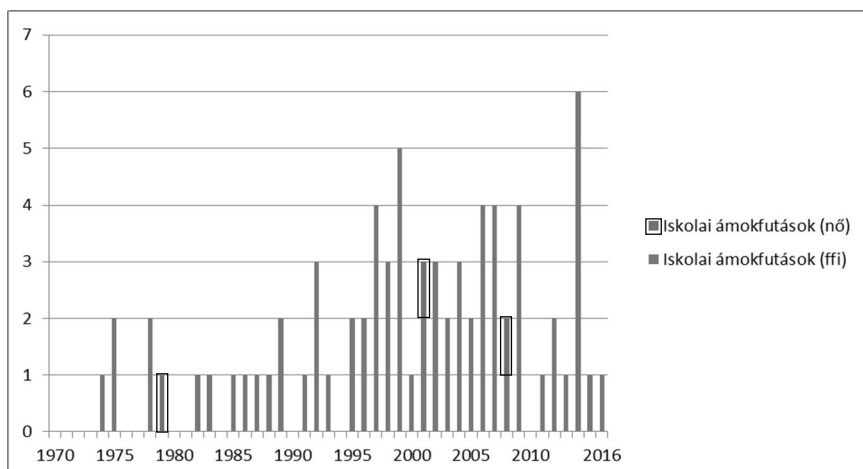
A fenti kritériumok figyelembevételével 76 esetet gyűjtöttem össze (ez 78 elkövetőt jelent), amelyeket 13 változó mentén hasonlítottam össze. Az első táblázat az esetre vonatkozó általános azonosításra alkalmas adatokat tartalmazza (lásd 1. számú melléklet), a második a cselekmény jellemzőit mutatja be (lásd 2. számú melléklet).

Az esetek összegyűjtése után statisztikai elemzéseket végeztem, amelyek rávilágítanak az iskolai ámokfutások egyes törvényszerűségeire.

Az iskolai ámokfutások időbeli megoszlása

Az 1970-es évektől kezdődően vált az ámokfutások egyik jellegzetes helyszínevé az iskola. (lásd 3. ábra) Úgy tűnik, hogy vágyainkkal ellentétben a jelenség egyre inkább része lesz a nyugati kultúrának, hiszen *1985-től napjainkig szinte minden évben történt ilyen bűncselekmény* (kivétel: 1990, 1994, 2010).

Az 1990-es évek közepétől az esetek számában egyértelmű növekedési tendencia mutatkozik, amelynek *csúcspontja 1999*. Ebben az évben öt iskolai ámokfutás történt (négy az USA-ban, egy Kanadában), köztük az iskolai ámokfutások mérföldkövének számító columbine-i tragédia. Az ezredfordulót követően a növekedési tendencia nem folytatódott, de a legtöbb évben előfordult 2-3, néha 4 eset is. *2014-ben jött az újabb kiugrás*, amikor hat iskolai ámokfutásról számolt be a sajtó, ebből öt ismét az USA-ban történt, egy Oroszországban. A számok azt mutatják, hogy elkerülhetetlenül számolnunk kell e jelenséggel és társadalomra gyakorolt hatásával, főként, ha figyelembe vesszük, hogy az iskolai esetekhez a lakosság percepciójában hozzáadódnak az egyéb (munkahelyi stb.) ámokfutások is, amelyek tovább növelik a bűnözési félelmet.

3. ábra: Az iskolai ámokfutások időbeli (és nemenkénti) megoszlása

Az iskolai ámokfutások nemenkénti és életkori megoszlása

A nemek aránya (lásd 4. ábra) nem meglepő, mivel e bűncselekménytípus jellegéből fakadóan maszkulin. Az eddigi *iskolai ámokfutások 96%-át férfiak követték el, 4 %-át nők*. Ez az adat pontosan *megfelel az emberölést elkövetők*

nemi arányának az USA-ban. Európában is hasonló a helyzet, ahol az emberölést elkövető férfiak aránya 92%, globálisan pedig 95%.²³³

A kutatókat mindig is foglalkoztatta az a kérdés, hogy mi lehet az oka annak, hogy a statisztikák szerint sokkal kevesebb a női bűnelkövető, mint a férfi. Az elméletek között három megközelítési módot különböztethetünk meg. Az *első nézőpont* szerint a nők és férfiak biológiai adottságaikból következően alapjaiban különböznek egymástól, ennek köszönhető eltérő részvételük a bűnözésben, és ez az arány megváltoztathatatlan. A *másik megközelítésbe* tartozó elméletek szerint a nők és férfiak közötti bűnözésbeli különbségek ugyan biológiai alapokon nyugszanak, de csupán annyiban, hogy e különbségekből fakadóan a két nemet eltérően szocializálják.²³⁴ Ma már számos elmélet állítja, hogy amennyiben a társadalmi közeg megváltozik, növekedni fog a női bűnözés aránya is. A *harmadik csoportba* tartoznak azok a felfogások, amelyek szerint soha nem is volt jelentős különbség a két nem agresszivitása között, csupán az eszközeik eltérőek, így az alacsony női ráták okát tulajdonképpen az agresszió indirekt és sok esetben látens megnyilvánulásaiban kell keresnünk.²³⁵

Az iskolai ámokfutások nemi arányát jól magyarázzák a fenti elméletek, mivel itt súlyos direkt agresszióról van szó. *Talcott Parsons* szerint, aki a második megközelítést képviselőkhöz tartozik, a lányok és a fiúk a családi

²³³ Global Study on Homicide. Executive Summary. United Nations Office on Drugs and Crime 2013. 13. o.

https://www.unodc.org/documents/gsh/pdfs/GLOBAL_HOMICIDE_Report_ExSum.pdf (2016. 02. 07.)

²³⁴ Lásd ehhez a Glück házaspár kutatását, Freda Adler elképzeléseit, Travis Hirschi és Walter Reckless kontrollelméleteit (Adler, Freda – Mueller, Gerhard O. W. – Laufer, William S.: Kriminológia. Osiris, Budapest 2000. 77-78. o. és 248-249. o.), valamint John Hagan hatalom-kontroll elméletét. (Shoemaker, Donald J.: Theories of Delinquency. An examination of Explanations of Delinquent Behavior. Oxford University Press, New York 2000. 235. o. Idézi: Gilányi Eszter: Nemi szerepek, nemi sztereotípiák és a női bűnözés elméletei. In: Bűnügyi Tudományi Közlemények 9. Tanulmányok Dr.Dr.h.c. Horváth Tibor Professor Emeritus 85. születésnapja tiszteletére. (Szerk: Róth Erika) Bíbor Kiadó, Miskolc 2012. 39. o.)

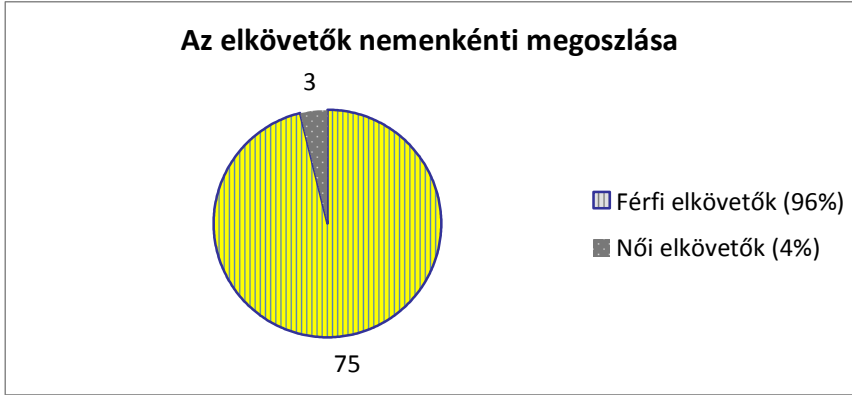
²³⁵ Lásd ehhez Otto Pollack munkásságát (Adler, Freda – Mueller, Gerhard O. W. – Laufer, William S. (2000): i. m. 77. o.), valamint Ranschburg Jenő elméletét. (Ranschburg Jenő: A meghitt erőszak. Saxum Kiadó, Budapest 2006. 175-203. o.)

közegben tanulják meg a nekik szánt szerepeket. A nők esetében expresszív szerepekről beszélhetünk, ide tartoznak többek között a család összetartásának, valamint a gyermekek nevelésének feladatai. A férfiak instrumentális szerepeket sajátítanak el: a családfenntartás, a céltudatosság fontosságát. E szerepekhez tulajdonságok is társulnak. Ezek a nők esetében a gyengédség, kedvesség, érzelmek kifejezése, *a férfiak önmeghatározása szempontjából viszont a keménység, az erő, a tűrőképesség a meghatározóak*. A kriminális viselkedéssel az utóbbiak sokkal inkább párhuzamba hozhatók.²³⁶ Talán e nemi sztereotípiákkal függ össze, hogy a fiúk/férfiak nehezebben élik meg a visszautasításokat, az iskolai és munkahelyi kudarcokat stb., mert ezek a saját erejükbe és férfiasságukba vetett hitüket, és ezáltal az identitásukat rendítik meg. *Monika Lübbert* hipotézise szerint az ámokfutás – amelyről ő általános értelemben beszél – *a férfiasság helyreállítására tett kísérlet*. A tettet megelőző konfliktusok során sérül az elkövető pozíciója, mint védelmező, eltartó vagy életet nemző férfi. A partnerkonfliktusok vagy a partnerkapcsolatok hiánya szexuális szinten támadják énképét, a munkahelyi, szakmai problémák az eltartói szerepkört veszélyeztetik, a hivatalokkal létrejövő konfliktusok pedig a hatalmi (egyben védelmező) pozícióját ássák alá. Lübbert szerint az ezekben a helyzetekben átélt megalázottság-érzés indulatokat gerjeszt, amelyek tovább duzzadnak, ha nem találhatnak maguknak kanalizációt, és végül az intrapszichés nyomás olyan mértékig fokozódhat, hogy nem látnak más kiutat, mint a bűncselekmény elkövetését, így állítva helyre önértékelésüket és csorbát szenvedett férfiasságukat.²³⁷

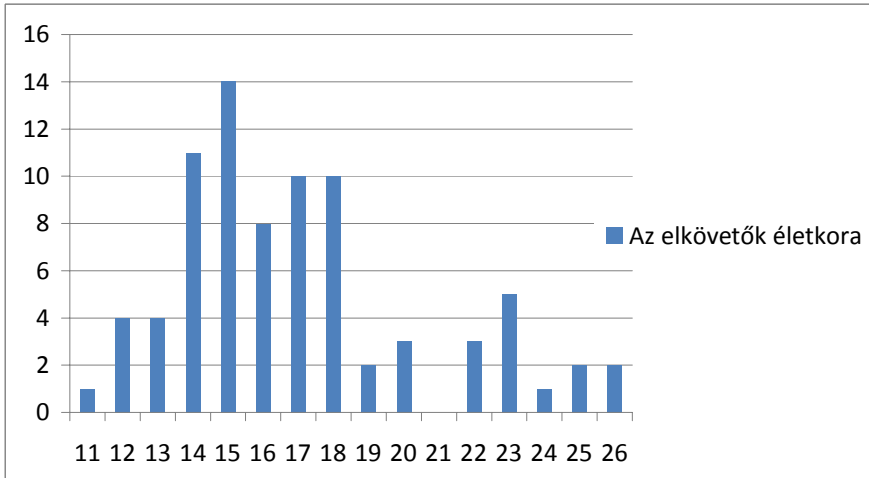
A férfi nem és az iskolai ámokfutások összefüggésének megértését könnyítheti, ha az életkori megoszlást is tekintetbe vesszük (lásd 5. ábra), amely alapján *a 14-18 év közötti korosztályban az esetek halmozódása* figyelhető meg. Ezen adatok azt mutatják, hogy a serdülőkor, mint a pszichoszociális fejlődéssel természetesen együtt járó kríziskorszak elsősorban a fiúk esetében válik kockázati tényezővé, akik számára *az ámokfutás bizonytalan identitásuk és éretlen férfiasságuk megerősítésére tett destruktív kísérlet*.

²³⁶ Talcott Parsons – Robert F. Bales: *Family, Socialization and Interactional Process*. Free Press, NY 1955. Idézi: Tamási Erzsébet: *Nemek és bűnözés*. In: *Kriminológia-Szakkriminológia*. (Szerk.: Gönczöl Katalin – Kerezi Klára – Korinek László – Lévy Miklós) Complex, Budapest 2006. 546. o.

²³⁷ Lübbert, Monika (2002): i. m. 51. o. Idézi: Faust, Benjamin (2010): i. m. 22-24. o.

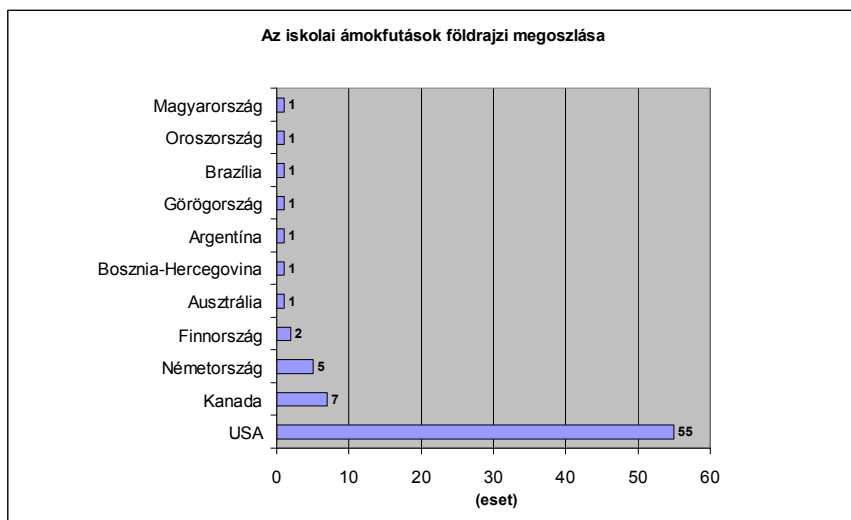
4. ábra: Az iskolai ámokfutások elkövetőinek nemenkénti megoszlása

5. ábra: Az iskolai ámokfutások elkövetőinek életkori megoszlása

Az iskolai ámokfutások földrajzi megoszlása

A cselekmények 72%-át az USA-ban, 9%-át Kanadában, 6%-át Németországban követték el. (lásd 6. ábra) Ez az adat számos kérdést vet fel a társadalmi jellemzők szerepéről az ámokfutások kialakulásában. Állandó téma a fegyverekhez való könnyű hozzáférés kérdésköre, hiszen nem lehet szó nélkül elmenni azon tény mellett, hogy a legtöbb eset az USA-ban és Kanadában történik, ahol köztudottan jóval könnyebb legálisan fegyverhez jutni, mint például az európai országokban.

6. ábra: Az iskolai ámokfutások földrajzi megoszlása

Szintén fontos tényező lehet az amerikai esetek nagy számában, hogy az ámokfutásokról szóló részletes és sokszor felelőtlen tudósításoknak köszönhetően az USA-ban kialakult az iskolai ámokfutások *kulturális forgatókönyve*, amely mintát nyújt a problémás élethelyzetek destruktív megoldására. Mivel a média hírei nem állnak meg az országhatároknál, ezért e hatás más országokba is átgyűrűzik, ahol az iskolai ámokfutás szintén a válságkezelési „megoldások” részévé válhat.

Micheal Moore amerikai rendező szerint további magyarázat lehet a fenti adatokra az az *ellentmondó kommunikáció*, hogy az amerikai tudósításokban

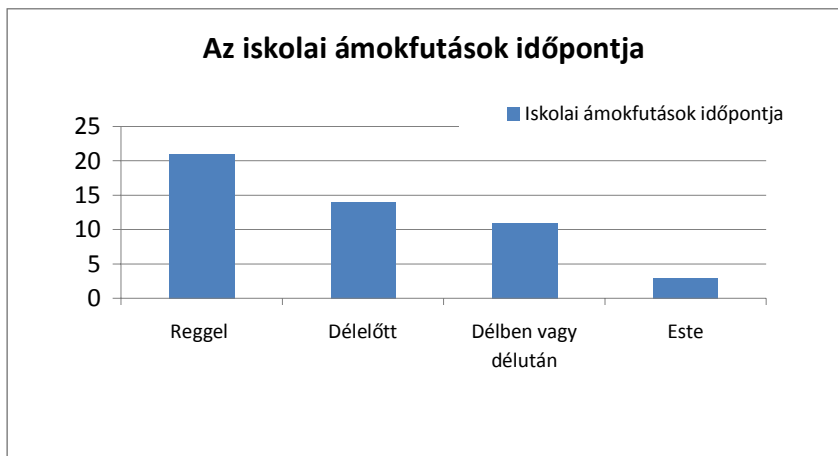
és a szórakoztatóipari termékekben a veszélyek, a fenyegetettség és a negatívumok hangsúlyozásával a szorongások növekedését idézik elő az emberekben, azonban az ebből fakadó feszültségek kiélésére szűk keretet adnak annak, aki meg akar felelni a kedves, mosolygós, udvarias állampolgár ideáljának. A társadalmi szintű elfojtásokért pedig súlyos árat kell fizetni.

Az iskolai ámokfutások időpontja, időtartama és kimenetele

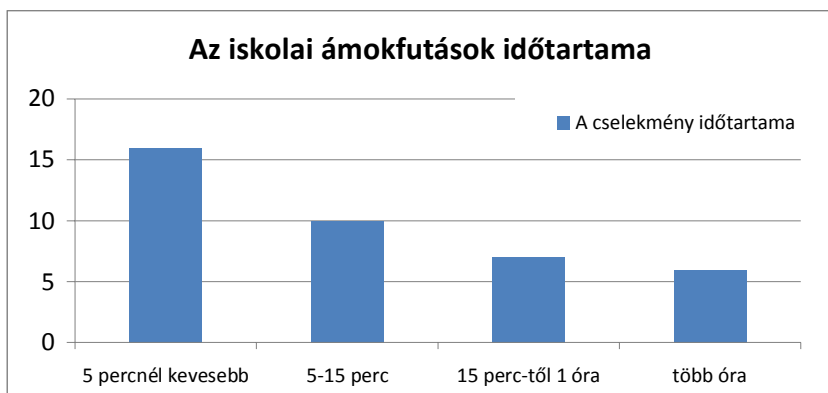
A cselekményekre jellemzően a reggeli vagy délelőtti órákban kerül sor, és a legtöbb ámokfutás pár perc alatt lezajlik. (lásd 7. és 8. ábra) A több órán keresztül tartó eseteknél is megfigyelhető, hogy maga a lövöldözés ott sem tart fél óránál tovább, csak valamilyen egyéb tényező járul hozzá az esemény elhúzódásához pl. az elkövető túsokat ejt vagy elbarikádozza magát, esetleg több helyszínen folytatja ámokfutását (pl. a lakásán, az utcán stb.).

Az elkövetési idő rövidege arra utal, hogy a valódi motiváció az agresszió levezetése, amelynek ürülése után az elkövető elveszíti hajtóerejét, és lezárja a cselekményt. *A befejezés két módja az öngyilkosság (43%) és a letartóztatás (57%).* (lásd 9. ábra) Érdekes adat, hogy a letartóztatásokkal végződő cselekmények között is több olyan esetet találunk, amelyek során az elkövető öngyilkosságot kísérelt meg vagy egyéb módon egyértelműen jelezte szuicid szándékát (19%). Ha összeadjuk a befejezett szuicidumot elkövető és az öngyilkossági szándékot kifejezésre juttató tettesek számát, akkor láthatjuk, hogy több, mint 60%-ra rúg az arányuk. Ehhez még hozzátehetjük, hogy számos ámokfutó kórtörténeti előzményében találunk öngyilkossági fantáziákat vagy kísérleteket, amelyek e statisztikában nem jelennek meg, mivel itt kizárólag a tett befejezésének pillanatait vettem figyelembe.

Ebből következik, hogy *az esetek legalább kétharmadában az ámokfutás egyben szuicid válságot is jelent*, amely alátámasztja az egyéni rizikófaktoroknál leírtakat a szuicid-homicid késztetések összefüggéseiről. Ez az adat nem meglepő, ha azt feltételezzük, hogy e cselekmények hátterében identitáskrízis áll.

7. ábra: Az iskolai ámokfutások időpontja

8. ábra: Az iskolai ámokfutások időtartama

9. ábra: Az iskolai ámokfutások kimenetele az elkövető szempontjából

Az elkövetés eszközei

10. ábra: Az iskolai ámokfutások elkövetéséhez használt eszközök

Az elkövetéshez használt eszköz 98%-ban lőfegyver, amely néha késsel vagy robbanószerekkel, esetleg gyújtogatással párosítva jelenik meg. Nem lehet elmenni a tény mellett, hogy a lőfegyver a *maszkulinitás fontos jelképe*, amely így ideális eszköze lehet a férfiaság szimbolikus reparációjának²³⁸ azon túl, hogy praktikus szempontból pusztító ereje miatt választják. Az elkövetők sokszor hatalmas arzenált szereznek be, és videókat, illetve fotókat készítenek magukról e fegyverekkel pózolva. A fegyverek beszerzésével kezd realizálódni számukra, hogy valóban képesek hatalmat gyakorolni mások felett, és ez hatalmas izgalommal tölti el őket. Ez is azt támasztja alá, hogy e tárgyak pusztán ölési eszköznél jóval többet jelentenek számukra: bizonytalan férfiaságuk megerősítésének objektumai.

Egy magyarországi eset kvalitatív elemzése

Egy őszi napon az egyik magyarországi egyetemen egy hallgató bement délből kezdődő gyakorlati órájára, aztán óra közben kiment, a WC-ben elővette fegyverét, majd a terembe visszatérve megölte egyik hallgatótársát és súlyosan megsebesített három másik embert: egy diákot, egy tanárt és egy takarítónőt.

Ez az eset nagy hatást gyakorolt rám, és értekezésem témaválasztásában jelentős szerepet játszott. Magyarországon immáron nem csupán fenyegető vízióként merül fel az iskolai lövöldözések lehetősége, hanem valóságos probléma, amelyet többé nem lehet megkerülni. Súlyát jól érzékelteti a bírósági ítélet egy részlete: „... a vádlott által elkövetett bűncselekmény a közvéleményt nemcsak helyi, hanem országos szinten is felzaklatta, közfelháborodást és az egyetemisták körében pánikhangulatot keltett, alkalmas volt az állampolgárok biztonságérzetének tartós és erőteljes megingatására.”²³⁹

²³⁸ Lásd Pásztor Attila véleményét az iskolai ámokfutásokról szóló kerekasztal-beszélgetésen. Kulcsár Gabriella – Kövér András: Kerekasztal-beszélgetés az ámokfutás jelenségéről. *Ügyészek Lapja* 2010/5.

²³⁹ Elsőfokú ítélet. <http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara> (2014. 03. 05.)

Minden szakértő, aki érintettnek érezte magát a témában, a maga eszközeivel próbált gyakorlatban és elméletben hozzájárulni e trauma feldolgozásához.²⁴⁰ Kriminológusként – úgy éreztem –, akkor vehetem ki a részemem a leghasznosabban az ügy által felvetett kérdések megválaszolásából, ha esettanulmányt készítek. Tekintettel az adatvédelmi törvény rendelkezéseire, az ügy bemutatása és elemzése során kerülök minden azonosításra alkalmas információra. A továbbiakban a tetteket „elkövető”-ként vagy „fiú”-ként említem. Az esettanulmány első részében bemutatom a cselekményt, annak előzményeit, valamint az elkövető mentális állapotáról készült vizsgálatok eredményeit, a második egységben pedig a fiú pszichológiai személyiségrajzáról alkotott saját interpretációm, illetve jogi szemszögből azt, hogy miként juthatott fegyverhez. Egy ámokfutás megvalósulásához ugyanis – leegyszerűsítve – három dolog kell: a megfelelő lelkiállapot, a megfelelő elkövetési eszköz és természetesen a megfelelő alkalom.

Az ámokfutás előzményei és lefolyása

*A cselekményt megelőző hónapok*²⁴¹

Az elkövető a tanév elején ismerte meg új csoporttársait, akik közül három hónap múlva többen is cselekménye sértettjévé váltak. A csoport eleinte tetszett az elkövetőnek, azonban nehezebbre esett társaival szorosabb kapcsolatot kialakítani. A csoportba járó fiúk kommunikációját, amit azok – elmondásuk szerint – „ugratásnak” szántak, az elkövető agresszióknak élte meg. A „beszólások” általában szóbeliek voltak, illetve egyszer odakötötték az elkövető táskáját a székéhez. A bírósági tárgyaláson hallott tanúvallomások alapján körvonalazódott, hogy a csoport valóban nehezen tudta befogadni a különc fiút, aki nem nyílt meg és *nehezen teremtett kapcsolatokat*. A legtöbb társa azt vallotta, hogy nem nagyon ismerte az elkövetőt, viszonyuk semleges volt. Ezt a semlegességet, illetve a fiúk kommunikációját az elkövető kiközö-

²⁴⁰ A kiemelt ügyek büntetőeljárásjogi vonatkozásairól Mészáros Bence: Kiemelt jelentőségű ügyek, alkotmányos aggályok – új külön eljárás a büntetőeljárás törvényben. Közjogi Szemle 2011/3. című tanulmányában olvashatunk.

²⁴¹ Az adatok az elsőfokú bírósági ítéletről származnak.

<http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara> (2014. 03. 05.)

sítésként és meg nem értettségként élte meg, azonban reakciója visszafogott volt: néha visszaszólt, de legtöbbször hallgatott, néha még mosolygott is a vicceken.

A vallomásokból az is kiderült, hogy a csoportjában *többször beszélt fegyverekről*. Egyik csoporttársát irigyelte is amiatt, hogy az Szlovákiában lakik, ahol a későbbi elkövető szerint könnyebb volt lőfegyverhez jutni, mint Magyarországon. E csoporttársát egyszer kérte is, hogy hozzon neki onnan lőport. A *külföldi diákokkal szemben indulatokat* táplált, mivel szerinte elveszik a magyar hallgatók elől a helyeket, ennek többször hangot is adott. Szintén megjegyzéseket tett mások etnikai és felekezeti hovatartozására, ez tovább rontotta megítélését a csoportban. Előfordult, hogy az előadásokon indokolatlanul nevetni kezdett. Az elkövető urológiai problémái miatt órák alatt rendszeresen kikéredzkedett a WC-re, amelyet a többiek nem tudtak a helyén kezelni, és az egyik lány elnevezte őt „barnamacinak”.

A fiú bár visszafogottan, de *próbálta jelezni a külvilágnak, hogy a csoportban nem érzi jól magát*. A cselekmény előtt két héttel említette az egyik társának, hogy szeretne átmenni egy másik csoportba, mert „idegesítik a fiúk”, de ennek mibenlétét nem fejtette ki részletesebben. A hallgatótárs azt mondta neki, hogy ha úgy gondolja, menjen át másik csoportba, ám lehet, hogy ott is lesznek olyanok, akik idegesíteni fogják őt. Négy nappal a tett előtt egy barátjával beszélt telefonon, és neki is elmondta, hogy nem találja helyét az egyetemen, csoporttársaival nincs meg a közös hang, illetve azt is megemlítette, hogy bár próbált ismerkedni lányokkal, ezen a területen is csak kudar-cok érték. A barát szerint egyértelműen érezhető volt az elkövető ellenszenve csoporttársaival szemben, bár a fiú ezt fordítva élte meg, úgy érezte, hogy a társak nem szeretik őt. Kétszínűnek tartotta őket, úgy gondolta, hogy jó emberismeretével átlát rajtuk. Az elkövető barátja úgy érezte, hogy nincs minden rendben a fiú gondolkodásával, a helyzetet „üldözési mánia”-féle állapotnak tartotta.

A fiú *néha a csoporttársai felé is jelezte indulatait – elsősorban verbálisan*. E szituációk közül az egyik különös jelentőséget nyert a tárgyaláson, mert – amennyiben valóban megtörtént – a *cselekmény indirekt előrejelzésének* is tekinthető. Egy hónappal az ámokfutás előtt a csoport zárthelyi dolgozatot írt. Az elkövető munkája elégtelen lett, a többi fiúnak viszont sikerült a dolgozata, amely feletti örömeiket hangoskodva fejezték ki. Az elkövetőt ez fel-

háborította, mert úgy gondolta, hogy a fiúk a „puskázásnak” köszönhetik az eredményességüket, amely módszertől ő maga tartózkodott. Meg is fenyegette a többieket, hogy legközelebb elmondja a tanárnak, hogy mit művelnek. A csoporttársak erre visszavágtak, hogy ezt nem kellene tennie, mert egyikőjük mindenképpen erősebb nála (egy testépítéssel foglalkozó fiú). Erre az elkövető állítólag azt válaszolta, hogy „a golyó mindenkin fog”. A tárgyaláson – bár felmerültek bizonyos ellentmondások a tanúvallomásokban – az első és másodfokú bíróság is valósnak fogadta el ezen állítás elhangzását. A diákok között ez a „sztori” egyébként annak idején „pletykaszinten” terjedt, és az egyik hallgató meg is jegyezte, hogy „na, ez a gyerek lehet, hogy egyszer csinál még valamit”.

A fiú *ritkán* ugyan, de *viselkedéses szinten is utat engedett agressziójának*. Ennek egyik kiugró példája, amikor a cselekményt megelőző hónapban a robogójával olyan sebességgel kezdett két várakozó lány csoporttársa felé hajtani, hogy azok attól féltek, elüti őket, ezért félre kellett ugrianiuk.

*A cselekmény előtti nap*²⁴²

Az elkövető *egyre növekvő indulatait jelezte*, hogy egy nappal az ámokfutás előtt *konfliktusba keveredett* egy csoporttársnőjével. Az egyetemi gyakorlaton a fiú a mellette ülő lányt többször kérdezgette a tananyagról, akit ez elkezdett idegesíteni, és azt mondta a fiúnak, hogy „Mi lenne, ha elővennéd a könyvedet és megnéznéd?”. Majd, mivel az elkövető az asztal lapját úgy csukta le, hogy az a lány lábára záródott, a lány hangosan odaszólt, hogy ne csukja rá. A teremben jelenlévő többi hallgató is észlelte ezt, és valamennyien mosolyogtak rajtuk, mondván, hogy úgy viselkednek, mint a házastársak. Az elkövetőnek ez nem tetszett és felszólította a lányt, hogy ne beszéljen vele így, vegye őt emberszámba. Ekkor a lány mondott valamit, amitől az elkövető ideges lett, és azt mondta fennhangon: „Annyira pofán váglak, nem érdekel, hogy mi lesz!”. Ezt a többiek is hallották, és nagyon megdöbbenek.

Még két esemény történt ezen a napon, amelyek már előrevetítették a másnap történeteket. Délután az elkövető megkereste egyik ismerősét MSN-en és üzenetváltást kezdeményezett vele. Ennek szövege jól mutatja,

²⁴² Az adatok az elsőfokú bírósági ítéletből származnak.

<http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara> (2014. 03. 05.)

hogy a *fiú gondolatai a halál körül forogtak*, amelyet a másik számára nehezen értelmezhető módon egy fiktív történettel kommunikált: rögtön a közlés után in medias res közölte, hogy meg fog halni. Azzal indokolta, hogy agydaganata van, amely úgy derült ki, hogy sokat fáj a feje. A másik természetesen megdöbbsent, értetlenkedett. Az elkövető e reakcióra adott válaszából már egyértelműen kitűnik az üzenet valódi tartalmát jelentő *mártír attitűddel színezett figyelemkeresési szándék*: „Mielőtt felfordulok, küldök sms-t, habár te is leszarsz, senki nem sirat meg, így nincs mit vesztenem, és ez jó.” Még hozzátette: „Most nem akarom sajnáltatni magam.” A beszélgetés további részéből szintén az derül ki, hogy a fiú mélyponton van (az agydaganatról szóló történet ennek szimbolikus megjelenése): „Hogy ha megdöglök, nem vesztek semmit. Nekem most jött el az időm. Ma elég jó napom lett volna, jó kedvem volt, előadáson megdicsért a professzor, de ez is a levesbe ment el. Évek óta nem volt jó napom, ilyen életet hagyok magam mögött.”

A beszélgetés után a fiú az este folyamán *édesanyjával is beszélt*, akinek elmondta, hogy nem akar elmenni az egyetem által szervezett kirándulásra, ahogyan eredetileg tervezte, mert őt nem szereti senki, a hallgatótársai kiközösítik, és mindenki róla beszél. Azt nem mondta el, miért érzi így.

Éjszaka a fiú az *interneten ámokfutásokról és fegyverekről szóló oldalakat nézegetett több órán át*, közben haragról és bosszúról szóló könnyűzenét hallgatott. Identitásválsága mélyülésének jeleként éjjel *törölte az adatait, a képét és az ismerőseit az általa használt közösségi oldalról*.

*A cselekmény*²⁴³

Az elkövetés napján a fiúnak *délben egyetemi gyakorlata* volt. Délelőtt 10 óra körüli időben ébredt fel, és megírta az aznapi gyakorlathoz szükséges jegyzőkönyvet. Ezt követően bepakolt a táskájába, egy piros színű hátizsákba. Tok, illetve fegyverdoboz nélkül tette el engedéllyel tartott CZ-85 típusú maroklófegyverét, a hozzá tartozó 2 db tárat és 50 db 9x19 mm Luger kaliberű lőszert, mely magyar gyártmányú, MFS jelzésű volt. Az elkövető magával

²⁴³ Az adatok az elsőfokú bírósági ítéletből - <http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara> (2014. 03. 05.) -, illetve Angyal Miklós „A bűnügyi helyszín kognitív kriminalisztikai szakértői elemzése az iskolai lövöldözések probléma orientált rendőrségi megközelítésének elősegítésére” című kéziratából származnak (a szerző engedélyével).

vitte a fegyvertartási engedélyét is. *10 óra 38 perc körül édesanyja felhívta*, mert rossz érzése volt az előző esti beszélgetés miatt, és újra szóba hozta a kirándulást. Megpróbálta megnyugtatni a fiát, hogy ha nem akar elmenni, akkor ne tegye, majd együtt elutaznak. Az elkövető nem reagált érdemben, azt mondta, hogy nem ér rá, majd este beszélnek.

A fiú a délben kezdődő órája kezdete előtt ért be robogójával az egyetemre. Amikor beért a terem előtti folyosóra, a jelenlévő csoporttársait többször megkérdezte, hogy mindenki ott van-e. A csoporttársaknak feltűnt, hogy az elkövető feszült, ideges. A fiú bukósisakjának plexiüvegével megvágta a bal hüvelykujját, ezért e kezét folyamatosan a szájához emelte, amelyet egyik fiú csoporttársa is észlelt, és gúnyos megjegyzést tett. Miután az oktató beengedte a hallgatókat, *az elkövető is bement a terembe*, amely két egybenyitott gyakorlati helyiségből állt. A fiú az óra kezdete után hamarosan elhagyta a termet, és *bement a folyosó átellenes oldalán elhelyezkedő férfi WC-be*. A táskáját és az abban lévő pisztolyt, a hozzá tartozó táraikat és lőszereket is magával vitte. A WC-ben kicsomagolta a pisztolyt, a lőszereket, majd feltehetőleg *mindkettő pisztolytárat megtöltötte 15-15 darab lőszerrel*.

Az elkövető *12 óra 10 perc 17 másodperckor jött ki a férfi WC-ből a táskájával együtt*. Ezt követően bekopogott a terem ajtaján, amelyet a későbbi halálos áldozat nyitott ki kb. fél perc múlva. A fiú szó nélkül belépett. A tanár megkérdezte tőle, hogy hol volt. Az elkövető azt válaszolta, hogy kint volt és egy kicsit gondolkodott. A helyére visszaérkezve leült csoporttársnője mellé. Ekkorra már egyre nagyobb erőfeszítésébe került, hogy feszültségét elrejtse, és az asztalon *idegesen kopogni kezdett a tollával*. A csoporttársnője éppen audiometriás vizsgálatot végzett, és a fiú kopogása miatt nem hallotta megfelelően a fejhallgatóból jövő hangokat. A lány rászólt az elkövetőre, hogy hagyja abba a zajongást és megfogta a fiú tollat tartó kezét, illetve azt mondta neki, hogy hallgassa ő a fejhallgatón a hangokat. Erre az elkövető nem volt hajlandó, és *súlyosan agresszív verbális megnyilvánulást* tett: oda-szólt a lánynak, hogy „mindjárt felbaszom a picsádba a tollat!”. Ezt többen hallották, érdekes módon az a lány nem, akinek az elkövető a mondatot címezte. Ekkor egy másik lány is rászólt az elkövetőre, hogy fejezze ezt be, majd megkérdezte tőle, hogy mi baja van, mivel látta rajta, hogy igen feszült és ideges. A fiú erre azt válaszolta, hogy „semmi”, majd ezt követően felállt és a táskájával együtt *12 óra 16 perc 23 másodperckor ismét a férfi WC-be ment*

(ezt a kamerafelvételek alapján tudjuk ilyen pontosan). A tanteremből való kilépéskor az ajtót nyitva hagyta maga mögött. Az elkövető távozását a később elhunyt fiú is észlelte, aki megjegyezte a mellette ülőnek, hogy az elkövető biztos azért ment ki, mert tudta, hogy nem lesz meg a félve, és neki már mindegy.

Az elkövető a WC-ben mintegy 20 másodpercet tartózkodott, ezalatt feltehetőleg magához vette táskájából a már korábban lőszerrel megrakott tárákat és a pisztolyt. Valamennyi lőszerrel magával vitte a terembe: azokkal egyrészt előzőleg megtöltötte a nála lévő tárákat, a fennmaradó 20 db lőszerrel pedig a pulóverében rejtette el. A táskáját – benne az üres lőszer tartó ráccsal, mobiltelefonjával, jogosítványával, fegyvertartási engedélyével, egyetemi jegyzeteivel, egyéb személyes irataival és felszerelési tárgyával együtt – a WC-ben hagyta a padlón. Eközben egyik csoporttársa, a lövöldözés későbbi halálos áldozata a teremben megjegyzést tett, hogy megy és becsukja az ajtót, hogy az elkövető ne tudjon könnyedén visszajönni. El is indult a terem bejárati ajtaja felé.

Az elkövető 12 óra 16 perc 46 másodperckor nyitotta ki a férfi WC ajtaját, és egy pillanatra kinézett a folyosóra, hogy megállapítsa, tartózkodik-e ott valaki. A pisztolyt ekkor már a bal kezében tartotta, és amikor meglátta csoporttársát a terem bejárati ajtajában (azt, aki felállt, hogy becsukja mögötte az ajtót), a pisztolyát vállmagasságig felemelve rálőtt a felsőtestére. A meglőtt fiú a gyakorlati terem ajtaja és az előkészítő laborhelyiség ajtaja előtti területen hanyatt zuhant a padlón. Az elkövető az első lövés után leengedte a pisztolyát, teljesen kilépett a folyosóra, és elindult a tanterem bejárati ajtaja felé. A terem nyitott bejárati ajtaján belépve még egyet belelőtt a földön hanyatt fekvő csoporttársába. Bár az áldozat ekkor még élt, mindkét lövés önmagában is a halálát okozta volna. Az elkövető lövéseinek hangjára mindenki felfigyelt. A hallgatók közül sokan azt hitték, hogy valaki petárdával durrogtatott, esetleg megsérült egy műszer, illetve, hogy csupán tréfál az áldozat azzal, hogy hanyatt esett. Az oktató – hallva a lövéseket – először szintén azt hitte, hogy valamelyik műszer robbant fel, ezért megindult a hang irányába, majd a két egybenyitott gyakorlati terem elválasztó ajtóhoz érve észlelte az elkövetőt, aki a pisztolyt bal kezében felemelve, előrenyújtva tartotta és a teremben lévő pad sorok közötti rész felé közeledett. A tanár ekkor tudatára ébredt, hogy nem egy műszer robbant fel, hanem lövéseket hallott, ezért

megpróbált elmenekülni. Az elkövető fiú eközben több hallgatóra is ráfogta a pisztolyt anélkül, hogy lőtt volna, aztán befordult a padosorok közötti részre, és újra meghúzta a ravaszt. *Négy lövést adott le* a terem hátsó része felé, ahol két fiú csoporttársa ült, de egyikük még időben lebujt a pad alá. Az elkövető ugyan észlelte, hogy az oktató a lövések útjába fog kerülni, de ezzel nem törődött. A lövések következtében *a menekülő tanár megsérült*. A leadott négy lövésből kettő elérte a terem végében ülő *egyik fiú csoporttársat*, akiben tudatosult, hogy *eltalálták*, és mivel látta a terem másik feléből az ő irányába közeledő elkövetőt, hangosan kiabálni kezdett, hogy meglőtték a lábát. Az elkövető látva azt, hogy társa a padlóra került, odament és a hanyattfekvő helyzetben alkarjaira támaszkodva hátrafelé csúszó, menekülő fiú előtt megállt, a pisztolyát két kézbe fogta és *célzott lövést adott le rá*. A lövés a sértett nagyméretű övcsatját találta el, ettől a lövedék haladási iránya megváltozott, majd a sértett alhasát érve a testébe behatolt. Ebben a pillanatban az egyik lány az elkövető szemébe nézve azt mondta: „Ne, ne csináld, hagyd abba, beszéljük meg!”. Az elkövető ránézett a lányra, nem szólt semmit, majd a terem nyitott ajtaján keresztül 12 óra 17 perc 11 másodperckor távozott. Távozása után mintegy 23 másodperc múlva az addig a pad alatt rejtőzködő harmadik fiú csoporttárs – akit egyik lövés sem ért el – a terem ablakán át kimenekült az épületből.

Eközben a portásfülkében tartózkodó alkalmazott hölgy hallva az első lövést arra gondolt, hogy az oktatók szobáit és a tantermeket elválasztó üvegajtónak ment neki valaki. De mivel a dörrenések nem maradtak abba, *12 óra 17 perckor kilépett a folyosóra*, hogy megnézzé, mi történt. Pár másodperc múlva az elkövető is megjelent – a pisztolyt még mindig a kezében tartva. Meglátva a hölgyet tőle jobbra az üvegajtón túl, *leadta utolsó lövését* kb. 150 cm magasságig felemelve fegyverét. A lövedék az üvegajtó mindkét üvegén áthatolt, emiatt szétesett, de a nagyobbik része *eltalálta a hölgyet*, míg egy másik része a sértett háta mögött található fa ajtóban állt meg. Amikor a sértettben tudatosult, hogy mi történt, megkísérelt visszamenni a portászobába, azonban a lövés következtében a jobb combcsontja eltört, ezért elerőtlenedett, és a padlóra esve kidőlt a folyosóra.

Az elkövető a lövés leadását követően nem foglalkozott tovább utolsó áldozatával, hanem a folyosón a másik irányba indulva *12 óra 17 perc 22 másodperckor elhagyta az épületet*, majd az egyik szomszédos épületbe ment,

ahol feljutott a 7. emeletre, és egy ott dolgozó alkalmazottat kért meg arra, hogy telefonálhasson, mivel nem volt nála a mobiltelefonja. A dolgozó közölte az elkövetővel, hogy innen nem lehet csak úgy telefonálni, tekintettel arra, hogy mindenki személyre szabott kódszámmal rendelkezik, azonban az elkövető hajthatatlan volt, és továbbra is azt ismételte, hogy ő telefonálni akar. A hölgy látta, hogy a fiú ideges, feszült, és úgy gondolta, hogy valószínűleg tényleg sürgős hívást szeretne lebonyolítani, ha ennyire kéri a telefont, ezért saját kódszámát ütötte be a készülékbe, majd átadta a kagylót az elkövetőnek.

*Az elkövető 12 óra 39 perc 38 másodperckor felhívta a rendőrséget. A beszélgetés szó szerinti szövege így hangzott:*²⁴⁴

„Ügyeletes: Rendőrség ügyelet.

Elkövető: Jó napot, bejelentést szeretnék tenni, történt egy lövöldözés az egyetem ... intézetében.

Ügyeletes: Tudok róla.

Elkövető: Igen, de én vagyok az elkövető és fel szeretném adni magam.

Ügyeletes: Hogy hívják önt?

Elkövető: ... (adatvédelmi okokból törölve)

Ügyeletes: És hol van most?

Elkövető: A ... (adatvédelmi okokból törölve), az 5. emeleten, egy laborban. Ez az 5. emelet, elnézést? (a mellette állót kérdezve) 7. emelet, elnézést. 7. emelet.

Hosszú szünet.

Elkövető: Halló.

Ügyeletes: Igen, itt vagyok.

Megint hosszú szünet.

Elkövető: A 7. emeleten vagyok.

Ügyeletes: Önnél van a fegyver is?

Elkövető: Igen, nálam van.

Ügyeletes: Jó. Üljön le ott. Jó? És akkor várja meg a kollégákat. Oda-küldöm őket.

²⁴⁴ Kátai Rafael: Egyetemi lövöldözés a bizottságvezető szemével. Belügyi Szemle 2012/6. 135. o.

Elkövető: Kint leszek az erkélyen.
Ügyeletes: Kint lesz az erkélyen?
Elkövető: Igen.
Ügyeletes: Hányadik emelet?
Elkövető: Hetedik.
Ügyeletes: Hetedik. Jó, rendben van, várja meg ott a kollégákat, jó? És semmi butaságot ne csináljon.
Elkövető: Nem, nem teszek.
Ügyeletes: A fegyver mindig jól látható helyen legyen, jó?
Elkövető: Ott lesz.
Ügyeletes: Ne a zsebében.
Elkövető: Ott lesz.
Ügyeletes: Jó.
Elkövető: Jól látható helyen lesz.”

A Megyei Rendőr-főkapitányság Bevetési Osztályának tagjai kikerkeztek az elkövető által megjelölt tartózkodási helyre és az elkövetőt elfogták.

Az elkövető a terhére rótt bűncselekményekkel kapcsolatban sem a nyomozás során, sem a tárgyaláson nem kívánt szóban részletes vallomást tenni. Az első megtartott tárgyaláson a vádra vonatkozóan úgy nyilatkozott, hogy „büntetőjogi felelősségemet részben elismerem, de az előre megfontoltságot nem ismerem el”. Szóbeli helyett írásbeli (nem kézzel írott, hanem gépelt, nyomtatott) vallomást nyújtott be a bíróságnak.

A *vallomás* az alábbiakat tartalmazta (bizonyos információk adatvédelmi okokból törölve, ezek helyét három pont jelzi):²⁴⁵

„Mivel folyamatosan nagyon rossz fizikai és szellemi állapotban vagyok, jelenleg is négyféle erős gyógyszert szedek, ezért képtelennek érzem magam arra, hogy szóbeli vallomást tegyek és az ügyvel kapcsolatos kérdésekre válaszoljak.

Aznap, ...-án 10 óra körül ébredtem fel. Mivel még az aznapi ... gyakorlatra a jegyzőkönyvem nem volt kész, egy kávé után hozzáláttam a megírásának. Miközben írtam a jegyzőkönyvet, édesanyám telefonált, hogy a útra

²⁴⁵ Elsőfokú bírósági ítélet. <http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara>

mindenképpen jelentkeztek. Miután megírtam az ... aznapi jegyzőkönyvét, lezuhanyoztam, majd összepakoltam a táskámat. Azért vittem magammal a fegyvert, mert a gyakorlat után löni akartam menni. Erről előző hét hétfőn egyeztettem telefonon a lóter vezetőjével. Előző hét végén akartam újból löni menni, de ez az időpont nem volt jó a klubvezetőnek. Azt mondta, hogy hétvége felé csörögjek csak rá és délután tudok majd menni löni. A lövészet után a ... motoros boltban pedig riasztós tárcsafék zárat akartam venni, mert minden ... termékre 40 %-os akció volt. A fegyvert azért vittem magammal, mert a ... gyakorlaton gyakorlatilag csak ülni kell, így vigyázni tudtam mindig a táskámra. Az egyetemre kb. 11:45-kor értem. A robogó leparkolásakor megvágta a bukósisak plexijével a bal hüvelykujjamat, ezért még az óra kezdete előtt WC-re mentem.

A terembe akkor mentem be, amikor megjött a tanár, tehát nem késtem. Odaadta az előző gyakorlat jegyzőkönyvét, amit aláírt és elfogadott. Pár perccel később rosszul lettem és kimentem újra WC-re, szorított a mellkasom, rossz közérzetem volt. Amikor visszamentem az órára, a tanár jelezte, hogy nehezményezi azt, hogy sokáig voltam kint. Pár perccel később megint rosszul lettem, újból kimentem a WC-re. Ezután arra emlékszem, hogy a csoporttársam elterült, majd a következő emlékkép az, hogy a emeletén vagyok. Észrevettem, hogy nálam van a fegyver és egy tár lőszerrel. El akartam vonulni valahova, ahol átgondolhatom, hogy mi a fene van velem. Egészen a 7. emeletig mentem fel, mert csak ott volt üres mellékhelyiség. Arra emlékeztem, hogy volt a durranás, a csoporttársam (...) pedig elterült. Fegyver volt nálam lőszerrel. Nem tudtam, hogy mennyit ültem a WC-n, majd kimentem az erkélyre. Szirénázást hallottam a (...) intézetnél, valamint mentő és rendőrautókat láttam. Az emléktöredékből és abból, hogy fegyver és lőszer volt nálam, arra gondoltam, hogy én tehettem valamit, ezért értesíteni akartam a rendőrséget. Bementem egy laborba, hogy telefonálhassak. Rövid rábeszélés után az egyik laboros nő végül megengedte, hogy telefonáljak. Hívtam a 107-et, mondtam, hogy szerintem én lövöldözhettem és megmondtam hol vagyok. A kommandósokat az erkélyen vártam. Minden utasításukat teljesítettem, a csuklómat majd összetörték és bevitték a rendőrségre. Még a tetőn az egyik kommandós mondta, hogy meghalt valaki és nyakon vágott. Arról, hogy kik sérültek meg, csak a rendőrségen szereztem tudomást.

Kijelentem, hogy én senkinek nem mondtam azt, hogy „a golyó mindenkin fog”.

Mindenkitől bocsánatot kérek a történetekért, bár tudom, hogy ezt nem lehet megbocsátani.

A továbbiakban vallomást tenni nem kívánok és kérdésekre sem szeretnék válaszolni.

aláírás.”

Az elkövető mentális állapota²⁴⁶

Az elkövető *gyermekkorától kezdve zárkózott* volt. Szüleinek is feltűnt, elsősorban édesanyjának, hogy még az általános iskolában sem szerzett barátokat. A fiúhoz nem jártak vendégségbe az osztálytársai, és ő sem látogatott meg senkit. A gimnáziumban kissé oldottabbá vált a viselkedése, és néhány fiúval baráti kapcsolatot létesített. Összesen egy barátjával tartotta a középiskola befejezését követően is a kapcsolatot.

Az elkövető – próbálkozásai ellenére – sem a középiskolában, sem később nem tudott lányokkal kapcsolatot létesíteni. Édesanyja előtt azzal indokolta a párkapcsolatok hiányát, hogy a „mai lányok nem tisztességesek”, illetve, hogy neki nincs erre ideje, számára az az első, hogy megalapozza a jövőjét.

Az elkövető viselkedésében körülbelül *15 éves korától kényszeres vonások* jelentek meg: indokolatlanul sokszor mosott kezet és haját, még édesanyjától is megkérdezte, ha az valamit átadott neki, hogy előtte mosott-e kezet. Naponta többször - esetenként kilenc alkalommal is - váltott alsónadrágot, illetve zoknit. E tünetek hatására és a körzeti orvos tanácsára az anyja elvitte a fiút *gyermekpszichiáterhez*, aki gyógyszereket nem írt fel, hanem azt tanácsolta a szülőknek, hogy sokat beszélgessenek a gyermekkel. Az elkövetőt ezt követően szülei *pszichológushoz* vitték, de a terápiája a szakember munkahelyváltása és a tünetek látszólagos enyhülése miatt megszakadt.

A pszichés zavarok újabb jelének tekinthető az a történet, amely szerint a gimnáziumi érettségi vizsga letételét követően a későbbi elkövető és édesany-

²⁴⁶ Az adatok az elsőfokú bírósági ítéletről származnak.

<http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara> (2014. 03. 05.)

ja egy távoli országba utaztak, ahol a fiú *napokig nem mozdult ki a szállodai szobából*. Hazaérkezésük után édesanyja azt javasolta, hogy menjenek el szakorvoshoz. Ebbe az elkövető beleegyezett, és először *ideggyógyász szakfőorvost* keresett fel, akinek elmesélte, hogy nem sokkal azelőtt az orvostudományi egyetemre nyújtott be felvételi kérelmet, de a *kémia írásbeli vizsgája közben hirtelen remegni kezdett és rosszul lett*. Verejtékezett, szapora szívverése volt, melyet úgy fogalmazott meg, hogy mintegy előrevetítette magában az esetleges kudarcélményét. E „roham” miatt a teremből is ki kellett mennie, majd később kissé megnyugodva visszament és folytatta a feladatsor megoldását, de már nem tudta nyújtani a maximumot, annak ellenére, hogy ezt megelőzően a felkészítő tanáránál 92 %-os teljesítményű dolgozatot írt. E kezelőorvosnak arról is beszámolt, hogy korábban a gyermek ideggondozóba is járt pszichológusnál, ahol szorongása miatt mintegy másfél-kettő hónapig Zoloft terápiát kapott, amelynek hatására a szorongása megszűnt. A családjáról elmesélte, hogy *problémát jelent számára az édesapja huzamosabb távolléte, édesanyjával jól kijönnék*. Az orvos a vizsgálat során észlelte, hogy az elkövető feszült, ún. túlteljesítő típus, azonban értelmes és rendezett. Az orvos a fiúnak Stimuloton nevű *gyógyszert írt fel, mely a pánikreakciók megelőzésére szolgált*.

A későbbi elkövető a következő orvosi látogatás alkalmával arról számolt be, hogy kiegyensúlyozottnak érzi magát, pánikreakciója nem jelentkezett, a tanulás is sokkal jobban megy és jól alszik. Ezeket figyelembe véve megbeszéltek a kezelőorvossal, hogyan szedje tovább a Stimulotont.

A fiú ezt követően egy hónap múlva jelentkezett ismételt vizsgálatra, amelyen továbbra is arról számolt be, hogy jól érzi magát. A kezelőorvossal azt beszéltek meg, hogy még 40 napig szedi a gyógyszert, majd fokozatosan csökkentheti, végül elhagyhatja azt. A következő alkalommal elmesélte az orvosnak, hogy *felvették egy egyetemi szakra, de nem oda, ahova szeretett volna bekerülni. Az eredeti tervét azonban nem adja fel*. Ekkor beszélt arról is, hogy mintegy két-három hónapja úgy érzi, az emberek egy része nem jól viszonyul hozzá, nem kedvesek vele: sem igazi barátja, sem barátnője nincs. Az orvos azt tanácsolta az elkövetőnek, hogy próbáljon meg változtatni a szemléletén, és ne akarjon mindenáron megfelelni mások elvárásainak. A *pánikreakciók időközben megszűntek*, ezért az orvos további gyógyszeres kezelést nem javasolt.

Az elkövető fél évvel később jelent meg utoljára ennél az orvosnál, akinek beszámolt hangulatváltozásairól: a reggeli optimista állapotból mindig lehangolttá válik a nap folyamán, és az esti órákban magányosnak érzi magát. Szorongásról és a kudarcoktól való félelemről is beszámolt. Az orvos ekkor pszichológiai tesztvizsgálatokat vett fel a fiúval, de kóros értéket egyik vizsgálat során sem talált sem a depresszió-, sem a szorongás-skálán. Az elkövető azt is felvetette, hogy ismételten szeretné szedni a Zoloft nevű gyógyszert, de a kezelőorvos ezt nem javasolta, hanem azt tanácsolta helyette, hogy forduljon pszichológushoz vagy pszichiáterhez.

A fiú pár hónappal később, nyáron kereste fel következő és végső kezelőorvosát, egy neurológus, pszichiáter, addiktológus és pszichoterapeuta szakorvost, akinek elmondta, hogy feszültnek, idegesnek érzi magát és rossz a hangulata. Hajhullásra is panaszkodott, amelyet lelki eredetűnek tartott. Úgy érezte, hogy tanulmányait nem tudja megfelelő szinten folytatni dekoncentráltasága miatt. A szüleitől elmondta, hogy édesapjával nem jó a kapcsolata és ez nyomasztja. A pszichiáter ekkor enyhe depressziós epizódot diagnosztizált az elkövetőnél. A fiú személyiségstruktúráját rigidnek találta, kényszeres vonásokkal, önértékelési nehézségekkel, a környezettel szembeni bizalmatlansággal, enyhe szenzitivitással jellemezte. Kognitív tulajdonságait rendben találta, gondolkodása alakilag ép volt, kóros tartalom nem került a felszínre, intellektusát és memóriáját épnek ítélte. Öngyilkossági késztetéseknek nem látta jelét. Az orvos az enyhe depressziós tünettan miatt antidepresszívumot, Sertralint állított be emelkedő dózisban a támogató pszichoterápia szükségességének hangsúlyozása mellett.

Az orvos úgy ítélte meg, hogy a kezelés hatására az elkövető hangulata javult, nyitottabbá vált, időszakos feszültsége és szorongása csökkent, a korábban panaszkodott koncentrációs nehézsége is enyhült. Pszichotikus tünetek, krízisjegyek nem voltak nála észlelhetők, a realitáskontrollja megtartott volt. Az elkövetőt kissé rejtőzködő attitűd mellett kellő terápiás együttműködés jellemezte.

A fiú az orvosnál csupán néhány alkalommal jelentkezett. A legutolsó alkalommal elvégzett vizsgálat során elmondta, hogy az eddig szedett gyógyszere sokat segített, azóta nyugodtabb, és továbbra is kérte azok felírását. Ekkor a pszichiáter megítélése szerint az elkövető tudata éber volt és tiszta,

felfogása ép. Szuicid intenciók nem kerültek felszínre, érzéksalódásra utaló tünetek nem voltak észlelhetők.

Az elkövető a következő évben is járt kezelésekre, de ekkor már az állami ellátórendszerbe, nem kívánta tovább folytatni a magánterápiát arra hivatkozva, hogy ott nem foglalkoztak vele megfelelően. Az állami lelki egészség-gondozóba azért járt, hogy továbbra is megkapja gyógyszerét. Itt enyhe depressziós epizódot és egyéb kevert szorongásos zavart diagnosztizáltak nála. A korábban előírt Sertralint szedte továbbra is.

Az elkövetés évében is folytatta a kezeléseket, továbbra is az enyhe depressziós epizód és egyéb kevert szorongásos zavar diagnózist tartották fenn az orvosok. Az ebben az évben elvégzett vizsgálatok során sem merült fel érzéksalódásra utaló tünet, illetve az affektivitásban kóros eltérés. Az elkövető indulatszabályozása is megtartott volt.

Az édesanya beszámolója szerint a kezelések ellenére az elkövetés évének nyarán előfordult, hogy a fiú letakarta a lakásban lévő klímaberendezést arra hivatkozva, hogy onnan figyelik, és édesanyjának beszámolt arról, hogy hallotta a szomszédokat, amint róla beszélnek, és azt állítják, hogy ő veri az anyját. Az anya emiatt az egyik szomszédot kérdőre is vonta, aki tagadta a vádakát.

Az elkövető még a tette előtt 6 nappal is megjelent az egészséggondozó intézményben, és a vizsgálaton újra felírták számára a Sertralín tablettát. Panaszt nem említett, fenntartó gyógyszer mellett egyensúlyban érezte magát. A vizsgáló pszichiáter az elkövető magatartását konvencionálisnak, rendezettnek látta, s mivel a szakgondozó nővel adaptációs és életvezetést segítő beszélgetés is történt, az addigi terápia folytatását javasolták. Az elkövető, illetve édesanyja a felírt gyógyszereket rendszeresen kiváltották, utoljára egy nappal az cselekmény előtt vették meg az újabb adagot a gyógyszerteráiban, amelyet azonban az elkövető már nem vett be.

A fiút cselekményét követően is számos vizsgálatnak vetették alá. *Az ámokfutás napján elvégzett igazságügyi pszichiátriai vizsgálat (1. számú vizsgálat) alapján a szakértők megalapozott szakvéleményt még nem tudtak előterjeszteni. Ők kóros elmeállapot fennállását valószínűsítették.²⁴⁷ Úgy gondolták, hogy*

²⁴⁷ A kóros elmeállapot szabályozásának változásairól bővebben lásd: Kóhalmi László: A kóros elmeállapot és a beszámítási képesség büntetőjogi szabályozása. Büntetőjogi Szemle

az észlelt kép alapján affektív pszichózis vagy a szizofrénia spektrum parano-id típusa egyaránt szóba jöhet. Azonban jelezték, hogy a vádlott elmeállapotának tisztázásához és a végleges szakvélemény készítéséhez elengedhetetlenek tartják a fiú IMEI-ben történő megfigyelését. E vizsgálat eredménye a jelzett bizonytalanságok ellenére *kapaszkodót jelentett a védelem számára*, és a védő által a későbbiekben felkért szakértők is nagyban támaszkodtak erre a véleményre.

*A bíróság által felkért szakértői csoport eltérő álláspontra jutott, mint az első vizsgálók. Ők is végeztek saját vizsgálatot (2. számú vizsgálat), illetve az IMEI-ben történt megfigyelésből nyert információkra is támaszkodtak. Szerintük a rendelkezésre álló adatok és eredmények nem támasztották alá azt a feltevést, hogy a cselekmény elkövetésekor az elkövető pszichózisban lett volna. A vádlott személyiségzavara a kóros elmeállapot szintjét ugyan elérte, de ez csupán enyhe fokban korlátozta cselekménye következményeinek felismerésében, illetve abban, hogy e felismerésnek megfelelően cselekedjék. A vádlott a terhére rótt cselekmények vonatkozásában a felelősséget enyhítő körülményeket hangsúlyozta, megbánást nem mutatott. Személyiségénél fogva nem tudták kizárni annak a lehetőségét, hogy esetleg újabb erőszakos cselekményt követ el.*²⁴⁸

A védő által felkért szakértők csupán az iratokat tanulmányozták (3. számú vizsgálat), és ez alapján azt a véleményt fogalmazták meg, hogy a fiú beszámítási képessége a cselekmény idején súlyos fokban korlátozott volt feltételezhető pszichotikus állapota miatt, amelyet gyógyszere mellékhatása vagy megvonása okozott, és amelynek következtében rövid időre elvesztette kapcsolát a realitással.

A két szakértői csoport véleménye közötti ellentmondásról végül egy *negyedik szakértő-páros bevonásával* és szakvéleményük meghallgatásával döntött a bíróság. Ez az utolsó (4. számú) vizsgálat *a második szakértői véle-*

2012/3. című tanulmányát, illetve A büntetőjog alapproblémái. PTE-ÁJK Gazdasági Büntetőjog Kutatóintézet, Pécs, 2012 című monográfiáját, továbbá Balogh Ágnes: Az egészség védelme a büntetőjogban című doktori értekezésének Kóros elmeállapot c. fejezetét. <http://ebookbrowse.net/balogh-agnes-phd-ertekezés-pdf-d57873491> (2014. 03. 17.)

²⁴⁸ Többek között ezért volt indokolt az elkövető előzetes letartóztatásban tartása. E kérdés bővebb kifejtéséhez lásd: Herke Csongor: Az előzetes letartóztatás elrendelése a terhelt várható magatartása alapján. Jogtudományi Közlöny 2002/1. című tanulmányát.

ményt támasztotta alá. Ezt követően a bíróság e szakértőket megidézte, és így ütköztethették álláspontjukat a védelem által felkért szakértőkkel.

A bíróság a véleményeket és a tárgyaláson elhangzottakat is figyelembe véve úgy ítélte meg, hogy az *elkövető személyiségzavarban szenvedett, ez azonban csupán enyhe fokban korlátozta beszámítási képességét.*

Az elsőfokú bíróság az elkövető mentális állapotának tisztázása után, amely a tárgyalássorozat egyik fő feladatát jelentette, az ügy minden egyéb körülményét mérlegelve a tényállás alapján végül a következő ítéletet hozta:

„A vádlott elkövette az 1 rendbeli a Btk. 166. § (1) bekezdésében meghatározott és a (2) bekezdés a./ és f./ pontjai szerint minősülő (előre kitervelten, több emberen elkövetett) emberölés büntettének a Btk. 16. §-a szerinti kísérletét, valamint 2 rendbeli a Btk. 170. § (1) bekezdésében meghatározott és a (4) bekezdés szerint minősülő (maradandó fogyatékossgot okozó) testi sértés büntettét. Ezért a bíróság a vádlottat halmazati büntetésül életfogytig tartó fegyházbüntetésre²⁴⁹ és mellékbüntetésül 10 (tíz) év közügyektől eltiltásra ítéli. A feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját 30 (harminc) évben határozza meg.”²⁵⁰

A másodfokú bíróság az elkövető mentális állapotát érintő kérdésekben egyetértett az elsőfokú bírósággal. Egyéb kérdésekben az elsőfokú ítéletet a következőképpen változtatta meg:

„A másodfokú bíróság az emberölés büntettének kísérlete és más bűncselekmény miatt indult büntetőügyben az elsőfokú bíróság ítéletét akként változtatja meg, hogy a vádlott által elkövetett cselekményt egységesen emberölés büntette kísérletének (Btk. 166. § (1) bekezdés és (2) bekezdés a) és f) pont) minősíti. Mellőzi a büntetés halmazati jellegére történő utalást. Egyebekben az elsőfokú bíróság ítéletét helybenhagyja.”²⁵¹

²⁴⁹ Az életfogytig tartó szabadságvesztés új büntető törvényünkben elfoglalt helyéről részletes elemzést ad Tóth Mihály: Az új büntető törvénykönyv szankciórendszere című tanulmányában, amely az Ügyvédek Lapja 2012/6. számában jelent meg. Az új büntető törvénykönyv és a felelősség kérdésköréről lásd bővebben Mészáros Ádám: Észrevételek az új büntető törvénykönyv egyes felelősségtani rendelkezéseihez. Belügyi Szemle 2013/3. című tanulmányát.

²⁵⁰ Elsőfokú Ítélet <http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara> (2014. 03. 05.)

²⁵¹ Másodfokú Bírósági Ítélet <http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara> (2014. 03. 06.)

A bírósági iratanyagokból és felvételekből nyert adatok az elkövető életéről és tünettanáról (amelyek csupán vázlatos bemutatására nyílt lehetőségem az adatvédelmi előírások miatt) a fiú személyiségdinamikájáról óvatos következtetések levonására adnak lehetőséget, hangsúlyozva, hogy ez korántsem tekinthető teljes fejlődési ívnek, csupán a meglévő adatokból felrajzolható személyiségrajz egy lehetséges verziójának.

A megismert információk alapján olyan fiú képe bontakozik ki előttünk, aki csak saját nézőpontjából képes látni a világot. *Egocentrizmusának* köszönhetően mindent abból a szemszögből közelít meg, hogy rá milyen hatást gyakorol, minden figyelme és energiája maga felé fordul. (Ezt bizonyítja például az elkövető egyik kijelentése a tárgyaláson, amelyben nehezményezi, hogy az emberek nagyon negatívan állnak a fegyvertartás kérdéséhez. E megjegyzése során figyelmen kívül hagyja, hogy pont azért félnek az emberek a fegyverektől, mert olyan esetek történnek, mint az az ámokfutás, amelyet ő követett el.)

A helyzet tragikuma, hogy míg ő egyfolytában magára figyel, illetve azt gondolja, hogy minden külvilági történés róla szól (róla beszélnek stb.), valójában senki nem figyel rá, pontosabban *senki nem figyel úgy, ahogyan ő szeretné.*

E kielégítetlen vágy gyökereit valószínűleg a *preverbális korban* találjuk, amikor valamilyen oknál fogva, talán párkapcsolati gondok, depresszió vagy egyéb állapot miatt (ezt a rendelkezésre álló információkból megfejtani nem lehet egyértelműen) az anya érzelmileg nehezen volt elérhető a gyermeke számára, ezért az anya-gyermek összehangolódás, az *emocionális kötődés kialakulása zavart szenvedett.* Az anyában akadályba ütközött a gyermekben zajló folyamatok visszatükrözésének ösztönös vágya, amelynek következményeként a fiú azt élhette meg, hogy nem figyelnek rá eléggé, nem értik, ami benne történik. A gyermek a keletkező szorongásait és indulatait ideális esetben a csillapító anyai tükörképen keresztül láthatja meg, ezáltal megértve és elfogadva önmagát. Elképzelhető, hogy az elkövetőnél ez nem történt meg, ezért *nem volt lehetősége az indulatok biztonságos kiélésére,* és azok elfojtásra kerültek, szabadon lebegő szorongást hagyva a felszínen.

Ehhez járult hozzá az *apa fizikai és emocionális távolsága*, amely megakadályozta az *ödipális konfliktus sikeres megoldását*, az apai mintával való *egészséges azonosulást*, mivel a gyermekben megfogalmazódott vágy az apa eltüntetésére találkozott a szülő valódi távozásával (munkája hónapokra külföldre szólította), amely a fiúban azt az irreális érzést kelthette, hogy ez az ő vágyai miatt történt. Ezen érzések reparációja az apa hazatérései idején sem történhetett meg a férfi érzelmi elérhetetlensége, illetve kiszámíthatatlansága miatt (amelynek okairól szintén csak töredékes információk állnak rendelkezésre – esetleges depresszió, személyiségzavar, alkohol-abúzus. Akármi is állt a háttérben, a fiú szubjektív élménye az érzelmi odafordulás hiánya volt).

Az elkövető megpróbálta kielégítetlen *kötődési igényét az anyai nagyszülők felé* fordulva kiélni, amely részben sikerült is, bár a nagymama és unoka kapcsolatában mindkét oldalról *túlzott idealizálás* fedezhető fel (ez a levezetésükből derül ki). Az anyai nagyapáról annyit tudunk, hogy nagyon sokat beszélgetett a gyermekkel kicsi korában. E nagyszülőkhöz kapcsolódik a fiú által nagyon szeretett *kutya* is (a nagyszülők szőlőjében lakik), akinek fontosságát és az állatok szeretetét az elkövető szinte minden beszélgetésben megemlíti.

A biztonságérzés hiányát fokozhatta a *család élethely váltása* is az elkövető harmadik életévében, amikor egy szomszédos országból áttelepültek hazánkba. Ez egyben az apai rokonokkal, így a fiúra sokszor vigyázó apai nagymamával való szorosabb kapcsolat megszakadását is jelentette.

A vázolt körülményeknek köszönhetően az elkövető egész élete a *hiányélmény* köré szerveződött, amelyből fakadó szorongásait és indulatait nagy erőfeszítéssel próbálta a felszín alatt tartani. *Gyermekkorában* több komoly *szomatikus betegség* esett át, azonban ezeket a környezete nem kötötte össze lelkiállapotával (asztma, tüdőgyulladás, csillapíthatatlan magas láz kimutatható testi ok nélkül). A serdülőkori természetes krízis állapotában jelentkeztek először olyan tünetei, amelyeket már a külvilág is lelki eredetűnek vélt, ekkor ugyanis szorongásait *kényszeres tünetekkel* (állandó kéz- és hajmosással, naponta többszöri alsóneműváltással stb.) kezdte oldani. Ezek soha nem szűntek meg teljesen, csak némiképpen enyhültek a kezelések hatására, ekkor ugyanis a fiú bekerült a gyermek ideggondozóba. Sajnos a pszichoterápia rövid ideig tartott, és a fiú feszültségeit hosszú távon nem tudta oldani. Mivel egyre merevebbé váló működésmódja, amellyel indulata-

inak szabályozására kísérletet tett, minden pszichés energiáját felemésztette, nem maradt kapacitása arra, hogy mások felé is forduljon és empatikus legyen. A *kortárs és intim kapcsolatoktól való elzárkózás* ugyanakkor biztonságos is volt a számára, mivel minden kapcsolatteremtési helyzet az újabb kudarc lehetőségét hordozta magában, amely a korai kapcsolati minta ismétlődése által nehezen elviselhető veszteségélményt ébresztett volna újjá benne. Ehelyett a tanulás felé fordult, amely több szempontból is megfelelt személyiségdinamikájának. A *teljesítmény* mentén érezte magát értékelhetőnek. A továbbtanulásért való állhatatos küzdelemben (több évi sikertelen felvételi után sem adta fel az orvosi egyetemre való jelentkezési szándékot) *egyszerre volt jelen a szülői elismerés megszerzésének vágya és az apával szembeni lázadás*, aki többször kijelentette, hogy ő többre tartaná, ha tanulás helyett inkább elmenne végre dolgozni. Az orvosi karra való bekerüléshez az előbbieken túl a *saját maga megértésének és gyógyításának fantáziája* is kötődött, mivel a gimnázium vége óta jelentkező húgyúti szűkülete, amelynek pszichoszomatikus gyökerei nem kizárhatóak, állandó feszültségforrást jelentett életében. Tünetei teljes kibomlásának egyik oka lehetett, hogy a tanulás területén sem érte el a várt sikereket, illetve több év után is csupán megközelítenie sikerült eredeti szándékát (az általános orvosi szakra végül nem vették fel, csupán a kar egy másik szakára).

Bár újra hangsúlyozom, hogy a meglévő adatok alapján csupán töredékes kép kialakítására van lehetőség, a tünettan alapján kijelenthető (ebben a szakértők is egyetértettek), hogy a fiú személyiségpatológiája az egyetemi év kezdetére, de feltehetőleg már korábban is *személyiségzavarban* teljesedett ki. A személyiségzavarban szenvedő személy merev vonásai miatt változásra és a situációkhoz való rugalmas alkalmazkodásra képtelen, ezért „egész életében ugyanazt az élmény- és viselkedésmintát ismétli”.²⁵² Emiatt emberi kapcsolataiban sorozatos kudarcra van ítélve, amely diszkomfort érzetet okoz a számára. Viselkedése miatt ő maga is, de még inkább a környezete szenved, bár sokszor a körülötte élők sem ismerik fel, hogy nem pusztán „rossz természetéről” van szó, a személynek pedig szinte mindig *hiányzik a betegségbe-*

²⁵² Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2002. 155. o.

látása, mert tüneteit személyiségvonásként és nem tőle idegen szimptomaként éli meg.

A személyiségzavaroknak több típusa van, ezek keverten is megjelenhetnek. Az elkövetőnél a *paranoid jegyek* voltak túlsúlyban. A paranoid személy *gyanakvó, bizalmatlan*, mindenkiről azt feltételezi, hogy őt akarja bántani, emiatt állandó feszültségben él, képtelen magát elengedni, felszabadultan viselkedni. Kerüli az elköteleződést, a mély baráti vagy intim kapcsolatokat (bár viselkedése miatt a környezetében élőkben sem alakul ki erre készítés). *Távolságtartó, érzelmileg tompa, színtelen*. Bár másokkal kritikus és ítélkező, ő maga rendkívül *sértődékeny és bosszúálló*. Gyanakvása miatt minden apró jelet magára vonatkoztat, ezért viccelődni nem lehet vele, mert attól fél, hogy a humor ellene szól, a másik mosolyát gúnynak éli meg. Pszichodinamikai szempontból az első életévben különösen fontos feltétlen szeretet megtapasztalásának hiánya állhat mögötte, amely alapján a gyermekben kialakul a világgal szembeni bizalmatlanság. Genetikai okok is állhatnak a háttérben, a zavar öröklékenységet mutat.²⁵³

A paranoid zavarok jellemző háritási módja a *projekció*, amely a *személyben lévő indulatok külvilágra vetítését és ezáltal kívülről jövő fenyegetésként való megélését* jelenti. Az elkövetőnél is ezt látjuk. Személyiségzavara együtt járt percepciójának torzulásával, *kóros vonatkoztatásos zavar* kialakulásával. Ezt élte meg hanghallások formájában, amelyeket tévesen hallucinációknak tartott. Valójában *nem érzékcsalódásai* voltak (amely valótlan hangok, képek stb. érzékelését jelenti), hanem a létező külső zajokat, hangokat értelmezte kórosan. A *hangok* tehát *fizikailag valóságosak voltak, azok tartalma viszont nem*. Ezzel magyarázható az az ellentmondás, hogy a pszichológiai tesztek nem találtak a fiúnál hallucinációra utaló jelet, ő mégis úgy érezte, hogy amit hall, az nem feltétlenül valós élmény. Ez sokat foglalkoztatta, ettől tette függővé, hogy – leegyszerűsítve – magát sorolja elmebeteg kategóriába, vagy a világot tekintse gonosznak. Jellemző, hogy a fiú *pszichiáterhez elsősorban teljesítménykudarcai és elhatalmasodó depressziós jegyei miatt* fordult, hanghallásainak említése nem volt hangsúlyos (bár ő ennek ellenkezőjét állítja, de a pszichiáttere által készített jegyzetekben a hanghallásokról szóló panaszok nem található nyomát). Jellemző a személyiségzavaros emberekre, hogy

²⁵³ Grád András (2002): Uo. 160-162. o.

szakemberhez leginkább csak valamilyen testi betegség vagy járulékos mentális zavar (pl. depresszió, mint az elkövető esetében is) miatt fordulnak,²⁵⁴ mivel *alapvető személyiségproblémájukat nem tartják rendellenesnek, rossz közérzetükért, szenvedéseikért mindig tőlük független körülményeket hibáztatnak*. Ilyen szempontból nézve tehát mindegy volt a fiú számára, hogy elmebetegnek „hitte magát” vagy a világot hibáztatta, mert mindkettőt úgy élte meg, mint olyan körülményt, amelyről nem tehet. Ezért láthatjuk azt az ámokfutás után tett kijelentéseiben, hogy *időről-időre megváltoztatta tettének magyarázatát*: azt hol a többi fiú gúnyolódásával (főleg az első beszélgetésekben), hol hallucinációkkal indokolta (amelyeket néha az alapbetegségének, máskor gyógyszerelvonásának tulajdonított – ez utóbbi magyarázatot főleg a védelem által felkért szakértői vélemények elhangzása után hangoztatta). A kétféle magyarázatot, amelyeknek a lényege az, hogy a fiút felmentés a felelősség alól, és sajnálatot ébresszenek iránta, manipulatív módon alkalmazta az adott helyzet kívánalmainak megfelelően.

Tettével kapcsolatban a *bűntudat hiánya* figyelhető meg, amely illeszkedik személyiségképebe. Amikor a bűncselekményre terelődött a szó, *verbálisan ugyan megbánást tanúsított* (bár ez sem történt meg minden esetben), ezt azonban *érzelmi átélés nélkül* tette, és azonnal *áthárította a felelősséget* a külső körülményekre (pl. hivatkozott gyógyszerelvonásra, „hallucinációkra”, a többiek bántó viselkedésére, illetve arra, hogy nem volt jó a pszichiátere). Más esetekben *bagatellizálta* a helyzetet (pl. azt hangsúlyozta, hogy a halott személyen kívül mindenki teljes értékű életet lesz képes élni az áldozatok közül). A tette után négy évvel készült interjúban arra a kérdésre, hogy „Meg tud bocsátani önmagának?”, a válasza a következő: „Valamilyen szempontból igen, valamilyen szempontból nem. Igen, azért, mert a gyógyszer szedését nem önkényesen hagytam abba, hanem hiánycikk volt. Nem, mert amikor nem állt be az állapotomban javulás a gyógyszerzedéstől, ott kellett volna hagynom a kezelőorvost, és elmenni egy olyanhoz, aki komolyabban vett volna.”²⁵⁵ Tehát szerinte a tragédiát a rá nem figyelő pszichiáter által felírt, neki javulást nem hozó gyógyszer hiánya okozta.

²⁵⁴ Grád András: Uo. 158. o.

²⁵⁵ P. Gál Judit: Halálosztók. Babusz, Budapest 2013. 69-70. o.

Büntudatot a környezetében próbált kelteni: anyjában azzal, hogy az miért nem vette komolyan a hallucinációit, apját azért okolta, hogy nem foglalkozott vele eleget, csak anyagilag támogatta, de közben állandóan elégedetlen volt vele, a kezelőorvosaiban azzal (bár ő maga szinte minden kezelésből „kiugrott”), hogy állapotán nem tudtak segíteni, mert nem érdekelte őket, hogy mi van vele és így tovább. A szomorú az, hogy problémáinak mélyén feltehetőleg valóban az a korai, majd sokszor ismételt élmény áll, hogy igyekezete ellenére nem „hallották” meg, amit közölni akart (milyen érdekes, hogy hanghallásai során ő is mást hallott, mint amit mások mondtak). Ez a kommunikációs krízis oka és következménye is volt annak, hogy feszültségeinek nem talált levezetést, amelyek ezért robbanásszerűen törtek ki belőle.

A tett előre eltervezettségéről annyi mondható, hogy pszichológiai szempontból ezeket a bűncselekményeket mindig erőteljes fantáziatevékenység előzi meg. Ezekben a fantáziákban az elkövető kiszínezi magában az indulatok kiélését és a sok szubjektíve elszenvedett sérelem, kiközösítés megboszulását. Az elkövető által a tett előtti éjszaka nézegetett internetes oldalak arra utalnak, hogy e fantáziák nála is megjelentek (főleg fegyverekről és ámokfutásokról szóló írások olvasása és közben haragról, indulatokról szóló zenék hallgatása). E fantáziáknak és a későbbiekben a tettnek is fontos eleme volt a *férfiasság* bizonyítása az éretlen szexualitás talaján kialakuló identitásbizonytalanság megszüntetésének vágyából fakadóan. Ennek szimbolikus kifejezése a lőfegyver használata, amely az egyik legmaszkulinabb elkövetési eszköz.

A fantáziák eluralkodását segíti elő a *szituatív és dinamikus beszűkülés*. Ez a folyamat az elkövető életében is megfigyelhető volt: nem járt sehova, egyre jobban eluralkodtak gondolataiban a negatív asszociációk, emberi kapcsolatai teljes mértékben beszűkültek, azokat leértékelte. Merev magatartássémáival és éretlen hárításával egyre kevésbé tudta kezelni feszültségeit.

A negatív folyamathoz hozzájárulhatott, hogy az orvosi *karra való bekerüléstől várt „megváltás”* (még ha a bekerülés nem is a vágyott általános orvosi szakra történt) *nem következett be*, mivel a fiú problémáinak csak külsődleges okát jelentette a felvételik sikertelensége, boldogtalanságának valódi kiindulópontja saját maga volt. A fiú személyiségzavara mellett ugyanis már a gimnázium vége óta *depressziós jelek* mutatkoztak. Erre az érettségi után felkeresett pszichiátertől *gyógyszert is kapott*, amelyet egészen tettéig szedett

is, azonban a közben megkezdett pszichoterápia megszakadása miatt, amely elsősorban a fiú személyiségzavarából adódó terápiaerezisztencia miatt történhetett, *valódi gyógyulás nem következett be*. A fiút a tünetei alapján feltehetőleg a *depresszió introjektív típusába* lehet sorolni, amelyre a versengés, a tanulásban mutatott erős teljesítménykényszer, az intim kapcsolatok másodlagos szintre helyezése, az intellektualizáció és racionalizáció jellemző.²⁵⁶ A depresszió kialakulásában szintén szerepet játszanak *korai tapasztalatok* és későbbi *negatív életesemények*. Nem önmagában az események nagysága számít, hanem annak szubjektív megélése, az egyén által tulajdonított jelentés. Megfigyelték, hogy nagy valószínűséggel azok a stresszorok indítanak el depresszív epizódot, amelyek összefüggésben állnak azzal a területtel, amely alapján a személy leginkább meghatározza önmagát.²⁵⁷ Az elkövető esetében *az önértékelés fő forrása a tanulási teljesítmény volt, ezért az ebben átélt kudarok voltak igazán meghatározóak*.

Az átokfutások dinamikájának része a *leaking*, azaz a *kiszivárogtatás jelensége* is, amely jelen esetben is megfigyelhető. Ennek tekinthető a csoporttársak előtt tett kijelentés, hogy *„a golyó mindenkin fog”* (bár az elkövető ezt vitatta, a bíróság bizonyítottan látta az elhangzását), illetve a tett előtti délután zajlott MSN-beszélgetés, amelynek során a fiú azt állította internetes ismerősének, hogy agydaganata van, és meg fog halni. (*„Mielőtt felfordulok küldök sms-t, habár te is leszarsz, senki nem sirat meg, így nincs mit vesztenem és ez jó. Most nem akarom sajnálatni magam.”*) Szintén szándékai indirekt jelzésének tekinthető az anyjával a tett előtti este folytatott beszélgetés, amelyben jelezte, hogy *nem bírja már elviselni a kiközösítést, és lemondta a tervezett iskolai utat egy külföldi városba*. A tett előtti éjszaka törölte a kö-

²⁵⁶ Blatt vizsgálatai alapján a depresszió mögött kétféle pszichodinamika húzódhat, és ez alapján megkülönbözteti az anaklitikus és az introjektív típust. Idézi: Blatt, Sidney J.: Contributions of psychoanalysis to the understanding and treatment of depression. Journal of depression. Journal of American Psychoanalytic Association 46. 1998. Idézi: Gabbard, Glenn O.: A pszichodinamikus pszichiátria tankönyve. Lélekben Otthon Kiadó 2008. 215. o.

²⁵⁷ Hammen C. L.: Stress and the course of unipolar and bipolar disorders. In: Does Stress Cause Psychiatric Illness? (Szerk: Mazure, C. M.) Washington DC, American Psychiatric Press 1995. Idézi: Gabbard, Glenn O.: A pszichodinamikus pszichiátria tankönyve. Lélekben Otthon Kiadó 2008. 210. o.

zösségi adatlapjáról fényképeit, ismerőseit és adatait, tehát *törölte magát* az oldalról.

E jelzések jellege és a kapott reakciók jól mutatják azt a *kommunikációs zavart*, amely az elkövető és a külvilág között fennállt. És itt tulajdonképpen visszajutunk a kiindulópontunkhoz, hogy a fiú egész életében azért küzdött, hogy meghallják, amit mondani akar, de a mód, ahogyan ezt tette, újra és újra előhívta azt az elégtelen reakciót, amelyet kora gyermekkorban megtapasztalt. Személyes élettörténete és biológiai predispozíciói talaján kibontakozó személyiségpatológiája következtében agressziója konstruktív kezelésére képtelenné vált, és *felgyülemlett indulatai végül acting out formájában „robbantak ki” pusztító erővel.*

VI.3.4. Az elkövető fegyverhez jutásának körülményei

Az elkövető bűncselekménye hatalmas rémületet váltott ki az egész társadalomban, ezért többek között a rendvédelmi szervek is önvizsgálatot tartottak annak megállapítására, hogy a fegyvertartás szabályozásának anomáliái milyen mértékben okolhatók a történekeért, illetve mennyire tekinthető szigorúnak a magyar példa európai összehasonlításban. Az Országos Rendőr-főkapitányság rendészeti osztályvezetőjének nyilatkozatát a tragédia másnapján közölte az MTI²⁵⁸. A nyilatkozat alapján Magyarországon akkori adatok szerint összesen 245 000 különböző fegyvert közel 110 ezer ember birtokolt. Ez alig több, mint a magyar népesség egy százaléka, azaz minden 40. emberre jut egy bejegyzett fegyver.

Az egyetemi lövöldözés elkövetője egy cseh gyártmányú, CZ²⁵⁹ 85B típusú, 9 mm-es félautomata pisztolyt használt, amelyet sportlövészeti célra vásárolt. A fegyverről érdemes tudni,²⁶⁰ hogy családját (CZ 75) a hetvenes évek közepén a keleti blokk fegyvercsodájának kiáltották ki, és a világ számos pontján igyekeztek utánozni. Szinte mindenre alkalmas: szolgálati, katonai,

²⁵⁸ Lövöldözés a Pécsi Tudományegyetemen - A fegyvertartás magyarországi szabályairól. 2009. 11. 27. <http://www.jogiforum.hu/hirek/22115> (2014. 03. 08.)

²⁵⁹ Ceska Zbrojovka <http://www.czub.cz/cz/Default.aspx> (2014. 03. 05.)

²⁶⁰ Vass Gábor: A cseh fegyvergyártás zászlóshajója - a CZ 75 fegyvercsalád. <http://www.kaliber.hu/cikkek/a-cseh-fegyvergyartas-zaszloshajoja.html> (2014. 03. 08.)

önvédelmi, sport- és szituációs lövészeti célra is használható. Az elkövető ezt a fegyvert – alapvetően – jogszerűen szerezte és tartotta, rendelkezett a szükséges engedélyekkel, alkalmasságot igazoló dokumentumokkal. Korábban – általános és átfogó jelleggel – már bemutattam a lőfegyverekre vonatkozó hatályos magyar joganyagot. Hogy világossá váljon, az elkövető milyen módon jutott saját CZ 85 B típusú félautomata fegyveréhez, érdemes áttekinteni az elkövetés idején hatályos szabályok szerint folytatott eljárást. A szabályozás némileg változott a szóban forgó ámokfutást követően: nem vált lényegesen szigorúbbá, azonban részletesebb szabályokat állapított meg az engedélyezésre vonatkozóan.

A fegyver jogszerű megszerzéséhez és tartásához a máig hatályos lőfegyverekről és lőszerokről szóló 2004. évi XXIV. törvény (a továbbiakban: Ftv.) a lövöldözés idején hatályban lévő 3. § (1) bekezdés c) pontja alapján a rendőrség által kiadott engedély kellett, mivel a félautomata lőfegyver az Ftv. melléklete szerinti „B” kategóriába tartozik. Az Ftv. 2. § 21. pontja alapján lőfegyvertartás a birtoklás, viselés és a tárolás. Az engedélyezés részletszabályait a fegyverekről és lőszerokről szóló 253/2004. (VIII. 31) Korm. rendelet (a továbbiakban: FR.) tartalmazza, amelynek a fegyver megszerzése idején hatályos 1. § (1) bekezdés 12. pontja alapján *lőfegyvertartási cél*nek önvédelem, munkavégzés, céllövészet, oktatás, sportlövészet, személy- és vagyonvédelem, vadászat tekinthető. A 14. pont szerint *sportlőfegyver*: az országos sportági szakszövetség versenyszabályzatában meghatározott, sportlövészeti célra használható lőfegyver. A FR. 3. § (1) bekezdése sorolta²⁶¹ fel a körülményeket, amelyek kizárják, hogy engedélyt kaphasson, aki: tizennyolcadik életévét nem töltötte be; cselekvőképességet kizáró vagy korlátozó gondnokság alatt áll; a felsorolt bűncselekmények elkövetésében bűnösnek találták, illetve azokkal alaposan gyanúsítható; vagy az engedélyezési eljárás során hamis adatot közöl, bármit elhallgat, bármilyen, az eljárással összefüggő kötelezettséget megszeg. A 21. § (2) bekezdése állapítja meg, hogy külső formájában automata szerkezetű lőfegyverre hasonlító félautomata lőfegyver csak sportlövészetre engedélyezhető. A 23. § (1) bekezdése alapján sportlövészetre legfeljebb három darab hosszú és kettő darab rövid lőfegyver, valamint ezekhez tartozó lőszer megszerzése és tartása *annak a sportolónak engedé-*

²⁶¹ A FR. 2010. január elsején hatályba lépő módosítása hatályon kívül helyezte a 3. §-t.

lyezhető, aki igazolt, az országos sportági szakszövetség által kiadott, érvényes versenyengedéllyel rendelkező minősített sportlövő és rendszeres sporttevékenysége alapján a saját tulajdonú lőfegyver tartását az országos sportági szakszövetség javasolja. A (3) bekezdés szerint pedig minősített sportlövő az, akinek az országos sportági szakszövetség által kiadott minősítése van. Az elkövető rendelkezett egy sportegyesület tagjaként a sportági szakszövetség által kiadott minősítéssel és javaslattal, amelyet a Magyar Sportlövők Szövetségének illetékes Megyei Főtitkára állított ki a számára. A FR. 26. § szerint lőfegyver megszerzésére és tartására vonatkozó engedély csak akkor adható, ha a kérelmező személy nem áll a 3. § (1) bekezdés szerinti kizáró rendelkezések hatálya alatt, egészségi alkalmasságát igazolja, a lőfegyver tartásához szükséges elméleti ismereteket és gyakorlati jártasságot igazoló eredményes vizsgát tesz, a lőfegyver biztonságos kezelésére és használatára képes, illetve a lőfegyver és lőszer tárolásának feltételeivel rendelkezik. Az előzőekben felsorolt vizsga szabályait a lőterekről, a lőfegyverek, lőszeres hatósági tárolásáról, a fegyvertartáshoz szükséges elméleti és jártassági követelményekről szóló 49/2004. (VIII. 31.) BM rendelet 10. és 11. §-a tartalmazza. Ezek alapján a vizsga – amelyet a megyei rendőr-főkapitányságon kell letenni – írásbeli és szóbeli elméleti részből, valamint lögyakorlatból áll. A vizsgakérdéseket a 4. sz. melléklet tartalmazza. A vizsga akkor sikeres, ha minden vizsgarész eredményes. Az elkövető a fenti vizsgát 2008 májusában tette le, még azelőtt, hogy a fenti fegyvert megvásárolta volna.

Amint az engedély kiadásának feltételei között is szerepel, szükséges az egészségi alkalmasság igazolása. Az elkövető az engedély kiadása iránti kérelem benyújtása előtt átesett egy egészségi alkalmassági vizsgálaton a kézilőfegyverek, lőszeres, gáz- és riasztófegyverek megszerzésének és tartásának egészségi alkalmassági feltételeiről és vizsgálatáról szóló 22/1991. (XI. 15.) NM rendeletben (a továbbiakban: ER.) foglaltaknak megfelelően. Az ER. 2. § (1) bekezdése szerint a lőfegyvert tartani szándékozó, illetve a lőfegyvertartási engedéllyel már rendelkező személyt az előzetes, illetőleg az időszakos és a soron kívüli alkalmassági vizsgálat alkalmával az alábbi két alkalmassági csoport valamelyikébe kell sorolni. Az a) pont szerint az I. alkalmassági csoportba azok tartoznak, akik munkakörükből eredően tartják a lőfegyvert, a b) pont alapján a II. alkalmassági csoportba azok tartoznak, akik sport, illetőleg önvédelmi célból tartják a lőfegyvert. Az ER. 4. § (1) bekezdése szerint

az egészségi alkalmassági vizsgálat az I. alkalmassági csoport esetében orvosi és pszichológiai, a *II. alkalmassági csoport esetében orvosi alkalmassági vizsgálatból áll*. A (2) bekezdésnek megfelelően az orvosi alkalmassági vizsgálatot a pszichológiai alkalmasság megállapítását megelőzően kell elvégezni. A pszichológiai alkalmassági vizsgálatot orvosi alkalmatlanság megállapítása esetén - a vizsgált személy ellenkező kérelmének hiányában - mellőzni kell. A (3) bekezdés alapján a pszichológiai alkalmassági vizsgálatra a vizsgálatra jelentkezőt az orvosi alkalmasságot vizsgáló szerv utalja be. *Pszichológiai vizsgálatra beutalható az a II. alkalmassági csoportba jelentkező személy is, akinél ilyen vizsgálat elvégzése az orvosi alkalmassági vizsgálat során indokoltnak tűnik*. Ilyen személy beutalása esetén a beutalón fel kell tüntetni a beutalás indokát is. (4) A pszichológiai alkalmasságot vizsgáló szerv a vizsgálat eredményéről a beutaló szervet írásban értesíti.

Az elkövető pszichológiai alkalmassága kétségbe vonható volt, mivel kamazkorától pszichés problémákkal küzdött, 2006-tól rendszeresen járt kezelésekre, gyógyszereket szedett, amelyek zömmel kedélyjavítók voltak. Az ER. 1. sz. mellékletének I. pontja sorolja fel a lőfegyver megszerzését és tartását külön mérlegelés nélkül *kizáró egészségi okokat*:

1. eszméletvesztéssel, illetve agyi oxigénhiánnyal járó kórkép (bel- és ideggyógyászat),
2. veleszületett vagy szerzett mentális károsodás,
3. alkoholizmus, narkománia,
4. személyiségzavarok,
5. elmebetegség bármely formája.

Az orvosi alkalmassági vizsgálatot (a 2. sz melléklet szerinti tartalommal) első fokon az ER. 8. § (1) bekezdése szerint I. alkalmassági csoport esetén az üzemorvos, II. alkalmassági csoport esetén a házi orvos – sportlövőok esetében sportorvos – végzi. A (2) bekezdés szerint a pszichológiai vizsgálatot az I. alkalmassági csoport esetében az OKK-OMFI által felkért szaklaboratóriumok, a II. alkalmassági csoport tekintetében első fokon klinikai szakpszichológus végzi. A pszichológiai vizsgálatokat 8 pontba szedve sorolja fel a 3. sz. melléklet. Az első a klinikai pszichológiai interjú, ezt követi hét tesztvizsgálati módszer. Az ER. 8/A. § (1) bekezdése alapján az I. alkalmassági csoport esetén szükséges elvégezni mind a 8 vizsgálatot, a II. alkalmassági csoport

esetében a háziorvos, mint vizsgálatot kérő dönt, hogy az interjú felvételét elegendőnek ítéli-e, vagy a további hét vizsgálat elvégzése is indokolt. Az orvosi és pszichológiai véleményekkel szemben egyaránt benyújtható felülvéleményezési kérelem.

Az Elkövető 2007-ben és 2008-ban is átesett – sportorvos által végzett – egészségi alkalmassági vizsgálaton,²⁶² azonban *egyik vizsgálat sem tárt fel olyan körülményt, amely kizárta volna az engedély megszerzését.* Az illetékes Megyei Sportorvosi Rendelőben elvégzett *második orvosi vizsgálatkor az elkövető tudatosan elhallgatta, hogy gyógyszereket szed, és mentális zavarral küzd.* A sportorvos a rendelkezésére álló adatok alapján kiállította az igazolást az egészségi alkalmasságról, és megállapította, hogy az elkövető versenyezhet sportlövőként. *Az egészségi alkalmasság pszichológiai feltételeinek megállapítására nem végeztek vizsgálatokat, amelynek oka az volt, hogy a sportorvos nem az ER., hanem a sportorvoslás szabályairól és a sportegészségügyi hálózatról szóló 215/2004. (VII. 13.) Korm. rendelet alapján járt el, és így fel sem merült a pszichológiai alkalmassági vizsgálat lehetősége.* A jelen esetben tehát az egészségi alkalmassági vizsgálat megszerzésének módjára vonatkozóan kettős szabályozás állt fent, ahol a sportorvos a sportlövői tevékenységre való alkalasságot nem kezelte kiemelt érzékenységgel, ahogyan ezt a háziorvos az ER. alapján tette volna, hanem számos más sportággal azonos módon, a páciens kórotréneti előzményeiről szóló adatokhoz való hozzáférés nélkül, a páciens állításaira alapozva állította ki az alkalmasságra vonatkozó diagnózist. A fentiek alapján tehát az állapítható meg, hogy az *elkövetőnek, mint sportegyesületi tagsági jogviszonnyal és minősítéssel rendelkező sportlövőnek, az egészségi alkalmassági vizsgálat során lehetősége volt megkerülni a háziorvosát, aki az elkövető labilis pszichés állapotára vonatkozó háttérismerekkel rendelkezett, és ezek alapján az elkövetőt vagy eleve alkalmatlannak nyilváníthatta, vagy pszichológiai alkalmassági vizsgálatra utalhatta volna.* Az eset hatására – a korábban leírtaknak megfelelően – a szabályozás módosult.

²⁶² Az adatok az elsőfokú bírósági ítéletből származnak.

<http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara> (2014. 03. 05.)

VI. A prevenció lehetőségei

„Úgy gondolom, hogy az emberi természet része, hogy tudni akarja az okokat, választ szeretne... Az emberek szeretnék eltávolítani maguktól a történeteket, mert azt akarják, hogy velük ne történhessen meg. Sem velük, sem azokkal, akiket ismernek. Ami történt, annyira hihetetlen, hogy az egyetlen módja az eltávolításának, annak, hogy jobban érezd magad, ha rájössz a „miért”-re, és kigondolod, hogy hogyan került el örökre ezt a „miért”-et. Csakhogy ez nem így működik. Ez a helyzet túl komplex volt... Nagyon jó lenne, ha azt mondhatnám, hogy van valami, amivel elkerülheted, hogy ez megtörténjen veled. Ha ezt és ezt és ezt teszed, akkor soha nem fog bekövetkezni, ne aggódj. De ezt nem mondhatom. Semmit nem tehetsz azért, hogy elkerülj egy ilyen helyzetet, és ez benne a félelmetes. Mert az én szüleim minden lehetséges dolgot megtettek, ami tőlük tellett, és még annál is többet. És mégis megtörtént...” (Kristen Kinkel, Kipland Kinkel nővérének szavai egy interjú során egy évvel Kip Kinkel ámokfutása után, amelynek során a fiú megölte mindkét szülőjét, az iskolájában két diákot és megsebesített további 25-öt.)²⁶³

„Dylan: Április 11. hétfő.

Eric: Még pontosan hét és egyharmad nap van vissza.

Dylan: Már több mint nyolc hónapja tervezzük ezt.

²⁶³ A szöveg angol eredetije így hangzik: „I think it is human nature to want to know why, and they want an answer. ... People want to be able to distance themselves, because they don't want it to be possible. They don't want it to be able to happen to them or anyone they know. It is so unbelievable, that the only way to distance yourself, the only way to make yourself feel better about it, is to find a why and figure out how that why can never happen to you. But it just doesn't work that way. This situation was much too complex. ... It would be really nice if I could say that there is something you can do to have this not happen to you. If you do this and this and this, this will never happen, don't worry. But I can't say that. There is nothing you can do to make this not happen to you, and that is the scary thing. Because my parents did absolutely everything and more in their power to make this not happen. And it did anyway. ...” Interjú Kristin Kinkellel, Kipland Kinkel nővérével.

<http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kinkel/kip/kristin.html> (2014. 03. 10.)

Eric: *Legalább.*

Dylan: *'Ó, bárcsak korábban elértük volna őket, vagy megtaláltuk volna ezt a videót.'*

Eric: *'Ha csak átkutattuk volna a szobájukat. Ha a megfelelő kérdéseket tettük volna fel.'* Az anyám mindig annyit gondoskodott rólam. Mindig hozott nekem édességet és Slim Jimet. Tényleg nagyon sajnálom az egészet.

Dylan: *Nekik köszönhetem a szaros életemet. Rajtam múlik, hogy mit hozok ki belőle.*

Eric: *(megvonja a vállát) A szüleim valószínűleg elkövettek néhány hibát, amelynek nem voltak tudatában.*

Dylan: *Az én szüleim megtanították, hogy független és önálló legyek. Ezt értékelem. [...]*

Eric: *(egyedül mondja a kamerába) Az én szüleim a legjobb kibaszott szülők, akiket ismerek. Az apám nagyszerű. Azt kívánom, bárcsak egy szaros szociopata lennék, akkor nem sajnálnék semmit. De sajnálom. Ez tönkre fogja őket tenni. Soha nem fogják tudni túltenni magukat rajta. (rövid szünet) Semmi nincs, amit tehetetek volna, hogy megakadályozzátok ezt. Senki nem tudott volna olyasmit tenni, ami ezt megakadályozza. Senki nem hibás ebben rajtam és Vodkán (Klebold saját választású beceneve – a ford.) kívül. Az akciónk egy két emberes háború mindenki más ellen. Jön a hétfő, és BUMM! Egy lövés és meghalok."*

(Eric Harris és Dylan Klebold beszélgetése egy saját maguk által készített videófelvételen kilenc nappal a columbine-i középiskolában elkövetett mérszálás előtt, melynek során megöltek 12 diákot, 1 tanárt, és megsebesítettek további 21 embert, mielőtt öngyilkosok lettek.)²⁶⁴

Vajon igaz az állítás, hogy sem a szülők, sem más nem tehetett volna semmit, hogy megakadályozza az ámokfutásokat? A rövid válasz: nem. Meggyőződésem, hogy bizonyos fázisokban lehetséges az ámokfutáshoz vezető folyamat megszakítása. Azonban két problémával szembe kell néznünk a megelőzés lehetőségeinek tárgyalásakor. Egyrészt tudatában kell lennünk, hogy *nehéz észrevenni, ha valaki arra az útra lépett, amelynek végpontja az ámokfutás.*

²⁶⁴ Eric és Dylan beszélgetése a Basement Tapes-en 1999. április 11-én. Idézi: Gaertner, Joachim (2010): i. m. 140-141. old.

Emellett tisztában kell lennünk azzal, hogy *nem lehet tökéletes preventív módszert kifejleszteni olyan jelenségre, amelynek nincs egyértelműen körülhatárolható oka*. A kockázati tényezők bonyolult hálójának minden szegmensét befolyásolni lehetetlen, ezért csupán az lehet a cél, hogy megpróbáljuk észlelni és átlátni a tőlünk telhető mértékben az ámokfutáshoz vezető utat (erről szólnak a megelőző fejezetek), és igyekezzünk ebbe beavatkozni a lehető legtöbb szakaszban.

Az ámokfutások megelőzésére azonban nem csupán azért kell törekednünk, hogy megakadályozzuk a következő vérontást. Látnunk kell, hogy *az a folyamat, amelynek extrém esetben az ámokfutás a végkifejlete, sok más veszélyt is magában hordoz*. Az ámokfutások csak a jéghegy csúcsát jelentik. Azt jelzik, hogy a modern társadalomban már az iskolában, a gyerekek körében is töménytelen agresszió van jelen, amelynek a családi környezet, a kultúra, a média, az iskolai közösség egyaránt forrásai lehetnek. Az agresszív indulatok felhalmozódása és levezetése sok formában ölthet testet, amelynek a legveszélyesebb változata az ámokfutás, de torkollhat öngyilkosságba, kóros szerhasználatba, a fiatalkori, majd a későbbiekben a felnőttkori bűnözés egyéb formáiba, amelyek végső soron mind az egyén és közösség viszonyának problémáit jelzik. Fontos, hogy lássuk, elsősorban nem a büntetőjog eszközeivel léphetünk fel az ilyen típusú problémákkal szemben.²⁶⁵ „A fiatalokúak kriminalitása elleni védekezésnek csupán végső eszköze, amidőn a bírónak már a büntető jogszabályokkal is összeütközésbe jött egyénnel kell foglalkoznia. A védekezés eszközeit inkább azokban a megelőző gyermekvédelmi intézkedésekben kell keresnünk, amelyek a fiatal egyének erkölcsi fejlődését veszélyeztető tényezők elhárítását és leküzdését célozzák”²⁶⁶ – írták már 1913-ban a szakértők, amely kijelentés napjainkban is megállja helyét.²⁶⁷

²⁶⁵ Megítélésem szerint ámokfutásoknál a jogi eszközök közül jelentős súllyal a fegyvertartásról szóló szabályozás bír, mivel hatékonysága esetén megakadályozható a potenciális elkövető fegyverhez jutása.

²⁶⁶ Az 1913. évi országgyűlési törvénycikkek (elsórangú szakfériak közreműködése mellett). Kiadja Ráth Mór, Budapest 1914. 69. o. Idézi: Csemáné Váradi Erika: A fiatalokúakra vonatkozó önálló büntető eljárási szabályok kialakulása Magyarországon. In: Bűnügyi mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére. (Szerk: Nagy Ferenc) Pólay Elemér Alapítvány, Szeged 2006. 387. o.

²⁶⁷ Ahogy Csemáné Váradi Erika is megállapítja, a gyerekeknél nincs jelentős visszatartó ereje a jogilag kilátásba helyezett büntetésnek, mivel döntéseiket elsősorban érzelmi

Hosszú távú megelőzés az oktatási intézményekben

Jelen fejezet célja az iskola szintjén megvalósítható prevenciók lehetőségeinek megfogalmazása. Az egyéb, beavatkozásra alkalmas területeken (pl. hírközlés, fegyvertartás jogi szabályozása) adódó változtatási lehetőségekről a megelőző fejezetekben esett szó.

Az iskolai prevenció kiemelt kezelését két tényező támasztja alá. Egyrészt a tudomány egyértelműen kimutatta, hogy *az iskola, mint korai szocializációs színtér rövid és hosszú távon is befolyásolja a fiatalok sorsának alakulását*,²⁶⁸ mivel legalább 10 évet és napi 6-8 órát töltenek a rendszerben (sőt ehhez tág értelemben hozzászámolhatjuk a bölcsődében, óvodában töltött időt is). Elementáris jelentősége van annak, hogy ebben a közegben a gyermek milyen érzelmi kapcsolatokat tud kialakítani, illetve milyen státuszt tölt be a csoportjában. A család mellett itt formálódik identitása, amely befolyásolja azt is, hogy kapcsolatba kerül-e a kriminalitással. Az iskolai szintű megelőzési formák előnyben részesítését emellett az indokolja, hogy *az iskolai áramokfutásokhoz vezető folyamatba ezen a szinten a legegyszerűbb beavatkozni*. Az iskolai rendszerben ideális esetben rendelkezésre állnak olyan segítő és nevelési eszközök, technikák, amelyek a gyermek stigmatizációja nélkül segítik elő problémáinak, identitásválságának megoldását. Emellett az iskola a társadalmi jelzőrendszer egyik leglényegesebb bástyája, hiszen a gyermek életének számtalan aspektusának tanúja, amely által lehetősége nyílik a gondok időben történő felfedezésére, kezelésére, kompetenciahiány esetén pedig továbbdelegálására. A másik oldalról nézve pedig *a negatív iskolai élmények, illetve a válsághelyzetekre felkészületlen oktatási intézmények jelentik az áramokfutások egyik legkomolyabb kockázati tényezőjét*, tehát a megelőzés fontos lépése e faktorok kiiktatása.

Az elsődleges prevenció, azaz a *hosszú távú megelőzés* megteremtése a legkívánatosabb. *Wielfried Schubart* és *Hanns Dietrich Dann* öt célkitűzést

alapon hozzák. Csemáné Váradiné Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés – tendenciák, elméletek, okok. In: Kriminológiai Közlemények 59. (Szerk: Domokos Andrea) Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest 2001. 64. o.

²⁶⁸ Kerezsi Klára – Kó József: A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága. In: Kriminológiai tanulmányok 45. (Szerk: Virág György) OKRI, Budapest 2008. 101-102. o.

fogalmaz meg, amelyek követése kimutatottan hatásos az iskolai erőszak megelőzésében.²⁶⁹

Az első a tanár–diák kapcsolatok minőségének fejlesztése. Ideális esetben a tanárok megértőek, nyitottak és érzelmileg is képesek a gyerekekhez kapcsolódni, egyszersmind konzekvens határokat és határozott fejlődési irányt mutatnak a diákoknak. Ezen elemek megléte teszi lehetővé, hogy a tanár–diák szerepek egyértelműen elhatárolódjanak, a kommunikáció pedig megfelelően rugalmas és őszinte legyen. Aligha kell hangsúlyozni, hogy nincs egyszerű dolga a pedagógusoknak a leírtak megvalósításában, főként ha olyan gyerekekkel kerülnek szembe, akik otthon érzelmi bizonytalanságban élnek, és az indulatoknak szinte csak destruktív levezetési módjait ismerik. Ilyenkor a tanári és szülői szerepek nem segítik, hanem hátráltatják egymást, ami a gyermek problémás viselkedésén fog meglátszani. Ezért mindig arra kell törekedni, hogy a szülők is értsék meg az említett koncepciót, és amilyen mértékben lehetséges, igyekezzenek együttműködni.

A második alapelv a szociális tanulás megteremtése. A szociális kompetenciák (kommunikációs készség, empátia, impulzuskontroll stb.) fejlesztése által a diákok könnyebben tudják aszertív módon kezelni a frusztrációjukat, a konfliktushelyzeteket, a negatív érzelmeket. Szintén fejleszthető a felelősségtudat, illetve a saját gyengeségek és erősségek elfogadása. Nagyon fontos lenne, hogy akár az órarendbe beillesztve foglalkozzanak ilyen szempontból a gyerekekkel erre a célja kifejlesztett tréningfeladatokkal.

A harmadik megvalósítandó cél egy közös alapérték- és normarendszer kialakítása az iskolán belül, amit minden szereplő elfogad. Ez megvalósulhat egyrészt azáltal, hogy a diákokat a diákönkormányzatokon keresztül bevonják a szabályok kialakításába és betartatásába, másrészt az órákon is megbeszélés tárgya lehet a határok és szabályok mibenléte, illetve a normaszegések kezelése. Ez az elképzelés általában akkor ütközik komolyabb akadályokba, ha ellentmondás van a gyermekek otthoni szocializációja és az iskola részéről

²⁶⁹ Dann, Hanns-Dietrich: Aggressionsprävention im sozialen Kontext Schule. In: Forschung über Gewalt an Schulen. (Szerk: Holtappels, Heinz Günter – Heitmeyer, Wilhelm – Melzer, Wolfgang – Tillmann, Klaus-Jürgen) 1997 Idézi: Metzsig, Werner – Schuster, Martin: Agresszió az iskolákban. Előfordulás, megelőzés és intervenció. In: Az agresszió világa. (Szerk: Hárdi István) Medicina Könyvkiadó, Budapest 2010. 321-324. o.

számonkért középosztálybeli értékek között.²⁷⁰ Ha az iskola rugalmatlanul kezeli a helyzetet, a diák egyre jobban frusztrálódik, nem alakul ki lojalitása, és az iskolakerülés, iskolaelhagyás vagy egyéb deviancia útjára léphet.

Negyedikként a pozitív teljesítménykonceptiót emelik ki a szerzők, tehát meg kell próbálni elérni, hogy minden tanulónak legyenek sikerélményei az iskolában, ami javítja az önbecsülésüket és önértékelésüket.

Végül ötödikként a szociális identitás fejlesztésének fontosságát hangsúlyozzák. A csoporthoz tartozás mindannyiunk alapvető szükséglete. Ebből következően nagymértékű frusztrációt okoz, ha valaki úgy érzi, hogy a közösség, ahol a mindennapjait tölti, nem fogadja el, kitaszítja. Minden iskolának azon kellene dolgoznia, hogy a gyerekek egyrészt azonosuljanak a saját iskolájukkal, másrészt a csoportokkal, amelyekkel naponta találkoznak, elsősorban az osztályukkal, de gondolhatunk itt sportcsapatokra, táncscsoportokra is stb. A csoporthoz való érzelmi kötődés, a velük közös célok tartást adhatnak az önbizalomhiánnyal, belső bizonytalansággal küszködő gyerekeknek is. Természetesen nem mindegy, hogy milyen csoportba kerülnek a diákok, hiszen egyes negatív célokat képviselő közösségek ki is használhatják e bizonytalanságot és az odatartozás vágyát.²⁷¹ Ezért fontos, hogy lehetőleg az iskola nyújtson minél több opciót, amelyekből mindenki megtalálhatja a neki megfelelőt, mert így kisebb az esélye, hogy veszélyes közösségekhez csatlakozik a diák. Mindemellett lényeges, hogy az iskolai közösség, mint egész is egységként működjön, az egyes csoportok között ne a versengés, az elutasítás, hanem az együttműködés domináljon.²⁷²

A világhírű pszichológus, *Elliot Aronson* hasonló gondolatokat fogalmaz meg a *Columbine-vérengzés* kapcsán írt könyvében.²⁷³ Az általa kifejlesztett úgynevezett mozaikmódszerű tanulás alkalmas arra, hogy *csökkentse az isko-*

²⁷⁰ Korinek László: „Csecsszopók, akikben megnő az értelem.” A gyermekek büntetethegységéről. *Fundamentum* 2008/12. 77. o.

²⁷¹ Egyebek között ezt a problematikát dolgozza fel igen érdekesítően a Dennis Gansel által rendezett „A hullám” („Die Welle”) című német film.

²⁷² A csoportközi diszkriminációról narratív perspektívából nyújt áttekintést tanulmányában Vincze Orsolya és Rein Gabriella: *A csoportközi diszkrimináció és tolerancia narratív alapjai. Pszichológia* 31. 2011. 17-34. o.

²⁷³ Aronson, Elliot: *Columbine után. Az iskolai erőszak szociálpszichológiája.* Ab Ovo Kiadó, Budapest 2009. 128–166. o.

lai versengést, amely sok frusztrációt okoz a kevésbé sikeres diákoknak, és hozzájárulhat kirekesztettségérzésükhöz. A könyvében részletesen bemutatott *mozaikmódszer* növeli az együttműködési készséget és empátiát a gyerekek között, és nagymértékben csökkenti a káros előítéleteket. Ezáltal hozzájárul ahhoz, hogy az addig kívülállónak tartott gyerekek is könnyebben integrálódjanak.

Sokan az *iskolai és internetes zaklatásokat* megakadályozó és megelőző programok bevezetésében látják a hosszú távú megoldást.²⁷⁴ Elgondolkodtató, hogy – ahogyan a rizikófaktorok elemzésénél említésre került – számos iskolai ámokfutó esetében kiderült, hogy iskolai zaklatás áldozatai voltak. Ez hozzájárulhatott a bennük lévő harag és agresszió fokozódásához, a megaláztatásérzés ugyanis könnyen átcsaphat bosszúvágyba.

A hosszú távú megelőzés kapcsán mindig fel szokott merülni az *ellenőrzés szigorításának* kérdése is. A dilemma itt abban áll, hogy a biztonság vagy a szabadság elve kapjon-e elsőséget, mivel a kettő sokszor ellentmondásban áll egymással.²⁷⁵ Az ellenőrzés magasabb szintje megnyilvánulhat fokozottabb iskolai biztonsági intézkedések bevezetésében. Főként az Egyesült Államokban merült fel, hogy biztonsági kapukat és kamerákat szereljenek fel az iskolákban, átlátszó iskolatáskákat írjanak elő, növeljék a biztonsági őrök számát, akik ellenőrizhetik a diákok táskáit, csökkentsék az iskolai be- és kijáratok lehetőségeit, magas biztonsági kerítéssel vegyék körbe az épületeket. Az „iskola mint erőd” kifejezést szokták használni az ilyen típusú intézkedéseket bevezető oktatási intézményekre. Ez kifejezi azt a rosszallást is, amellyel igen sokan szemlélik ezt az irányvonalat. Rengeteg tudományos cikk jelent meg e kérdéstről. A legtöbben azt hozzák fel ellenérvként, hogy ezek az intézkedések az ámokfutókat nem feltétlenül tudják megakadályozni

²⁷⁴ Fast, Jonathan: *Ceremonial violence*. The Overlook Press, New York 2009. 240. o.

²⁷⁵ A bűnmegelőzés közbiztonsági érdeke és az emberi jogok védelmének kötelezettsége közötti egyensúly megteremtésének lehetőségeihez lásd: Borbíró Andrea: Társadalmi bűnmegelőzés és emberi jogi következmények. *Acta Humana. Emberi Jogi Közlemények* 2004/4. A kérdést kiterjedt összefüggésrendszerben tárgyalja Finszter Géza: *Közbiztonság és jogállam. Jog Állam Politika: Jog- és Politikatudományi Folyóirat* 2009/3. 173-197. o. című tanulmánya, illetve konferencia-előadása, amely „Köz- és önvédelem a kriminális cselekményekkel szemben” címen jelent meg. In: *Huszonnyolcadik Jogász Vándorgyűlés*. (Szerk: Benisné Györfly Ilona) Magyar Jogász Egylet, Budapest 2009. 183-199. o.

tervük végrehajtásában, hiszen egy – akár a halálra is – elszánt embert nem fog visszatartani egy fémdetektor vagy egy kamera. Ellenben a többi diák és dolgozó személyiségi és szabadságjogai súlyosan sérülhetnek. Szintén e módszerek ellen szól, hogy a valódi, felszín alatti nehézségeket és feszültségeket nem kezelik, ráadásul még a megelőző hatásuk sincs kétséget kizáróan bizonyítva.²⁷⁶

Léteznek azonban olyan biztonságtechnikai változtatások is, amelyek igen hasznosak lehetnek a megelőzésben, és nem hozhatók fel velük kapcsolatban az említett ellenérvék. Ilyen *biztonságtechnikai eszközök* lehetnek:

- a megfelelő zárrendszer kialakítása,
- riasztórendszer kialakítása a hangszórókon történő figyelmeztetés lehetőségével,
- rögzítésre alkalmas kamerarendszer kiépítése,
- a beláthatatlan sarkokra gömbtükrök felszerelése,
- csak belülről nyitható ajtók alkalmazása (kívülről csak beléptető eszközzel működő ajtók).

A fenti biztonsági rendszerek szakszerű megtervezéséhez és a kivitelezéshez ajánlott a területen jártas biztonsági szakemberek alkalmazása.

Az így kialakított technikai rendszerek is csak akkor fejthetik ki megfelelően hatásukat, ha a használatukkal kapcsolatos szabályokat egy felelős személy határozza meg és ellenőrzi azok betartását. A szabályok kiterjednek:

- a beléptetés rendjére,
- a hallgatók és oktatók figyelmeztetésére az intézménnyel kapcsolatos biztonsági adatok védelmére,
- a felmerülő biztonsági kockázatok kezelésére,
- a rendvédelmi szervekkel történő kapcsolattartás rendjére.

²⁷⁶ Newman, Katherine S. (2004): i. m. 285–288. o.

Rövid távú megelőzés az oktatási intézményekben

Erre a beavatkozási formára akkor van szükség, ha az iskolai dolgozók, a szülők vagy a kortársak olyan *jeleket* vesznek észre egy diákon, amelyek *egy ámokfutás potenciális veszélyére* utalhatnak. Bár ez a situáció ijesztő lehet a környezetnek, de sokkal jobb, ha ilyenkor próbálnak meg lépéseket tenni a megelőzés érdekében, mintha homokba dugják a fejüket, és reménykednek, hogy nem lesz semmi baj. Ilyen és hasonló esetekre fejlődött ki a nyolcvanas–kilencvenes években az Egyesült Államokban egy új szakterület, az úgynevezett „*fenyvegetéskezelés*” (*Threat Management*). Az a lényege, hogy a szakemberek megpróbálnak olyan módszereket kifejleszteni, amelyekkel lehetővé válik bizonyos veszélyes folyamatok korai felismerése és ezáltal a későbbi tragédiák elkerülése. Eredetileg néhány közéleti személyiség ellen intézett támadás hatására kezdtek el a kérdéssel foglalkozni, de a kutatásokat hamarosan kiterjesztették a stalking és az iskolai lövöldözések területére is. Fontos kiemelni, hogy a fenyegetésmenedzsment *célja* soha nem a reprezentáció, hanem az intervenció, azaz *a krízisfolyamat időben való felismerése és a segítő közbeavatkozás*. Az erőszak ebben a felfogásban ugyanis egy folyamat végpontja, ahol sokáig rendelkezésre állnak cselekvési alternatívák a potenciális elkövető számára, azonban ha nem kap segítséget, előfordulhat, hogy végül úgy érzi, az erőszak az egyetlen kiút számára.²⁷⁷ A fenyegetéskezelés tehát nem a stigmatizációról és az elkövető kiiktatásáról szól, hanem a krízisoldáson keresztül a potenciális elkövető és környezete védelméről, egy visszafordíthatatlan tett megakadályozásáról. Éppen ezért ez a felfogás nem tartja helyesnek személyiségprofilok felállítását, ahol pontról pontra lehet ellenőrizni, hogy valakire illik-e a leírás. Sokkal célravezetőbb, ha az iskolai dolgozók és diákok tisztában vannak vele, milyen veszélyjelzők esetén kell figyelniük az adott személyre, és bizonyos megelőző lépéseket tenniük. A kutatások azt mutatják, hogy *az ámokfutásokat mindig tervezési folyamat előzi meg, amely erőteljes fantáziatevékenységgel és a szükséges előkészületi cselekményekkel jár együtt*. A tervezési folyamat során érdekes jelenség figyelhető meg. Amint az egyéni rizikófaktoroknál bemutatásra került, az ámokfutásra készülődő személyek közül sokan – hasonlóan az öngyilkossá-

²⁷⁷ Robertz, Frank J. – Wickenhäuser, Ruben (2007): i. m. 119–120. o.

got elkövetőkhöz – előre jelzik szándékukat a külvilág számára. *Öngyilkosok esetében „cry for help”-ről, segélykiáltásról beszélnek a kutatók, ámokfutók-nál az ámokfutás tervéről adott jelzéseket „leaking”-nek, kiszivároztatásnak hívják, amelyek formailag nagyon változatosak lehetnek. E jelzések az ambivalencia megnyilvánulásai. Az ámokfutásra készülődő ember egyrészt szeretné kiadni indulatait, megélni a mások feletti kontroll érzését, a ráirányuló maximális figyelmet, ugyanakkor arra is vágyik, hogy megállítsák, és anélkül változzon meg az élete, hogy ilyen tettet „kelljen” végrehajtania. Ezért döntő fontosságú, hogy az oktatási intézmények képesek legyenek a gyanús, provokatív jellegű kijelentéseket, az aggodalomra okot adó magatartási formákat azonosítani, és ezekre reagálni. *Ámokfutás tervezése esetén a veszélyjelzők (leakage) megjelenhetnek az adott személy:**

– *kommunikációjában:*

- a halál és rombolás gondolatával való extrém mértékű foglalkozás kifejezése (ezek lehetnek agresszív és önagresszív fantáziák is) szóban vagy egyéb módon: naplóban, iskolai dolgozatokban, videóüzenetekben, blogbejegyzésekben, (a mai kommunikációs formák bármelyikében),
- direkt vagy indirekt fenyegetések megfogalmazása másokkal szemben,
- gyűlölet és lenézés kifejezése egy vagy több személy felé (elsősorban jelenlegi vagy korábbi iskolatársak és/vagy oktatók irányába)
- korábbi elkövetők dicsőítése, esetleg annak kifejezésre juttatása, hogy az illető ezt a példát szeretné követni

– *és magatartásában:*

- visszahúzóds és izoláció, bár az elfojtott agresszió felszínre kerülhet kisebb incidensek formájában,
- megváltozott öltözködés (pl. katonai egyenruha),
- fegyverek, robbanóanyagok készítése, beszerzése,
- öngyilkossági kísérlet.

E veszélyjelzők megjelenése esetén érdemes jobban odafigyelni és megvizsgálni, hogy az adott helyzetben miről van szó. Az esetek egy részében kiderül, hogy nincs ok komolyabb aggodalomra, de elképzelhető, hogy leakingnek

vagyunk tanúi.²⁷⁸ Azt, hogy melyik eset áll fenn, úgy a legegyszerűbb eldönteni, ha megállapítjuk, milyen típusú és milyen veszélyességi fokozatú a fenyegetés.

Az FBI által kiadott *Az iskolai lövöldöző (The school shooter) című anyag* átfogó elemzést tartalmaz az iskolai lövöldözések és megelőzésük vonatkozásában. *Négyféle fenyegetéstípust* különböztetnek meg a kijelentés megfogalmazása szerint. A *direkt fenyegetés* konkrét cselekményre utal konkrét személy(ek) ellen világos, egyértelmű formában. Például: „A tornateremben el fogok helyezni egy bombát, amellyel felrobbantom X.Y.-t.” Az *indirekt fenyegetés* ezzel szemben kétértelmű, nem világos utalás. A konkrét terv, a motiváció, az áldozatok nem jelennek meg egyértelműen, és maga a fenyegetés sem biztos kijelentés, hanem inkább tapogatózó jellegű. Például: „Ha akarnám, mindenkit kinyírhatnék ebben az iskolában.” A harmadik típust *leplezett fenyegetésnek* nevezik. Ennek lényege, hogy implicite erőteljesen agresszív tartalmat hordoz, de mégsem fogalmaz meg explicit fenyegetést. Például: „Jobb lenne nekünk itt nélkülöd.” Végül a negyedik a *feltételes fenyegetés*, amely valamely kondícióhoz köti a fenyegetés beváltását vagy annak elmaradását. Például: „Ha nem fizet egymilliót, felrobbantom az iskolát.”²⁷⁹

A *veszélyességi fokozat szerint* is különbséget lehet tenni a fenyegetések között, bár az előző felosztás alapján is érzékelhető, hogy nem minden típus tekinthető egyformán veszélyesnek.

Veszélyességi fokozat szerint léteznek úgynevezett *felületes fenyegetések*, amelyek nem tartós ártó szándékot fejeznek ki, hanem egy adott szituációból fakadó indulatot, amely feloldható a felek között, a konfliktust meg lehet beszélni. Ezzel ellentétben tartós szándékot takaró, úgynevezett *valódi fenyegetéstől* kell tartanunk a következő jellemzők bármelyikének megléte esetén:

- ha specifikus részletek jelennek meg benne, például egy meghatározott dátum;
- ha ismételten vagy több különböző személy vonatkozásában is elhangzott;

²⁷⁸ O'Toole, Mary Ellen (1999): i. m. 16–17. o. A columbine-i eset kapcsán összehívott 1999-es virginiai Leesburg-szimpoziumon vitatták meg az előbbi és további kutatási eredményeket arra vonatkozóan, hogy milyen személyiség- és környezeti jellemzők jelezhetnek súlyos problémákat. Ennek végeredménye az O'Toole-monográfia.

²⁷⁹ O'Toole, Mary Ellen (1999): i. m. 7. o.

- ha konkrét tervszerűség jellemzi;
- ha a diák nézőket vagy társakat keres cselekményéhez; illetve
- ha fizikai bizonyítékok kerülnek elő, például lőfegyver vagy a potenciális áldozatok listája.²⁸⁰

Felületes fenyegetések esetén történhetnek pedagógiai jellegű intézkedések, de kifejezett fenyegetésmenedzsmentre nincs szükség. Ha valódi fenyegetésről van szó, azt kell eldöntetni, hogy mennyire akut a helyzet, szükség van-e azonnali közbeavatkozásra. Általánosságban kijelenthető, hogy minél konkrétabb és részletesebb a fenyegetés tartalma, annál jobban lehet tartani attól, hogy az illető komolyan gondolja, és be is váltja a kijelentését.²⁸¹ (Érdekes módon, bár nem véletlenül, ugyanez igaz az öngyilkossági fenyegetőzésekre is.) Ha akut, nagy veszélyességi fokozatú fenyegetés hangzik el, akkor egyrészt a rendőrség bevonásával gondoskodni kell az iskola és az iskolai személyzet, illetve a diákok biztonságáról. Emellett értesíteni kell bizonyos személyeket, például az érintettek szüleit, mind a potenciális elkövetői, mind az áldozati oldalról. Végül szükség lehet offenzív eszközök alkalmazására is például házkutatás stb. formájában.

Mielőtt bármilyen döntésre sor kerül, ha lehetséges, el kell végezni a *helyzet mélyebb elemzését* is. Ennek során meg kell próbálni objektivitásra törekedni, és minél több forrásból származó információt beszerezni, így például minél több embert megkérdezni a potenciális elkövető környezetéből, átnézni a rá vonatkozó iskolai vagy egyéb aktákat, amelyekből következtetni lehet a helyzet súlyosságára.²⁸² Kiderülhet az is, hogy a fenyegetés ártalmatlan, vagy, hogy a diákban felhalmozott feszültségek oldásához elegendő néhány beszélgetés az iskolapszichológussal, és szükségtelen a rendőrség bevonása.²⁸³

Az említett feladatok elvégzésére a tapasztalatok alapján egy *krízisteam* a legalkalmasabb, amely az iskolai személyzet meghatározott tagjaiból, vala-

²⁸⁰ Robertz, Frank J. – Wickenhäuser, Ruben (2004): i. m. 121. o.

²⁸¹ O'Toole, Mary Ellen (1999): i. m. 9. o.

²⁸² Robertz, Frank J. – Wickenhäuser, Ruben (2004): i. m. 122–123. o.

²⁸³ Erre hoz példát a következő esettanulmány: Koch, Johann: Seine Freundin verrät ihn nicht – Amokdrohungen ernst nehmen. In: Gewaltprävention im Miteinander. Verstehen und Handeln. Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung, Berlin 2007. 6–7. o.

mint egyéb szakemberekből áll össze (például pszichológusok, szociális munkások). Ideális esetben e csapat rendszeresen ülésezik, de nem csupán a lehetséges ámokfutások témakörében, hanem az iskolában előforduló összes negatív irányú devianciát érintve (öngyilkossági kísérletek, erőszakos bandák kialakulása, addikciók stb.). Az ülések tárgyának szélesebb körű meghatározása azért is nagyon hasznos, mert a korábban említetteknek megfelelően az ámokfutás jellegű cselekményeknek sokszor lehetnek olyan előzményei, amelyek e tágabb körbe tartoznak, (például öngyilkossági fenyegetőzések). *A krízisteam feladata tehát az iskolában előforduló problémás helyzetek átbeszélése és döntés a lehetséges beavatkozási formákról.* Fontos, hogy a csapat jó kapcsolatot ápoljon a nevelési tanácsadóban dolgozó és családsegítő szakemberekkel is, illetve a rendőrséggel. Ez nem azt jelenti, hogy minden esetben be kell vonni e külső erőket, de érdemes meghatározni azt a fenyegetettségi szintet, amikor erre sort kell keríteni.

Mindazonáltal meg kell jegyezni, hogy nincs tökéletes megoldási forgatókönyv egy adott helyzetre, rugalmasan kell alakítani a reagálási módozatokat. Fontos hangsúlyozni, hogy mindenképpen *el kell kerülni azt a hibát, hogy egybemosódjanak a fegyelmezési és a krízisoldási megoldások.* A fegyelmezés célja annak jelzése, hogy bizonyos problémás viselkedésformákat a közösség nem tart helyesnek, és ezért ezek meghatározott büntetéseket vonnak maguk után, ezzel szemben a krízisoldás célja a segítségnyújtás és a nagyobb baj megelőzése. Nagyon fontos, hogy e kettő egyértelműen külön legyen választva, és az esetleges súlyosabb fegyelmezési eszközök mellett (például iskolából való elbocsátás) mindig történjen segítő közbeavatkozás is, nehogy pont a szigorú büntetés legyen az az utolsó csepp, amely az eskalációt kiváltja, mint ahogyan az több ámokfutó esetében történt.²⁸⁴

Természetesen az elvek, elképzelések mitsem érnek, ha a jelzőrendszer nem működik jól, tehát ha a szereplők nem veszik észre, hogy baj van. A jelzések több formában érkehetnek a problémával küzdő gyerek részéről. A direkt szignálokról (más ámokfutásokról való beszélgetés, konkrét fenyegetőzések stb.) általában csak a kortársak tudnak, így rendkívül fontos, hogy megértes-sük a gyerekekkel, nagyon sok múlik azon, hogy jeleznek-e. Az egyik sike-

²⁸⁴ Robertz, Frank J. – Wickenhäuser, Ruben (2004): i. m. 124–125. o.

resnek tűnő módszer az anonim telefonos bejelentés, amely úgy történik, hogy van egy speciális telefonszám, amelyen a gyerekek név nélkül szólhatnak, ha aggasztja őket valamilyen probléma, amely veszélyt jelenthet rájuk vagy az iskolára.²⁸⁵ A felnőttek leginkább az indirekt jelzésekkel találkoznak, amelyek ámokfutók esetében sajnos nem olyan feltűnőek, mint a „tipikus” problémás gyerekeké. Az iskolai rendszerben legtöbbször az agresszív, hangoskodó tanulókra figyelnek fel, a csendesen szorongó, belül nagy feszültséget felhalmozókra kevésbé. Fontos tehát, hogy különböző módszerekkel pl. szociometriával ezek a gyerekek is kiszűrésre kerüljenek.

Ha bekövetkezik a legrosszabb – iskolai intervenció ámokfutás esetén

A tett megkezdése utáni intervencióra abban az esetben van szükség, ha a tettes előzetes fenyegetései vagy gyanús viselkedése alapján környezete számára nem vált egyértelművé terveinek veszélyessége, illetve erről nem történt jelzés a megfelelő szerveknek, aminek következtében a szükséges ellenintézkedések sem történtek meg. Ebben az esetben már csak a tett megkezdése után lehet beavatkozni, ami természetesen a legkockázatosabb minden szereplőre nézve.

Nagyon hasznos, ha létezik egy *cselekvési terv*, amelyet ilyen esetben követni lehet, mert ez csökkenti az elkövethető hibákat, és hozzájárulhat a kevésbé tragikus végkifejlethez. Az Egyesült Államok mellett Németországban foglalkoznak a legintenzívebben ezzel a problémakörrel. Egyebek között elkészítettek a berlini iskolák részére egy vészterv-füzetet, amely nem csupán ámokfutás esetére, illetve az azzal való fenyegetésre ír elő cselekvési útmutatót, hanem az iskolai erőszak minden egyéb formájára is, három különböző veszélyességi fokozatba beosztva őket. A megkezdett ámokfutás a harmadik, az azzal való fenyegetőzés a második fokozatba tartozik.²⁸⁶ A vészterv öt

²⁸⁵ 'Kind of chaos': Witnesses recall 1992 Palo Duro High School shooting. <http://lubbockonline.com/filed-online/2012-09-11/kind-chaos-witnesses-recall-1992-palo-duro-high-school-shooting#.UvnoRfTuJ8E> (2014. 03. 20.)

²⁸⁶ Notfallpläne für die Berliner Schulen. Hinsehen und Handeln. Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Sport, Berlin 2005. 1–3. o. Ezt a tervet egészítette ki a

pontban gyűjti össze, hogy mi a teendő abban az esetben, ha iskolai ámokfutásra kerülne sor. Röviden összefoglalva e pontokat: a rendőrség azonnali értesítése után hangosbemondón figyelmeztetni kell mindenkit a veszélyhelyzetre, fel kell hívni a fedezékkeresésre, az ajtók bezárására, az ablakok kerülésére stb. Ezután, illetve eközben, ha lehetséges, el kell látni a sérülteket, illetve elő kell készíteni az iskola alaprajzát és minden egyéb hasznos információt a rendőrség számára, valamint szabaddá kell tenni az utat az érkező rendőrségnek és mentőknek. A harmadik pont az egyéb értesítésekről szól (sajtó, krízishelyzetre kiképzett iskolapszichológusok, szülők informálása stb.). A negyedik, illetve ötödik pont már a tett utáni helyzettel foglalkozik: a tragédia feldolgozási lehetőségeivel, a traumacsökkentéssel, illetve a rendőrségnek való utólagos információnyújtással.

A fentiekén túl lényeges tudni, hogy kockázatokat rejt magában az iskolai csengő vagy tűzjelző beindítása az elkövető megzavarására, hiszen erre a diákok és tanárok is reagálhatnak, és esetleg pont így kerülnek veszélybe, például azzal, hogy elhagyják addigi biztonságos helyüket. Sokkal praktikusabb, ha van egy speciális jelzőhang az ilyen esetekre, amelynek elhangzása-kor a tanulók és a pedagógusok azonnal bezárkóznak a terembe, ahol tartózkodnak, és megfelelő fedezéket keresnek maguknak.

Ha valaki szembekerül az elkövetővel, igen fontos, hogy megpróbáljon elmenekülni, elrejtőzni vagy fedezék mögé bújni. Sajnos az elkövetők általában olyan gyorsak, hogy a potenciális áldozatoknak minimális idő áll a rendelkezésükre, hogy felmérjék, mi történik, és adekvátan reagáljanak. Szintén nagyon fontos, hogy a tettet semmiképpen nem szabad provokálni, de általában más módon sem érdemes a befolyásolásával próbálkozni a beszűkült tudatállapota miatt.²⁸⁷ Ez alól kivételt jelentenek azok a ritka esetek, amikor

Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung által 2009-ben kiadott „Informationsschreiben zum Umgang mit Gewalt- und Notfallsituationen an Berliner Schulen” című irat:

http://www.berlin.de/imperia/md/content/sen-bildung/hilfe_und_praevention/gewaltpraevention/ (2014. 03. 05.)

²⁸⁷ Robertz, Frank J. – Wickenhäuser, Ruben (2004): i. m. 107–110. o.

az elkövetés túszhelyzetté alakul át. Ekkor esetleg van lehetőség az elkövető meggyőzésére, ahogyan azt a 2014-es moszkvai eset is mutatja.²⁸⁸

Sokszor hangsúlyozzák annak fontosságát, hogy a tanárok, diákok vagy egyéb iskolai alkalmazottak ne próbálják meg lefegyverezni az elkövetőt, mert túl nagy a sérülés kockázata és túl kicsi az esély, hogy sikerrel járnak, mivel a fizikai lefegyverzéséhez általában nem állnak rendelkezésre megfelelő eszközök. Amellett, hogy természetesen mindez igaz, és senkitől nem elvárható, hogy az életét veszélyeztetve hősként viselkedjen, az eddig történt ámokfutások alapján megállapítható, hogy azokban az esetekben, amikor a diákok, tanárok vagy egyéb iskolai dolgozók szembeszálltak az ámokfutóval, főleg, ha ezt többen tették, egy-két esetet leszámítva mindig sikerült megállítani (vagy megzavarni) az elkövetőt, megakadályozva ezzel a további vérontást. Főleg azok a pillanatok használhatóak ki jól, amikor kifogy a lőszer a tettes fegyveréből, vagy amikor már kezdenek csillapodni az indulatai, bár ez utóbbit nem lehet kívülről megállapítani. Azt sem szabad elhallgatni azonban, hogy e bátor cselekedetek néhány esetben a közbeavatkozó halálával jártak.

Szintén lényeges arról beszélni, hogy a *kiérkező rendőrök* rendkívüli próba előtt állnak ilyen esetekben. Nagyon sok függ az adott csapat lélekjelenlététől, improvizációs készségétől és reakciójuk gyorsaságától. Ráadásul a kiérkező rendőrök általában nem speciális egységek, hanem leggyakrabban járőrök, mivel ők tudnak a leggyorsabban a helyszínre érkezni. Az ő mentális felkészültségükön és kockázatvállalási készségükön életek múlhatnak.²⁸⁹ Nem csupán a tettes ártalmatlanná tétele a feladatuk, ha a cselekmény még folyamatban van, hanem nagyon sokszor ők azok is, akik először találkoznak a sebesültekkel, akiken szintén segíteni kell. Bármennyire fontos azonban ez utóbbi feladat is, a rendőrség elsőrendű feladata mégis az elkövető izolálása és lefegyverzése, mivel ezzel előzhető meg a további vérontás.

Ennek minél gyorsabb megtörténtehez igen lényeges, hogy az iskolából telefonálók már a segélyhíváskor közöljenek néhány fontos információt. A legfontosabbak egyrészt magára a fenyegetettségre vonatkoznak, azaz, hogy mi történik éppen, dördült-e el már lövés vagy történt-e egyéb fegyverhasz-

²⁸⁸ Ezek a helyzetek megfigyelésem szerint általában csak azután alakulnak ki, hogy az elkövető már rálőtt emberekre, és ezáltal ürült az agressziója, viszont ezzel együtt felméri a csapdahelyzetet, amibe került, ezért túszoikat ejt, de a tettének elsődleges célja nem ez volt.

²⁸⁹ Baumgartner, David: Amok. Zeitschrift für Kriminologie 2005/2. 76–77. o.

nálat. Szintén közölni kell az elkövetők létszámát, a személyleírásukat, valamint – ha ismert – a személyazonosságukat és az iskolához való kapcsolódásukat (például jelenlegi vagy volt diák, tanár, egyéb dolgozó stb.), továbbá, hogy mivel vannak felfegyverkezve.

Az elkövető motivációjának feltérképezése is nagyon fontos, a rendőrségi beavatkozás szempontjából perdöntő jelentőségű ugyanis, hogy túszejtőről vagy ámokfutóról van-e szó. Előbbinél tudniillik fennáll a tárgyalás lehetősége, utóbbinál viszont az elkövető célja nem bizonyos követelések kiharcolása, hanem maga az ölés, ezért ebben az esetben a rendőrség a tárgyalást mellőzve azonnal a tettes kiiktatására törekszik. (Ahogy a fentiekben említésre került, ritka esetben e két elkövetési forma keveredhet, és az ámokfutásnak induló cselekmény átalakulhat túszhelyzetté.)

A segélyhíváskor közlendő további lényeges adat, hogy az elkövető hol tartózkodik a hívás pillanatában, melyik épületrészben, melyik teremben stb. Fontos, hogy a hívó segítse a rendőrséget azzal, hogy tájékozási pontokat is ad, a rendőrök kikerkezésekor pedig átadja az épület alaprajzát, ha erre lehetőséget talál, ahogyan azt a berlini válságterv is tanácsolta. A telefonos kapcsolatot egyébként legalább a rendőrség kikerkezéséig meg kell próbálni fenntartani, hogy a helyzet alakulásáról állandó információ álljon a rendelkezésére.²⁹⁰

A megelőzés lehetőségei a magyarországi oktatási intézményekben

A megelőzésről, ahogy a fentiekből is kiderült, többféle időtávon gondolkodhatunk, azonban létezik egy közös pont, amely mindhárom szinten döntő fontosságú, sőt megköcköztatom, a leglényegesebb eleme a sikeres prevenciónak. Ez pedig a *hatékony kommunikáció*. Ha még tovább akarunk menni, azt is megállapíthatjuk, hogy nem csupán a prevenció során, hanem az ámokfutások etiológiájában is kiemelkedő jelentősége van az elkövető és a szűkebb-tágabb környezete közötti kommunikációs krízisnek, amelynek mibenlétéről a rizikófaktorokról szóló fejezetben és az esetbemutatás során ejtettem részletesebben szót. A lényeg, hogy a kommunikációs zavar egyik

²⁹⁰ Robertz, Frank J. – Wickenhäuser, Ruben (2004): i. m. 111–112. o.

oldalról tekintve oka az ámokfutásoknak, a másik oldalról nézve a sikeres megelőzés gátja. Ha a magyarországi rendszer adottságain és viszonylag szűk mozgásterén belül a kommunikációs zavarokat sikerül enyhíteni, már hatalmas lépést tettünk az ámokfutások (és egyéb iskolai gondok) megelőzése érdekében.

De mi is a probléma valójában? Tóth Zsuzsanna megfogalmazása jó kiindulópont lehet. A következőket írja a nevelési tanácsadás során felmerülő „nehéz esetek”-ről: „Mi is az, amivel kapcsolatban a kommunikáció ellehetetlenül? Hiszen az oktatási intézmények folyamatosan értesítik a szülőket a problémákról, a szülők folyamatosan jelzik ezzel kapcsolatos neheztelésüket a gyermek felé, a gyermek deviáns, destruktív magaviseletével folyamatosan kommunikálja a világot felé: valami nincs rendben. Az oktatási intézmények kommunikálják a problémát a Nevelési Tanácsadó és a szociális ellátó rendszerek felé, akik terjedelmes szakvéleményekben vélik kommunikálni a lehetséges megoldási javaslatokat. A végső pont pedig az egészségügyi ellátó rendszerek zárójelentései. Mégis mindenki azt éli meg, hogy „semmi újat nem tudott meg az ügyvel kapcsolatban”. „Senki nem ért semmit.”²⁹¹

Az idézetben elsősorban azokról a gyerekekről van szó, akik agresszív viselkedésükkel, kezelhetetlenségükkel vészreakciót váltanak ki a környezetükből, és ennek ellenére sem sikerül a szereplőknek igazán sikeresen együttműködniük. Még nagyobb azonban a kommunikációs probléma azoknak a gyerekeknek az esetében, akik a jelzőrendszerben elsikkadnak, mert feszültségeiket befelé fordítják, és szó szerint csöndben szoronganak. Ezek a lányok és fiúk nem zavarják az órát, ezért a pedagógust sem. A kortársak ugyan lehet, hogy bántják őket vagy kiközösítik, de sok esetben szinte nem is vesznek róluk tudomást. Az ámokfutások után, amikor megpróbálják rekonstruálni, hogy mi is történhetett, sokszor hangzanak el olyan mondatok, hogy senki nem gondolta volna, hogy az elkövető ilyesmire képes. Érdekes módon, azt sok esetben érzékelték a külvilág, hogy a későbbi ámokfutó furcsa volt vagy kilógott a sorból, de arra nem gondolt senki, hogy „robban-

²⁹¹ Tóth Zsuzsanna: „Nehéz eset” – Az együttműködés tisztázásáról több intézményi bevonó segítő folyamatok során. In: Fél évszázad a gyermekek szolgálatában. A Kerületi Nevelési Tanácsadó jubileumi kiadványa. Budapest Főváros XV. Kerület Rákospalota, Pestújhely, Újpalota Önkormányzat támogatásával Kerületi Nevelési Tanácsadó, 2010. 65. o.

hat”. Pedig a legnagyobb „robbanások” akkor történnek, ha túlnyomás uralkodik egy rendszerben, mert nincs szelep, amelyen a felesleges „gőz” távozhatna. Ezeknél a gyerekeknél is hiányzik a szelep, szinte minden indulat és feszültség bent ragad verbálisan és magatartási szinten is. Természetesen a visszahúzódnak észre lehet venni, a „láthatatlanságuk szemet szúrhat”, de sokszor hiányzik a kapacitás és a kedv ahhoz, hogy ezekre a diákokra energiát szánjanak. Mint ahogyan feltehetőleg otthon is hiányzik ugyanez, mert a gyerekek viselkedése az iskolában szoros összefüggésben áll az otthoni történésekkel. Ezekre a tanulókra azért kellene nagyobb figyelmet fordítani, mert helyzetükben benne van az acting out veszélye, amely nem feltétlenül ámokfutásként valósul meg, de mindenképpen destruktív módja az agresszió levezetésének. Az oktatási intézmények e kommunikációs zavar elkerülése érdekében több szinten védekezhetnek.

Ajánlások az alsó- és középfokú oktatási intézmények számára

A prevenció ideális esetben akkor kezdődik, amikor még nincs (nagy) baj. A *hosszú távú prevenció* megkezdésének legalkalmasabb ideje az iskolakezdés időszaka, amikor még nem alakultak ki az erőviszonyok. Talán néhány gyerek korábbi időkből már ismeri egymást, de a közösség ebben a formájában új. Ekkor van lehetőség arra, hogy a csoport, osztály fejlődésébe pozitív módon „belenyúljunk”. Az év elején az első három hónapban a természetes dominancia-harcok még nem játszódtak le, az egymásról alkotott vélemények még nem merevedtek meg. Ebben az időben lenne nagyon lényeges minden osztályban egy legalább egy hetes *csapatépítő tréning*. Ennek számtalan előnye van: az egyik, hogy a gyerekek alaposabban megismerik egymást. Ez triviálisnak tűnhet, mondhatjuk azt, hogy ez amúgy is megtörténik, de pont a fent leírt gyerekek esetében nem lehetünk biztosak abban, hogy valóban így lesz. Azonban nem csak a visszahúzódnaknál, de más diákoknál kiderülhetnek olyan tulajdonságok, történetek, amelyeket megismerve a többiek jobban tudnak kapcsolódni hozzájuk. Ezáltal csökken az esélye annak is, hogy a gyerekek zaklassák egymást, mert akit jól ismerünk, azt nehezebben

bántjuk meg, mint egy szinte idegent.²⁹² *Egymás megismerése* mellett természetesen az *önismeret fejlesztése*, a saját gyengeségek és erősségek megtapasztalása is lényeges része a csapattréningnek. Erre építve már hatékonyan fejleszhető az *empátia*, a *tolerancia* és a *felelősségvállalás*, amelyeknek különös jelentősége van a problémákkal küzdő gyerekeknél. Egy jól működő osztályközösségben a többiek észreveszik, ha valaki bajban van és segítenek neki a gondok jelzésében, a kommunikációs krízis oldásában. Ha a csapatépítést a tanár végzi, akkor a jól megalapozott bizalom talaján számára is egyszerűbb lesz a továbbiakban a gyerekekkel való hang megtalálása. Ő is jobban észreveszi, ha valakinek segítségre van szüksége, akármilyen csöndesen jelzi is azt. A tréningtechnikák alkalmazásában a tanár együttműködhet az iskolapszichológussal és a szociális munkással, akik segíthetnek a csapatépítés megtervezésében, illetve felkészíthetik a pedagógust az előforduló nehezebb helyzetek kezelésére (ellenállás, érzelmileg megterhelő történetek felszínre kerülése stb.).

A csapatépítés kezdeti lendülete után fontos, hogy a pedagógus a kialakult bizalommal teli légkört fenntartsa. Ennek alkalmas terepe lehet a sokszor „potyaórának” tartott *osztályfőnöki óra*. Be lehet vezetni – a csoportterápiák mintájára –, hogy a tanár minden alkalommal megkérdezi a gyerekektől, milyen érzésekkel, élményekkel ültek be az órára. Természetesen ahhoz, hogy a gyerekek valóban meg is szólaljanak, szükség van egy már kialakult bizalmi viszonyra, illetve arra, hogy ez a kérdésfeltevés konzekvensen minden héten megtörténjen, és a gyerekek ezáltal szocializálódjanak arra, hogy az *érzésekről, gondokról lehet és érdemes beszélni*.

Természetesen időről-időre szükség van arra is, hogy a pedagógusok objektív mérésekkel is visszajelzést kapjanak arról, hogy csoportdinamikai szinten mi történik az osztályban. Ennek egyik jó eszköze a Moreno által kialakított *szociometriai eljárás*. Magyarországon Mérei Ferenc tette ismertté és fejlesztette tovább a módszert. A szociometrikus felmérések feltárják a csoport rejtett szerkezeteit: a szövetségeket, alcsoportokat, a központban és a peremen elhelyezkedő személyeket. A szociometriához kapcsolódó *szociogram* az egyes személyeket képi pontokkal ábrázolja, a személyek közötti kapcsolatokat pedig vonalakkal, ezáltal vizuálisan is jól kiemelkedik, hogy kik a közösség periferiájára szorult tanulók. Ez az eljárás csak egy jelzés,

²⁹² Alföldi Linda, pszichológus: személyes közlés

és akkor van értelme elkészíteni, ha a közösség már összeszokott és elég idő telt el a stabil mintázatok kialakulásához.

Ha az osztályban a fenti módszerek segítségével felszínre kerülnek rejtett konfliktusok, bántalmazó viszonyok, akkor jelenik meg a *prevenció következő szintje: a már kialakult problémák kezelése a még nagyobb gondok elkerülése érdekében*. Ekkor sincs még késő, sokszor egészen egyszerű módszerekkel is eredmények érhetők el. Egy magyarországi iskolában például a következő történt: a pszichológus agresszív hangulatú, egymást bántó osztályokban iskolai zaklatásról szóló videókat nézett és beszélt meg a gyerekekkel. A diákok a következő alkalommal arról számoltak be, hogy az eltelt időben ez többször is eszükbe jutott, és előfordult, hogy emiatt nem bántottak valakit. Természetesen az iskolai zaklatás megszüntetésére ennél jóval komplexebb módszerek is ismertek, amelyeket néhány iskola már alkalmaz is. A fenti példa csupán azt hivatott bemutatni, hogy egészen apró lépésekkel is érdeemes és lehet előrehaladni.

Természetesen bizonyos esetekben ennyi nem elég a konfliktusok megoldására. Ekkor alkalmazhatók a *resztoratív technikák* előremutató módszerei.²⁹³ Az *iskolai mediáció* nagyon hasznos lehet az elhúzódó ellentétek, bemevedett nézőpontok feloldására. Ma Magyarországon több szakmai fórum is nyújt ilyen szolgáltatást, illetve képzéseket tartanak pedagógusoknak.²⁹⁴ A tanárok közvetítő funkciója jól működhet a diák-diák feszültségek feloldásában, azonban azokban a helyzetekben, ahol státuszbeli különbség van a két szereplő között, mint amilyen a tanár-diák viszony, mindenképpen célszerű egy pártatlan külső mediátor szakember bevonása. A mediáció három szinten történhet: lehet sürgős akut probléma megoldása, betölthet

²⁹³ A helyreállító szemléletről részletes tanulmány olvashatunk Kiss Anna, Bolyky Orsolya és Sárk Eszter tollából „Megtörítés és elrettentés, vagy megelőzés és jóvátétel?” címmel. *Ügyészek Lapja* (Szerk: Kiss Anna) ÜOE, Budapest 2010/6. 147-151. o.

²⁹⁴ Az alternatív vitarendezés lehetőségeinek dolgozza fel Csemáné Váradi Erika és Gilányi Eszter *Alternatív vitarendezés*. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2011 címmel elektronikus formában megjelent művükben. www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0049_23_alternativ_vitarendszer/adatok.html (2016. 02. 23.)

„karbantartó” funkciókat a meglévő helyzet fenntartására, legmagasabb szinten pedig rendszerfejlesztési céllal is használható.²⁹⁵

Előfordul, hogy egy-egy tanuló lelkiállapotának, viselkedésének kezelése meghaladja a pedagógus kompetenciáit. Amennyiben a tanár ezt felismeri, a gyermeket a *nevelési tanácsadói szolgáltatást* nyújtó tankerületi szakértői bizottsághoz (régbben nevelési tanácsadóba) küldheti. Itt a gyerek *terápiás ellátást* kaphat optimális esetben olyan egységes rendszerben, amely nem a gyerekek szétesett családszerkezetét tükrözi, hanem reparatív mintát mutatva dolgozik a sebek beforrasztásán megfelelő számú, szupervízióval dolgozó szakemberrel. Sajnos nem állítható, hogy a helyzet valóban ilyen lenne, mert ez az a szakasza a beavatkozásnak, ahol a sok szereplő miatt a legtöbb kommunikációs zavarral találkozhatunk. Nem titok például, hogy gyermek problémáinak megoldásához szinte minden esetben szükség van a szülők változására is, ezért nagyon fontos, hogy ne olyan rendszert működtessünk, amely asszisztál a szülők és más felnőttek ama törekvéséhez, hogy a gyermeket bűnbakként „üzemeltessék”, és a saját felelősségüket hárítsák. Ennek elkerülése csak akkor lehetséges, ha működik a kommunikáció a szülő és a pszichológus/pszichiáter között. Enélkül a gyerek pszichoterápiája olyan nagy szülő-gyerek feszültséget eredményezhet (mivel a gyerek változása a családi patológiás rendszer ellenállásába ütközik), amit függő helyzete miatt a fiatal nem tud vállalni, és „kipörög” a terápiából.²⁹⁶ A tanár és szülő közötti bizalmatlan alapuló kapcsolat is nagyon lényeges, hiszen ez tulajdonképpen szinte minden további lépés sikerének előfeltétele. Ez a viszony azonban már ott megbukhat, ha a pedagógus minimális kihágásokért is komoly szankciókat (pl. szaktanári figyelmeztetést) alkalmaz a gyerekekkel szemben, mert ez eleve éket verhet a szülők és a tanár közé (különösen, ha a háromszögű viszonyban a szankciók jelentik a kommunikáció egyetlen formáját). Komolyabb gond esetén aztán – ha a gyermeket nevelési tanácsadásra kell küldeni – már nagyon nehéz lesz a szülő bizalmába férkőzni és együttműködő hozzáállásra hangolni.

Jó megoldás lehet olyan fórum kialakítása, ahol a problémák felmerülése után egy találkozó erejéig összeülnek a szülők, az érintett gyerek és a vele

²⁹⁵ Nagy Tibor: Mediációs lehetőségek az iskola világában. Az előadás az Önfelkészítő Iskolák Egyesülete XVII. Országos Konferenciáján hangzott el Budapesten, 2010. november 12-13-án. www.onfejlesztoiskolak.hu/2010/XVIIkonf/mediacio.ppt (2014. 03. 17.)

²⁹⁶ Tóth Zsuzsanna, pszichológus: személyes közlés

foglalkozó pedagógusok, valamint segítők. Ezen az alkalmon minden érintett megoszthatja a saját nézeteit és gondolatait. Ennek alapján ki lehet alakítani egy egységes álláspontot azzal kapcsolatban, hogy mire irányuljon a közös munka és ki milyen szerepet, felelősséget tud vállalni benne, amely egyben a kompetenciahatárok megvonását is jelenti. Meghatározásra kerül, hogy milyen segítő aktivitásokra kerül sor (pl. terápia, szociális segítség stb.), ki kivel fog kapcsolatban állni, illetve kinek miről tartozik beszámolni, továbbá melyek azok a területek, melyekre a titoktartás szabálya vonatkozik. Fontos, hogy döntés szülessen aprónak tűnő, ámde annál lényegesebb praktikus dolgokban is, például hogy kit milyen módon és milyen időintervallumban lehet elérni. Ha sikerül megvalósítani a célt, hogy a gyerekekkel foglalkozó felnőttek közötti kommunikáció sikeres legyen, jóval nagyobb az esély arra, hogy a diák állapota javuljon, mert *megélheti azt a reparatív érzést, hogy képesek órá odafigyelve érte összefogni a felnőttek.*²⁹⁷

Ha egy tanuló részéről ámokfutás veszélyére utaló konkrét fenyegetés történik, akkor a korábban leírtaknak megfelelő fenyegetés-menedzsmentre van szükség.

Szükséges szót ejteni a *beavatkozás harmadik szintjéről, egy esetleges ámokfutás esetén fellépő teendőkről*. Helyi kezdeményezésre létezik néhány helyen olyan protokoll, amely a már megtörtént tragédia (nem csupán ámokfutás, hanem egyéb haláleset, katasztrófa) után fellépő helyzet kezelésére ad útmutatást. Magyarországon azonban egyelőre nincs egységesen kimunkált *válságkezelési terv*, amely az iskolák „kezébe” cselekvési forgatókönyvet adna a bűncselekmény bekövetkezése esetére. Ennek kimunkálása az oktatási intézmények elemi érdeke. A tervnek tartalmaznia kell, hogy mely válsághelyzetek esetére szól, kik a készségi állapot felelősei, meg kell határozni, hogy az iskola alkalmazottai és hallgatói milyen mértékben és módon vonhatók bele a válságkezelésbe. Kiemelt figyelemmel kell lenni az intézmény technikai felszereltségére és lehetőségeire. Az oktatási intézmények belső válságtervét a helyi rendőrséggel, tűzoltósággal és más illetékes együttműködő partnerekkel közösen kell kialakítani az esetleges mentési akció hatékony koordinálása érdekében. Amennyiben az oktatási intézmény lényeges módosításokat

²⁹⁷ Tóth Zsuzsanna (2010): i. m. 66-67. o.

szeretne a válságtervben, erről az illetékes hatóságokat tájékoztatnia kell. A válságkezelési terv hatékonyságának alapvető követelménye, hogy *rövid, egyszerű, cselekvés-orientált és hozzáférhető* legyen a könnyű megjegyezhetőség és hatékony alkalmazás érdekében. Ennek ideális formája egy *válságkezelési kézikönyv* (online, illetve nyomtatott formában), amelyet rendszeresen aktualizálni kell. Megfontolandó egy egyszerűsített *tájékoztató füzet* összeállítás is (szintén online, illetve nyomtatott formában), amely az egyes válsághelyzetek jellemzőit, illetve az ilyen esetekben követendő viselkedést és tanácsokat foglalja össze gyorsan átlátható módon mindenki számára. A kézikönyv tehát elsősorban a válságkezelés felelőseinek írja elő a követendő lépéseket, míg a tájékoztató füzet az intézményhez tartozó összes személy számára fogalmaz meg ismereteket és tanácsokat.

Ajánlások a felsőoktatási intézmények számára

A felsőoktatás jóval ritkábban képezi az iskolai erőszakra összpontosító kutatások tárgyát, mint az alsó és középfokú intézmények. Ennek egyik fő oka, hogy a főiskolák, egyetemek feladata az oktatásra korlátozódik, a felnőtt korú diákok nevelését nem tűzik ki célul, mivel erre sem jogi, sem társadalmi elvárások nem kötelezik őket.²⁹⁸ Ez a hozzáállás azt feltételezi, hogy az egyetemekre, főiskolákra kerülő diákok, átlépv a felnőttkor küszöbét, önállóan képesek megbirkózni felmerülő intra- és interperszonális problémáikkal. Ez a megközelítés valójában hátrítás, hiszen pontosan tudjuk, hogy a középiskolából kikerült hallgatók nem válnak egy csapásra érett felnőttekké, ráadásul számos, addig ismeretlen kihívással kell szembenéznük.²⁹⁹

- Az elsajátítandó tananyag mennyiségileg messze meghaladja a középiskolai szintet.
- A számonkérés jellege is különbözik az addig megszokottól, a vizsgaidőszakok komoly fizikai és pszichés stresszt jelentenek a hallgatóknak.

²⁹⁸ Zeller Judit: Lehetnek-e az oktatók mentálhigiénés kapuőrök? (kézirat – a szerző engedélyével) 2. o.

²⁹⁹ Zeller Judit: Uo. 2. o.

- Az oktatók és a diákok viszonya (főszabályként) jóval személytelegebb, mint a középiskolában. Ez egyrészt a tömegoktatásnak köszönhető, másrészt annak, hogy az oktatók kevés időt töltenek a hallgatókkal, mivel a tárgyakat a tanulók jellemzően heti 2 órában tanulják egy-két félévig. Ez azt eredményezi, hogy a nagyobb szakokon, ahol az évfolyamok létszáma meghaladja a 80-100 főt, a tanárok sokszor még a diákok nevét sem ismerik.
- Az felsőoktatásba kerülés a lakóhely megváltozásával is járhat, az addig a szüleikkel élő fiatalok új városban töltik hétköznapjaikat, amely által csökken a család, mint szociális védőháló ereje.

Az új élethelyzet mindenki számára kihívást jelent, és a szenzitívebb, nehezebben alkalmazkodó, esetleg már korábban is mentális instabilitással küzdő hallgatókban növelheti a bizonytalanságot és szorongást. Ezért akár csak az oktatás alsóbb szintjein, a felsőfokú intézményekben is lényeges e problémák tudatosítása és a megfelelő válaszok kialakítása a jogilag előírt kötelezettségeket meghaladóan is. A közösségfejlesztés és a hatékony mentálhigiénés háló kiépítése ugyanis nem csupán a hallgatók, hanem az egész intézmény érdeke is. Hozzájárulhat nem csupán az ámokfutások, de számos más lelki eredetű konfliktus, probléma megoldásához is. A főiskolák, egyetemek számára tehát – hasonlóan az alsó- és középfokú intézményekhez – ajánlott hosszú távú és rövid távú prevenciósi terv, illetve vészhelyzetek esetén alkalmazandó krízisterv kidolgozása.

Hosszú távon ezen a szinten is a *közösségfejlesztés* a leghatékonyabb eszköz, amely azonban nehezebben megvalósítható, mint az általános és középiskolákban. A felsőoktatásban számos szakon hiányzik az állandó csoportok kialakítása. Ezekben az intézményekben az évfolyamok képeznek egy egységet, pontosabban képezték a kreditrendszer bevezetéséig, amely még ezt a túlméretezett (néhány évben száz-kétszáz hallgatóból álló), de mégiscsak valamiféle állandóságot és biztos pontot jelentő közösséget is felborította. A diákok kisebb baráti társaságokba tömörülnek, amelyből a kapcsolatteremtési nehézségekkel küzdő fiatalok könnyen kimaradnak.

A közösség megtartó ereje természetesen ott sem működik hibátlanul, ahol az egyetem csoport-rendszerben oktatja hallgatóit. A pécsi ámokfutás

éppen ennek egyik szomorú példája. Ezért nem tartom szerencsésnek, ha teljes mértékben egyedül kell megbirkóznia egy csoportnak azzal, hogy megtartó, empátikus és felelősségteljes közeggé váljon. Ideális lenne, ha szakemberek közreműködésével fejlesztenék az egyetemi közösséget, és nem csupán a gólyatáborok és a hétköznapi esténként szervezett „bulik” informális keretei között zajlana a „csapatépítés”, ugyanis ezekből az eseményekből pontosan azok a diákok maradnak ki, akik visszahúzódóak és nehezen idomulnak a szokásos egyetemi élethez. Számukra ezek a közösségformáló fórumok kényelmetlenek. Ezzel szemben *a szakmailag kompetensen vezetett csoportfejlesztő tréningeken e hallgatók nagy része is integrálható lenne a közösségbe, illetve kiderülhetne már a tanév elején, ha vannak olyan diákok, akik más típusú (pl. pszichiátriai) segítségre szorulnak.* A tréningmódszer további előnye lenne, hogy összetartó, egymást ismerő csoportokat hozhatna létre azokon az egyetemeken is, ahol az évfolyamokat nem osztják fel kisebb egységekre.

A közösségfejlesztés a devianciák rövid távú megelőzését is elősegítheti, mivel hatékonyabbá teszi a kommunikációt a csoporton belül és azon kívül is. Ezáltal biztosíthatja a jól működő alapot az egyetemi (főiskolai) jelzőrendszerhez, amelynek kidolgozása és fejlesztése elengedhetetlen ahhoz, hogy az elégtelen megküzdési stratégiákkal rendelkező hallgatók (esetleg oktatók) adekvát segítséget kapjanak. A rövid távú megelőzéshez szükséges megfelelő lépések megtételéhez az intézményeken belül egy „egycsatornás” jelzőrendszer kiépítése látszik legcélszerűbbnek. Az egycsatornás rendszer azért javasolt, mert így elkerülhető az a jellegzetes hiba, hogy mindenki csak részinformációkat tud egy problémáról, de a kommunikáció elégtelensége miatt nem áll össze a teljes kép, és nem érzékelhető a probléma valódi súlya. Továbbá így megelőzhetőek a párhuzamos vagy egymásnak ellentmondó intézkedések ugyanazzal az ügygel kapcsolatban.

A jelzőrendszer egyik alapkövét az oktatók jelentik, akik bármikor kerülhetnek olyan helyzetbe, hogy aggodalomra okot adó jeleket vesznek észre. Az is elképzelhető, hogy a bajban lévő diák társai, barátai szólnak a tanárnak, vagy maga a problémákkal küzdő személy jelez. Bármelyik esetről is legyen szó, ezekben a helyzetekben az oktatóknak több tényezőt kell szem előtt tartania:

- Fontos, hogy *komolyan vegye* a bajba jutott hallgató (vagy a hallgatótársak, kollegák) jelzését, és mindenképpen *reagáljon* rá.
- *Mérlegelni kell, hogy a problémakör nem lépi-e túl az oktató kompetenciahatárait.* A szituációtól függően többféle forgatókönyv lehetséges:
 - Számos esetben elég, ha a tanár empatikusan meghallgatja a diákot, és *kielégíti annak akut ventillációs igényét*, amelynek hatására a hallgató megkönnyebbül.
 - Előfordulhatnak azonban olyan helyzetek is, amikor *szakember segítségére van szükség.* Lényeges, hogy kidolgozásra kerüljön egy forgatókönyv, amely az oktatónak világos útmutatást ad, hogy ilyen esetekben mi a teendője. Ez természetesen egyetemenként különbözhet attól függően, hogy az adott oktatási intézményben, illetve településen milyen lehetőségek állnak rendelkezésre. Ha az egyetemen létezik olyan *mentálhigiénés központ*, amelynek szolgáltatásai között egyéni pszichológiai tanácsadás, terápia is szerepel, és a hallgató nyitott erre a lehetőségre, *továbbirányítható* ide.
 - Természetesen vannak *mérlegelést nem tűrő esetek*, amikor a hallgató vagy egyéb személy *közvetlen veszélyeztető magatartást* tanúsít, azaz saját vagy mások életére, testi épségére, egészségére közvetlen és súlyos veszélyt jelent. Ilyenkor azonnal életbe lép a *válságkezelési forgatókönyv.*
 - A legnehezebben megoldható helyzet, *amikor a hallgató vagy egyéb személy olyan magatartást mutat, amely felveti a lehetőségét, hogy ön- vagy közveszélyessé válhat*, azonban nem állnak rendelkezésre olyan egyértelmű adatok, amelyek az oktatót felhatalmaznák arra, hogy azonnal külső szervektől kérjen segítséget. E helyzetek hatékony kezelését biztosítja egy *egyetemi krízisteam* felállítása, amelyről az általános prevenciók ajánlásoknál már szó esett. Az oktató, ha a kompetenciáját meghaladó problémát észlel, megbeszélheti ezt a teammel, amelynek tagjai a személyiségi jogok tiszteletben tartásával és a titoktartás követelményét betartva további adatok begyűjtése után mérlegelik a helyzetet, és

eldöntik, hogy kinek a felelősségi körébe tartoznak a további lépések. A krízisteam a problémával küzdő hallgató segítségével az oktató feszültségeinek oldására is alkalmas közeget, ezáltal az ő mentális egészségét is védi.

- Mindegyik esetre érvényes az a megállapítás, hogy *az oktató feladata elsősorban a jelzés észlelése, nem pedig a hallgató vagy egyéb személy lelki egészségének helyreállítása.*

Természetesen a *hallgatók* is kerülhetnek olyan helyzetbe, hogy segítségért fordul hozzájuk egy kortársuk, illetve veszélyjeleket érzékelnek az egyik hallgatón vagy egyéb személyen, esetleg saját maguk kerülnek megoldhatatlan helyzetbe. Éppen ezért a hallgatókkal is meg kell ismertetni azokat a lehetőségeket, ahova ilyen esetekben fordulhatnak (oktató, egyetemi pszichológus, krízisteam, rendőrség stb.).

A rendszer sikeres működtetéséhez szükség van *a hallgatók és az oktatók érzékenyítésére*, hogy képesek legyenek értelmezni a kommunikációs jelzéseket, amelyek néha fedőtörténetekbe rejtve vagy ambivalens módon fejezik ki a segítségkérést. Hasznos lenne, ha a hallgatói és oktatói közösség elméleti és gyakorlati képzést kapna a mentálhigiénéről, a pszichés fejlődés alaptörvényeiről, a mentális zavarok mibenlétéről, a függőségről, a bántalmazás, az agresszió, az öngyilkosság és a krízisállapotok jellemzőiről. A rövid távú megelőzési lehetőségeknél is azt kell tehát szem előtt tartani, hogy nem speciálisan az ámokfutások prevenciójára kell koncentrálni, hanem minden felmerülő komoly pszichés problémára.

Természetesen foglalkozni kell a felsőoktatási intézményekben is azzal a lehetőséggel, hogy mit lehet tenni *vészhelyzet esetén*. Az általános és középiskolák számára megfogalmazott ajánlásokhoz hasonlóan a főiskolákon és egyetemeken is ajánlott *válságkezelési tervet* kidolgozni, amely *kézikönyv* és *tájékoztató füzet* formájában tartalmaz minden tudnivalót.

Az értekezésemben foglaltak talán azt az érzést kelthetik az olvasóban, hogy a megelőzés szinte megoldhatatlan feladat, mert soha nem leszünk képesek az iskolai ámokfutáshoz vezető összes tényezőt befolyásunk alá vonni. Ez kétségtelen tény, azonban meg is fordíthatjuk a gondolatot, és bizhatunk abban, hogy csak számtalan faktor szerencsétlen együttállása esetén jut el egy

adott személy az ámokfutásig – ezt bizonyítja az esetek alacsony száma is –, ezért elképzelhető, hogy már egy kockázati tényező kiiktatása elegendő ahhoz, hogy a tragédia ne történjen meg. Sokszor azonban ezt az egy jelet vagy hibát nehéz észrevenni, ezért mindig óvatosságra, higgadtságra és önreflexióra kell törekedni.

Irodalomjegyzék

- Ádám Antal: Alkotmányi értékek és alkotmánybíráskodás. Osiris Kiadó, Budapest 1998
- Ádám Antal: Bölcsélet, vallás, állami egyházjog. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2007
- Ádám Antal: A posztmodernitásról és a posztdemokráciáról. Közjogi Szemle 2012/1.
- Adler, Freda – Mueller, Gerhard O. W. –Laufer, William S.: Kriminológia. Osiris, Budapest 2000
- Albrecht, Hans-Jörg: Terrorismus und kriminologische Forschung. Eine Bestandsaufnahme. Schweizerische Zeitschrift für Kriminologie 2002/1.
- Angyal Miklós: A bűnügyi helyszín kognitív kriminalisztikai szakértői elemzése az iskolai lövöldözések probléma orientált rendőrségi megközelítésének elősegítésére. (kézirat – a szerző engedélyével)
- Aronson, Elliot: Columbine után. Az iskolai erőszak szociálpszichológiája. Ab Ovo Kiadó, Budapest 2009
- Atkinson, Richard C. – Hilgard, Ernest – Smith, Edward E. – Nolen-Hoeksema, Susan – Fredrickson, Barbara L. – Loftus, Geoffrey R.: Pszichológia. Osiris, Budapest 2005
- Balogh Ágnes: Az egészség védelme a büntetőjogban (Kóros elmeállapot c. fejezet). <http://ebookbrowse.net/balogh-agnes-phd-ertekezes-pdf-d57873491> (2014. 03. 17.)
- Barbosa, Duarte: A description of the coasts of East Africa and Malabar in the beginning of the sixteenth century by Duarte Barbosa, a portuguese. Translated from an early spanish manuscript in the Barcelona Library with notes and a preface by the Hon. Henry E. J. Stanley. Printed for the Hakluyt Society, London 1866
<http://books.google.hu/books?id=Zw1DAAAACAAJ&pg=PA194&dq=Amuco&hl=hu&sa=X&ei=C9rHURq3B8PkywOWwYLoDQ&ved=0CDsQ6AEwAQ#v=onepage&q=Amuco&f=false> (2013. 01.05.)
- Barbosa, Duarte: The book of Duarte Barbosa. Ford: Mansel Longworth Dames. First published: London 1918-21. Third Reprint: New Delhi 2005 és ugyanez Second Reprint: New Delhi 2002

- http://books.google.hu/books?id=r5jnQzwZjOYC&printsec=frontcover&hl=hu&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (2013. 01. 05)
- <http://books.google.hu/books?id=edzW9fuOFcC&pg=PA178&dq=Guancio&hl=hu&sa=X&ei=FJLJUgWdSPkywOWwYLoDQ&ved=0CDQQ6AEwAA#v=onepage&q=Guancio&f=false> (2013. 01. 07.)
- Baumgartner, David: Amok. Zeitschrift für Kriminologie 2005/2.
- Bodonovich Jenő: A média- és hírközlési biztos ajánlása az öngyilkosságokról szóló tudósításokhoz. 2012 http://mediaeshirkozlesibiztos.hu/dokumentum/1364/vegleges_ajanlas.pdf (2014. 02. 06)
- Bondü, Rebecca – Cornell, Dewey G. – Scheithauer, Herbert: Student homicidal violence in schools: An international problem. In: New directions for youth development. No. 129. Wiley Periodicals, Inc. 2011
- Borbíró Andrea: Társadalmi bűnmegelőzés és emberi jogi következmények. Acta Humana. Emberi Jogi Közlemények 2004/4.
- Boyd, Sally: Wellbeing@School: Building a safe and caring school climate that deters bullying. New Zealand Council For Educational Research Te Rūnanga O Aotearoa Mō Te Rangahau I Te Mātauranga, Wellington 2012 <http://www.wellbeingatschool.org.nz/sites/default/files/Wellbeing-at-School-overview-paper.pdf> (2013. 09. 12.)
- Böckler, Nils – Seeger, Thorsten: Schulamokläufer. Eine Analyse medialer Täter-Eigendarstellungen und deren Aneignung durch jugendliche Rezipienten. Juventa Verlag, Weinheim und München 2010
- Brumme, Robert: Amok: Amokläufe Jugendlicher an ihren Bildungseinrichtungen. Grin Verlag, Norderstedt 2007
- Brumme, Robert: School shootings. Soziologische Analysen. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Germany 2011
- Bründel, Heidrun: Amok und Suizid – eine unheilvolle Allianz. Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt 2011
- Buda Mariann – Kőszeghy Attila – Szirmai Erika: Iskolai zaklatás – az ismeretlen ismerős. Educatio 2008/3.
- Buda Mariann: Iskolai erőszak, iskolai zaklatás. In: Fordulópont 41. (Szerk.: Szávai Ilona) 2008

- Bushman, Brad J. – Gibson, Bryan: Violent Video Games Cause an Increase in Aggression Long After the Game Has Been Turned Off. *Social Psychological and Personality Science* 2011/2.
- Carr, John E. – Tan, Eng K.: In search of true amok: Amok as viewed within the Malay culture. *American Journal of Psychiatry* 133. 1976 <http://ajp.psychiatryonline.org/article.aspx?articleid=155163> (2014. 03. 20.)
- Csemáné Váradi Erika: A fiatakorúakra vonatkozó önálló büntető eljárási szabályok kialakulása Magyarországon. In: *Bűnügyi mozaik. Tanulmányok Vida Mihály 70. születésnapja tiszteletére.* (Szerk: Nagy Ferenc) Pólay Elemér Alapítvány, Szeged 2006
- Csemáné Váradi Erika: A gyermek- és fiatalkori bűnözés – tendenciák, elméletek, okok. In: *Kriminológiai Közlemények* 59. (Szerk: Domokos Andrea) Magyar Kriminológiai Társaság, Budapest 2001
- Csemáné Váradi Erika – Gilányi Eszter Alternatív vitarendezés. Nemzeti Tankönyvkiadó, 2011 www.tankonyvvar.hu/hu/tartalom/tamop425/0049_23_alternativ_vitarendszer/adatok.html (2016. 02. 23.)
- Csürke, József – Vörös, Viktor – Osváth Péter – Árkovits Amaryl: A lélektani krízis elméleti háttere. In: *Mindennapi kríziseink. A lélektani krízis és krízisintervenció kézikönyve.* (Szerk: Csürke, József – Vörös, Viktor – Osváth Péter – Árkovits Amaryl) Oriold és Társai Kiadó, Pécs 2009
- Dittman, Volker: Gibt es eine typische Terroristen-Psyche? *Schweizerische Zeitschrift für Kriminologie* 2002/1.
- Douglas, John E. – Burgess, Ann W. – Burgess, Allen G. – Ressler, Robert K. (Szerk.): *Crime Classification Manual.* Jossey Bass - A Wiley Imprint, San Francisco 2006
- Duwe, Grant: Body-Count Journalism: The Presentation of Mass Murder in the News Media. *Homicide Studies* 2000/4. <http://hsx.sagepub.com/content/4/4/364> (2014. 02. 23.)
- Fast, Jonathan: *Ceremonial violence.* The Overlook Press, New York 2009
- Faust, Benjamin: School shooting. *Jugendliche Amokläufer zwischen Anpassung und Exklusion.* Psychosozial Verlag, Wetzlar 2010
- Fehér Ágota – Péter-Szarka Szilvia: Az iskolai zaklatás jelenségvilága és a gyermekek érzelmi készségei. In: *Interdiszciplináris pedagógia és a felsőoktatás alakváltozásai. A VII. Kiss Árpád Emlékkonferencia előadásainak szerkesztett változata.* (Szerk: Buda András – Kiss Endre) Kiss Árpád Ar-

chívum Könyvsorozata, Debreceni Egyetem Neveléstudományi Intézete, Debrecen 2012

Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika alapkérdései. In: Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV. (Szerk: Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán) Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, Pécs 2013 <http://www.pecshor.hu/periodika/XIV/fenyvesics.pdf> (2014. 03. 18.)

Figula Erika: Bántalmazók és bántalmazottak az iskolában. Új pedagógiai szemle 2004. július-augusztus <http://epa.oszk.hu/00000/00035/00083/2004-07-Mu-Figula-Bantalmazok.html> (2013. 09. 12.)

Figula Erika: Iskolai zaklatás – iskolai erőszak pszichológusszemmel. A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Tudományos Közalapítvány Kuratóriuma, Nyíregyháza 2004

Finerman, Ruthbeth: Culture-specific Disorders. In: The ICD-10 Classification of Mental and Behavioural Disorders. Diagnostic criteria for research. World Health Organization, Geneva 1993 <http://www.who.int/classifications/icd/en/GRNBOOK.pdf> (2014. 02. 19.)

Finszter Géza: Közbiztonság és jogállam. Jog Állam Politika: Jog- és Politikatudományi Folyóirat 2009/3.

Finszter Géza: Köz- és önvédelem a kriminális cselekményekkel szemben. In: Huszonnyolcadik Jogász Vándorgyűlés. (Szerk: Benisné Györffy Ilona) Magyar Jogász Egylet, Budapest 2009

Frymer, Benjamin: The Media Spectacle of Columbine: Alienated Youth as an Object of Fear. American Behavioral Scientist Vol. 52. 2009

Gabbard, Glenn O.: A pszichodinamikus pszichiátria tankönyve. Lélekben Otthon Kiadó 2008

Gaertner, Joachim: Ich bin voller Hass – und das liebe ich. Aus den Original-Dokumenten zum Attentat an der Columbine Highschool. Wilhelm Goldmann Verlag, München 2010

Garrison, Arthur H.: The catathymic crisis: An explanation of the serial killer. Journal of Police and Criminal Psychology Vol. 11. 1996/ 1.

Gettings, John – McNiff, Catherine: Milestones in Federal Gun Control Legislation. 2013 infoplease.com/spot/guntime1.htm (2014. 03. 08.)

Gilányi Eszter: Nemi szerepek, nemi sztereotípiák és a női bűnözés elméletei. In: Bűnügyi Tudományi Közlemények 9. Tanulmányok Dr.Dr.h.c. Hor-

- váth Tibor Professor Emeritus 85. születésnapja tiszteletére. (Szerk: Róth Erika) Bíbor Kiadó, Miskolc 2012
- Goldberg, Jeffrey: The case for more guns (and more gun control). The Atlantic 2012/December <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2012/12/the-case-for-more-guns-and-more-gun-control/309161/> (2014.03.08)
- Grád András: Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest 2002
- Grimm, Jürgen: Mediengewalt – Wirkungen jenseits von Imitation. Zum Einfluss ästhetischer und dramaturgischer Faktoren auf die Aggressionsvermittlung. In: Mediale Gewalt – Eine reale Bedrohung für Kinder? (Szerk: Bergmann, Susanne) Gesellschaft für Medienpädagogik und Kommunikationskultur, Bielefeld 2000
- György Júlia: Az antiszociális személyiség. Medicina, Budapest 1967
- Gyurkó Szilvia – Virág György: A bűn és a gyermekek ábrázolása a médiában. In: Kriminológiai Tanulmányok 46. (Szerk: Virág György) OKRI, Budapest 2009
- Harding, David J. – Fox, Cybelle – Mehta, Jal D.: Studying rare events through qualitative case studies: Lessons from a study of rampage school shootings. Sociological Methods & Research Vol. 31. 2002/2.
- Hartmann, Thilo: Gewaltspiele und Aggression. Aktuelle Forschung und Implikationen. In: Clash of Realities. Computerspiele und soziale Wirklichkeit. (Szerk: Kaminski, Winfried – Lorber, Martin) München 2006 <http://www.bundespruefstelle.de/bpjm/Jugendmedienschutz-Medienerziehung/computer-konsolenspiele,did=108062.html> (2014. 03. 10.)
- Hayot, Eric: The Hypothetical Mandarin. Sympathy, Modernity, and Chinese Pain. Oxford University Press, New York 2009
- Heilbrun, Kirk – Dvoskin, Joel – Heilbrun, Anna: Toward Preventing Future Tragedies: Mass Killings on College Campuses, Public Health, and Threat/Risk Assessment. Psychological Injury and Law 2009/2. http://www.joeldvoskin.com/Heilbrun__Dvoskin__and_Heilbrun_2009.pdf (2014.03.07)
- Herke Csongor: Az előzetes letartóztatás elrendelése a terhelt várható magatartása alapján. Jogtudományi Közlöny 2002/1.

- Iyengar, Shanto – Kinder, Donald R.: News that matters: Television and American Opinion. University of Chicago Press, Chicago 1987
- Kátai Rafael: Egyetemi lövöldözés a bizottságvezető szemével. Belügyi Szemle 2012/6.
- Kerezsi Klára – Kó József: A fiatakorúak büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága. In: Kriminológiai tanulmányok 45. (Szerk: Virág György) OKRI, Budapest 2008
- Kiss Anna – Bolyky Orsolya – Sárík Eszter: Megtorlás és elrettentés, vagy megelőzés és jóvátétel? Ügyészek Lapja 2010/6.
- Knecht, Thomas: Amok und Pseudo-Amok. Schweizer Archiv für Neurologie und Psychiatrie 1999/3.
- Koch, Johann: Seine Freundin verrät ihn nicht – Amokdrohungen ernst nehmen. In: Gewaltprävention im Miteinander. Verstehen und Handeln. Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung, Berlin 2007
- Korinek László: Félelem a bűnözéstől. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1995
- Korinek László: A bűnözés keletkezésének néhány szociológiai magyarázata. In: Minúciák – Tanulmányok Tremmel Flórián professzor 60. születésnapjának tiszteletére. (Szerk: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor) PTE-ÁJK, Pécs 2001
- Korinek László: A bűnözés visszatükröződése. Latens bűnözés, bűnözésábrázolás, félelem a bűnözéstől. In: Kriminológia – Szakkriminológia. (Szerk: Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós) Complex Kiadó, Budapest 2006
- Korinek László: A terrorizmus. In: Kriminológia – Szakkriminológia. (Szerk: Gönczöl Katalin – Kerezsi Klára – Korinek László – Lévay Miklós) Complex Kiadó, Budapest 2006
- Korinek László: „Csecsszopók, akikben megnő az értelem.” A gyermekek büntethetőségéről. Fundamentum 2008/12.
- Korinek László: Az erőszakos bűnözés oksági összefüggései. In: Tiszteletkötet Sárkány István 65. Születésnapjára. (Szerk: Németh Zsolt) Rendőrtiszt-ti Főiskola, Budapest 2010
- Kováts Daniella: A fanatizmus és a terrorizmus pszichológiai szempontú elemzése. Rendőrtiszt-ti Főiskola Rendvédelmi Füzetek 2002/12.

- Kőhalmi László: A kóros elmeállapot és a beszámítási képesség büntetőjogi szabályozása. *Büntetőjogi Szemle* 2012/3.
- Kőhalmi László: A büntetőjog alapproblémái. PTE-ÁJK Gazdasági Büntetőjog Kutatóintézet, Pécs, 2012
- Kulcsár Gabriella: *Gewaltdarstellungen in den Medien und ihre Wirkungen auf die Aggressionsbereitschaft* In: Emlékkönyv Losonczy István Profeszor halálának 25. évfordulójára. (Szerk: Gál István – Kőhalmi László) Pécs 2005
- Kulcsár Gabriella – Kövér András: Kerekasztal-beszélgetés az ámokfutás jelenségéről. *Ügyészek Lapja* 2010/5.
- Kulcsár Gabriella: Megelőzhető-e az iskolai ámokfutások? *Belügyi Szemle* 2011/6. szám
- Kulcsár Gabriella: Opportunities for Preventing Rampage School Shootings from Aspects of Criminalistics and Criminology. In: *Pleadings. Celebration Volume of Professor Tremmel Flórián's 70th Birthday.* (Szerk: Fenyvesi Csaba – Herke Csongor) *Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata* 2011
- Kulcsár Gabriella: Punitiveness and fear of crime in Hungary in the past 30 years. *Essays of Faculty of Law University of Pécs Yearbook. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata* 2012
- Kunczik, Michael – Zipfel, Astrid: *Wirkungen von Gewaltdarstellungen. In: Fernsehforschung in Deutschland: Themen-Akteure-Methoden.* (Szerk: Klinger, Walter – Roters Gunnar – Zöllner, Oliver) *SWR-Schriftenreihe, Medienforschung Bd. 1.* Baden-Baden 1998
- Kunczik, Michael – Zipfel, Astrid: *Medien und Gewalt. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend* 2004
- Kunczik, Michael – Zipfel, Astrid: *Medien und Gewalt. Befunde der Forschung 2004-2009. Bericht für das Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. Kurzbericht, Berlin* 2010
- Kupchik, Aaron – Bracy, Nicole L.: *The News Media on School Crime and Violence: Constructing Dangerousness and Fueling Fear. Youth Violence and Juvenile Justice* 2009/7.
- Kury, Helmut – Kulcsár Gabriella: *Innere Sicherheit und Einstellungen zu Sanktionen – ein Vergleich zwischen Ost und West. In: Tanulmányok*

- Tóth Mihály professzor 60. születésnapja tiszteletére. (Szerk: Gál István László) PTE-ÁJK, Pécs 2011
- Langman, Peter: Amok im Kopf. Warum Schüler töten. Beltz Verlag, Weinheim und Basel 2009
- Leavitt, Michel O. – Gonzales, Alberto R. – Spellings, Margaret: Report to the President on Issues Raised by the Virginia Tech Tragedy. Washington June 13. 2007 www.hhs.gov/vtreport.html (2011. 07. 11.)
- Leavitt, Michael O.: Preventing the next Tucson. <http://www.washingtontimes.com/news/2011/jan/19/preventing-the-next-tucson/> (2011. 07. 11.)
- Leenaars, Antoon A.: Edwin S. Shneidman on Suicide. *Suicidology Online* 2010/1.
- Meloy, J. Reid: A catathymic infaticide. *Journal of forensic sciences* 2010 http://forensis.org/PDF/published/2010_ACatathymicInf.pdf (2014. 02. 19.)
- Merz-Abt, Thomas: Killerspiele und ihre Herausforderung für Schule und Eltern. Theoretische Reflexion und medienpädagogische Handlungsempfehlungen. *Medienheft* 2009/6. http://profil.phtg.ch/Publikationen/10364/17/09_Games_Merz-AbtThomas.pdf (2014. 02. 22.)
- Mészáros Ádám: Észrevételek az új büntető törvénykönyv egyes felelősség-tani rendelkezéseire. *Belügyi Szemle* 2013/3.
- Mészáros Bence: Kiemelt jelentőségű ügyek, alkotmányos aggályok - új külön eljárás a büntetőeljárás törvényben. *Közjogi Szemle* 2011/3.
- Metzig, Werner – Schuster, Martin: Agresszió az iskolákban. Előfordulás, megelőzés és intervenció. In: *Az agresszió világa.* (Szerk: Hárdi István) Medicina Könyvkiadó, Budapest 2010
- Moore, Mark H. – Petrie, Carol V. – Braga, Anthony A. – McLaughlin, Brenda L. (Szerk.): *Deadly Lessons – Understanding Lethal School Violence. Case studies of School Violence Committee.* The National Academies Press, Washington D. C. 2003
- Murányi-Kovács Endréné – Kabainé Huszka Antónia: *A gyermekkori és a serdülőkori személyiségzavarok pszichológiája.* Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 1998
- Muschert, Glenn W.: *Research in School Shootings.* *Sociology Compass* 2007/1.

- Nagy László: Az emberi motiváció. In: A pszichológia alapjai. (Szerk: Révész György – Bernáth László) Tertia 2002
- Nagy Tibor: Mediációs lehetőségek az iskola világában. Az előadás az Önfelkészítő Iskolák Egyesülete XVII. Országos Konferenciáján hangzott el Budapesten 2010. november 12-13-án. www.onfejlesztoiskolak.hu/2010/XVIIkonf/mediacio.ppt (2014. 03. 17.)
- Nagy Zoltán András: Bűncselekmények számítógépes környezetben. Ad Librum, Budapest 2010
- Newman, Katherine S.: Rampage. The social roots of school shootings. Basic Books, New York 2004
- Olweus, Dan: Iskolai zaklatás. Educatio 1999/4.
- O'Toole, Mary Ellen: The school shooter. A threat assessment perspective. Critical Incident Response Group. National Center for the Analysis of Violent Crime, FBI Academy, Quantico, Virginia 1999
- Paksi Borbála: Az iskolai agresszió előfordulása, intézményi percepciója. Új Pedagógiai Szemle 60. évf. 2010/1-2. http://epa.oszk.hu/00000/00035/00139/pdf/EPA00035_uj_pedagogiai_szemle_2010_1_2.pdf (2013. 09. 16.)
- Parti Katalin: Az iskolai online bántalmazás felmérése és komplex kezelése a „TABBY in Internet” nemzetközi program keretében. Infokommunikáció és Jog 2012/52–53.
- P. Gál Judit: Halálosztók. Babusz, Budapest 2013
- Pollmann, Elsa: Tatort Schule. Wenn Jugendliche Amok laufen. Tectum Verlag, Marburg 2008
- Pólya Tamás – Sáringerné Szilárd Zsuzsanna: A videojátékok értékrendszer és életmód-befolyásoló hatása. Túlsúlyos gyermekek játéka Nintendo Wii-vel – egy előtanulmány tapasztalatai. In: A média hatása a gyermekekre és fiatalokra VI. (Szerk: Gabos Erika) Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat Magyar Egyesület, Budapest 2012 http://media.ekt.hu/munkatarsak/publikaciok/polya2012a_Polya_Szilard_Nintendo_Wii.pdf (2014. 02. 22.)
- Raittila, Pentti – Koljonen, Kari –Väliverronen, Jari: Journalism and school shootings in Finland 2007-2008. Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print, Tampere 2010
- Ranschburg Jenő: A meghitt erőszak. Saxum Kiadó, Budapest 2006
- Ranschburg Jenő: Nyugtalan gyerekek. Saxum Kiadó, Budapest 2009

- Reuter-Rice, Karin: Male Adolescent Bullying and the School Shooter. *The Journal of School Nursing* 24:350, 2008
- Révész György: Erőszak az iskolában. In: *Autonómia és identitás. Tanulmányok Kézdi Balázs 70. születésnapjára.* (Szerk: Péley Bernadette – Révész György) Pro Pannonia Kiadói Alapítvány 2007
- Ringel, Erwin: A preszuicidális szindróma (öngyilkosság előtti tünetcsoport) tünettana. In: *A deviáns viselkedés szociológiája.* (Szerk: Andorka Rudolf – Buda Béla – Cseh-Szombathy László) Gondolat, Budapest 1974
- Robertz, Frank J.: *School Shootings.* Verlag für Polizeiwissenschaft, Clemens Lorei, Frankfurt 2004
- Robertz, Frank J. – Wickenhäuser, Ruben: *Der Riss in der Tafel – Amoklauf und schwere Gewalt in der Schule.* Springer Medizin Verlag, Heidelberg 2007
- Saint Martin, Manuel L.: Running amok: A modern perspective on a culture-bound syndrome. *Primary Care Companion to The Journal of Clinical Psychiatry* 1999/1.
- Scheithauer, Herbert – Bondü, Rebecca: *Amoklauf und School Shooting.* Vandenhoeck&Ruprecht GmbH&Co. KG, Göttingen 2011
- Schwind, Hans-Dieter: *Kriminologie.* Kriminalistik Verlag, Heidelberg 2001
- Shakespeare, William: *The Tempest.* Act 1 Scene 2. 6. o. http://nfs.sparknotes.com/tempest/page_22.html (2014. 03. 08.)
- Shakespeare, William: *A vihar.* I. felvonás II. jelenet (ford.: Fábri Péter) <http://mek.oszk.hu/00400/00483/00483.htm> (2014. 03. 08.)
- Somfai Balázs: „Bullying”, azaz iskolai erőszak. *Jura* 2009/1.
- Springhall, John: *Violent media, guns and moral panics: The Columbine High School Massacre,* 20 April 1999. *Paedagogica Historica* 35:3, 1999
- Tamási Erzsébet: *Nemek és bűnözés.* In: *Kriminológia-Szakkriminológia.* (Szerk.: Gönczöl Katalin – Kerecsi Klára – Korinek László – Lévy Miklós) Complex, Budapest 2006
- Tóth Mihály: *Az új büntető törvénykönyv szankciórendszere.* *Ügyvédek Lapja* 2012/6.
- Tóth Zsuzsanna: „Nehéz eset” – Az együttműködés tisztázásáról több intézményt bevonó segítő folyamatok során. In: *Fél évszázad a gyermekek szolgálatában. A Kerületi Nevelési Tanácsadó jubileumi kiadványa.* Bu-

- dapest Főváros XV. Kerület Rákospalota, Pestújhely, Újpalota Önkormányzat támogatásával Kerületi Nevelési Tanácsadó 2010
- Vass Gábor: A cseh fegyvergyártás zászlóshajója – a CZ 75 fegyvercsalád.
<http://www.kaliber.hu/cikkek/a-cseh-fegyvergyartas-zaszloshajoja.html>
(2014. 03. 08.)
- Vincze Orsolya – Rein Gabriella: A csoportközi diszkrimináció és tolerancia narratív alapjai. *Pszichológia* 31. 2011
- Virág György: A fiatalkori bűnelkövetés egyes jellemzői. *Rendészeti Szemle* 2009/2.
- Virág György – Parti Katalin – Schmidt Andrea – Néray Bálint: TABBY in Internet – Az online bántalmazások volumenének iskolai felmérése és mentorképzés Magyarországon (2010–2014). *Ügyészek Lapja* 2014/3–4.
- Vossekuil, Bryan et al.: The final report and findings of the safe school Initiative: Implications for the prevention of School attacks in the United States. US Secret Service and US Dept. of Education, Washington 2002
- Waldrich, Hans-Peter: In blinder Wut. Amoklauf und Schule. PapyRossa Verlag, Köln 2010
- Weilbach, Karl: Amok. „Es sieht so aus, als würde ich der Wolf sein”. Eine kriminologische Einzelfallstudie zur Amoktat von Zug (CH). Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt 2009
- Wilke, Mareike: Killing for Glory? Ein Amoklauf und seine Hintergründe. Einblicke in das Denken und Handeln der Columbine-Täter. Tectum Verlag, Marburg 2009
- Zeller Judit: Lehetnek-e az oktatók mentálhigiénés kapuőrök? (kézirat – a szerző engedélyével)

Jogforrások:

2004. évi XXIV. törvény a lőfegyverekről és lőszerkekről
253/2004. (VIII. 31) Korm. rendelet a fegyverekről és lőszerkekről
49/2004. (VIII. 31.) BM rendelet a lőterekről, a lőfegyverek, lőszerkekről hatóságai tárolásáról, a fegyvertartáshoz szükséges elméleti és jártassági követelményekről

22/1991. (XI. 15.) NM rendelet a kézilőfegyverek, lőszer, gáz- és riasztó-fegyverek megszerzésének és tartásának egészségi alkalmassági feltételeiről és vizsgálatáról

215/2004. (VII. 13.) Korm. rendelet a sportorvoslás szabályairól és a sportegészségügyi hálózatról

1996. évi LV. törvény a vad védelméről, vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról

A kézilőfegyverek, lőszer, gáz- és riasztó-fegyverek megszerzésének és tartásának egészségi alkalmassági feltételeiről és vizsgálatáról szóló 22/1991. (XI. 15.) NM rendelet módosításáról szóló 9/2010. (III. 18.) EüM rendelet.

Az 1913. évi országgyűlési törvénycikkek (elsőrangú szakférfiak közreműködése mellett). Kiadja Ráth Mór, Budapest 1914

Bill of Rights, Second Ammendment. http://www.archives.gov/exhibits/charters/bill_of_rights_transcript.html (2013.03.08.)

District of Columbia v. Heller http://www.oyez.org/cases/2000-2009/2007/2007_07_290#argument (2014. 03. 08.)

Elsőfokú Bírósági Ítélet. <http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara> (2014. 03. 05.)

Másodfokú Bírósági Ítélet <http://www.birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara> (2014. 03. 06.)

Youth Criminal Justice Act. <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/y-1.5/> (2016. 02. 02.)

PUBLIC LAW 90-618-OCT. 22, 1968 <https://www.gpo.gov/fdsys/pkg/STATUTE-82/pdf/STATUTE-82-Pg1213-2.pdf> (2014. 03. 08.)

Egyéb források:

18 years on death row. <http://www.wistv.com/story/5675032/18-years-on-death-row-viewer-comments> (2014. 02. 16.)

Accused schoolyard sniper 'always talking about guns'. The Gazette Montreal. Jan 31, 1979 <http://news.google.com/newspapers?id=QJYUAAAAIBAJ&sjid=k6EFAAAAIBAJ&pg=6790%2C314332> (2014. 02. 16.)

American Psychiatric Association: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders. Fifth Edition, American Psychiatric Association, Arlington, VA 2013

An interview with Kristin Kinkel. <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/shows/kinkel/kip/kristin.html> (2014. 02. 16.)

Ceska Zbrojovka <http://www.czub.cz/cz/Default.aspx> (2014. 03. 05.)

Culture-Bound Syndromes in the DSM-IV-TR. <http://quizlet.com/14371470/culture-bound-syndromes-in-the-dsm-iv-tr-flash-cards/> (2014. 02. 16.)

„Die, All Of You” T.J. Lane, Alleged Gunmen In High School Shooting, Writes Chilling Letter www.globalgrind.com/news/tj-lane-alleged-gunmen-chardon-high-school-shooting-letter-die-all-you-details?gpage=4 (2014. 02. 16.)

„Doom” aus der Liste der jugendgefährdenden Medien gestrichen. <http://www.bundespruefstelle.de/bpjm/redaktion/PDF-Anlagen/bpjm-aktuell-doom-listenstreichnung-aus-03-11,property=pdf,bereich=bpjm,sprache=de,rwb=true.pdf> (2014. 02. 16.)

DSM-IV-TR. A módosított DSM-IV. Animula Egyesület 2001

FBI: National Instant Criminal Background Check System. <http://www.fbi.gov/about-us/cjis/nics> (2014. 03. 08)

Gallup Review: Public Opinion Context of Tucson Shootings 2011. 01. 11. <http://www.gallup.com/poll/145526/Gallup-Review-Public-Opinion-Context-Tucson-Shootings.aspx> (2014. 03. 08.)

Global Study on Homicide – Executive Summary. United Nations Office on Drugs and Crime 2013 https://www.unodc.org/documents/gsh/pdfs/GLOBAL_HOMICIDE_Report_ExSum.pdf (2016. 02. 07.)

Gun Control Timeline. 1999 <http://usgovinfo.about.com/library/weekly/aa092699.htm> (2014. 03. 08.)

ICD-10 Version: 2010 <http://apps.who.int/classifications/icd10/browse/2010/en#/F68.8> (2014. 02. 17.)

I don't like Mondays. (Írta és rendezte: John Dower) Part 1-5.

<http://www.youtube.com/watch?NR=1&feature=endscreen&v=k0AAa74e7sM> (2014. 02. 16.)

http://www.youtube.com/watch?feature=endscreen&NR=1&v=xiXSj_qiCic (2014. 02. 16.)

<http://www.youtube.com/watch?NR=1&feature=endscreen&v=hVuY11vuNMA> (2014. 02. 16.)

http://www.youtube.com/watch?feature=endscreen&NR=1&v=lIeIu_xonAo (2014. 02. 16.)

Informationsschreiben zum Umgang mit Gewalt- und Notfallsituationen an Berliner Schulen. Senatsverwaltung für Bildung, Wissenschaft und Forschung 2009 http://www.berlin.de/imperia/md/content/sen-bildung/hilfe_und_praevention/gewaltpraevention/ (2014. 03.05.)

Isolated Explosive Disorder (312.35) (Disorders of Impulse Control not elsewhere classified). In: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Third Edition). The American Psychiatric Association, Washington D.C. 1980

Kauhajoki School Shooting on 23 September 2008. Report of the Investigation Commission. Vantaa, Finland 2010 http://www.schoolshooters.info/PL/Official_Reports_files/Kauhajoki%20School%20Shooting.pdf (2014.03.08)

'Kind of chaos': Witnesses recall 1992 Palo Duro High School shooting. <http://lubbockonline.com/filed-online/2012-09-11/kind-chaos-witnesses-recall-1992-palo-duro-high-school-shooting#.UvnoRfTuJ8E> (2014. 02. 16.)

Kip Kinkel Confession. Part 1-4. (2014. 02. 06.)

<http://www.youtube.com/watch?v=QARJYLJTmRY>

<http://www.youtube.com/watch?v=JyaMiL7Xeiy>

<http://www.youtube.com/watch?v=d05JvYgLVjo>

<http://www.youtube.com/watch?v=x5cJFq8FaKc>

Lövöldözés a Pécsi Tudományegyetemen - A fegyvertartás magyarországi szabályairól. 2009. 11. 27. <http://www.jogiforum.hu/hirek/22115> (2014. 03. 08.)

Notfallpläne für die Berliner Schulen. Hinsehen und Handeln. Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Sport, Berlin 2005

Obama kitart a fegyvertartás szigorításban. 2013. 01. 14. http://index.hu/kulfold/2013/01/14/obama_kitart_a_fegyvertartas_szigoritasban/ (2014. 03. 08.)

- Preventing Suicide - A Resource for Media Professionals (WHO – IASP).
http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/resource_media.pdf (2014. 02. 22.)
- Report to the President on issues raised by the Virginia Tech tragedy, June 13, 2007 Washington http://www.justice.gov/opa/pr/2007/June/vt_report_061307.pdf (2014.03.06)
- TABBY Internetes bántalmazás kutatás. <http://eszteralapitvany.hu/2012/08/tabby/> (2015. 04. 08.)
- The Amazing Atheist: Columbine Killers, Mental Midgets & Social Darwinism <http://www.youtube.com/watch?v=Pq56CjUA0C4&feature=related> (2014. 02. 06.)
- The Bureau of Alcohol, Tobacco, Firearms and Explosives' Investigative Operations at Gun Shows, June 2007 <http://www.justice.gov/oig/reports/ATF/e0707/final.pdf> (2014. 03. 08.)
- The mind of a rampage killer. <http://documentaryaddict.com/The+Mind+of+a+Rampage+Killer-10073-documentary.html> (2014. 03. 09.)
- Túlélőhorror (wikipédia-címszó) <http://hu.wikipedia.org/wiki/T%C3%BAI%C3%A9l%C5%91horror> (2014. 02. 16.)
- United States – Gun Facts, Figures and the Law. <http://www.gunpolicy.org/firearms/region/united-states> (2014. 03. 08.)
- US Department of Justice: ATF National Firearms Act Handbook. 2009 <http://www.atf.gov/files/publications/download/p/atf-p-5320-8/atf-p-5320-8.pdf> (2014. 03 .08.)
- Views on Gun Laws Unchanged After Aurora Shooting, 2012.07.30. <http://www.people-press.org/2012/07/30/views-on-gun-laws-unchanged-after-aurora-shooting.> (2014. 03. 08.)

Bibliografía

- Adler, Lothar: Amok – eine Studie. Verlag Michael Farin, München 2000.
- Anderson, Craig A. et al.: Violent video game effects on aggression, empathy and prosocial behavior in Eastern and Western Countries: A meta-analytic review. *Psychological Bulletin* 136 (2), 2010.
- Berkowitz, Leonard: On the formation and regulation of anger and aggression: A cognitive-neoassociationistic analysis. *American Psychologist* 1990/45.
- Blatt, Sidney J.: Contributions of psychoanalysis to the understanding and treatment of depression. *Journal of the American Psychoanalytic Association* 46. 1998
- Burns, Ronald – Crawford Charles: School shootings, the media and public fear: Ingredients for a moral panic. *Crime, Law and Social Change* 1999/32.
- Burton-Bradley, Burton Gyrth: The Amok syndrome in Papua and New Guinea. *Medical Journal of Australia* 1968/1.
- Caplan, Gerald: Principles of Preventive Psychiatry. Basic Books, New York 1964
- Cooper, John: Mental disease situations in certain cultures: a new field for research. *Journal of Abnormal & Social Psychology* 1934/29.
- Dann, Hanns-Dietrich: Aggressionsprävention im sozialen Kontext Schule. In: *Forschung über Gewalt an Schulen*. (Szerk: Holtappels, Heinz Günter – Heitmeyer, Wilhelm – Melzer, Wolfgang – Tillmann, Klaus-Jürgen) 1997
- Devereux, George: Normal und anormal – Aufsätze zur allgemeinen Ethnopsychiatrie. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1982
- Durkheim, Émile: Der Selbstmord. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1993
- Eisenberg, Götz: Gewalt, die aus der Kälte kommt – Amok – Pogrom – Populismus. Psychosozial Verlag, Gießen 2002.
- Feschbach, Seymour: Fernsehen und antisoziales Verhalten. Perspektiven für Forschung und Gesellschaft. In: *Empirische Medienpsychologie*. (Szerk.: Groebel, Jo – Winterhoff-Spurk, Peter) München 1989.

- Gimlette, John D. – Thompson, Henry Wagstaff: A dictionary of Malay medicine. Oxford University Press, London 1939.
- Gimlette, John D.: Notes on a case of amok. *Journal of Tropical Medicine and Hygiene* 1901/4.
- Hammen C. L.: Stress and the course of unipolar and bipolar disorders. In: *Does Stress Cause Psychiatric Illness?* (Szerk: Mazure, C. M.) Washington DC, American Psychiatric Press 1995
- Hancock, Lynnell: Voices – Crime: A Context for School Shootings. In: *Columbia Journalism Review* Bd. 40. 1. Marion, Ohio 2001
- Heitmeyer, Wilhelm – Soeffner, Hans-Georg (Szerk.): *Gewalt. Entwicklungen, Strukturen, Analysenprobleme.* Frankfurt am Main 2004
- Hermanutz, Max et al.: *Computerspiele – Training für den Schusswaffengebrauch?* In: *Polizei und Wissenschaft* Jg. 2. Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt am Main 2002
- Hoffmann, Jens: Amok – ein neuer Blick auf ein altes Phänomen. In: *Polizei&Psychologie. Kongressband der Tagung „Polizei&Psychologie“ am 18. und 19. März 2003.* (Szerk: Lorei, Clemens) Frankfurt am Main 2003
- Kaltiala-Heino, Riittakerttu – Rimpelä, Matt: Bullying, depression and suicidal ideation in Finnish adolescents: School survey. *British Medical Journal* 319 (7206), 1999
- Knecht, Thomas: Amok – Transkulturelle Beobachtung über eine Extremform menschlicher Aggression. *Kriminalistik* 10. Jg. 52. 1998
- Lübbert, Monika: *Amok: Der Lauf der Männlichkeit.* Verlag für Polizeiwissenschaft, Frankfurt am Main 2002
- McGee, James P. – DeBernardo, Caren R.: *The Classroom Avenger.* *The Forensic Examiner.* 1999/8.
- Rand, Elizabeth H.: Choosing an antidepressant to treat depression. *American Family Physician* 1991/43.
- Rosch, Eleanor – Lloyd, Barbara (Szerk.): *Cognition and categorization.* Lawrence Erlbaum, Hillsdale, NJ 1978
- Schmidtke, Armin et al.: *Imitation von Amok und Amok-Suizid.* In: *Terroristen-Suizide und Amok.* (Szerk: Wolfersdorf, Manfred – Wedler, Hans) *Suizidologie* Band 13. Regensburg 2002
- Schneider, Hans-Joachim: *Kriminologie der Gewalt.* Stuttgart 1994

- Shoemaker, Donald J.: Theories of Delinquency. An examination of Explanations of Delinquent Behavior. Oxford University Press, New York 2000
- Showalter, Elaine: Hystories: Hysterical Epidemics and Modern Culture. Picadore, London 1998
- Sofsky, Wolfgang: Zeiten des Schreckens – Amok, Terror, Krieg. S. Fischer Verlag, Frankfurt am Main 2002
- Spores, John C.: Running amok – A historical inquiry. Ohio University Press, Athens 1988
- Talcott Parsons – Robert F. Bales: Family, Socialization and Interactional Process. Free Press, NY 1955
- Teoh, Jin-Inn: The changing psychopathology of amok. Psychiatry 1972/35.
- Willems, Herbert: Rahmen und Habitus – zum theoretischen und methodischen Ansatz Erving Goffmans. Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main 1997

Mellékletek

1. számú melléklet

Iskolai ámokfutások 1974 és 2016 között I.

	A1 Név	A2 Cselekmény időpontja	A3 Cselekmény helyszíne (iskola, város, ország)	A4 Életkor (a cselekmény elkövetése- kor)	A5 Az elköve- tő neme
1.	<i>Anthony Barbaro</i>	1974. 12. 30.	Olean High School Olean, New York, USA	17	ffi
2.	<i>Michal Slobodian</i>	1975. 05. 28.	Centennial Secondary School Brampton, Ontario, Kanada	16	ffi
3.	<i>Robert Poulin</i>	1975. 10. 27	St. Pius X Catholic High School Ottawa, Ontario, Kanada	18	ffi
4.	<i>Roger E. Needham</i>	1978. 02. 22.	Everett High School Lansing, Michigan, USA	15	ffi
5.	<i>John Christian</i>	1978. 05. 18.	Murchison Middle School Austin, Texas, USA	13	ffi
6.	<i>Brenda Ann Spencer</i>	1979. 01. 29.	Cleveland Elementary School San Diego, California, USA	16	nő
7.	<i>Patrick Henry Lizotte</i>	1982. 03. 19.	Valley High School Las Vegas, Nevada, USA	18	ffi
8.	<i>David F. Lawler</i>	1983. 01. 20.	Parkway South Juni- or High School St. Louis, Missouri, USA	14 (?)	ffi

	A1 Név	A2 Cselekmény időpontja	A3 Cselekmény helyszíne (iskola, város, ország)	A4 Életkor (a cselekmény elkövetése- kor)	A5 Az elköve- tő neme
9.	<i>James Alan Kearbey</i>	1985. 01. 21.	Goddard Junior High School Goddard, Kansas, USA	14	ffi
10.	<i>Kristofer Hans</i>	1986. 12. 04.	Fergus High School Lewistown, Montana, USA	14	ffi
11.	<i>Nathan D. Faris</i>	1987. 03. 02.	DeKalb High School, DeKalb, Missouri, USA	12	ffi
12.	<i>Nicholas Elliott</i>	1988. 12. 14.	Atlantic Shores Christian School Virginia Beach, Virginia, USA	15	ffi
13.	<i>Patrick Purdy</i>	1989. 01. 17.	Cleveland Elementary School Stockton, California, USA	24	ffi
14.	<i>Marc Lépine</i>	1989. 12.06.	École Polytechnique, Montreal, Quebec, Kanada	25	ffi
15.	<i>egy ausztrál fiú</i>	1991. 06. 19.	Orara High School Coffs Harbour, Ausztrália	13	ffi
16.	<i>Eric Houston</i>	1992. 05. 01.	Lindhurst High School Olivehurst, California, USA	20	ffi
17.	<i>Randy Earl Matthews</i>	1992. 09. 11.	Palo Duro High School Amarillo, Texas, USA	17	ffi

	A1 Név	A2 Cselekmény időpontja	A3 Cselekmény helyszíne (iskola, város, ország)	A4 Életkor (a cselekmény elkövetése- kor)	A5 Az elköve- tő neme
18.	<i>Wayne Lo</i>	1992. 12. 14.	Simon's Rock Coll- ege Great Barrington, Massachusetts, USA	18	ffi
19.	<i>Gary Scott Pennington</i>	1993. 01. 18.	East Carter High School Grayson, Kentucky, USA	17	ffi
20.	<i>Anthony Sincino</i>	1995. 10. 12.	Blacksville-Hilda High School Blackville, South Carolina, USA	16	ffi
21.	<i>James Ellison Rouse</i>	1995. 11. 15.	Richland High School Lynnville, Tennessee, USA	17	ffi
22.	<i>Barry Dale Loukaitis</i>	1996. 02.02.	Frontier Middle School Moses Lake, Wa- shington, USA	14	ffi
23.	<i>Douglas Bradley</i>	1996. 02. 08.	Mid-Peninsula Education Center Palo Alto, California, USA	16	ffi
24.	<i>Evan Ramsey</i>	1997. 02. 19.	Bethel Regional High School Bethel, Alaska, USA	16	ffi
25.	<i>Luke Woodham</i>	1997. 10. 01.	Pearl High School Pearl, Mississippi, USA	16	ffi
26.	<i>Micheal Carneal</i>	1997. 12. 01.	Heath High School West Paducah, Kentucky, USA	14	ffi

	A1 Név	A2 Cselekmény időpontja	A3 Cselekmény helyszíne (iskola, város, ország)	A4 Életkor (a cselekmény elkövetése- kor)	A5 Az elköve- tő neme
27.	<i>Colt Todd</i>	1997. 12. 15.	Stamps High School Stamps, Arkansas, USA	14	ffi
28.	<i>Mitchell Johnson</i>	1998. 03. 24.	Westside Middle School Jonesboro, Arkansas, USA	13	ffi
29.	<i>Andrew Golden</i>	1998. 03. 24.	Westside Middle School Jonesboro, Arkansas, USA	11	ffi
30.	<i>Andrew Wurst</i>	1998. 04. 28.	Park Middle School (egy iskolai bálon) Edinboro, Pennsyl- vania, USA	14	ffi
31.	<i>Kip Kinkel</i>	1998. 05. 20-21.	Thurston High School Springfield, Oregon, USA	15	ffi
32.	<i>Eric Harris</i>	1999. 04. 20.	Columbine Highschool Littleton, Colorado, USA	18	ffi
33.	<i>Dylan Klebold</i>	1999. 04. 20.	Columbine Highschool Littleton, Colorado, USA	17	ffi
34.	<i>Todd Cameron Smith</i>	1999. 04. 28.	W. R. Myers High School Taber, Alberta, Ka- nada	14	ffi
35.	<i>Thomas Solomon</i>	1999. 05. 20.	Heritage High School Conyers, Georgia, USA	15	ffi

	A1 Név	A2 Cselekmény időpontja	A3 Cselekmény helyszíne (iskola, város, ország)	A4 Életkor (a cselekmény elkövetése- kor)	A5 Az elköve- tő neme
36.	<i>Victor Cordova Jr.</i>	1999. 11. 19.	Deming Middle School, Deming, New Mexico, USA	12	ffi
37.	<i>Seth Trickey</i>	1999. 12. 06.	Fort Gibson Middle School Fort Gibson, Oklahoma, USA	13	ffi
38.	<i>egy kanadai fiú (a Young Offenders Act miatt nem fedték fel a kilétét)</i>	2000. 04. 20.	Cairine Wilson High School Ottawa, Ontario, Kanada	15	ffi
39.	<i>Charles Andrew Williams</i>	2001. 03. 05.	Santana High School Santee, California, USA	15	ffi
40.	<i>Elizabeth Catherine Bush</i>	2001. 03. 07.	Bishop Neumann High School Williamsport, Penn- sylvania, USA	14	nő
41.	<i>Jason Hoffman</i>	2001. 03. 22.	Granite Hills High School Granite Hills, California, USA	18	ffi
42.	<i>Adam Labus</i>	2002. 02. 19.	Dekorationsfirma „Deko-Pack”&Freisinger Wirtschaftsschule Eching és Freising, Németország	22	ffi
43.	<i>Robert Steinhäuser</i>	2002. 04. 26.	Gutenberg Gymnasium Erfurt, Németország	19	ffi

	A1 Név	A2 Cselekmény időpontja	A3 Cselekmény helyszíne (iskola, város, ország)	A4 Életkor (a cselekmény elkövetése- kor)	A5 Az elköve- tő neme
44.	<i>Dragoslav Petkovic</i>	2002. 04. 29.	Vlasenica High School Vlasenica, <i>Bosznia- Hercegovina</i>	17	ffi
45.	<i>James Sheets</i>	2003. 04. 24.	Red Lion Area Junior High School Red Lion, Pennsyl- vania, USA	14	ffi
46.	<i>John Jason McLaughlin</i>	2003. 09. 24.	Rocori High School Cold Spring, Minnesota, USA	15	ffi
47.	<i>Jon W. Romano</i>	2004. 02. 09.	Columbia High School East Greenbush, New York, USA	16	ffi
48.	<i>Robert Gladden Jr.</i>	2004. 05. 07.	Perry Hall High School Maryland, Baltimore, USA	15	ffi
49.	<i>Rafael „Junior” Solich</i>	2004. 09. 28.	Islas Malvinas Public School Carment de Patagones, <i>Argentína</i>	15	ffi
50.	<i>Jeffrey James Weise</i>	2005. 03. 21.	Red Lake High School Red Lake, USA	16	ffi
51.	<i>Kenneth Bartley Jr.</i>	2005. 11. 08.	Campbell County High School Jacksboro, Tennesse, USA	15	ffi
52.	<i>Alvaro Rafael Castillo</i>	2006. 08. 31.	Orange High School Orange County, North Carolina, USA	18	ffi

	A1 Név	A2 Cselekmény időpontja	A3 Cselekmény helyszíne (iskola, város, ország)	A4 Életkor (a cselekmény elkövetése- kor)	A5 Az elköve- tő neme
53.	<i>Kimveer Singh Gill</i>	2006. 09. 13.	Dawson College, Westmount, Kanada	25	ffi
54.	<i>Eric Hainstock</i>	2006. 09. 29.	Weston High School Cazenovia, Wisconsin, USA	15	ffi
55.	<i>Bastian Bosse</i>	2006. 11. 20.	Geschwister-Scholl- Realschule Emsdetten, Németor- szág	18	ffi
56.	<i>Cho Seung-hui</i>	2007. 04. 16.	Virginia Polytechnic Institute and State University Blacksburg, Virginia, USA	23	ffi
57.	<i>Loyer D. Brandon</i>	2007. 09. 21.	Delaware State Univesity Dover, Delaware, USA	18	ffi
58.	<i>Asa H. Coon</i>	2007. 10. 10.	Cleveland High School Cleveland, Ohio, USA	14	ffi
59.	<i>Pekka-Eric Auvinen</i>	2007. 11. 7.	Jokela Gimnázium Jokela, Finnország	18	ffi
60.	<i>Latina Williams</i>	2008. 02. 08.	Louisiana Technical College, Baton Rouge, Louisiana, USA	23	nő
61.	<i>Matti Juhani Sari</i>	2008. 09. 23.	Palveluajoen- Oppilaitos- Szakiskola Kauhajoki, Finnor- szág	22	ffi

	A1 Név	A2 Cselekmény időpontja	A3 Cselekmény helyszíne (iskola, város, ország)	A4 Életkor (a cselekmény elkövetése- kor)	A5 Az elköve- tő neme
62.	<i>Tim Kretschmer</i>	2009. 03. 11.	Alberville-Realschule Winnenden, Német- ország	17	ffi
63.	<i>Dimitris Patmanidis</i>	2009. 04. 10.	OAED Vocational College Athén, Görögország	19	ffi
64.	<i>Georg R.</i>	2009. 09. 17.	Gymnasium Carolinum Ansbach, Németország	18	ffi
65.	<i>Gere Ákos</i>	2009. 11. 26.	Pécsi Tudomány- egyetem Pécs, Magyarország	23	ffi
66.	<i>Robert Butler Jr.</i>	2011. 01. 05.	Millard South High School, Omaha, Nebraska, USA	17	ffi
67.	<i>Wellington Oliveira</i>	2011. 04. 07.	Escola Municipal Tasso da Silveira Rio de Janeiro, Brazí- lia	23	ffi
68.	<i>Thomas „T. J.” Lane</i>	2012. 02. 27.	Chardon High School Chardon, Ohio, USA	17	ffi
69.	<i>Adam Lanza</i>	2012. 12. 14.	Sandy Hook Elementary School Newtown, Connecti- cut, USA	20	ffi
70.	<i>Jose Reyes</i>	2013. 10. 21.	Sparks Middle School Sparks, Nevada, USA	12	ffi
71.	<i>Mason Campbell</i>	2014. 01. 14.	Berrendo Middle School Roswell, New Mexico, USA	12	ffi

	A1 Név	A2 Cselekmény időpontja	A3 Cselekmény helyszíne (iskola, város, ország)	A4 Életkor (a cselekmény elkövetése- kor)	A5 Az elköve- tő neme
72.	<i>Sergej Gorgyjejev</i>	2014. 02. 03.	egy moszkvai közép- iskola Moszkva, Oroszor- szág	15	ffi
73.	<i>Elliot Rodger</i>	2014. 05. 23.	University of California Santa Barbara Isla Vista, California, USA	22	ffi
74.	<i>Aaron Ybarra</i>	2014. 06. 05.	Seattle Pacific University Seattle, Washington, USA	26	ffi
75.	<i>Jared Padgett</i>	2014. 06. 10.	Reynolds High School Troutdale, Oregon, USA	15	ffi
76.	<i>Jaylen Fryberg</i>	2014. 10. 24.	Marysville Pilchuck High School Marysville, Washing- ton, USA	15	ffi
77.	<i>Christopher Sean Harper-Mercer</i>	2015. 10. 01.	Umpqua Community College Roseburg, Oregon, USA	26	ffi
78.	<i>egy kanadai fiú (a Youth Criminal Justice Act miatt nem fedték fel a kilét- ét)</i>	2016. 01. 22.	La Loche Community School La Loche, Saskatchewan, Ka- nada	17	ffi

2. számú melléklet

Iskolai átomolfutások 1974 és 2016 között II.

A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e iskolán kívüli áldozat?	B5 A személynél választottak közül ki áldozatos?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kapcsolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltanár- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruházata)
1. A. <i>Barbaro</i>	délután 14:50-től kb. 15:00-ig	3 (gondnok, egy utcán elhajtó nő és egy utcán sétáló férfi)	11 (8 tűzoltó és más utcán haladó emberek)	igen (a gondnokon kívül min- denki)	nem	letartóztatták, a fogdában öngyilkos lett	diák	lőfegyverek
2. M. <i>Slobodian</i>	dél előtt (kb. 10 perc)	3 (1 diák, 1 tanár és az elkövető)	13 (diák)	nem	n. a.*	öngyilkosság	diák	lőfegyver
3. R. <i>Poulin</i>	14:20 (az iskolában történt lövöl-	3 (1 diák, az elkövető barát- nője és az elkö-	5 (diák)	igen (a barátnő, akit megérőszá-	részben	öngyilkosság	diák	lőfegyver, kés és gyújtogatás

* n. a. – nincs adat

A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e iskolán kívüli áldozat?	B5 A személyük alapján választotta-e ki az áldozatokat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kapcsolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltanácsolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruházata)
	dőzés pár perc)	vető)		kolt és megölt az iskolai lövöldözés előtt)				
4. R. E. Needham	n. a.	1 (diák)	1 (diák)	nem	igen	letartóztatták	diák	lőfegyver és kés
5. J. Christian	n. a.	1 (tanár)	0	nem	nem egyértelmű	letartóztatták	diák	lőfegyver
6. B. A. Spencer	8:30-tól kb. fél óra, majd 6-7 órán keresztül a házában maradt, mielőtt megadta magát 15:00 után	2 (az iskolaigazgató és az iskolai gondnok)	9 (1 rendőr, 8 gyerekek)	igen (1 rendőr)	nem	megadta magát, letartóztatták	volt diák	lőfegyver, (az apjától kapta karácsonyra)

A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e isko- lán kívüli áldozat?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasza- totta-e ki az áldozat- okat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kap- csolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruhá- zata)
7. P. H. Lizotte	n. a.	1 (tanár)	2 (diák)	nem	n. a.	elfogása közben lövést kapott, letar- tóztatták	diák	lőfegyver
8. D. F. Lawler	11:55-től egy- két percig	2 (1 diák és az elkövető)	1 (diák)	nem	részben	öngyilkosság	diák	lőfegyver, (a családjáté)
9. J. A. Kearbey	11:00-tól, pár percig	1 (igazgató)	3 (2 tanár, 1 diák)	nem	n. a.	letartóztattak	diák	lőfegyver
10. K. Hans	n. a.	1 (tanár)	3 (igazgató- helyettes, 2 diák)	nem	francia tanárát akarta megölni, de a he- lyettesítő tanárt lőtte le	hazamene- kült, ott fog- ták el	diák	lőfegyver

	A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e iskolán kívüli áldozat?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasza- totta-e ki az áldozat- okat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kap- csolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruhá- zata)
11.	N. D. Faris	n. a.	2 (1 diák és az elkövető)	0	nem	részben	öngyilkosság	diák	lőfegyver
12.	N. Elliott	reggel	1 (tanár)	1 (diák)	nem	részben	lefegyverezte egy tanár, majd letartó- ztatták	diák	lőfegyver
13.	P. Purdy	délben	6 (5 általános iskolás gyerekek és az elkövető)	29 (28 gyerekek és egy tanár)	nem	nem	öngyilkosság	volt diák	lőfegyver és felrobbantja a saját autóját
14.	M. Lépine	n. a.	15 (13 női hallgató, 1 női alkalmazott és az elkövető – kifejezetten a nőket támadta)	14	nem	a nemük alapján	öngyilkosság	szeretett volna az iskola diakja lenni, de nem vették fel	lőfegyver
15.	egy ausztrál fiú	n. a.	0	3 (2 tanár, 1 diák)	nem	n. a.	letartóztaták	diák	lőfegyver

	A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e isko- lán kívüli áldozat?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasza- totta-e ki az áldozat- okat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kap- csolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruhá- zata)
16.	E. Houston	14:40-tól 23:30-ig (ebből 8 óra túszfogyalás volt)	4 (diák)	10 (diák)	nem	nem	letartóztatták	volt diák	lőfegyver
17.	R. E. Matthews	reggel	0	7 (diák, egyikük attól sérült meg, hogy rátapos- tak menekü- lés közben)	nem	nem	menekülés közben elfog- ták, letartóz- tatták	diák	lőfegyver
18.	W. Lo	este 22:20- kor, 20 perc	2 (1 tanár, 1 diák)	4 (3 diák és a portás)	nem	nem	Lo telefonált a rendőrségnek az iskolából, majd letartóz- tatták	diák	lőfegyver (a lőszert cso- magküldő szolgálattól rendelte, erről az iskola

A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e isko- lán kívüli áldozat?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasza- totta-e ki az áldozat- okat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kap- csolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruhá- zata)
19. G. S. Penning- ton	14:45-től 15:01-ig (ebből kb.15 perc túszer- ejtés)	2 (1 tanár, 1 gondnok)	0	nem	nem vilá- gos	megadta magát, letar- tóztatták	diák	lőfegyver (az apjáé)
20. A. Sincino	8:40, pár perc	2 (1 tanár és az elkövető)	1 (tanár)	nem	n. a.	öngyilkosság	diák	lőfegyver
21. J. E. Rouse	reggel	2 (1 tanár, 1 diák)	1 (tanár)	nem	n. a.	lefogták, letartóztatták	diák	lőfegyver
22. B. D. Loukaitis	kb. 10-15 perc	3 (egy tanár, két diák)	nem voltak sérültek, de 16 diákot 10 percre túsul-	nem	részben	a testnevelő tanár túsznak jelentkezett, majd lefegy-	diák	lőfegyverek (az apjáé)

A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e isko- lán kívüli áldozat?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasza- totta-e ki az áldozat- okat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kap- csolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruhá- zata)
			ejtett			verezte B. D. L-t, akit aztán letartóztattak		
23.	D. Bradley	1 (az elkövető)	3 (diák)	nem	nem	öngyilkosság	diák	lőfegyver
24.	E. Ramsey	2 (egy diák és az igazgató)	2 (diák)	nem	n. a.	az állához emelte a fegyvert, aztán állítólag azt mondta: „Nem akarok meghalni”, és megadta magát	diák	lőfegyver
25.	L. Wood- ham	3 (az anyja és két diák)	7 (diák)	igen (az anya)	részben (az anyja és a volt barátjáné)	letartóztattak	diák	lőfegyver

A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e isko- lán kívüli áldozat?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasza- totta-e ki az áldozat- okat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kap- csolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruhá- zata)
30. A. Wurst	21:40	1 (tanár)	3 (2 diák, 1 tanár)	nem	nem vilá- gos	amivel el- akartak me- nektülni	diák	lőfegyver (az apjáé)
31. K. Kimkel	az apját dél- után 16h óra előtt, az anyját 18h körül ölte meg, az isko- lába másnap reggel 8h körül ért	4 (a szülei és két diák)	24 (diák)	igen (a szülők)	részben (a szüleit igen, a diákokat nem)	lefogták a társai, majd a rendőrség letartóztatta, szeretett volna öngyl- kos lenni, de nem volt rá képes	diák	lőfegyverek és két kés (az apja fegyverei)

	A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e isko- lán kívüli áldozat?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasza- totta-e ki az áldozat- okat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kap- csolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruhá- zata)
32. és 33.	<i>E. Harris</i> és <i>D. Klebold</i>	délelőtt 11:19-től 12:08-ig, de 11:35 után már nem sérült meg senki (kivéve az elkövető- ket)	15 (12 diák, 1 tanár és az elkövetők)	24 (diák)	nem	nem egy- értelmű	öngyilkosság	diák	illegálisan szerzett lő- fegyverek, saját gyártású robbanószer- kezetek, bom- bák
34.	<i>T. C. Smith</i>	n. a.	1 (diák)	1 (diák)	nem	n. a.	egy tanár lefogta, aztán letartóztatták (feltehetően öngyilkos- sági gondola- tok is)	volt diák, aki iskolai zakla- tás miatt hagyta ott az iskolát	lőfegyver

	A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e iskolán kívüli áldozat?	B5 A személyük alapján választotta-e ki az áldozatokat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kapcsolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltanácsolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruházata)
35.	Th. Solomon	n. a.	0	6 (diák)	nem	nem	öngyilkos akart lenni, de az igazgatóhelyettes meggyőzte, hogy ne tegye	diák	lőfegyverek
36.	Victor Cordova Jr.	ebédidőben	1 (diák)	0	nem	nem egyértelmű	letartóztatták (öngyilkosságot is el akart követni)	diák	lőfegyver
37.	S. Trickey	n. a.	0	4 (diák)	nem	n. a.	egy tanár lefogta, letartóztatták	diák	lőfegyver
38.	egy kanadai fiú	n. a.	0	6 (4 diák, 1 titkárnő és az elkövető)	nem	n. a.	letartóztatták, miután magát is megvágta a csuklóján	diák	kés

	A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e isko- lán kívüli áldozat?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasza- totta-e ki az áldozat- okat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kap- csolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruhá- zata)
39.	C. A. Williams	9:20-tól kb. 10 percig tartott	2 (diák)	13 (diák)	nem	nem	öngyilkos akart lenni, de nem tudta megtenni, végül megad- ta magát	diák	lőfegyver, (az apjáé)
40.	E. C. Bush	n.a.	0	1 (diák)	nem	nem egy- értelmű	egy diaktársa rábeszélte, hogy tegye le a fegyvert, letartóztaták (eredetileg öngyilkos akart lenni a diákok előtt)	diák	lőfegyver (az apjáé)

	A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e iskolán kívüli áldozat?	B5 A személyük alapján váltás-totta-e ki az áldozatokat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kapcsolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltanácsolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruházata)
41.	J. Hoffmann	n. a.	0	8 (2 tanár, 6 diák)	nem	nem	letartóztatták, a fogdában öngyilkos lett	diák	lőfegyverek
42.	A. Labus (munkahelyi és iskolai ármokfutás egyben)	reggel	4 (az üzemvezető, egy volt munkatársa, az iskolaigazgató és az elkövető)	1 (tanár)	igen (a főnöke és a munkatársa)	részben	öngyilkosság	volt alkalmazott, volt diák (mindkét helyről elbocsátották)	lőfegyverek, kézigránát, csőbombák
43.	R. Steinhäuser	10:45-től 20 perc	17 (12 tanár, két diák, 1 adminisztrátor, 1 rendőr és az elkövető)	10	igen (1 rendőr)	részben	öngyilkosság	volt diák	lőfegyverek
44.	D. Peikovic	n. a.	2 (1 tanár és az elkövető)	1 (tanár)	nem	részben	öngyilkosság	diák	lőfegyver (az apjáé)

A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e iskolán kívüli áldozat?	B5 A személyük alapján választotta-e ki az áldozatokat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kapcsolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltanácsolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruházata)
45. J. Sheets	7:30, egy-két perc	2 (az igazgató és az elkövető)	0	nem	nem egyértelmű	öngyilkosság	diák	lőfegyverek, (a mostohaapjáié)
46. J. J. McLaughlin	n. a.	2 (diák)	0	nem	részben	lefegyverték, letartóztatottak	diák	lőfegyver
47. J. W. Romano	reggel	0	1 (tanár, de másokra is rálőtt, akiket nem talált el)	nem	nem	letartóztatottak	diák	lőfegyver
48. R. Gladden	délelőtt	0	1 (diák)	nem	nem	lefogták, letartóztatottak	diák	lőfegyver (mostohaapjáé)
49. R. Solich	n. a.	4 (diák)	5 (diák)	nem	n. a.	letartóztatottak	diák	lőfegyver (az apjáé)
50. J. J. Weise	reggeltől kb. délután 15h-ig	10 (a nagyapja és annak élet-társa, 1 tanár, 1	5 (diák)	igen (a nagyapja és élet-társa)	részben	öngyilkosság	diák	lőfegyver (a nagyapjáé)

A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e isko- lán kívüli áldozat?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasz- totta-e kí- az áldozá- tokat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kap- csolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruhá- zata)
		biztonsági ór, 5 diák és az elkö- vető)						
51. K. Bartley	délelőtt (pár perc)	1 (egy igazgató helyettes)	2 (az igazgató és egy másik igazgatóhe- lyettes)	nem	részben	lefogták, letartóztatták	diák	lőfegyver (az apjáé)
52. A. R. Castillo	n. a.	1 (az apja)	2 (diák)	igen (az apa)	részben	letartóztatták	volt diák	lőfegyver, bomba
53. K. Gill	n. a.	2 (1 diák és az elkövető)	19 (diák)	nem	nem	öngyilkosság	diák	lőfegyver
54. E. Hainstock	n.a. (pár perc)	1 (az igazgató)	0	nem	nem	letartóztatták	diák	lőfegyver
55. S. Bosse	9:25-től, 10:36-kor találták meg a holttestét	1 (az elkövető)	22 (4 diákot és a gondno- kot meglőtte, 1 tanárt	igen (a rendőrök)	nem	öngyilkosság	diák	lőfegyver, füstbomba, csőbomba, gyújtóbomba,

A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e isko- lán kívüli áldozat?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasza- totta-e ki az áldozat- okat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kap- csolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruhá- zata)
			füstbombával talált el, 16 rendőr füst- mérgezést kapott)					kés
56. C. Seung- hui	az első táma- dás 07:15- kor, a máso- dik két óra múlva és 10- 12 percig tartott	33 (27 diák, 5 tanár és az elkövető)	17 (diák)	nem	nem egy- értelmű	öngyilkosság	diák	lőfegyverek, kések, láncok
57. L. D. Brandon	n. a.	1 (diák)	1 (diák)	nem	n. a.	letartóztaták	diák	lőfegyver
58. A. H. Coon	délután 13:06 (pár perc)	1 (az elkövető)	4 (2 diák, 2 tanár)	nem	nem	öngyilkosság	diák	lőfegyverek, kések

A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e iskolán kívüli áldozat?	B5 A személyük alapján választotta-e ki az áldozatokat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kapcsolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltanácsolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruházata)
59. P-E. Auvinen	11:40- 12:24	9 (6 diák, az igazgató, az iskolai ápolónő és az elkövető)	12 (diák)	nem	nem	öngyilkosság	diák	lőfegyver és gyújtogatás
60. L. Williams	8:36 (pár perc)	3 (2 diák és az elkövető)	0	nem	nem egyértelmű	öngyilkosság	diák	lőfegyver
61. M. J. Saari	10:30-12:10	11 (1 tanár, 9 diák és az elkövető)	1 (diák)	nem	nem	öngyilkosság	diák	lőfegyver
62. T. Kretschmer	09:30-13:00	16 (3 tanár, 9 diák, 1 pszichiátriai dolgozó, egy vevő és egy alkalmazott egy autókereskedésben és az elkövető)	12 (1 tanár, 9 diák, 2 rendőr)	igen (pszichiátriai dolgozó, autókereskedés alkalmazottja, rendvívő, rendőrök)	nem	öngyilkosság	volt diák	lőfegyver

A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e isko- lán kívüli áldozat?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasza- totta-e ki az áldozat- okat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kap- csolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruhá- zata)
63. D. Patma- niás	8:30	1 (az elkövető)	3 (1 diák, két munkás)	igen (2 munkás)	nem	öngyilkosság	diák	lőfegyverek és egy vadász-kés
64. Georg R.	8:30-8:43	0	10 (9 diák, 1 tanár)	nem	nem	a rendőrök megölték, mivel késsel rájuk támadt, majd letartó- ztatták	diák	fejse, kések, Molotov koktél
65. Gere Á.	12:16 (1 perc)	1 (diák)	3 (1 tanár, 1 diák, 1 taka- rítónő)	nem	részben	feladta magát, letartóztatták	diák	lőfegyver
66. R. Butler Jr.	12:45 (1 perc)	2 (az igazgató- helyettesnő és az elkövető)	2 (az igazgató és az iskolai ápolónő)	nem	részben	öngyilkosság	diák	lőfegyver (az apjáé volt)
67. W. Oliveira	8:30	13 (12 diák és az elkövető)	12 (diák?)	nem	nem	öngyilkosság	volt diák	lőfegyver

A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e isko- lán kívüli áldozat?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasza- totta-e ki az áldozat- okat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kap- csolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruhá- zata)
68. T. J. Lane	7:30 (pár perc)	3 (diák)	2 (diák)	nem	nem egy- értelmű (az elköve- tő azt állítja, hogyan nem)	menekülés közben elfog- ták, letartóz- tatták	diák	lőfegyver
69. A. Lanza	9:30 előtt ölte meg az any- ját, ezután ment az is- kolába, 9:40- kor lett ön- gyilkos	28 (20 diák, 6 iskolai dolgozó, az anyja és az elkövető)	3 (2 tanár és a gondnok)	igen (az anya)	részben	öngyilkosság	volt diák	lőfegyver
70. J. Reyes	7:00 (pár perc)	2 (1 tanár és az elkövető)	2 (diák)	nem	n. a.	öngyilkosság	diák	lőfegyver

	A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e isko- lán kívüli áldozat?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasza- totta-e ki az áldozat- okat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kap- csolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruhá- zata)
71.	M. Campbell	8:10 (pár perc)	0	3 (2 diák, egy biztonsági őr)	nem	nem (bár eredetileg a zaklató- ját akarta megölni)	letartóztatták, miután az egyik iskolai alkalmazott rábeszélte, hogy dobja el a fegyvert	diák	lőfegyver
72.	S. Gorgyejev	kb. déltől delután egyik	2 (1 tanár és 1 rendőr)	1 (rendőr)	igen (2 rendőr)	n. a.	letartóztatták, miután apja rábeszélésére elengedte az összes túszt	diák	lőfegyver (amit az apjá- tól lopott)
73.	E. Rodger (iskolai és autós ámokfutás)	az első táma- dás kb. 18:00 körül, aztán 3 óra múlva kb. 21:25-től	7 (6 diák és az elkövető)	14 (1 diák, 13 járókelő, akik közül 7 sze- mélyt meg- lőtt, 7 sze-	igen (13 járókelő)	részben (a lakótársá- it)	öngyilkosság	diák, de már két éve nem vett fel órákat	lőfegyver, kés, autós gázolás

	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e isko- lán kívüli áldozat?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasza- totta-e ki az áldozat- okat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kap- csolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruhá- zata)
	21:35-ig		mélyt az autójával sodort el)					
74. A. Ybarra	délután (pár perc)	1 (diák)	2 (diák)	nem	nem	egy diák lefegyverezte, majd letartóz- tatták (állítása szerint ön- gyilkos akart lenni)	nem az in- tézsmény diákja	lőfegyver és kés
75. J. Padget	kora reggel (pár perc)	2 (1 diák és az elkövető)	2 (1 diák, 1 tanár)	nem	n. a.	rövid tűzharc után öngyil- kos lett	diák	lőfegyver és kés
76. J. Fryberg	10:39 (pár perc)	5 (4 diák és az elkövető)	1 (diák)	nem	részben biztosan, mert odahívta	öngyilkosság	diák	lőfegyver és kés

A1 Név	B1 A tett kezdete (és időtartama)	B2 Halottak száma és státusza (diák, tanár stb.)	B3 Sérültek száma és státusza (diák, tanár stb.)	B4 Volt-e isko- lán kívüli áldozat?	B5 A szemé- lyük alap- ján válasza- totta-e ki az áldozat- okat?	B6 Kimenetel (öngyilkosság, letartóztatás, egyéb)	B7 Milyen kap- csolatban állt az iskolával (diák, végzett diák, eltaná- csolt diák stb.)?	B8 Az elkövető fegyverei (esetleg ruhá- zata)
77. C. S. Harper- Mercer	10:38-tól 10:48-ig	10 (8 diák, 1 tanár és az elkövető)	9 (diák)	nem	sms-ben áldozatait az ebédlő- be nem	öngyilkosság	diák	lőfegyver
78. egy kama- dai fiú	két unoka- testvérét 13:00 előtt ölte meg, majd az iskolában 13:05-től kb. 8 percig lövöldözött	4 (1 tanár, 1 asszisztens, két unokatestvér)	7	igen (két unokatest- vér)	részben	letartóztaták	diák	lőfegyver